

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

IV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТИ,
НАУКИ ТА БІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»
7 ЖОВТНЯ 2022 РОКУ

КИЇВ 2022

УДК [001+339.15]-0.44.27(100)(06)
МЗ4

*Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради факультету
управління та бізнес-дизайну Київського національного університету
технологій та дизайну
(протокол № 4 від 22 вересня 2022 р.)*

МЗ4 Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
«Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації»:
тези доповідей, 7 жовтня 2022 р. Київ: КНУТД, 2022. 120 с.

ISBN 978-617-7763-01-6

У збірнику тез доповідей наведено матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації».

Матеріали публікуються в авторській редакції.

УДК [001+339.15]-0.44.27(100)(06)

За достовірність викладених фактів, цитат та інших відомостей відповідальність несуть автори.

ISBN 978-617-7763-01-6

© Київський національний
університет технологій та
дизайну, 2022

ПЛАТФОРМА 1. СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ОСВІТИ, НАУКИ ТА БІЗНЕСУ В КООРДИНАТАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

УДК 61:378

С. Захарін¹, Д. Коваленко²

ndier@mail.ua, kdi75@ukr.net

¹Державний секретар МОН України, Київ

²Київський національний університет технологій та дизайну, Київ

ПІДТРИМКА ДОСТУПУ ДО ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Із початком повномасштабної військової агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 р. ворожий атаці піддався соціально-економічний устрій України, значних руйнувань та пошкоджень завдано інфраструктурним об'єктам, будівлям суспільно-соціального призначення, серед яких багато закладів вищої освіти. Деякі міста й селища були повністю зруйновані, що змусило жителів цих населених пунктів масово евакуюватися, втікаючи з місць окупації й місць, де ведуться активні бойові дії.

Система вищої освіти України опинилася в нових реаліях функціонування та постали такі питання, які до сьогодні ніхто не вирішував.

Війна негативно впливає на організацію освітнього процесу, це зумовлює потребу в гнучкій трансформації діяльності освітньої сфери на період дії воєнного стану.

В Україні було сформовано засади інституційноправового регулювання освітньої сфери на період дії воєнного стану. Регулювання здійснюється в межах і відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII [1], Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/202210, затвердженого Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX [2], а також згідно з іншими нормативно-правовими актами України.

Створено умови для забезпечення доступу до вищої освіти максимально більшій кількості вступників, з одного боку, та збереження принципу об'єктивності та незалежності системи оцінювання, з іншого [3].

Порядком прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2022 році передбачено:

- проведення вступної кампанії у три сесії – основної, додаткової і спеціальної;
- проведення НМТ, МТНК, МКТ, які засновані на системі незалежного оцінювання;
- можливість складання НМТ, МТНК, МКТ за кордоном - тимчасові екзаменаційні центри створені у 31 країнах світу;
- можливість вступникам із особливо небезпечних територій скласти вступне випробування на основі індивідуальної усної

співбесіди, в тому числі дистанційно, включення таких вступників до Квоти-2;

- збереження можливості для вступників, які завершили здобуття базової або повної загальної середньої освіти в закладі освіти на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя після 20 лютого 2014 року, на проходження річного оцінювання, державної підсумкової атестації, отримання документа державного зразка про базову середню освіту або повну загальну середню освіту;

- можливість вступати на контрактну форму навчання на некон'юнктурні спеціальності на основі мотиваційного листа;

- розширення категорій зі спеціальними умовами вступу, які претендують на місця бюджетного замовлення в межах квот або переведення на вакантні бюджетні місця для особливо уразливих в сьогоднішніх умовах категорій вступників;

- можливість продовження навчання за бюджетні кошти або кошти фізичних та юридичних осіб у магістратурі за аналогічними спеціальностями, здобутими на бакалавраті, для вступників, які зареєстровані на особливо небезпечних територіях тощо.

У зв'язку з тим, що початок широкомасштабної війни прийшовся на період початку проведення атестацій у закладах освіти, а також із закінчення навчального року, було прийнято рішення дозволити закладам освіти:

- для здобувачів освіти невиконаних курсів перенести на наступні періоди навчання частину освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик тощо), які не могли бути виконані в дистанційному або змішаному форматі або для цього неможливо було створити необхідні умови з урахуванням ситуації в конкретному закладі освіти. У разі крайньої необхідності можливо достроково завершити 2021/2022 навчальний рік для цієї категорії здобувачів освіти;

- для здобувачів освіти випускних курсів забезпечити виконання навчального плану, зокрема з урахуванням визнання результатів неформальної освіти, провести атестацію

здобувачів та видачу документів про здобуття відповідного рівня освіти. У разі неможливості проведення атестації здобувачів у традиційному форматі, наказом МОН від 21 березня 2022 р. №265 надано дозвіл керівникам ЗВО самостійно визначати форми атестації вищої освіти у 2022 році, наприклад, замінити написання бакалаврської кваліфікаційної роботи атестаційним іспитом;

- випускникам медичних ЗВО, які мали складати КРОКИ, рішенням Уряду за поданням Міністерства охорони здоров'я України їх здача на цей рік відмінена;

- вжити заходів щодо реструктуризації або відтермінування оплати за надання освітніх послуг для осіб, які навчаються за рахунок коштів фізичних або юридичних осіб, за проживання в гуртожитку здобувачів освіти, а також не нараховувати та не стягувати неустойку (пеню);

- активізувати роботу щодо забезпечення права на участь у програмах внутрішньої академічної мобільності усім учасникам освітнього процесу - заклади поінформовано про підстави для реалізації внутрішньої академічної мобільності, гарантії щодо збереження відповідно до укладеного договору про академічну мобільність місця навчання та виплати стипендії згідно із законодавством протягом навчання в іншому закладі вищої освіти України; особливості укладання відповідних договорів про співробітництво між закладами освіти, до яких зараховано здобувачів, та закладами освіти, які знаходяться на території проведення активних бойових дій; порядок визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти у вищій та фаховій передвищій освіті;

- надавати академічні відпустки здобувачам першого року навчання з метою полегшення процесу відновлення доступу здобувачів фахової передвищої, вищої освіти до отримання освітніх послуг під час воєнного стану.

- 19 березня 2022 року розпочалася робота щодо переміщення закладів фахової передвищої та вищої освіти з небезпечних регіонів. Наразі переміщено 44 заклади фахової передвищої освіти, 30 закладів вищої освіти, 64 відокремлених структурних підрозділів ЗВО. Проведено наради із керівниками переміщених ЗВО, ЗФПВО, ВСП. Надано підтримку тимчасово переміщеним закладам в частині збільшення квоти-2 на місця державного замовлення (до 40%) під час вступної кампанії.

Зважаючи на те, що в умовах встановленого з 24 лютого 2022 року воєнного стану в Україні, практично неможливо було якісно провести конкурсний відбір науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, керівникам закладів вищої освіти було дозволено розглянути можливість продовження до 31 серпня 2023 року строків трудових договорів (контрактів) з науково-педагогічними працівниками за наявності у них педагогічного навантаження.

Слід також зазначити, що, обсяг державного замовлення в кількісному виразі зберігся, і навіть перевищив на 0,14 %, минулорічний показник [4].

Для створення безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу з Донецької, Луганської, Херсонської, окремих громад Запорізької й Харківської областей станом на 1 серпня 2022 р. було переміщено (з урахуванням першої хвилі переміщення у 2014 р.) 29 закладів вищої освіти державної, комунальної й приватної форм власності та їх 64 відокремлених структурних підрозділи. 3 прифронтових територій також було переміщено 40 ЗФПВО державної, комунальної й приватної форм власності та один відокремлений структурний підрозділ ЗФПВО.

Створюється інституційне підґрунтя щодо вжиття заходів для забезпечення захисту учасників освітнього процесу, працівників і майна закладів освіти; проведення в разі потреби евакуації учасників освітнього процесу; забезпечення особливих умов навчання (встановлення індивідуального графіка навчання, надання академічної відпустки тощо) для тих здобувачів освіти, які перебувають у лавах ЗСУ або в підрозділах територіальної оборони, займаються волонтерською діяльністю [6].

Список літератури

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

2. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

3. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно аналітичний збірник. Київ 2022. с.358. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>

4. Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2021 році : постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 708. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2021-%D0%BF#Text>

5. Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні : постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 № 711. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pochatok-navchalnogo-roku-pidchas-diyi-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu-v-ukrayini-i240622-711>

6. Наказ МОН «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» від 07.03.2022 № 235.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ УНІВЕРСИТЕТ 4.0 ЯК СТРАТЕГІЧНЕ ЗАВДАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Університети на різних етапах свого розвитку завжди відповідали потребам суспільства та виступали драйвером науково-технічного прогресу. Зміна умов середовища, яке у все більшій кількості секторів набуває ознак Індустрії 4.0, потребує трансформації університетів відповідно до принципів концепції Університет 4.0.

Освіта в Україні до цього часу відстає від минулих Індустріальних революцій (2.0 та 3.0) та передбачає використання переважно традиційних методів навчання. Комп'ютери та інтернет і сьогодні мають слабкий вплив на освітній процес, тоді коли вони мають стати драйверами його удосконалення. Саме тому дослідження принципів функціонування університетів в умовах розгортання Індустрії 4.0 задля їх імплементації у практику українських закладів вищої освіти має важливе значення.

Індустрія 4.0 стала викликом як для працівників, що змушені адаптуватись до нових вимог на робочих місцях, так і для студентів, які повинні бути вмотивовані на здобуття не скільки знань, скільки навичок для 21 століття. Не всі університети спроможні впроваджувати методи та технології Освіти 4.0. Не всі викладачі мають належний рівень компетенстей до здійснення освітнього процесу в умовах сучасних технологій. Але не меншою проблемою є також низький рівень усвідомлення студентами важливості оволодіння знаннями та навичками, що відповідають базисним принципам Індустрії 4.0.

Питання розвитку сучасної вищої освіти, сформованої на принципах Концепції Університет 4.0 певним чином досліджено в працях науковців [1-6]. Переважна більшість праць зосереджена на дослідженні на одному із зазначених напрямів, тоді коли чітка розуміння взаємозв'язків між досліджуваними процесами дозволить сформувати систему мотивації як університетів в особі студентів та викладів до активного впровадження технологій Освіти 4.0. Метою даного дослідження є визначення ключових вимог до сучасних університетів, які мають стати площадками для формування довготривалих партнерських відносин держави, бізнесу, академічного середовища, відповідно до потреб Індустрії 4.0.

Університети на будь-якому етапі розвитку суспільства мають на меті формування нового покоління лідерів, інтелектуальної еліти країни. Сучасні університети наслідують ті ж цілі, однак вони мають можливість підвищити свою ефективність використовуючи переваги технологій

Індустрії 4.0. Крім того, подальший розвиток індустрії 4.0 визначається спроможністю освіти забезпечувати нові покоління робочої сили належними компетенціями.

Ключовими чинниками імплементації принципів Університет 4.0 стали:

динамічне розгортання промисловості високо-технологічного рівня та формування «нових» запитів щодо кваліфікації персоналу;
розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, які відкривають нові можливості для освіти та науки;

пандемія, яка актуалізувала застосування сучасних комунікаційних засобів для здійснення освітньої та професійної діяльності.

Основою формування концепції Університет 4.0 стала концепція Industry 4.0, яка з одного боку пропонує цілий комплекс інформаційно-комунікаційних технологій, а з іншого формує чіткі вимоги щодо навичок робочої сили, яка має володіти комплексом навичок вже 21 століття. Оскільки Індустрія 4.0 базується на використанні технологій автоматизації, цифровізації, то випускники повинні бути готовими працювати саме в таких динамічних умовах.

Загалом Концепція Освіти 4.0 передбачає зміну базисних принципів освітнього процесу: формування не набору знань, а набору компетенцій; постійне вдосконалення методик викладання через активне впровадження сучасних технологій; викладач та студент стають партнерами, які спільно здійснюють дослідницьку діяльність.

В 21 столітті відбувається поступова трансформація вищої освіти взагалі та зміна філософії функціонування університетів. Університети повинні бути все більше спрямовані на формування особистості здатної до саморозвитку в швидкозмінних умовах. У цьому контексті комплекс здобутих знань, які можуть стати неактуальними, поступається розвитку спроможності студентів постійно здобувати нові знання та формувати навички, які все більше відносяться до міждисциплінарних та стосуються лідерства, креативності, інноваційності [7].

Освіта та наука створюють інновації для промисловості. А отже своєчасна та динамічна адаптація університетів до сучасних вимог є основою підготовки фахівців, здатних до інноваційної діяльності. Важливим для розуміння процесів трансформації університетів є вивчення зарубіжного досвіду. Так, в роботі [2] автори

розглядали перешкоди та перспективи впровадження сучасних технологій в країнах, що розвиваються. Перешкоди пов'язані з управлінням освітою, зв'язками, фінансами, людськими ресурсами, інфраструктурою можуть стати непереборними. Країни, що розвиваються, загрузли у різноманітних соціальних, економічних та екологічних викликах, які є суттєвими перешкодами для впровадження принципів Університет 4.0.

В роботі [4] наведено досвід Китаю, Сінгапуру, Південної Африки щодо способів підготовки населення до значних змін на ринку праці та запропоновано нові механізми співпраці між урядом, промисловістю та університетами у подоланні відставання від радикальних технологічних змін.

Досвід європейських університетів також свідчить про застосування комплексних підходів до забезпечення розвитку. Автор праці [1] зазначають, що сучасний університет має три елементи «архітектури управління»: інтегровану, довгострокову спільну стратегію освіти, що об'єднує дослідження, інновації та суспільство; форми взаємодії, коли всі студенти та співробітники могли б безперешкодно пересуватися (фізично чи віртуально) між будь-якими установами-партнерами, та мати доступ до спільних та гнучких навчальних програм; орієнтація на вирішення суспільних та інших проблем за допомогою мультидисциплінарного підходу.

Університет 4.0 має розглядатись не лише на ринку освітніх послуг, а як активний учасник технологічного ринку. Сучасні університети не просто прагнуть до ефективного партнерства з технологічними лідерами певних галузей, а повинні ставати активними учасниками та навіть ініціаторами такої кооперації. Функція Університету 4.0 сформувати систему зв'язків між усіма зацікавленими сторонами щодо створення та комерціалізації знань.

Важливим аспектом розвитку сучасних університетів є спрямування дослідницької діяльності на вирішення глобальних проблем розвитку людства в контексті забезпечення сталого розвитку вищої освіти. Відповідно університет має орієнтувати молодь на застосування проблемно-цілевих методів дослідження. За таких умов важливим є розвиток міжнародного співробітництва університетів з іншими закладами освіти, які вже мають досвід реалізації масштабних проєктів у різних галузях та можуть виконати роль тьюторів для українських університетів. Університет 4.0 – це університет, який забезпечує удосконалення внутрішніх підсистем, а саме освітньої та наукової діяльності, управління, матеріально-технічного забезпечення, що у комплексі дозволить підвищити рівень відповідності і викладачів і студентів концепції 4.0.

Університет має надати викладачам сучасні педагогічні інструменти та інноваційні технології для підтримки навчального процесу, що відповідає вимогам суспільства 4.0. Тобто ключовими завданнями трансформації університетів в напрямку наступного рівня розвитку мають стати:

імплементация технологій Індустрії 4.0 за рахунок оновлення матеріально-технічної бази;

удосконалення освітніх програм за рахунок їх осучаснення відповідно до галузевого та секторального спрямування та з урахуванням їх передових досягнень;

оптимізація процесів навчання за рахунок впровадження цифрових та інших інноваційних технологій та методів;

розширення міжнародного співробітництва через академічну мобільність, реалізацію спільних освітніх та науково-дослідних проєктів.

Таким чином, **Університет 4.0** – це університет, який має матеріально-технічну базу та використовує інформаційно-комунікаційні технології, що відповідають Індустрії 4.0; здійснює освітній процес із застосування з використанням переваг сформованої технічної та технологічної бази з акцентом на розвитку у студентів сучасних навичок.

Список літератури:

1. Borrás S., Radailli C. 2011. The politics of governance architectures: creation, change and effects of the EU Lisbon Strategy. *Journal of European Public Policy*. Vol. 18, Issue 4.
2. Costan, E.; Gonzales, G.; Gonzales, R.; Enriquez, L.; Costan, F.; Suladay, D.; Atibing, N.M.; Aro, J.L.; Evangelista, S.S.; Maturan, F.; Selerio, E., Jr.; Ocampo, L. Education 4.0 in Developing Economies: A Systematic Literature Review of Implementation Barriers and Future Research Agenda. *Sustainability* 2021, 13, 12763.
3. Figueiredo, N., Fernandes, C. Cooperation University-Industry: A Systematic Literature Review. (2020) *International Journal of Innovation and Technology Management*, 17 (8), art. no. 2130001.
4. Gleason N. 2018. Higher Education in the Era of the Fourth Industrial Revolution, Palgrave Macmillan Singapore, 229 p.
5. Guthrie K., Jenkins D. (2018). The role of leadership educators: Transforming learning. Information Age Publishing, 380 p.
6. Mamadou L Gueye, Ernesto Expósito. University 4.0: The Industry 4.0 paradigm applied to Education. IX Congreso Nacional de Tecnologías en la Educación, Oct 2020, Puebla (Mexico), France.
7. Касич А.О., Бурба О.А. Інноваційні підходи в практиці управління персоналом конкурентоспроможного підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Випуск 16, частина 1. С. 147-151.

INNOVATIONS OF ECONOMIC AND MARKET TYPE IN THE SPHERE OF HIGHER EDUCATION AND SCIENCE

Innovations are formed and implemented by people (personnel). Therefore, the main actor in any innovation process is a person and the basic principle of higher education innovation can be formulated as follows: the effectiveness of the innovation process in the field of higher education is ensured by managers and participants in this process, their creative potential, energy, and talent. Since the innovation process in the field of higher education takes place at different levels, accordingly, managers and participants in this process should be persons who are endowed with appropriate official powers, as well as have the desire and internal strength to experiment, a vision of the problem and prospects, creativity, the courage to take responsibility for the development and implementation of changes, and other properties and character traits necessary for innovation. The ability to work in an ever-changing world is a necessary quality for both senior management personnel, as well as for specialists of all other management levels.

A very important reflection of the crucial importance of innovation in the field of higher education and science is the innovation policy, innovation relations, and innovation culture of the subjects of this field. This sphere is including all higher educational institutions, scientific institutes, organizations, and legal entities involved in the educational and scientific sphere. The problems of innovation policy, innovation relations, and innovation culture of the subjects of higher education institutions (HEIs) and science-universities, scientific (research) institutions (SIs), and other organizations related to these areas, which find themselves in the conditions of academic capitalism, require further research. Also, in our opinion, a very important issue for further research is the formation of a corporate innovation culture of employees at all levels of higher education and science in the conditions of academic capitalism. In future publications authors will consider the main provisions concerning innovation policy, innovation relations, and innovation culture of HEIs on the example of innovation-oriented entrepreneurial universities.

Innovations in higher education and science, as an open educational, scientific and cultural system, should be classified according to their complexity, significance, and functional purpose. For example, large-scale innovations are aimed at improving the efficiency of higher education as an industry that is part of the socio-economic and public-humanitarian complex of the entire country. Innovations implemented at the regional level are medium-sized. Individual innovations are carried out at the level of HEIs, SIs, and their individual divisions.

The problem of innovation management in the field of higher education is not to optimally implement individual innovative projects, but to build structural-transformational innovative techniques and qualitative structures of new mechanisms, methods, and forms of activity. At the same time, the primary principle of the process of organizing innovation activities in the higher education system is the purposefulness and specificity of innovations. The goal system should have a well-built hierarchical structure. Also, it is very important for the country's population to understand and support the goals and directions of innovation in the field of higher education and science.

Analysis of the direction and impact of innovation processes in the field of higher education and science on the objects and subjects of innovative transformations certifies the necessity and importance of intensifying the processes of search and formation of new knowledge and identification their scientific, technical, and applied significance for the further socio-economic development of society, science, and technology.

That is, the development of mechanisms for effective search and further accelerated use of new knowledge is the core of innovative transformations both in society as a whole and in its individual branch – the system of higher education and science. In the field of higher education, new socio-economic mechanisms of innovation activity should certainly include university or academic entrepreneurship, the latest methods of accelerated transfer of technologies, the formation of start-up and spin-off business structures, and so on.

The authors identified the general orientation of processes of innovative activity in the field of higher education and science on objects and subjects of innovative transformations.

Innovative activities in the field of higher education and science are aimed at:

1. Search, formation, accumulation, and analysis of new knowledge.
2. Use and commercialization of basic R&D results, applied research, design, development, and implementation of new equipment and technologies.
3. Transformation of scientific research and development, other scientific and technological achievements into new or improved products, technologies, services introduced to the market, into a new or improved technological process used in practice, or a new approach to social services.
4. Academic (university) entrepreneurship, technology transfer, formation of start-up and spin-off structures.

5. Formation of entrepreneurial mentality and corporate entrepreneurial culture in subjects of innovative activity in the system of higher education.

6. The use of new tools, methods, and technologies to accelerate the economic growth of society.

7. Formation of intellectual and formation of human capital.

8. The formation of an innovative climate in the system of higher education and science, the development of higher education innovatics as a scientific-applied and practical direction of transformation and improvement of the sphere higher education and science [1].

Also, the authors determined the influence of processes of innovative activity in the field of higher education and science on objects and subjects of innovative transformations. Thus, the “innovative activity in the field of higher education and science affects the objects and subjects of innovative activity for the formation of:

1. Innovative programs and projects.

2. New knowledge and intellectual products, educational and scientific services.

3. Innovative infrastructure in the field of higher education and science in the national system of the socio-economic and public development, security of human life, support of academic (university) and intellectual entrepreneurship.

4. New organizational and technical solutions of economic, administrative, commercial, or other (non-production) nature, which significantly improve the structure and quality of the national system of the socio-economic and public development as well as the security of human life (non-productive and social spheres).

5. New experimental samples and innovative solutions of engineering and technical nature, innovative technologies for the production of new products (services).

6. Academic (university) entrepreneurship, technology transfer, formation of start-up and spin-off structures.

7. Innovative mechanisms: a) formation of markets for educational and scientific services; b) training of labor resources of the necessary qualification; c) education of employees' entrepreneurial mentality and integrated corporate entrepreneurial culture.

Innovative changes in the field of higher education and science occur at the state, industry, regional, and domestic (at the level of subjects of the higher education and science system) levels. State administration of scientific, technical, and innovative activities in the sphere of higher education and science is an integral part of the country's socio-economic strategy. So, it should be carried out by means of: a) monitoring and analysis of the state of achievements of the world and national systems of higher education, science, and technology, technologies and innovations; b) development of an image of the future (expected) state of the higher education system, its

provision with the necessary scientific, technical, and human resources; c) justification of key areas of development of the higher education system in the short, medium, and long term; d) creation and support of innovation infrastructure, including its environmental component; e) legal support of state support for innovation activities; f) financial support for priority areas of innovative development of the sphere of higher education and science; g) targeted funding for education and basic research.

State measures should also ensure that: a) capital inflows to innovative development of higher education; b) a high level of innovation is required; c) training a sufficient number of engineers, scientists and management personnel; d) facilitating access of national higher education and science to foreign markets.

The role of the state in the management of innovation activities in the field of higher education and science is an important task of the state. For the state, it is necessary to solve the following most important tasks:

1. To determine the technological and economic main goals, and develop a plan for macroeconomic transformations that will mobilize society with a single focus on innovative development.

2. Creating the necessary conditions that best contribute to the innovation and investment process.

3. Combining the efforts of government agencies with business to support innovative initiatives of higher education and science subjects, stimulating innovation management in this area, and spreading innovations in this industry. Support and practical implementation of H.Etzkowitz's concept of innovative development of society by the “triple helix” model.

4. To use and improve the advanced world experience in the field of innovative development of the sphere of higher education and science.

Innovation management should turn into a consolidated interaction of government and business mechanisms. Creating conditions for achieving agreement between the interests of the state and the employee in the field of higher education and scientific and technical activities is the main task of the state level of management. This level becomes strategic, giving tactical and operational control to new innovative individual firms and specialized structures in the field of higher education and science.

At the same time, academic or university entrepreneurship was noted as one of the main motivators and engines of innovation in the sphere of higher education and science.

Summarizing the results of a comprehensive study Summarizing the results of a comprehensive study of the phenomenon of academic entrepreneurship authors noted that entrepreneurial institutions of higher education implement their activities in higher education in the current market laws of the economic system, interacting with internal forces of society (with response to its challenges and inquiries) under the influence of globalization pressure of the world community.

The authors argue that innovations in the field of higher education and science must link to lead to innovative changes. It is reasonable to consider HEI's innovative activity in the higher education system as an economic category related to the capitalization and commercialization of intellectual products – knowledge, technology, educational and scientific services, etc.

Innovations in higher education and science can lead to innovative change. These can be innovations of types of: economic and market; technological; organizational; structural and pedagogical; educational and pedagogical. Most of them are either directly or indirectly initiated by academic capitalism.

The authors determined that innovations of economic and market type united novations caused by the scientific, technical, industrial, and economic development of society and the spread of market economic relations in all areas of socio-economic activity of mankind, the commercialization of educational and scientific and technical activities of HEI and all higher education (*innovations of economic and industrial development, depending on market requirements*) [1].

Economic and market innovations include such innovations that allow to reduce the budget funding for higher education and science to obtain the necessary resources not only for survival but also for the prosperity of HEI. They are:

1. New forms and types of financing of education and crediting of educational services, educational institutions of various types, statutory (including – educational, R&D, technological and cultural) activity of educational institutions; diversification of funding sources; formation of various funds, grants, endowment institute.

2. Commercialization of educational results (contract forms of education, educational, consulting, expert, and other services), scientific and scientific-technical activities (R&D, transfer of technology) HEI, obtaining additional financial income from extracurricular activities (lease of property, organization of mass activities for local and regional communities, etc.).

3. Participation of HEI in innovative socio-economic local, regional and national development, opening of new directions of business activity, enterprises, and spheres of industry.

4. Close cooperation with industry and business: joint implementation of R&D, targeted training, opening and supporting joint ventures, joint participation in joint-stock companies.

5. Active participation of HEI in business development; education, training and preparation of entrepreneurs of different types and leaders for industry and social sphere; developing and lobbying the necessary regulations for the development and support of entrepreneurship; promoting the competitiveness of the country's industrial and economic potential.

6. Development of academic entrepreneurship –

commercialization of R&D results, receipt of financial income from licensing and patent activities, as well as shareholder dividends from the activities of startup (spin-off and spin-out) companies.

7. Active participation of HEI in competition with other HEIs, improvement of own image, quality of educational and scientific services, access to foreign educational markets, wide internationalization of educational and scientific activity, use of international educational standards, etc.

Note that *innovations in economic and industrial development, dependent on market requirements*, are the most painful, debatable, and unacceptable for a significant number of educators and scientists. The intrusion of market mechanisms into the academic sphere contradicts in many respects the notion of “pure science and education”, which are independent of financial interventions and financial pressure. However, it is also clear that in the context of total commercialization of all spheres of human life, global financial crises, and the constant reduction of funding for science and education (and especially higher education), the question of “to be or not to be” really faces a significant number of HEIs and research institutions, and also a large number of educators and scientists in all countries of the world. In those countries where education and science are supported, the necessary conditions have already been created for their civilized alternative financial support.

Higher education is associated with all spheres of human life because literate and trained people are needed for life. Thus, the innovation of higher education is one of the most interdisciplinary scientific and applied areas in the system of the diverse knowledge of mankind.

Innovative activity in the field of higher education and science leads to serious innovative transformations both in the entire field of higher education and science and in its subjects – universities, research institutes, and related organizations and institutions. Innovation activities, initiated and directed by academic capitalism in the field of higher education and science, are primarily aimed at commercializing the results and expanding the economic activity of universities and research institutes, and only with a focus on social and socio-humanitarian problems of society. The state initiatives in the field of innovative management of higher education and science in each country are designed to strengthen the social, non-profit component of innovation in this area.

References

1. Romanovskiy, O. O., Romanovska, Yu. Yu., Romanovska, O. O., & Makhdi, M. E.(2021) Higher education innovatics: management of innovation in the sphere of higher education and science. *Journal of Social Transformation and Education*, No. 2, Is. 2, pp. 47-76. Availableat: <http://journals.theapra.org/index.php/jste/article/view/37> (Accessed 29 Aug 2022).

MEANS AND TOOLS FOR INNOVATION MANAGEMENT IN EDUCATION

Innovative information technologies, information and innovation management, as well as innovative marketing are widely used in the management of innovation in education and uniting in the group of means and tools for innovation management in education [1]. They can take place in almost all types of the innovations in the education system, which can lead to innovative changes to achieve new quantitative and qualitative parameters of education. They can take place in almost all types of the innovations in the education system, which can lead to innovative changes to achieve new quantitative and qualitative parameters of education.

Means and tools for innovation management in education are consists of:

- Information technologies.
- Information management.
- Innovative management.
- Innovative marketing.

Information technologies in education use computer technology, Internet and Intranet, remote methods of organization and management of educational activities, are used to develop a variety of information retrieval systems and information, advertising, and marketing materials (using web design).

Information management in education, based on the use of information technology, is a subsystem of decision-making and aims to manage the processes of creation, processing, and distribution of information in the field of education. One of the main functions of information management in the field of education is to develop an organizational structure that would provide timely and objective information in the right place, at the right time, and in a convenient way to make effective decisions. The introduction of information management in education is dictated by the following circumstances: scientific and technical development of society, integration and effective use of funds for development, application and effective use of information technology (set of information resources, tools, methods, and technologies that contribute to the effective management of educational activities). including – development and implementation of management decisions in the field of education); the need to integrate all the data that determine the efficiency and effectiveness of the education system as a whole and each of the educational entities (its components).

Innovative management in education is a system of strategic management of innovation processes in order to study the main directions of educational, scientific, technical, and industrial activities and justify a set of measures for the implementation of innovation strategy. Its tasks are: a) development of plans and

programs of innovative activities in the field of education; b) development and implementation of a unified innovation policy in the field of education; c) training of scientific and pedagogical specialists and providing all areas of educational activities; d) providing educational activities with the necessary resources (material, labor, financial, information); e) planning and selection of the best projects of educational innovations (innovations) and control over its development; f) creation of special groups of management and control over innovation activities in the field of education at all stages.

Innovative marketing in education ensures the effectiveness of the educational system and educational institutions in the market of innovations in education, aimed at forming or identifying demand for educational services in order to best meet market demands and the needs of society. Innovative marketing is based on the use of new ideas for educational services and technologies that best contribute to achieving the goals of the education system and individual educational institutions.

Innovative marketing in education is a function of innovation management in education. It begins with the search for new ideas for educational services and technologies that can best meet existing and potential demand with their subsequent materialization and commercialization, and ends with the stage of saturating the life cycle of innovation. Carrying out marketing researches is necessary for the purpose: studying a conjuncture of the market of educational services; identification of inquiries, tastes, and preferences of consumers of educational services; forecasting the dynamics of demand for educational innovations; developing a marketing strategy for innovation in education, etc.

The purpose of innovative marketing in the field of education is to achieve the final practical result of innovation. It is focused on: gaining a certain market share of educational innovations in accordance with the long-term goal for which the innovative project was developed; integrating research, production, and marketing activities into the educational management system; the long-term perspective, which requires marketing research, obtaining on their basis innovations that ensure highly efficient economic activity in the field of education, adapting to the requirements of potential consumers of innovation in education with a simultaneous targeted impact on their interests.

The means and tools for innovation management in education are belong to the *innovations of scientific and technological progress*. These may include: a) use

of information technologies in the process of innovation management of the education system (including – HEI as a subject of the higher education system): information and innovation management, as well as innovation marketing; b) organization of distance learning – implementation of distance courses (disciplines, subjects from the curriculum), automated control of students' knowledge (testing), teleconferences and Internet conferences and seminars based on online information technologies, software platforms such as Blackboard, etc.; c) use of information technology in the educational process: hybrid method of educational activity, learning web design and the use of IT technology in professional activities, including e-business, automation of research and design, automation of decision-making and production processes, information technology in business, management, marketing, etc.; d) organization of distance learning courses according to the scheme: invitation of foreign specialists – teachers of foreign HEI for teaching (reading) introductory (instructional) lectures → distance learning of the discipline (course) → remote 3-4 intermediate tests in the presence of a dean's representative → conducting the final exam according to the course (subject) - remotely, in the presence of the dean (deputy dean) → remote assessment → enrollment (entry) of the assessment in the electronic record book (transcript) of the student; e) the use of the latest methods and technologies in the implementation of universities and other HEI and research institutes of basic and applied research; search, comprehension, and dissemination of new knowledge; design and construction of new equipment; development and transfer of new advanced technologies; implementation of R&D results for local (local), regional and national socio-economic innovation development; f) creation and launch of new spin-off and startup companies by research business universities.

Innovative activities in the field of higher education, science, educational, scientific, and cultural services have a socio-economic essence, combines a set of organizational, economic, and social actions aimed at creating a knowledge society with the innovation-oriented type of economy. Such innovative activity is associated with the formation, capitalization, and commercialization of intellectual products – knowledge, technology, educational and scientific services, etc. and is one that should develop faster, contributing to real reform and renewal of education according to new requirements, demands, and challenges of society and time. One of its most important components is the innovative activity of entrepreneurial universities, which is essentially “academic” or university entrepreneurship, characteristic of the new capitalist environment – “academic capitalism”.

Information technologies and information management in higher education and science are the most important components of means and tools for innovation management in education. It is the distance learning methods and online learning technologies implemented with the help of the Internet that allowed all of humanity to maintain the possibility of

communication and created the conditions for communication during the COVID-19 pandemic. Specialists of the higher education system, science and engineers, and technologists in a short time created and implemented innovative methods of online communication and online management, which saved the world economy and helped the world community to overcome the problems with COVID-19 and recover.

New types of innovation in higher education and science caused by global changes, are emergency and force majeure circumstances. Forced or emergency distance learning (F/EDL) is a temporary transition of teaching to an alternative mode due to crisis circumstances. This type of training is extraordinary and is characterized by the fact that: first, online learning is becoming the main type of teaching and learning, but not all teachers and students of many universities around the world are ready to constantly work on the internet remotely. Secondly, the educational and methodological support of training courses for use exclusively online has not been massively developed and implemented in the higher education system of many countries. Third, after the end of the crisis circumstances, most universities in the world will return to the usual classroom hybrid full-time and distance learning, which the vast majority of students and teachers dream of. The innovation of F/EDL lies in the instant transition from the usual form of university education, based on direct classroom face-to-face contact between teachers and students, to the remote location of students from teachers and classrooms on university campuses. In addition to an insufficiently developed educational and methodological base, a successful educational process can be hindered by students' lack of control during testing and passing exams online. New technological and methodological developments are needed to solve these problems. The main feature of F/EDL is the difference between the delivery of online courses and distance teaching (training by professors) and distance learning (studying by students) of these courses. For the successful organization of long-term online training, it is necessary to simultaneously solve problems of information and communication nature, organizational, pedagogical, and methodological nature, as well as problems of ethics and integrity in the process of independent training of students and monitoring their progress [2].

References

1. Romanovskiy, O. O., Romanovska, Yu. Yu., Romanovska, O. O., & Makhdi, M. E. (2021) Higher education innovatics: management of innovation in the sphere of higher education and science. *Journal of Social Transformation and Education*, No. 2, Is. 2, pp. 47-76. Available at: <http://journals.theapra.org/index.php/jste/article/view/37> (Accessed 29 Aug 2022).
2. Coronavirus and Higher Education Resources (2020). *Bryan Alexander blog*, March 17. Available at: <https://bryanalexander.org/coronavirus/coronavirus-and-higher-education-resources/> (Accessed 29 Aug 2022).

МІЖНАРОДНІ ІННОВАЦІЙНІ ПРОГРАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Прикладами найбільш відомих і масштабних програм міжнародного співробітництва, які надають гранти у сфері вищої освіти на реалізацію науково-освітніх міжнародних проєктів в Україні на сьогодні є Еразмус+, програми Жана Моне, Горизонт Європа, Двосторонні наукові конкурси – білатеральні проєкти між Міністерством науки і освіти України і країнами Європи та ін. [2].

Саме зусиллями вищої освіти здійснюється підготовка майбутніх фахівців, які реалізовуватимуть свою професійну діяльність у рамках національної економіки країни, сприяючи її інноваційному розвитку в період війни та в післявоєнному відновленні України. Окрім того на сьогодні у закладах вищої освіти активно розробляються інновації, подальше впровадження яких на практиці забезпечує активізацію інноваційного розвитку країни.

Українські вчені зацікавлені в участі у програмах міжнародного співробітництва і науково-освітніх міжнародних проєктах з кількох причин. По-перше, це можливість удосконалити й оновити діяльність освітнього чи наукового закладу за рахунок суми отриманого гранту. По-друге, здобуття міжнародного гранту передбачає суттєве поліпшення іміджу і підвищення конкурентоспроможності як окремого партнера за науково-освітнім міжнародним проєктом, так і країни в цілому. По-третє, здобуття гранту дозволяє освітнім і науковим установам здійснити практичну реалізацію наукових розробок саме інноваційного розвитку. По-четверте, робота у рамках будь-якого науково-освітнього міжнародного проєкту означає вихід його учасників на міжнародну арену та значне розширення й укріплення їх зовнішніх контактів.

До переваг використання міжнародних грантів можемо віднести наступні: можливість отримання необхідного для реалізації науково-освітнього міжнародного проєкту фінансування; безповоротний характер грантової підтримки; можливість ефективної, повної і своєчасної реалізації проєкту та впровадження інновацій на практиці; вільний доступ інформації про світовий досвід; можливість отримання консультацій у досвідчених закордонних фахівців; налагодження і розширення міжнародних контактів; вихід учасників науково-освітнього міжнародного проєкту на міжнародну арену; інтеграція у міжнародне науково-дослідне співтовариство тощо.

Використання грантів, здобутих у рамках науково-освітніх програм міжнародного

співробітництва, на нашу думку, має й певні труднощі, зокрема: складність отримання; необхідність повного та чіткого дотримання прописаних у проєктній заявці заходів і значні труднощі з внесенням до них змін; жорсткий контроль за використанням наданих міжнародним фондом коштів; обов'язкове звітування про хід реалізації науково-освітнього міжнародного проєкту; імовірність виникнення непорозумінь і конфліктних ситуацій, спричинених відмінністю менталітетів та професійних навичок у проєктній діяльності партнерів; фінансові труднощі, пов'язані зі сплатою частки співфінансування за проєктом тощо.

Оцінивши наведені вище сильні та слабкі сторони використання грантів за науково-освітніми програмами міжнародного співробітництва, можемо впевнено визнати такий спосіб залучення коштів на реалізацію науково-освітніх міжнародних проєктів як один із найпривабливіших та найбільш перспективних за сучасних умов глобалізації економічної, інноваційної, науково-дослідної та освітньої діяльності. Узагальнена оцінка масштабів та результативності реалізації науково-освітніх міжнародних проєктів в Україні дозволила встановити: по-перше, високу активність і зацікавленість національних суб'єктів участю в багатосторонньому міжнародному співробітництві; по-друге, позитивну динаміку обсягів проєктної діяльності у сферах освіти і науки, яка, водночас, може бути більш потужною за умови продуманої державної підтримки; по-третє, закритість інформації щодо чітких параметрів обсягів, структури, кількості членів проєктної команди, а головне – досягнутих результатів, що унеможливує точне визначення ефективності, якісних і кількісних показників результативності, внеску проєктів в забезпечення інноваційного розвитку економіки. Рівень активності вітчизняних організацій у напрямі розробки науково-освітніх міжнародних проєктів поступово зростає [1]. Разом з тим, загальний рівень залученості нашої держави у світове наукове співтовариство на сьогоднішній день, на нашу думку, не можна назвати задовільним.

Проте Україна має досить великий потенціал для подальшого розвитку в цьому напрямі. Вітчизняні освітні та науково-дослідні установи мають укріплювати існуючі міжнародні зв'язки та знаходити нових партнерів за кордоном, а органам державної влади України варто всіляко сприяти такій діяльності.

Розробка та практична реалізація науково-

освітніх міжнародних проектів спонукає їх учасників до активізації інноваційної діяльності в країні, забезпечуючи таким чином інноваційний розвиток національної економіки. При цьому, на наше переконання, ефективне управління реалізацією науково-освітнього міжнародного співробітництва в системі державної інноваційної політики України можливе лише за умови врахування концепції життєвого циклу і, відповідно, основних особливостей управління науково-освітніми міжнародними проектами на різних фазах та етапах їх розробки й практичного впровадження. Організація трансферу технологій шляхом безпосередньої передачі нематеріальній технології (НДР) від науки у виробництво (і у зворотньому напрямі – якщо мова йде про промислові прикладні розробки, які мають значення для науки) або створення нових технологічних підприємств, спочатку націлених на впровадження власних якісно нових розробок, а також інтеграції промислових і науково дослідницьких структур (створення інноваційних кластерів в економіці). Тобто, йдеться про формування основи для виникнення кооперативних відносин у дослідженнях і розробках між приватним сектором (виробництвом) та державним науково-технічним сектором. Вирішення проблеми відсутності державних дієвих інституційних механізмів реалізації стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в країні можливе шляхом оптимального об'єднання можливостей і зусиль освітніх, наукових, виробничих і ринкових структур як основних учасників інноваційного розвитку: через утворення спеціальних об'єднань, зацікавлених у кінцевому результаті, тобто створення "інноваційних кластерів" для пріоритетних галузей/регіонів в рамках державно-приватного партнерства.

Моніторинг основних проблем руху української економіки в інноваційному напрямі розвитку в період війни дає підстави констатувати, що здійснення регуляторної політики інноваційного розвитку розглядається як ефективний макроекономічний інструмент створення сприятливого регуляторного клімату в окремих галузях народного господарства з подальшим напрацюванням зауважень та пропозицій щодо поліпшення нормативно-правової та законодавчої бази, її регулювання та вдосконалення методичних засад здійснення регуляторної політики.

Відтак, результати дослідження показують, що основними факторами, що перешкоджають здійсненню інноваційної діяльності в період війни на сьогодні є: нестача власних коштів (80,1% обстежених підприємств), значні витрати на нововведення (55,5%), недостатня фінансова підтримка держави (53,7%), високий економічний ризик (41%), тривалий термін окупності нововведень (38,7%), відсутність коштів у замовників (33,3%). Також на розвиток інноваційної діяльності суттєво вплинула недосконалість

законодавчої бази (40,4%), відсутність попиту на продукцію (16%), відсутність кваліфікованого персоналу (20%), відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами й науковими організаціями (19,7%), нестача інформації про ринки збуту (17,4%), нестача інформації про нові технології (17,3%) (рис. 1).

Рис.1. Фактори, що перешкоджають здійсненню інноваційної діяльності в Україні

Джерело: розраховано автором за даними [1]

Проаналізовані масштаби участі України у програмах міжнародного співробітництва, діяльність яких орієнтована на надання грантів на практичну реалізацію науково-освітніх міжнародних проектів, зокрема в майбутньому програм міжнародного співробітництва у сфері освіти, є одними з провідних факторів стимулювання інноваційного розвитку національної економіки в період війни та післявоєнного відновлення.

Можна підсумувати, що активізація інноваційного розвитку в Україні потребує розширення можливостей для іноземного інвестування.

Список літератури

1. Міжнародні інноваційні програми як інструмент євроінтеграції України : монографія / Т. В. Марченко. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2021. 220 с.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України : [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.ukrstat.gov.ua>
3. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України : [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.mon.gov.ua>
4. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України 14.09.2006 № 143 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проблема плекання психологічного здоров'я на усіх рівнях – як особистому, так і корпоративному – цілком відповідає загальносвітовим тенденціям психологізації та соціалізації управління. Особливо актуальним є забезпечення плекання психологічного здоров'я в закладах вищої освіти на основі створення цілісної системи психосоціальної підтримки. Необхідність створення такої системи обґрунтовано такими причинами:

- поширеність психічних розладів саме в студентському віці – щонайменше 10%;
- 75% психічних розладів починаються у віці до 24 років;
- психічні розлади можуть мати виражений негативний вплив на навчання, соціальне життя, професійну траєкторію розвитку молодих людей;
- психічні розлади інвалідізують та забирають життя;
- пандемія і війна вчинили негативний вплив на психічне здоров'я молоді;
- значна частка працівників вищих навчальних закладів знаходяться на різних стадіях професійного вигорання (за даними [1] 60% педагогічних працівників мають сформовану стадію "резистенції", яка виявляється в протистоянні негативним подіям та внаслідок цього – у виснаженні психічних ресурсів, що призводить до неадекватних (зазвичай, занижених) емоційних реакцій, негативного ставлення до усіх суб'єктів педагогічного процесу, до погіршення якості, а часом навіть до припинення виконання професійних обов'язків);

– ставлення до життя та психологічні стани істотно впливають на економічну поведінку, прийняття економічних рішень (за даними [2], на економічну поведінку молоді впливають включеність до життя, втома від життя, хвилювання за майбутнє);

– студентський вік 18-24 років є критично важливим з точки зору можливості ефективних превенцій і терапевтичних втручань у сфері психічного здоров'я.

Необхідність та доцільність створення системи психосоціальної допомоги у ЗВО визначається тим, що:

- заклад вищої освіти формує особистість – кожен має цінувати, берегти, плекати своє психічне здоров'я та турбуватися про здоров'я інших;
- заклад вищої освіти – оптимальне середовище для превентивних та промотивних втручань: психологічна стійкість, особистісний

зріст, соціальна та емоційна компетентність, процвітання;

– заклад вищої освіти – середовище життя молоді, де послуги мають бути доступними, а якщо особа сама не звертається за допомогою, є шанс, що хтось побачить, підтримує і скерує.

Завдання системи психосоціальної підтримки закладів вищої освіти на трьох рівнях – упередження психічних розладів, діагностика і належна допомога при розвитку психічних розладів та плекання резиліентності та особистісного розвитку, подано на рис. 1.

Рис. 1. Завдання системи психосоціальної підтримки ЗВО

Результатом формування системи психосоціальної підтримки в ЗВО є імплементація освітніх і просвітницьких програм плекання психологічної стійкості, превенції і промоції, основ грамотності у сфері психічного здоров'я. Важливе місце у програмах психосоціальної підтримки в ЗВО є плекання резиліентності (психологічної стійкості), основними характеристиками якої є:

- психологічна стійкість вкрай необхідна кожній людині для забезпечення здорового життя, благополуччя і професійної діяльності;
- психологічна стійкість – це навичка, яка може розвиватися;
- розвиток резиліентності відбувається через практику, не теорію;
- однією зі складових забезпечення резиліентності є соціальне оточення і соціальна активність, отже, її забезпечення має дуальний характер (індивідуальний і колективний);
- найкращим способом забезпечення психологічної стійкості є превенція – попередження порушень резиліентності.

Імплементація освітніх і просвітницьких програм психосоціальної підтримки у закладах вищої освіти, плекання резиліентності, превенції і промоції, психологічного здоров'я реалізується у формі багатоступеневої системи, яка передбачає впровадження:

- організаційно-управлінських;
- соціально-психологічних;
- освітньо-просвітницьких заходів.

Метою впровадження таких заходів є плекання психологічної стійкості усіх суб'єктів освітнього процесу, попередження вигорання, підвищення ефективності освітнього процесу, формування корпоративної системи well-being.

Серед організаційно-управлінських заходів системи психосоціальної підтримки педагогічних працівників ЗВО можна запропонувати:

- чітке формування цілей діяльності співробітників;
- забезпечення індивідуальної траєкторії професійного розвитку співробітника;
- своєчасне інформування щодо завдань і подій, що стосуються професійної діяльності й заохочень, підтримки працівника;
- мотивування діяльності працівників;
- формування й використання адекватної системи заохочень;
- підтримка оптимального соціально-психологічного клімату в колективі;
- залучення працівників до участі в прийнятті рішень щодо підвищення ефективності діяльності;
- формування оптимального графіку освітнього процесу та life-work balance;
- рівномірний розподіл обов'язків та доручень між викладачами та ін.

Соціально-психологічні заходи системи психосоціальної підтримки у закладах вищої освіти вміщують:

- ідентифікацію й інтеграцію в університетську спільноту цінностей плекання психічного здоров'я, формування університетської спільноти, взаємодії, взаємодопомоги;
- плекання стосунків між усіма учасниками освітнього процесу;
- формування університетської ідентичності;
- подолання конфліктів в освітньому процесі; конфлікту поколінь, управлінських конфліктів, конфліктів в колективі;
- врахування вікових особливостей розвитку здобувачів освіти, теорії поколінь та педагогіко-психологічних особливостей навчання покоління Z;
- превенцію психологічних розладів серед здобувачів освіти і педагогічних працівників;
- психоедукацію подолання дезадаптивних когніцій і способів поведінки, способів вирішення проблем, подолання стресу, протидії емоційного вигорання.

Освітньо-просвітницькі заходи системи психосоціальної підтримки педагогічних працівників закладу вищої освіти включають:

- впровадження заходів психосоціальної підтримки;

- розвиток інституту кураторства: підтримка стосунків в групах, конструктивний спосіб вирішення конфліктів;

- розробку системи тренінгів з метою формування навичок плекання психічного здоров'я здобувачів вищої освіти та педагогічних працівників;

- реалізацію заходів тимбілдингу серед здобувачів вищої освіти та педагогічних працівників;

- розвиток професійної та студентської спільноти;

- імплементацію освітніх компонентів, пов'язаних з психологічною освітою (загальна психологія, соціальна психологія, організаційна психологія, управління конфліктами, критичне мислення, соціальний вплив) у відповідні освітні програми закладів вищої освіти;

- реалізацію міжнародних програм і проєктів щодо розвитку психосоціальної підтримки у закладах вищої освіти;

- змінення ключового підходу до психологічної освіти у закладах вищої освіти, зокрема, застосування тренінгових технологій у викладанні; педагогічного коучингу, спрямованих на розвиток soft skills у здобувачів вищої освіти;

- створення служби психосоціальної підтримки (кабінет психолога).

Таким чином, створення цілісної служби психосоціальної підтримки у закладах вищої освіти передбачає реалізацію організаційно-управлінських, соціально-психологічних та освітньо-просвітницьких заходів, метою яких є плекання психологічної стійкості усіх суб'єктів освітнього процесу, попередження вигорання, підвищення ефективності освітнього процесу, формування корпоративної системи well-being.

Список літератури

1. Емоційне вигорання педагогічних працівників. URL: <file:///D:/Documents/2021/%D0%9F%D0%A1%D0%98%D0%A5%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%98%D0%AF/%D0%B2%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf> (дата звернення: 27.09.2022 р.)
2. Вартанова О.В. Діагностика раціональності в економічній поведінці майбутніх менеджерів. *Економіка і суспільство*. 2021. № 34. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/965/923>
3. Мирончук Н.М. Професійне вигорання викладача вищої школи: чинники, ознаки, способи протидії. Теоретичні і методичні засади розвитку і самовдосконалення особистості педагога-новатора в контексті модернізації нової української школи: зб. наук.-метод. праць; за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во Євенок О.О., 2017. С. 62-67.
4. Романчук О. Творцями стандартів мають бути фахові асоціації. Інтерв'ю. *НейроNews*. URL: <https://i-cbt.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/interview-Romanchuk.pdf> (дата звернення: 27.09.2022 р.).

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

В умовах сучасної економіки більшість суб'єктів господарювання працюють в умовах жорсткої конкуренції. Заклади вищої освіти (ЗВО) України сьогодні є повноправними суб'єктами ринку і змушені виборювати споживчий попит. Конкурентна боротьба над ринком освітніх послуг постійно загострюється. Виграти у цій боротьбі можна шляхом надання товару, послугі якісних характеристик, що мають значення для споживачів освітніх послуг та результатів освітнього процесу.

Новий тип економічних відносин змушує ЗВО змінити філософію діяльності, виходячи з потреби підготовки фахівців з новими якісними характеристиками. Така ситуація спонукає ЗВО до постійного вдосконалення освітніх послуг, що надаються, і підвищувати свій рівень конкурентоспроможності.

Виробляючи кілька видів продукції (послуги освітнього характеру, науково-технічна та навчально-методична продукція), головною метою діяльності ЗВО є освіта. Тому саме якість освітніх послуг, що надаються вузом, зрештою, визначає місце вузу на цьому ринку. ЗВО, що забезпечує високу якість освіти, може отримати додаткові доходи та підвищити свою конкурентоспроможність [1, с.193].

До впровадження системи управління якістю освіти ЗВО необхідно враховувати зарубіжний досвід. Ефективним може бути лише управління, засноване на моніторингу, поточних, кінцевих та обов'язково віддалених результатах освіти. Контроль якості – це перевірка відповідності показників якості встановленим вимогам, що дозволяє своєчасно передбачити неприпустиме зниження якості та вжити відповідних заходів.

У США система освіти відрізняється тісним зв'язком великими корпораціями та малими фірмами, частина яких породжена найвищою школою. Регулюючу роль в ній грає суспільство, а чи не держава. ЗВО належать штату, і їхня діяльність регулюється місцевим законодавством. Суспільство через попит ринку праці доводить свої потреби до вузів і контролює якість підготовки випускників. У зв'язку з цим у ЗВО є розвинені служби сприяння працевлаштуванню випускників. Відповідальність за рівень викладання окремої дисципліни покладається на педагога. Програму розглядає формальна чи неформальна комісія з-поміж колег, схвалює рада факультету, декан, університетська комісія з навчальних планів, опікунська рада. Але цей

розгляд має формальний характер. У провідних університетів вимоги до програм вищі, ніж у середньому у країні. Зовнішній контроль за якістю навчання здійснюють комісії, що формуються з числа викладачів інших ЗВО, членів опікунської ради, випускників [2, с.67].

Модель професійної освіти в Німеччині є дуальною. Вона побудована на міцній прив'язці системи професійного навчання до підприємства. Регулювання системи здійснюється в рамках фірмових норм. Перелік освітніх програм, що реалізуються в рамках дуальної системи, визначається на основі економічних потреб і в тісній співпраці між федеральними, державними та соціальними партнерами. Згідно з офіційними даними, траєкторія та зміст освітніх програм ґрунтуються на вимогах, які згодом висувуються до потенційних працівників на робочому місці. Фактично дуальна освіта в Німеччині є національною програмою і фінансується з бюджету. Підготовка фахівців за дуальною системою здійснюється за допомогою паралельного навчання на підприємствах і у професійній школі.

Професійно-технічне навчання на підприємствах контролюється і управляється федеральними органами управління, а навчання в професійно-технічних училищах підпорядковується управлінню окремих регіонів (земель). Це регіональні навчальні заклади системи загальної та професійної освіти. Основними завданнями навчання у професійній школі є доповнення навчання спеціальними теоретичними знаннями безпосередньо на підприємстві (2/3 часу) і підвищення загальноосвітнього рівня учнів (1/3 часу). При здобутті професійної освіти необхідно відвідувати такі професійні школи, що передбачено відповідним регіональним законом. Набуття практичних навичок безпосередньо в бізнесі може відбуватися в навчальних майстернях і на робочих місцях великих підприємств або тільки на робочих місцях малих підприємств. Іншим учасником системи є так званий міжгалузевий навчальний центр. Вони займаються тим же, що і бізнесом, передають практичні навички. Крім того, окремі етапи навчання можуть відбуватися і на інших підприємствах землі [3].

Зміст британських стандартів значно відрізняється для різних професій, але водночас містить деякі загальні елементи, які включені в

усі стандарти та формують основні комунікативні, навчальні та професійні навички. У Великобританії Vocational Education Certificate запровадив комплексну модульну навчальну програму. У Великобританії існує приватна система на додаток до національної акредитації професійної освіти. Сертифікати, видані приватними навчальними закладами, незалежно від їхніх повноважень, не мають великої цінності для державного сектору через відсутність державного контролю та рідко безпосередньо пов'язані з працевлаштуванням у державному секторі. За такої системи зазвичай готують кадри для конкретних підприємств або окремих галузей економіки.

Агентство забезпечення якості вищої освіти (QAA) – це незалежний орган, що перевіряє стандарти та якість вищої освіти Великобританії. Він проводить огляди оцінки якості, розробляє орієнтири та посібники для постачальників, а також проводить або замовляє дослідження з відповідних питань [4].

Агентство QAA, засноване в 1997 році, є одним із провідних агентств у світі, яке займається забезпеченням академічних стандартів у британській вищій освіті та бере участь у міжнародних розробках стандартів якості. QAA – це незалежна організація з обмеженою відповідальністю та зареєстрована благодійна організація в Англії, Уельсі та Шотландії. Її цілі та конституція викладені у його Меморандумі та Статуті. У його правління входять представники британських університетів, фінансових рад та студенти.

QAA перевіряє, як університети, коледжі та альтернативні провайдери вищої освіти Великобританії підтримують свої академічні стандарти та якість освітніх послуг. Це робиться у вигляді зовнішньої експертної оцінки. Рецензенти перевіряють відповідність основним вимогам Кодексу якості, узгодженого та визнаного сектором вищої освіти Великобританії. Він також надає консультації Таємній раді Сполученого Королівства щодо запитів навчальних закладів на присвоєння ступеня та право називатися університетом. На додаток до своєї ролі у підтримці репутації вищої освіти Великобританії, QAA також регулює доступ до диплома про вищу освіту, кваліфікацію, яка дозволяє особам без A Level або звичайного еквівалента вступати до вищої освіти. QAA тісно співпрацює з іншими організаціями, які зацікавлені в репутації британської вищої освіти, включаючи Управління у справах студентів, Університети Великобританії та GuildHE.

Місія QAA – «захищати стандарти та підвищувати якість вищої освіти у Великій Британії, де б вона не була по всьому світу». Її чотири стратегічні цілі можна резюмувати в такий спосіб: задоволення потреб студентів; дотримуватись стандартів; керувати поліпшеннями; покращити розуміння суспільства про вищу освіту у Великій Британії [4].

Аналіз існуючих за кордоном систем контролю якості вищої освіти показує, що, незважаючи на різноманітність та специфіку повноважень організацій, зайнятих її забезпеченням, комплекс реалізованих ними цілей та завдань традиційно включає: забезпечення та/або покращення якості освітньої діяльності в економічному, соціальному та культурному контексті країни; надання підтримки вищим навчальним закладам щодо покращення якості викладання та навчання; поширення наявного досвіду та обмін інформацією з проблем якості, які одночасно є їх основними функціями.

При розгляді якості освіти вирішальне значення завжди залишається за споживачем. Якість має бути найважливішою планкою у стратегії ЗВО та досягатися відповідно до процесу довгострокового планування, в якому враховуються слабкі та сильні сторони освітньої установи, наявність виняткових переваг, а також можливості та загрози, які несе для нього зовнішнє середовище. Тільки таким чином, в умовах загальносвітової глобалізації вітчизняні вищі навчальні заклади покращать власне економічне становище та збережуть своє національне значення.

Список літератури

1. Бабічев А.В. Зарубіжний досвід із питань управління змінами в системі вищої освіти. *Теорія та практика державного управління*. 2017. Вип. 2. С. 192–200.
2. Локшина О.І. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи Київ. К.І.С. 2004. – 128 с.
3. Ріндфляйш Є, Менніг-Фортман Ф. Дуальна освіта в Німеччині. Від теорії та практики до кваліфікованого працівника» 2020, Konrad-Adenauer-Stiftung e.V URL: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/Publikation.+Duale+Ausbildung+in+Deutschland+%28Ukrainisch%29+2020.pdf/4b981140-72b7-e873-2afd-7beef983502c?version=1.0&t=1604995450314>
4. The Quality Assurance Agency for Higher Education URL: <https://www.qaa.ac.uk/>

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОЦЕСІВ В БІЗНЕСІ ТА ОСВІТІ

На сьогоднішній день використання методів та інструментів класичної освіти не може дати всі необхідні навички майбутнім спеціалістам, гарантувати їх подальший успішний розвиток у бізнесі та в інших сферах людської діяльності. Потрібні сучасні інструменти, засновані на останніх досягненнях науки та техніки, цифровізації та комп'ютеризації. Використання гейміфікації в освітньому процесі є запорукою підготовки висококваліфікованих фахівців та їх подальшої успішної професійної діяльності.

Методологію та методи гейміфікації висвітлено у працях таких вчених як Н. Пеллінг, К. Сален, Е. Циммерман, Ф. Лантц, Ж. Хамарі та ін. За мету дослідження було поставлено вивчення можливостей використання гейміфікації в освітньому та в бізнес-процесах підприємств та організацій.

Для молодих людей покоління зумерів (з 2005 року народження і молодші), які виросли в епоху Інтернету, мають необмежений доступ до інформації та з дитинства користуються цифровими технологіями, класична вища освіта не може дати всі необхідні компетенції та навички soft-skills традиційними методами. Заклади освіти повинні «грати на полі студентів» і запропонувати їм такі підходи до навчання, які будуть не тільки занурювати їх в освітній процес, але і викликати певні емоції. Так як для сучасного покоління комп'ютерні ігри є основною формою розваг та проведення дозвілля, доцільним є використання в освітньому процесі ігрових практик, тобто гейміфікації.

Термін «гейміфікація» запропонував у 2002 році Нік Пеллінг. Гейміфікація – це використання ігрових методик в неігрових ситуаціях, застосування методів проектування гри для неігрових областей, таких як бізнес-процеси, соціальні проекти, освіта та ін. [7].

Ж. Хамарі вважає, що гейміфікація – це стратегічна спроба вдосконалити системи, послуги, організації та діяльність, так, щоб створити подібний досвід того, як відчуває себе людина під час гри, з метою мотивації та залучення користувачів [5].

Навчання та засвоєння знань для студентів є складним процесом, який вимагає від них великих зусиль і є достатньо рутинним, викликає втому і часто навіть нудьгу, використання ігрових технологій в освітньому процесі буде доцільним і забезпечить підвищення ефективності навчання. Студентів, які дитинства грають у різні ігри на

комп'ютері, набагато простіше долучити до освітнього процесу саме через гейміфікацію.

Ігрові технології у процесі навчання використовуються давно. Система нарахування балів за 5-ти, 12-ти, 100 бальною шкалою, дошки пошани – приклади ігрових механік, які достатньо давно використовуються у педагогічній діяльності. Складовою гейміфікації традиційно є різні типи заохочень за виконанні завдання: бали, рівні, індикатори прогресу, віртуальні гроші та ін.

Ігри активізують в мозку людини вироблення гормонів задоволення та радості – дофаміну і ендорфіну. Досягнувши мети гри або пройшовши певний її рівень, геймер відчуває задоволення, проявляє цікавість до гри, що, в свою чергу, мотивує на подальші дії. Гейміфікація дає змогу людям відчувати емоції, цим самим мотивуючи їх. Таким чином, гейміфікація перетворює рутинні процеси в задоволення і народжує залученість.

Виявлено, що 97 % дітей грають у комп'ютерні ігри, а 80 % учнів ефективніші в навчанні з використанням ігрових практик, тому вчителі та викладачі і далі продовжуватимуть гейміфікацію своїх дисциплін [6].

У таблиці 1 продемонстровано можливість використання ігрових практик в освітніх процесах та у бізнесі.

Таблиця 1

Можливість використання ігрових практик в освітньому процесі та у бізнесі

Види ігор	Наявність		Використання у	
	мети	правил	освітніх процесах	бізнес-процесах
Квест	+	+	+	+
Симуляції	+	+	+	+
Логічні ігри	+	+	+	+
Настольні ігри	+	+	+	+
Електронні ігри	+	+	+	+
Онлайн ігри	+	+	+	+
Рольові ігри	-	-	+	-
Ділові ігри	+	+	+	+

Джерело: розроблено автором

В процесі гейміфікації людина залишається собою, не приймаючи на себе ніяких ролей, та рухається виключно виходячи зі своєї реальної мети. Гейміфікований освітній процес насправді не є комп'ютерною грою, але є дуже схожа ігрова оболонка програмного забезпечення, яке підтримує курс дисципліни. У ході вивчення курсу перед студентом ставиться певна освітня задача, ігрова задача при цьому – набрати певну кількість

балів за виконання завдання на комп'ютері до визначеного терміну для переходу на наступний рівень. Освітні цілі завжди є пріоритетними, ігрові покликані лише допомогти втримувати мотивацію до виконання освітніх задач.

Гра переносить гравця у вигадану реальність ігрового простору, тоді як гейміфікація залишає у реальному світі з реальними неігровими проблемами та задачами.

На сьогоднішній день гейміфікація успішно застосовується також у бізнесі та в інших сферах людської діяльності (збройні сили, охорона здоров'я та ін.). Глобальні світові компанії достатньо давно застосовують гейміфікацію та інші ігрові технології в основному в процесах управління персоналом та взаємодії з клієнтами, а також в інших сферах своєї діяльності.

На сьогоднішній день 70 % великих глобалізованих компаній, які відносяться до переліку Global 2000 певною мірою уже запровадили гейміфікацію у свою практичну діяльність [3, с. 6]. Фахівці вважають, що дана тенденція буде тільки зростати. З часом ігрові технології стануть все більш захоплюючими. Постійно удосконалюватимуться спецефекти, графіка, взаємодія гравця і персонажу з екрану тощо.

За результатами проведеного дослідження компанією Growth, 85% працівників виявляють зацікавленість у тому, щоб у їх професійній діяльності впроваджувалися елементи гейміфікації [3, с. 6]. Ефективним є навчання персоналу з використанням гейміфікації. Прикладом може бути гейміфіковане рішення L'Oréal для туристичного підрозділу L'Oréal Travel Retail. Їм було потрібне оптимальне рішення для навчання своїх консультантів з краси у різних регіонах Азіатсько-Тихоокеанського регіону. У партнерстві з Growth Engineering вони створили ігровий мобільний додаток для навчання та залучення своїх співробітників, в результаті чого компанія досягла цілей стосовно навчання персоналу, що забезпечило задоволеність клієнтів.

Гейміфікацію доцільно використовувати при прийомі на роботу. Роботодавець може запропонувати кандидату на посаду логічні ігри, тести, квести. Чим успішніше грає претендент, здобуваючи більше балів, проходячи більше рівнів, тим вище імовірність бути прийнятим на роботу.

Виробники використовують ігрові технології, залучаючи своїх клієнтів до ігор та спонукаючи їх тим самим до купівлі своєї продукції. Так, компанія індустрії моди Nike розробила застосунок, який підраховує кілометраж «пробігу», час, маршрут і публікує отримані результати в соціальних мережах.

Розробники ігор все частіше створюють ігри на актуальні теми, спонукаючи користувачів до вирішення нагальних глобальних проблем, таких як голод, бідність, хвороби, війни, зміна клімату, зникнення біорізноманіття та ін.

За прогнозами Growth у світі і у подальшому буде зростати попит на гейміфіковані системи. Очікується, що глобальний ринок гейміфікації зросте з 9,1 мільярда доларів США у 2020 році до 30,7 мільярда доларів США до 2025 року при середньорічному темпі зростання (CAGR) у 27,4% [6]. Очікується, що Північна Америка продовжуватиме займати найбільшу частку світового ринку гейміфікації протягом наступних п'яти років. Ринок гейміфікації в Європі також активно розвиватиметься протягом прогнозованого періоду. Хоча Північна Америка та Європа залишатимуться найбільшими гравцями, інші регіони будуть наздоганяти їх.

Отже, гейміфікація вирішальним чином призводить до підвищення якості освітніх процесів, бізнес-процесів підприємств та організацій, збільшує обсяги реалізації продукції, забезпечує зростання лояльності клієнтів, відвідуваності сайтів, ефективності роботи персоналу та ін. Для досягнення успіху новим поколінням, яке виросло в епоху цифровізації та Інтернету, і яке вже вступає до університетів, активно влаштовується на робочі місця, доцільним буде застосування ігрових практик. Тому подальша розробка методів та інструментів гейміфікації є важливим завданням для сучасних науковців, теоретиків та практиків.

Список літератури

1. Бондаренко С.М. Ділова досконалість підприємств як фактор конкурентоспроможності національної економіки України. *Економічний простір*. 2016. № 116. С. 200-208.
2. Касич А.О. Теоретичні основи управління процесами модернізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Випуск 17. Ч.1. С. 122-126. URL: <https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/8989/1/29.pdf> (дата звернення 28.09.2022).
3. Як працює гейміфікація у всьому світі. URL: <https://cleverstaff.net/blog/uk/heyifikatsiya-v-biznesi/> (дата звернення 28.09.2022).
4. Gamification 2020: What Is the Future of Gamification? URL: <https://www.gartner.com/en/documents/2226015> (дата звернення 28.09.2022).
5. Hamari, J. (2019). Gamification. Blackwell Pub, In The Blackwell Encyclopedia of Sociology, Malden. pp. 1-3. <https://doi.org/10.1002/9781405165518.wbeos1321> (дата звернення 28.09.2022).
6. Official site Growth. URL: <https://www.growthengineering.co.uk/19-gamification-trends-for-2022-2025-top-stats-facts-examples/> (дата звернення 28.09.2022).
7. Werbach, Kevin & Hunter, Dan. (2012). For the Win: How Game Thinking can Revolutionize your Business. Publisher: Wharton Digital Press.

FORMATION AND USE OF INFORMATION PROCESSES FOR MANAGEMENT OF COOPERATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Taking into account the fact that today higher education, like many other spheres of society, is not limited by geographical-spatial affiliation and even time format, which is mostly due to the rapid development of information and communication technologies, information support for management processes of cooperation of international higher education institutions acquires a new value and format. Information and communication technologies in modern conditions provide new opportunities for change and forecasting, enabling universities, research organizations, education institutions, professors and teachers to be aware of the latest scientific findings, educational innovations and the results of international research in various fields.

During the last decades, the implementation of analytical systems has been a priority for companies when investing in information technology and communications, providing the necessary management tools for forming strategic goals and stimulating the decision-making process based on data analysis [1]. The most widespread today are the information systems of business analytics, which are used to collect relevant data, integrate and analyze such data in order to find relevant information that helps to improve the performance indicators of the organization.

In the field of higher education, information support of management processes primarily concerns such aspects as student enrollment, reporting and financial resources management. At the same time, the information support of management processes to a lesser extent refers to the data that can be obtained from the teaching-learning process or from the process of conducting scientific research. This approach leads to the fact that the most important components of the activities of higher education institutions (teaching and research) are neglected, which leads to the formation of an ineffective information support system that is not able to solve the main problems of the higher education institution. Moreover, the cooperation of institutions of higher education further complicates the information provision of management processes, since in this case it is, firstly, an increase in the amount of data, and secondly, a complication of the system of inter-university ties. In our opinion, the main causes of such an imbalance are:

1) the complexity of creating integrated information support for management processes of cooperation of international higher education institutions. Creating such systems can be very difficult, time-consuming, and resource-intensive;

2) lack of both academic and research data collected by higher education institutions over the past decades;

3) insufficient maturity in data recovery and management in the academic field, for example, lack of standards, software tools, technical and infrastructure capabilities.

However, over the last decade, the introduction of virtual learning environments for most higher education institutions has opened up new opportunities for the formation of a huge amount of academic data for the purpose of their effective analysis.

Considering the fact that higher education institutions are non-profit organizations that provide public services and whose main goal is to serve the progress of society, we formulate the main goals that universities can pursue when creating integrated information support for cooperative management processes:

- making informed decisions in the short term;
- planning for the long term;
- continuing to provide educational opportunities that are relevant for students;
- meeting compliance reporting requirements;
- continuing to attract students;
- managing employees and human resources;
- managing economic and financial activities;
- increasing the number of scientific publications and research projects.

Today's existing information support systems of higher education institutions are mostly aimed at improving organizational processes, such as personnel management or resource allocation, increasing the efficiency of higher education institutions management. These systems also focus on measuring and monitoring indicators determined by third-party evaluators (government or external quality agencies) and internal indicators that are related to the strategic goals of HEIs [1]. However, the integrated systems of information provision of the management processes of cooperation of higher education institutions, which deal with educational and research data, still remain poorly developed.

As an example, we can give the following areas of information support, which relate to the educational and scientific activities of higher education institutions:

- student tracking: data related to student behavior patterns are analyzed [2];
- survey on student satisfaction: the strategic planning of the university changes based on the determination of student satisfaction indicators [3];

- enrollment forecast: reports that predict future admissions according to students' interests;
- management of at-risk students: analysis of the behavior of students who are at risk of quitting study. The system provides support at the institutional level and defines a set of indicators for monitoring students' educational activities;
- research management: defines a set of indicators that provide support for the monitoring of research activities, for example, the number of scientific publications grouped by authors and departments [4];
- learning management: data is used to provide reports on teaching and learning processes.

It should be noted that in the context of understanding the information provision of management processes, such concepts as educational and academic analytics are used. Academic analytics is the application of the information support system in education at the institutional, regional and international levels). Action analytics is a new generation of tools, solutions, and behaviors that provide more powerful and effective opportunities to measure performance and improve it. Academic analytics and action analytics are considered systems for understanding the information support of management processes in universities and are focused, for the most part, on the institutional level.

Learning analytics is the measurement, collection, analysis, and reporting of student data in the context of improving the educational environment. Learning analytics focuses on the learning process, including the relationships between students, learning resources, subject content, teachers, and the university.

Taking into account the above, the creation of such a system of information support for the management processes of cooperation of international higher education institutions, which would be used by all participants of the cooperation and integrated into university information systems, becomes urgent. In our opinion, such a system should be called the integrated system of information support for the management processes of the cooperation of higher education institutions (ISIZUK). So, in our understanding, ISIZUK is a set of processes and tools that collect and analyze internal and external data of higher education institutions, turning them into meaningful and useful information that can be used for more effective and timely strategic decision-making regarding activities related to with the cooperation process of HEIs ISIZUK covers the entire range of activities in higher education institutions. The main tasks of ISIZUK are the following:

- improving administrative decision-making and allocation of organizational resources;
- improving the quality of decision-making by teachers and scientists;
- providing tools for more effective and personalized student learning;
- increasing the efficiency of each individual HEIs and cooperation as a whole;

The data stored in the information system are necessary for effective decision-making by managers, teachers and researchers. The output data that will be used in ISIZUK comes from various corporate information systems, information systems of deaneries, departments, student databases, digital library and external data sources such as the Internet. Depending on the needs of each university, other additional analytical databases may be needed to help solve specific problems, as well as an operational data warehouse to reduce the temporal gap between analyzed and real data.

New functionalities provided by ISIZUK:

- the availability of all the data that HEI deals with contributes to the creation of services that provide complete information about any aspect from different points of view and levels;
- the use of external data and the possibility of comparing such data with any aspect of the activity of the Higher Education Institution (what position does the Higher Education Institution have according to the environment: competencies, labor market, potential cooperation, strengths, directions of research, etc.).

Existing information systems usually take into account educational and research data related to their results (student performance, number of published articles per researcher, etc.), but do not cover process analytics. Our proposed system of integrated information support for the management processes of higher education cooperatives will potentially allow to gain more knowledge and value due to the analysis of the processes of educational and research activities. An example of such a process can be the analysis of social interactions of students, teachers and scientists in social networks of the Internet.

References

1. Guitart, I., & Conesa, J. (2015, September). *Analytic information systems in the context of higher education: Expectations, reality and trends*. In 2015 international conference on intelligent networking and collaborative systems. pp. 294-300.
2. Chen, H., Chiang, R. H. L., & Storey, V. C. (2012). *Business Intelligence and Analytics: From Big Data to Big Impact*. *MIS Quarterly*, 36(4), 1165–1188. <https://doi.org/10.2307/41703503>
3. Erik Duval. 2011. *Attention please! learning analytics for visualization and recommendation*. In Proceedings of the 1st International Conference on Learning Analytics and Knowledge (LAK '11). Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, 9–17. <https://doi.org/10.1145/2090116.2090118>
4. Z. Dongsheng and J. Wenjing, "Design and Implementation of University Educational Decision Support System on the Students Satisfaction Survey," 2009 International Forum on Computer Science-Technology and Applications, 2009, pp. 428-430, doi: 10.1109/IFCSTA.2009.344

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Для розвитку туристичного готельного бізнесу важливим є удосконалення інструментів інвестування та фінансування сектору національних готельних мереж. Частка державної підтримки матеріальної бази готельного сегменту в Україні за останні роки суттєво зменшилась, водночас зростало фінансування модернізації та будівництва готельного бізнесу за рахунок приватних коштів готельних підприємств.

Інвестиції, реалізовані в рамках моделі державно-приватного партнерства, у багатьох випадках можуть виявитися вирішенням поточних проблем, що лежить у спектрі компетенцій місцевого самоврядування для залучення інвесторів з метою розвитку різних сфер економіки, зокрема туристичного готельного бізнесу. Ця модель підходить і може успішно використовуватись в Україні для розвитку тієї частини міської інфраструктури, яка робить туристичну пропозицію привабливою та приносить непрямий прибуток містам і громадам, зокрема через податки, що сплачуються підприємцями, які обслуговують туристичний рух.

Державно-приватне партнерство постає у ракурсі договірної співпраці поміж державною установою та приватним партнером, котрий виконує державне завдання, водночас приватний партнер повністю або частково несе витрати на реалізацію проекту, постає суб'єктом співпраці або залучений до гарантування щодо витрат, понесених третіми сторонами. Державно-приватне партнерство характеризує співпрацю між державним та приватним секторами, що полягає у виконанні завдань, які традиційно виконуються державним сектором. Така взаємовигідна модель особливо сприятиме розподілу завдань і ризиків у будь-якій сфері економіки в умовах післявоєнного відновлення як економіки України в цілому, так й індустрії гостинності зокрема. У готельній індустрії та сфері туризму виокремлюють такі види проектів на основі державно-приватного партнерства: комплексні (створення особливих економічних зон туристично-рекреаційного типу із готельними комплексами), цільові (за окремими напрямками або завданням розвитку туристичної та готельної сфер) і ті, що забезпечують (опосередковано впливають на туристичний готельний бізнес, наприклад, з розвитку транспортної інфраструктури).

У більшості європейських країн державно-

приватне партнерство визнано сприятливою формою здійснення інвестицій у розвиток туристичної та готельної інфраструктури. Наприклад, у Польщі державно-приватне партнерство у сфері туристичного готельного бізнесу набуло масштабного поширення. Таким чином, для України вагомим питанням є вивчення досвіду зарубіжних країн, особливо умов господарювання й узагальнена структура економік яких є спорідненими. Досвід Польщі у сегменті формування державно-приватного партнерства належить до цієї категорії.

В Україні проектам ДПП притаманний високий рівень ризику, який пов'язаний із станом національного ринку боргового капіталу, особливостями реалізації самих проектів, зокрема, підвищеною капіталомісткістю, великою тривалістю періоду окупності інвестицій тощо. Готовності держави приймати відповідальну участь у розділенні інвестиційних ризиків у процесі розвитку туристичного готельного бізнесу і наданні довготермінових гарантій щодо реальності виконання власних зобов'язань повинно відводитись чи не найвагоміше місце. В умовах післявоєнного відновлення підприємств індустрії гостинності, механізм реалізації проекту державно-приватного партнерства доцільно реалізовувати, з врахуванням таких етапів: активізація процесу та проведення відбору проектів у рамках ДПП за визначеними напрямками; оцінювання і проведення процесу структуризації проекту ДПП; ініціалізація процесу реалізації проекту; організація процесу відбору приватного інвестора на конкурсній основі; завершення процесу та реалізація проекту.

На нашу думку, варто наголосити на підсиленні таких аспектів у процесі розвитку проектів ДПП для удосконалення управління розвитком туристичного готельного бізнесу в Україні в координатах післявоєнного відновлення:

1. Удосконалення принципів формування пріоритетів та критеріїв відбору проектів у форматі ДПП. Для цього важливо на державному рівні покращити процес формування довготермінових пріоритетів у контексті ДПП, виробити прозорий механізм та подати чіткі критерії відбору проектів за встановленими пріоритетами. Водночас моделі та структура державно-приватного партнерства повинна сприяти взаємоузгодженню проектів ДПП та пріоритетів держави.

2. Подальше функціонування та розширення робіт, пов'язаних із сертифікацією експертів, розвитком фахівців, утриманням спеціально навченого і кваліфікованого персоналу у профільних комітетах, міністерствах, закупівельних організаціях; запровадження кваліфікаційних характеристик та вимог до експертів рівного профілю, задіяних у ДПП.

3. Роз'яснення механізму оцінювання проєктів у рамках співвідношення «ціна та якість», проведення експертних, фахових обговорень, які дадуть змогу в емпіричному середовищі отримати практичні навички оцінювання проєктів, гарантувати як найвищу якість проведення оцінки.

4. Розвиток законодавчих питань у розділі стратегічних закупівель, налагодження процесу проведення попередньої оцінки для ефективного планування стратегічних закупівель та поліпшення підготовчої роботи над тендерами, що дає змогу зекономити час на пізніших етапах реалізації проєктів, здійснити забезпечення грамотного техніко-економічного обґрунтування проєктів і ринкових оцінювань інвестиційних проєктів.

5. Подальший розвиток соціального аналізу та оцінки проєктів, забезпечення процедури максимально ефективних і прозорих консультувань із реалізації проєктів, врегулювання суперечок, контроль соціальних показників у процесі втілення проєктів тощо. Потрібно зазначити, що соціальний аналіз та оцінка проєктів є важливим етапом визначення ефективності та результативності проєктів ДПП. Тому, важливо розробити чіткі методологічні положення проведення соціального аналізу та оцінки проєктів з метою підвищення якості реалізації проєктів.

6. Ініціювання прозорості перевірки та контролю проєктів, які сформовані завдяки договорам ДПП, проведення державного контролю виконання проєктів у рамках співвідношення «ціна та якість» на основі вивчення міжнародного досвіду провідних країн.

7. Реалізація обмеженої кількості масштабних проєктів відповідно до обраних напрямів кількості сфер та форм реалізації ДПП, з метою уникнення недоліків процесу управління та вироблення чіткого механізму управління проєктами, які зорієнтовані на розвиток туристичного готельного бізнесу в рамках ДПП.

8. Уникнення проблеми розпорошеності повноважень і функцій поміж державними інституціями, які задіяні в системі ДПП; розділення кола інтересів, функцій і напрямів діяльності кожного з цих органів; вироблення механізму взаємодії та співпраці, визначення узгоджених дій щодо управління проєктами ДПП.

9. Спрямування зусиль на вирішення екологічних та соціальних питань, вироблення чітких науково-методичних положень у напрямі проведення оцінки екологічних та соціальних питань, встановлення критеріїв оцінювання якості виконання проєктів ДПП, проведення періодичного

якісного та результативного контролю виконання проєктів. Важливим завданням постає узгодження екологічної та соціальної оцінки із екологічними та соціальними вимогами, які розроблені на макроекономічному рівні держави, що мають також відповідати соціальним та екологічним стандартам, запропонованим і впровадженим міжнародними інституціями у зарубіжних країнах; проведення аналізу чутливості туристичної та готельної інфраструктури до змін середовища, обрання і розвиток тих проєктів, які найменш вразливі до трансформацій та різних нестабільних подій; узгодження прогностичних даних соціальних та екологічних потреб, здійснення оцінки соціальної та екологічної динаміки, моніторингу виконання соціальних та екологічних вимог.

10. Підсилення процесу управління контрактами та ресурсним забезпеченням проєктів у рамках ДПП, застосування результативних форм стимулювання процесу реалізації проєктів ДПП та ефективного менеджменту проєктів, додержання окреслених норм і правил поведінки учасників ДПП, встановлення відповідальності за виконання умов договору усіх учасників ДПП. Це необхідно для створення позитивних умов і сприятливого середовища розвитку проєктів ДПП, уникнення питань у випадку кризи реалізації проєктів.

Список літератури:

1. Грищенко І. М. Формування механізму управління комерційним посередництвом: Монографія. К.: Грамота. 2007. - 368 с.
2. Денисенко М. П. Сучасний стан розвитку туристичної сфери у контексті управління готельним бізнесом / М. П. Денисенко, С. В. Бреус // Вчені записки Університету "КРОК". - 2020. - № 3 (59). - С. 105-110.
3. Стеченко Д., Безуглий І. Імператив державно-приватного партнерства в рекреаційно-туристичній сфері України. Регіональна економіка. 2014. С. 136-146.
4. Denysenko M. and Budiakova O. Features of economic development of hotel and restaurant business. Ekonomika ta derzhava. 2020. vol. 10, P. 9-23. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.10.19
5. Hotel market in Central and Eastern Europe. Statistics & Facts. 2019. <https://www.statista.com/topics/5180/hotel-market-in-central-and-eastern-europe/>
6. Danylyshyn, B., Olshanska, O., Zabaldina, Yu., Mazurets, R., Khlopiak, S., Pivnova, L. (2021). Designing a Marketing Strategy for the Development of Industrial Tourism in the Region. Journal of Optimization in Industrial Engineering. 14(1).19-26
7. Richard, B. Hotel chains: survival strategies for a dynamic future. Journal of Tourism Futures. 2017. № 3(1). P. 56-65.
8. Tourism statistics - occupancy rates in hotels and similar establishments - Statistics Explained https://ec.europa.eu/search/?queryText=Occupancy+rate+of+the+hotel+industry+worldwide&query_source=eurostat_default&filterSource=eurostat_default&swlang=en&more_options_language=en&more_options_formats=&more_options_date=
9. Travel and tourism direct contribution to GDP. The world bank official site. URL https://tcdata360.worldbank.org/indicators/tot.direct.gdp?country=ukr&indicator=24650&viz=line_chart&years=1995,2028

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

За день до початку повномасштабного військового вторгнення російської федерації в Україну, 23 лютого 2022 року урядом була затверджена Стратегія розвитку вищої освіти на період 2022 – 2032 рр., яка складається з 5 стратегічних та 25 оперативних цілей. Сучасні реалії України є такими, що вимагають перегляду концепцій розвитку більшості сфер економіки, в тому числі і розвитку вищої освіти в післявоєнному відновленні.

Так, за вищезазначеною Стратегією, стратегічними цілями розвитку вищої освіти були вказані наступні [1]:

- ефективність управління в системі вищої освіти, що є соціально відповідальною;
- довіра громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти;
- забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності, конкурентоспроможної вищої освіти, яка є доступною для різних верств населення;
- інтернаціоналізація вищої освіти України;
- привабливість закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри.

21 квітня 2022 року Президентом України була створена Національна рада з відновлення України від наслідків війни. В склад цієї ради включена робоча група з освіти і науки, яка має напрацювати конкретні заходи з відновлення та розвитку цієї сфери [2].

Доцільним та очевидним є перегляд прийнятої Стратегії з урахуванням наслідків військової агресії РФ та прийняття рішень по них у перспективі.

В серпні 2022 року Міністерством освіти і науки України був представлений проєкт Плану відновлення освіти і науки. В ньому перераховані основні виклики, з якими стикається освітня сфера та засоби їх вирішення.

Ключовими викликами зазначені наступні [3]:

1) Інфраструктурні виклики (зруйнована або пошкоджена інфраструктура закладів освіти та установ, дослідницька інфраструктура, втрата науково-технічної інформації, даних, колекцій, архівів, загроза роботі стратегічно важливих об'єктів дослідницької інфраструктури; недосконала безпекова інфраструктура вже існуючих закладів освіти; неналежна якість

Internet-забезпечення, що впливає на дистанційну освіту).

2) Виклики кадрового забезпечення (людські жертви серед працівників ЗВО, міграція до країн Західної Європи та всередині країни кваліфікованих наукових та педагогічних кадрів, зменшення кількості здобувачів освіти тощо).

3) Виклики змісту та контенту (необхідність в оновленні освітніх програм сучасним вимогам; втрата партнерських зв'язків з бізнесом у вищій освіті як наслідки переміщення або закриття підприємств; недостатня якість та відповідність компетенцій випускників вимогам стейкхолдерів тощо).

4) Виклики фінансування (значна обмеженість у фінансуванні системи освіти на всіх рівнях; неефективність використання бюджетних коштів; неефективність в управлінні та фінансуванні; необхідність в оптимізації системи ЗВО тощо).

Розроблення та формування проєкту Плану по відновленню освіти і науки стало основою та початком власного бачення України щодо розвитку у післявоєнному відродженні сфери освіти. За даним документом ключові можливості щодо повоєнного відновлення у сфері освіти трактуються наступним чином [3]:

- можливості системи (освіта і наука стає драйвером економіки; формування передумов для інтеграції в європейській освітній та науковий простори; створення безпечних умов для освітнього процесу; надання нових кваліфікаційних знань людям, що втратили роботу);

- можливості фінансування (вдосконалення системи фінансування освіти; оптимізація системи оплати праці НПП; фінансування відбудови та модернізації ЗВО за рахунок залучення додаткових коштів від міжнародних фондів, організацій; створення передумов для розвитку освітнього підприємництва; ефективність у використанні бюджетних коштів задля зростання якості освітніх послуг тощо);

- можливості синергій та партнерства (адаптація до швидкого реагування на зміни потреб споживачів освітніх послуг у воєнний та повоєнний періоди; синергія взаємозв'язків між бізнесом, громадянським суспільством та державними інститутами задля формування

сучасної моделі освіти; створення ефективного партнерства на постійній основі між наукою, освітою, бізнес-колами, суспільством; залучення фінансової та технічної допомоги міжнародних організацій для розбудови системи національної освіти з забезпеченням принципу інклюзії).

Питання, що потребують нагального вирішення в найближчій перспективі, стосуються ключових обмежень у сфері освіти. Визначимо їх [3]:

по-перше, системні обмеження, до яких відносяться: військові дії на території України; відсутність передумов для довгострокового планування та прогнозування в сучасних умовах; нестійкі та неякісні канали комунікацій з закладами освіти, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях; неефективна державна система управління; прогноз на довготривалий військовий стан на території України; морально та технічно застаріла дослідницька інфраструктура;

по-друге, фінансові обмеження, що стосуються в більшій мірі обмеженості саме державних фінансових ресурсів. Крім того, зазначимо, що до цієї ж категорії віднесені недосконалість наявних інструментів конкурсного фінансування науки та грантової підтримки наукових досліджень, низька їхня частка в загальному обсязі фінансування; відсутність залежності базового фінансування наукових установ та ЗВО, рівня оплати праці їх працівників від результатів;

по-третє, кадрові обмеження, які проявляються наступним чином: недостатнє кадрове забезпечення закладів освіти, у т.ч. внаслідок воєнних дій та евакуації; відсутність умов для залучення, повернення або утримання науковців в Україні або з-за кордону; значна кількість переміщених осіб серед науковців, неможливість продовження ними наукової та науково-технічної діяльності через недосконалість підтримки академічної мобільності та релокації; зростання ризиків неповернення НПП з-за кордону; системне порушення академічної доброчесності; низький рівень володіння англійською мовою тощо.

Широкомасштабна агресія російської федерації проти України спричинила низку гострих проблем у сферах освіти, науки та інновацій. Одним з передбачених шляхів розв'язання поставлених проблем в перспективі є перехід на 3-річний бакалаврат та 2-річну магістратуру, що сприятиме зменшенню середнього віку фахівців при виході на ринок праці. Також запланована широкомасштабна оптимізація системи ЗВО, що передбачає об'єднання університетів в потужні регіональні

центри вищої освіти. Це має посприяти зростанню інституційної спроможності ЗВО. Крім того, заплановані такі заходи щодо вирішення проблем [3]: корпоратизація і можлива подальша точкова приватизація університетів; створення механізму ендаумент-фондів для закладів освіти; зміна системи управління і надання фінансової автономії; встановлення реальної вартості навчання у ЗВО із запровадженням підтримки у вигляді безвідсоткових кредитів на навчання; створення найкращого в Європі Військового Університету; перезавантаження роботи з іноземними студентами.

Отже, війна продемонструвала гостру потребу в застосуванні нових підходів у системі вищої освіти, завдяки яким доступ до освіти залишається безперервним. Потреба у високому рівні кадрового забезпечення та професійної підготовки працівників у сфері освіти і науки стає викликом для України. Тому система освіти і науки потребує докорінних трансформацій, щоб відповідати світовим тенденціям та сприяти успішній реалізації кожною людиною свого потенціалу.

У подальшому процеси щодо трансформації системи вищої освіти будуть проходити певні етапи і процедури, що заплановані. Передбачено три етапи до 2032 року, які пов'язані з прийнятою Стратегією розвитку вищої освіти (Етап 1: червень 2022 року – кінець 2022 року, Етап 2: січень 2023 року – грудень 2025 року, Етап 3: січень 2026 року – грудень 2032 року). В межах цих етапів будуть відбуватися заходи, що в першу чергу мають мінімізувати наслідки від війни та затвердити процедури, реалізація яких є необхідною для повноцінного відновлення системи вищої освіти.

Список літератури

1. Стратегія розвитку вищої освіти на 2022 – 2032 рр. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/efektivna-innovacijna-konkurentospromozhna-ekonomika-ta-zabezpechennya-visokih-standartiv-yakosti-zhittya-uryad-shvaliv-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-do-2032-roku>
2. Указ Президента України Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#n13>
3. План відновлення Освіта і наука [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/HO proyekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Десятки тисяч жертв серед мирного населення, зруйновані міста та села, знищена інфраструктура тощо – таких страшних та величезних наслідків наша країна не зазнавала з часів Другої світової війни. Тільки за підтвердженими даними, станом на 7 вересня жертвами російської агресії стали вже понад 13 тисяч цивільних, серед яких 5 тисяч загинули, понад 8 тисяч дістали поранення. При цьому внаслідок дій РФ постраждали понад 600 дітей [3].

Агресія РФ на території України спричинила низку серйозних проблем в українській освіті. Насамперед, це стосується вимушеного переміщення значної кількості українського населення, в тому числі, викладачів, студентів та власне закладів освіти, а також пошкодження і руйнування навчальних закладів внаслідок бойових дій. На жаль, це найбільша криза переміщення людей у світі на сьогоднішній день. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, кількість біженців з України зареєстрованих для тимчасового захисту вже досягла 3 млн 969,54 тисяч осіб. Окрім того, понад 6 мільйонів українців нині є внутрішньо переміщеними особами, а нижня кількість українських біженців становить більше 7 мільйонів людей [3]. Також на засіданні Постійного комітету Європейського комітету профспілок освіти з питань вищої освіти і науки (28-29 вересня 2022 року, м.Брюссель, Бельгія) були наведені такі дані щодо наслідків бомбардувань та обстрілів із боку російських окупантів: пошкоджено 2532 навчальні заклади, 289 з них – повністю зруйновані. З початку війни зазнали руйнації понад 40 закладів вищої освіти, 30 ЗВО та 44 заклади фахової передвищої освіти були тимчасово переміщені з регіонів, де відбуваються активні бойові дії, та з тимчасово окупованих територій [1]. Матеріальна база цих освітніх закладів сильно пошкоджена або практично знищена. Також виникла проблема з підбором педагогічних кадрів, адже частина викладачів не в змозі виконувати свої професійні обов'язки зі зрозумілих причин (не мають постійного доступу до інтернету для проведення онлайн занять, знаходяться у лавах ЗСУ, отримали травми та знаходяться на лікуванні тощо).

На жаль, війна тільки посилила й розширила виклики, які вже постали перед освітою через епідемію COVID-19, ще більше обмежила доступ до освіти, тому надзвичайна потреба в даний момент полягає в тому, щоб підтримати учнів та

студентів, забезпечити умови для повноцінного їх розвитку та навчання.

Особливо вагомим в цих умовах є допомога, що надається українцям, які були змушені залишити свої будинки, тікаючи від війни, в країнах, які їх прихистили (зокрема, Польщі, країнах Балтії, Грузії та багатьох інших). У розпал криз чи конфліктів підтримка часто зміщується у бік гуманітарної допомоги, яка зрідка зосереджується на освіті. Тому розуміння керівництвом та народом цих країн важливості надання українським дітям та молоді можливості здобувати освіту викликає почуття глибокої вдячності. А саме:

- відкриваються Українські центри для задоволення соціальних, культурних та освітніх потреб біженців;
- відкриваються у державних та муніципальних навчальних закладах україномовні класи;
- в університетах впроваджуються нові освітні програми;
- надається допомога тим студентам, які виїхали закордон, для продовження навчання тощо.

Також дуже важливою та дієвою є можливість оцінювання та визнання кваліфікації викладачів та вчителів, з метою сприяння їх зайнятості у закладах вищої освіти та можливість отримання ними короткострокових грантів для навчання та підвищення кваліфікації.

На національному рівні не можна недооцінювати роль освіти у сприянні соціальній згуртованості, економічному зростанню, технологічному та науковому прогресу. І хоча під час війни, зазвичай, освіта не розглядається як спосіб негайного порятунку життя, проте не слід недооцінювати цінність освіти для тих, хто постраждав від воєнних дій.

І батьки, і самі учні наголошують на її важливості у забезпеченні емоційної стабільності, фізичного захисту та спадкоємності поглядів. Для окремих осіб освіта допомагає розвивати навички, погляди та моделі поведінки, необхідні для здорового, продуктивного та наповненого сенсом життя. У середньостроковій перспективі освіта може допомогти дітям, молоді, внутрішньо переміщеним особам, мігрантам та біженцям, а також усім, хто постраждав від війни, повернутися назад у суспільство. У довгостроковій перспективі освіта може відіграти важливу роль у запобіганні різноманітним надзвичайним ситуаціям [4, 5].

Умови воєнного часу призвели до змін в організації навчально-виховного процесу всередині

країни: змінилися терміни навчання, відбувається трансформація форм і методів навчання на всіх рівнях надання освітніх послуг тощо.

Можна виділити такі негативні наслідки впливу війни на освіту, які можуть бути дуже вагомими [4, 5, 6]:

- тривала перерва у навчанні;
- зниження рівня ефективності та якості освіти;
- неякісний навчальний досвід та результати;
- небажання або відмова учнів повертатися до навчання, зменшення бажання здобувати освіту;
- довгострокові психосоціальні проблеми;
- вимушений відтік високопрофесійних викладачів та вчителів і, як наслідок, труднощі з добором викладачів через вимушену міграцію та незахищеність;
- нерівний доступ до цифрових навчальних порталів тощо.

Право дітей та молоді, які постраждали від війни, на безперервну та якісну освіту має бути гарантовано. Можна запропонувати такі основні заходи, які можуть полегшати організацію процесу навчання в умовах воєнного часу:

Важливо інформувати мешканців територіальної громади (листки, батьківські групи у месенджерах, оголошення у місцях надання гуманітарної допомоги, органах місцевої влади, поліції) про те, що учні, студенти можуть звернутися до навчального закладу для продовження навчання (доступ до інформації дуже важливий для внутрішньо переміщених осіб).

Варто проводити реєстрацію вимушено переміщених учнів і студентів (в тому числі онлайн), які можуть повернутися до навчання в тих громадах, в яких тимчасово перебувають.

Відновлюючи навчання у дистанційному режимі, очільнику навчального закладу варто вивчити спроможність закладу. Важливо підтримати педагогів, вивчити ситуацію в колективі, психологічну готовність педагогів працювати з дітьми. Підтримати педагога у цій ситуації, допомогти впоратися зі стресом – важлива частина роботи керівника навчального закладу.

Педагоги, які вимушено переїхали із зони бойових дій, також можуть долучатися до освітнього процесу у навчальних закладах тих громад, куди вони тимчасово переїхали. Це може бути як робота із дітьми громади, так і надання цим педагогам можливості скористатися приміщенням навчального закладу для роботи онлайн зі своїми учнями.

Поширення інформації про різноманітні онлайн-навчальні ініціативи для збереження доступу до освіти під час війни як для студентів в Україні, так і для студентів-біженців за межами України.

Можливість внутрішньо переміщеним особам скористатися приміщенням навчального закладу для роботи онлайн. Відсутність доступу до технологій або хорошого інтернет-зв'язку перешкоджає продовженню навчання, особливо для учнів із неблагополучних сімей.

В умовах війни освітній процес важливо адаптувати так, щоб навчання не перевантажувало дітей та педагогів. Домашні завдання в умовах війни будуть недоречними.

У першу чергу варто віддавати перевагу навчальним предметам, інтегрованим курсам, що мають релевантний в умовах війни контент, а також адаптувати програму з навчальних предметів, добираючи теми, цікаві та корисні учням і студентам сьогодні.

Важливо залучати до освітнього процесу психолога, а якщо такого немає, керівнику навчального закладу варто залучити психологів із громади (центрів професійного розвитку педагогічних працівників), які готові на волонтерських засадах допомагати. Спілкування з психологом індивідуально або ж групові заняття допоможуть педагогам подолати стрес, а вимушено переселеним – також адаптуватися до нового середовища та почуватися в ньому комфортніше.

Навчальний заклад як осередок, що сьогодні об'єднує дітей та педагогів з різноманітних регіонів, має створювати можливості для спілкування, зокрема організовуючи гурткову роботу, волонтерські проекти тощо.

Список літератури

1. Вища освіта в Україні – у фокусі обговорення європейських профспілок. URL: <https://pon.org.ua/novyny/9799-vyshcha-osvita-v-ukraini-u-fokusi-obgovorennia-ievropeiskikh-profspilok.html>

2. Невмержицька С.М. Переваги та проблеми дистанційної форми зайнятості персоналу. *Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів і права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції*, м. Полтава, 7 травня 2020. Полтава : ЦФЕНД, 2020. Ч. 10. С. 32-35.

3. ООН: Число біженців з України зі статусом тимчасового захисту в Європі досягло майже 4 млн осіб. URL: <https://novosti.dn.ua/news/330820-onn-chyslo-bizhentsiv-z-ukrayiny-zi-statusom-tymchasovogo-zahystu-v-eyropi-dosyaglo-majzhe-4-mln#>

4. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 504 с.

5. Цалко Т.Р., Невмержицька С.М. Дослідження проблем і розробка рекомендацій щодо вдосконалення освітнього процесу в умовах пандемії. *Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Київ, 8 жовтня 2021. Київ : КНУТД. 2021. С. 67-68.

6. Grønhaug Kristine. Education during wartime. URL: <https://www.nrc.no/perspectives/2018/education-during-wartimenew-page/>

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Здобуття якісної вищої освіти неможливе без необхідних для цього умов, так, розв'язана широкомасштабна війна російської федерації проти України, об'єктивно обумовила необхідність кардинальних змін усіх без винятку сфер суспільного життя країни, зокрема й сфери вищої освіти.

Так, війна росії проти України спричинила низку гострих проблем у сферах освіти, науки та інновацій, серед яких – це зменшення охоплення здобувачів освіти безперервним навчанням, зниження доступності якісної освіти та, як наслідок, зниження якості освіти в цілому; вимушене переміщення учасників освітнього процесу у регіони України та країни, де безпекова ситуація є кращою.

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців станом на 16 червня 2022 року кількість українців, які перетнули кордон з країнами ЄС з 24.02.2022 року, склала понад 7,70 млн осіб. Станом на 23.06.2022 за кордон виїхали 670 133 учнів та 22,6 тис. педагогічних працівників закладів освіти. За межі України евакуйовано 2029 дітей з особливими освітніми потребами, з них 1072 – діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Тимчасово переміщено понад 130 закладів фахової передвищої та вищої освіти, їх відокремлених структурних підрозділів. Під час воєнних дій значна кількість здобувачів освіти та педагогічних працівників мали травматичний досвід та як наслідок – посттравматичний синдром; пошкодження та руйнування освітньої і наукової інфраструктури. За оперативними даними станом на 23 червня 2022 року внаслідок обстрілів та бомбардувань пошкоджено 1844 закладів освіти, 212 закладів повністю зруйновано, значного руйнування зазнало близько 15% дослідницької інфраструктури закладів вищої освіти та наукових установ. Частина будівель потребує тривалого капремонту або повної відбудови. Тисячі закладів освіти потребують термінового косметичного ремонту через розміщення в них внутрішньо переміщених осіб, підрозділів територіальної оборони та Збройних Сил України.

Так, Кабінет Міністрів України прийняв рішення про необхідність розробки Плану післявоєнного відновлення економіки України, в якому, на наше переконання, в обов'язковому порядку 30 повинні бути передбачені заходи щодо відновлення та реформування сфери вищої освіти України. Вступ значної кількості студентів та викладачів закладів вищої освіти (далі – ЗВО) України до лав Збройних Сил України, переїзд

частини потенційних українських студентів до інших країн, пошкодження значної кількості приміщень та матеріально-технічної бази ЗВО України, суттєві зміни потреб галузей економіки України у фахівцях з вищою освітою, прискорений вступ України до Європейського Союзу викликають потребу у розробленні на державному рівні в рамках загального Плану післявоєнного відновлення економіки України і обґрунтованого Плану післявоєнного відновлення та реформування сфери вищої освіти України (далі – План), як обов'язкової складової загальнодержавного Плану [3].

У Законі України «Про освіту» (2017) сформульовано наступне положення: «Документами державного прогнозування і стратегічного планування розвитку освіти є прогноз розвитку освіти, стратегія розвитку освіти, ...» [1]. Закон України «Про вищу освіту» (2014) не містить окремого положення щодо розроблення стратегій та планів розвитку вищої освіти. Ми розглядаємо планування розвитку вищої освіти як процес визначення цілей і пріоритетів, конкретних значень індикаторів їх досягнення, відповідних механізмів та інструментів реалізації.

Основними принципами стратегічного планування розвитку вищої освіти, на нашу думку, мають бути:

- цілісності (цілі і пріоритети розвитку вищої освіти повинні визначатись з урахуванням цілей і пріоритетів загальнодержавних стратегій (планів) та стратегій (планів) інших сфер суспільного життя);
- об'єктивності (конкретні значення індикаторів досягнення цілей і пріоритетів відновлення та реформування сфери вищої освіти повинні визначатись відповідно до показників офіційної державної та міжнародної статистики).

Правовою основою Плану мають бути положення перш за все Конституції України, Законів України (зокрема «Про освіту» та «Про вищу освіту»), Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, офіційних інститутів Європейського простору вищої освіти (далі – ЄПВО). Так, у ст.53 Конституції України встановлено: «Кожен має право на освіту. Держава забезпечує доступність і безоплатність ... вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» [2]. У зв'язку з викладеними вище законодавчими положеннями вважаємо за необхідне наголосити, що на наше переконання, у Плані післявоєнного відновлення та реформування сфери вищої освіти України в обов'язковому порядку мають бути представлені конкретні значення індикаторів виконання зазначених положень. До

цього слід додати, що у Законі України «Про вищу освіту» встановлено конкретні індикатори обсягів державного замовлення на підготовку фахівців із вищою освітою, які також мають бути враховані при розробленні Плану.

У відбудовчий період важливо продовжити розпочаті реформи освіти і науки, спрямовані на розвиток та посилення людського потенціалу країни (продовження реформи Нової української школи; розбудова сучасної, доступної та безпечної мережі закладів освіти; реалізація стратегії розвитку вищої освіти; підготовка кваліфікованих фахівців для потреб повоєнного ринку праці тощо).

Створення сприятливих умов для науковців та інноваторів надасть поштовх для розвитку інноваційної економіки країни. Війна відкрила нове вікно можливостей для прискорення інтеграції України до членства у Європейському Союзі. З огляду на наявний рівень підтримки, яку зараз має Україна у ЄС на політичному, експертному та інституційному рівні, є можливості отримати допомогу як для забезпечення стійкості українських освіти і науки під час війни, так і відбудови у повоєнний період, а також забезпечити імплементацію європейських принципів, підходів, практик та інструментарію в освітній та науковій сферах.

Роль освіти персоналу у формуванні інтелектуального капіталу підприємства постійно зростає, оскільки унікальні знання персоналу є конкурентними перевагами високого рангу, які важко досягаються конкурентами [4]. Воєнні дії стали ще одним поштовхом для зміни принципів викладацького процесу, так, викладачі, ще раз усвідомили, що тепер їхня сила не у вмінні розповісти те, що здобувачі можуть і без них послухати на YouTube або почитати в інтернеті. Тепер їхня сила у вмінні підтримати та запалити жагу до знань, мотивувати, допомогти знайти свій талант, стати опорою. Отже, сьогодні ці навички виявились вкрай необхідними для здобувачів під час війни та допомогли їм зібрати себе до купи та знову отримати те, що здавалось назавжди втраченим. Ці навички є надзвичайно важливими і в майбутньому.

Освіту протягом життя потрібно спрямовувати на засвоєння існуючих знань та на розвиток здатності людини генерувати нові знання та ідеї. Тому, ми вважаємо, що політика відновлення та розвитку сфер освіти, науки та інновацій у післявоєнний час буде спрямована на підвищення якості та доступності освіти, розвитку науки шляхом реалізації таких стратегічних цілей за наступними пріоритетними напрямками у вищій освіті як, об'єднання університетів в потужні регіональні центри вищої освіти, що дозволить підвищити інституційну спроможність закладів вищої освіти та можливості проведення наукових досліджень світового рівня, створення механізму ендаумент-фондів для закладів освіти з метою підвищення фінансової спроможності та можливостей для розвитку ЗВО, у тому числі

завдяки посиленню зв'язків з випускниками та індустрією, зміна системи управління і надання фінансової автономії для створення умов ефективного розвитку університетів завдяки можливості розпоряджатися коштами та визначати власний шлях підвищення якості вищої освіти, створення найкращого в Європі Військового Університету з викладачами-практиками для підготовки офіцерського складу для всього світу (розвиток проекту Президентського університету), перезавантаження роботи з іноземними студентами для забезпечення привабливості та конкурентоспроможності українських закладів вищої освіти на світовому ринку освітніх послуг. Зручний та прозорий вступ для іноземних громадян до закладів вищої освіти, розвиток англійських освітніх програм: 200 тис. іноземних студентів здобувають вищу освіту в Україні.

Відновлення України ставить зовсім інші цілі та завдання перед освітою й наукою. І це дає шанс на, можливо, обмежені, але суттєві швидкі позитивні зміни. Для цього потрібно, щоб і пропозиції стосовно відновлення освіти й науки, і пропозиції з інших напрямів передбачали плідну взаємодію галузей і враховували істотний вплив розвитку освіти і науки на досягнення цілей з відновлення та розбудови/розвитку інфраструктури, економіки та фінансової сфери, сфери безпеки та оборони, енергетичної безпеки, охорони здоров'я, державного управління тощо. Неможливо без якісних освіти і науки вирішувати проблеми створення сучасного озброєння, високотехнологічних виробництв, розвитку медицини та цифровізації, запровадження енергоощадних технологій, забезпечення верховенства права тощо.

Список літератури

1. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 1658-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Конституція України від 28 червня 1992 року із наст. змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Вітренко Ю.М., Ворона В.О. План післявоєнного відновлення та реформування сфери вищої освіти України: економічний аспект. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у 3-х томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15-28.04.2022 р.; ред. колегія : І.О. Дегтярьова, В.С. Куйбіда, П.М. Петровський та ін., уклад. Т.О. Мельник. Т. 2. К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 246 с.
4. Бондаренко С.М. Роль освіти персоналу у формуванні інтелектуального капіталу підприємства. *Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 4 жовтня 2019. Київ : КНУТД. 2019. С. 79-80.

ПЛАТФОРМА 2. ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ПОТРЕБ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

УДК 336.143.01

T. Iefymenko

iefymenko@afu.kiev.ua

SESE "The Academy of Financial Management"

INCREASING THE PRODUCTIVITY OF EDUCATIONAL PROCESSES UNDER THE CONDITIONS OF STRICT BUDGET RESTRICTIONS OF WARTIME AND POST- WAR ECONOMIC RECOVERY OF UKRAINE

Crisis phenomena during the two previous pandemic years have escalated since February, 2022. The new economic reality is accompanied by threats and risks of uncertainty, conflictogenity, turmoil, information asymmetry. When creating and further transforming strategic directions for countering military geopolitical challenges, it is necessary to take into account the peculiarities of a group of states that have signs of imbalance (fragility) in relation to threats to national security, low resilience and conflictogenity. The mutual influence of instability and conflicts increases the risks of many trends of uncertainty in development, this affects their components in a rather complex and contradictory manner. According to the recommendations of analysts of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), it is necessary to monitor the susceptibility of potentially fragile states to the influence of various vulnerability factors. Experts point at the importance of: the factor of the popular awareness of the legitimate bases of the state's powers [1]; assessment of such aspects as the level of economic and geographic isolation, the degree of protection of the state national security system, sovereignty, corruption, justice, etc. [1]; standardization of quantitative and qualitative assessments of the state of potentially fragile countries using relevant indices [2; 3], indicators [4] and databases [5]. Consolidated global actions should focus on multiplication effects of the uncertainty turbulent consequences. Besides, the continued spread of the coronavirus pandemic in countries with different levels of economic development and well-being is still a threat to stability. At present Ukraine is compiling its budget for 2023 where new approaches to public finance governance, in particular in the field of education, will be implemented. Almost 50% of all expenditures will be directed to the country's security and defense sector. Another crucial direction of the state budget will be financing of social, educational programs. All other expenses will be reduced, in particular, those on state authority offices, funding of culture and infrastructure projects.

In the conditions of wartime and in the post-war recovery of the economy of Ukraine, intellectual and

human capital become one of the main internal sources of technological transformations of the post-industrial society. Therefore, the education and production of science-intensive innovations should acquire priority importance within the framework of measures of state regulatory support, as well as indicative strategic planning. Due to the dynamic spread of knowledge, constantly changing data bases, a knowledge-intensive economy with a separate growing education sector will require a comprehensive update of the information infrastructure.

It is known that the problems of education availability in the information society manifest themselves differently than in the industrial one. Due to the virtualization of monetary relations in the economy, due to the reduction of time and space connections between the participants of the educational process, their financial costs are reduced.

Integral indicators of the quality of education must meet the criteria of accuracy, adequacy, compliance with the established rules of administration, which is extremely difficult in the absence of international and national standards, as well as due to the varying degrees of development of the institutional, communication and digital infrastructure. In the conditions of strict budget restrictions, while elaborating the measures to increase the productivity of educational processes, it is important to use the best practices of the top universities in the world, in particular, simultaneously improving the quality of education, as well as reducing costs. It is clear that in the near future the role of the regulatory function of public finances will grow.

The main differences of the post-industrial stage of human development are related to the goal setting of sustainable development, the integration of material production and the spiritual specifics of the infrastructure of a science-intensive economy. In this regard, in the context of strict financial and budget restrictions, the methodology of spatio-temporal situational analysis and synthesis of new managerial approaches to the introduction of online learning modes, to the assessment of informational, cognitive, value, and educational components of human capital enhancement

is used. *Research methods used: bibliographic, factual and statistical analysis, synthesis, generalisation and systematisation.*

The focus of many researchers [6] is the ratio of public and private, current and investment costs in higher education. According to one study, the share of government spending as a share of total cash receipts from public colleges and universities demonstrates a steady downward trend [7].

Against the background of declining support at the state and municipal level in the early 1980s to the mid-2000s, college and public university tuition fees, and prices in general, grew faster than costs per student without accounting for government support and debt service costs. The increase in net tuition fees at public higher education (PHE) was associated with a decrease in public appropriations for this purpose (the so-called net tuition income used to service debt is included in tuition fees, but is not included in the total amount of educational income).

In wartime conditions and in programs for the post-war recovery of the national economy, the best practices of many countries in terms of state funding of education should be taken into account. According to a number of researchers, state HEIs were forced to increase tuition fees in order to avoid a reduction in enrollment and at the same time maintain the quality of education [8–10]. Such tendencies were observed against the background of stagnation during the crisis period of 2007-2010. Household income, as well as changes in the structure of the sources of credit, income and savings used [11]. We are talking about the fact that in the total amount of family income intended to pay for education services, the share of students themselves - family members increased to almost 1/3 and, accordingly, the share of parents decreased.

At the same time, it is appropriate to emphasize that, despite a significant increase in the financial burden, students and their parents generally shared the opinion that “education is an investment in the future” (National Survey of Student Engagement, 2012, 17), therefore, they agreed on limiting consumer spending in other areas to get an education [12]. During this period, many researchers focused on the benefits of a non-material nature that society as a whole, as well as individuals, acquires in the process of acquiring knowledge. Certainly, their value is much higher than the level of profitability expressed using conventional financial measures [13]. To the same conclusion, only at the global level, humanity came in the UN documents on sustainable development [14].

In our country, in wartime conditions and in the programs of post-war economic recovery, it is extremely important to take into account the experience of developed countries in terms of creating motivation to choose the amount of debt that is feasible for future repayment related to employment prospects and regulatory incentives in this area for stakeholders,

despite the growing inequality in income. In the same context, it is important for the state to maintain positive dynamics in the development of the educational sector at the institutional level. At the same time, it is important to increase the mobility of state resources and simplify the procedures for obtaining subsidies by citizens striving for a high intellectual level, regardless of wealth inequality. Indeed, according to scientists, the gap in achievement between the rich and the poor is growing rather than narrowing [15]. Therefore, in the future, it seems extremely important to agree on priorities in state policy regarding the development of quality education and the choice of regulatory levers that allow creating equal opportunities in this area for all citizens, regardless of their property status [16].

Over the past years, a broad discussion has started about the list of qualitative indicators of the effectiveness of higher education. Among the most discussed in transitive economies are the following indicators: the level of results of external independent assessment of applicants – its value significantly affects the distribution of the state order between universities, and hence the size of the reduced contingent of applicants for higher education under the state order; the degree of scientific activity – it seems appropriate to take into account the publication of scientific papers on the pages of professional periodicals that have the highest categories according to the national standards of Ukraine, as well as publications registered in the scientometric databases “Scopus”, “Web of Science,” – with appropriate differentiation depending on from high or low values of the SNIP index¹.

In the context of severe budgetary constraints, state loan support for students, given the limited financial opportunities, should be used in an updated form - with a decrease in the financial burden on the budget. To this end, it would be advisable: to limit the maximum interest rate on the state educational loan, tying it to the level of inflation; distribute the risk of non-repayment of the loan between the state, the borrower and his parents; establish a minimum amount of annual payments on loans as a percentage of the minimum wage, which will reduce the risk of loan default; using the experience of Great Britain, assign the duty of administering the return of the state educational loan to the fiscal authorities of the states. It is also important to create conditions for the development of a commercial educational loan, providing for the provision of a state guarantee for it and partial state subsidies of the interest rate.

Government implementation of innovative approaches to public finance is usually one of the main elements of the change management process in different

¹Source Normalized Impact per Paper (SNIP) is a sophisticated metric that intrinsically accounts for field-specific differences in citation practices. It does so by comparing each journal's citations per publication with the citation potential of its field, defined as the set of publications citing that journal.

areas. It is necessary to consider the possibility of contractual relations between HEIs and government bodies, where the achievement of target indicators in the future is associated with potential opportunities for obtaining budgetary support. The introduction of appropriate compliance standards into the financing system will make it possible to flexibly stimulate an increase in the effectiveness of educational activities, both in quantitative and qualitative aspects.

Publications of outstanding scientists indicate that, taking into account global and national spatial and temporal factors, the best places in educational rankings are occupied by those HEIs in relation to which a combined approach is applied in terms of various funding models based on the display of actual and forecast results of their activities. At the same time, the level of success in assessments is more related to the very fact of receiving funds from the state than to the amount of funding. The orientation of learning processes in the directions of their intensification on the basis of new online technologies is changing significantly.

Ukraine is currently undergoing economic genocide. The country will lack its own financial resources needed for its rapid post-war recovery. Allies' resources are spent only on the humanitarian and social spheres. Therefore, foreign direct investments, mechanism of public-private partnership will be key to a speedy recovery. Receiving them requires a new economic doctrine, which includes reduction in budget funding, large-scale restructuring of the entire system of public administration.

In the programs for the post-war recovery of the economy of Ukraine, it is extremely important to take into account the experience of developed countries in terms of creating motivation for choosing the amount of debt that is feasible for the future payment of debt, in conjunction with employment prospects and regulatory incentives in this area for stakeholders, despite growing income inequality. In our country it is planned to introduce updated conceptual principles of tax expenditures. Strengthening the targeted nature of educational tax benefits will be used in the process of developing, approving and executing the country's budget.

In the same context, it is important for the state to maintain positive dynamics in the development of the educational sector at the institutional level. One should also keep in mind the change in the political orientation of society in the context of the fight against corruption and organized crime. Moreover, it is essential to increase the mobility of state resources and simplify the procedures for obtaining subsidies by citizens striving for a high intellectual level, regardless of wealth inequality.

References

1. Akanbi, O., Gueorguiev, N., Honda, J., Mehta, P., Moriyama, K., Primus, K., Sy, M. (2021). Avoid a Fall or Fly Again: Turning Points of State Fragility. *IMF Working Papers*. Appendix I, p. 35
2. FY21 List of Fragile and Conflict-affected Situations. [Online]. Available: <https://pubdocs.worldbank.org/en/888211594267968803/FCSList-FY21.pdf>.
3. Country Policy and Institutional Assessment. [Online]. Available: <https://cpia.afdb.org/>.
4. Fragile States Index 2021 – Annual Report. [Online]. Available: <https://fragilestatesindex.org/2021/05/20/fragile-states-index-2021-annual-report/>.
5. Uppsala Conflict Data Program: UCDP. [Online]. Available: <https://ucdp.uu.se/>.
6. Bowen, W. G. (2013). *Higher Education in a Digital Age*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
7. Baum, S., Kurose, C., & McPherson, M. S. (2013). An overview of American higher education. *The Future of Children: Postsecondary Education in the United States*, 23 (1), 17–39.
8. Chakrabarti, R., Mabutas, M., & Zafar, B. (2012). *Soaring Tuitions: Are Public Funding Cuts to Blame?* [Online]. Available: <https://libertystreeteconomics.newyorkfed.org/2012/09/soaring-tuitions-are-public-funding-cuts-to-blame.html>.
9. Baum, S., & Ma, J. (2012). *Trends in College Pricing*. New York: College Board.
10. State Higher Education Finance FY 2011. [Online]. Available: <https://eric.ed.gov/?id=ED530332>.
11. How America Pays for College. (2012). Newark, DE: Sallie Mae.
12. Promoting Student Learning and Institutional Improvement: Lessons from NSSE at 13: Annual Results 2012. (2012). Bloomington: Indiana University Center for Postsecondary Research.
13. Baum, S., Ma, J., & Payea, K. (2019). *Education Pays*. New York: College Board Advocacy & Policy Center.
14. United Nations, General Assembly. (2015). *Integrated and coordinated implementation of and follow-up to the outcomes of the major United Nations conferences and summits in the economic, social and related fields*. [Online]. Available: <https://digitallibrary.un.org/record/481598?ln=en>.
15. G. J. Duncan, & R. J. Murnane. (eds) (2011). *Whither Opportunity? Rising Inequality, Schools, and Children's Life Chances*. New York: Russell Sage Foundation and Spencer Foundation.
16. Baumol, W. J. (2012). *The Cost Disease*. New Haven, CT: Yale University Press.

ОСВІТНЯ ЕМІГРАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключовою тенденцією міграційних процесів є міжнародна освітня міграція, що являє собою міждержавне переміщення населення з метою отримання якісної (кращої) освіти різних кваліфікаційних рівнів.

До основних мотивів еміграції української молоді з метою отримання вищої освіти слід віднести наступні:

висока якість навчання, можливість навчання у рейтингових закладах вищої освіти;

перспективи отримання престижної роботи та постійного місця проживання;

територіальна та культурна близькість, схожість менталітетів, швидка адаптація студентів до умов проживання і навчання;

можливість безкоштовного навчання та / або отримання стипендій і грантів;

відносно легкі умови вступу до закладу вищої освіти (не має необхідності здавати ЗНО тощо);

можливість удосконалення знання іноземної мови;

доступна вартість навчання та проживання, кращі економічні й соціально-побутові умови.

Однак, найбільш вагомим чинником, що спонукає українських студентів отримувати вищу освіту за кордоном, є потенційна можливість отримати гідну роботу та постійне місце проживання після закінчення навчання. Відтак несприятливе порівняно з високорозвиненими країнами економічне й соціальне становище в Україні та значно нижчий рівень людського розвитку й надалі сприятимуть зростанню освітніх емігрантів [1].

Війна в Україні посилила негативні тенденції щодо відтоку учнів та здобувачів вищої освіти закордон. За даними ООН, від початку воєнних дій з України виїхали понад 1,8 мільйона дітей. Понад 1,1 мільйона виїхало до Польщі, Молдови, Румунії, Чехії, Словаччини та Угорщини [2].

В Україні обстрілами та бомбардуваннями пошкоджено 43 заклади вищої освіти, 5 із них зруйновано повністю.

За час війни університети, котрі опинилися на лінії вогню (ЗВО Харкова, Миколаєва, Сум), зіштовхнулися також із проблемою, як утримати студентів та викладачів. Через небезпеку чимало людей переїхало до інших областей або за кордон, а іноземних студентів довелося оперативно евакуювати. Однак заклади вищої освіти знайшли шляхи вирішення цих питань:

активізували налагодження міжнародних партнерських зв'язків;

розпочали пошук закордонних майданчиків для очного навчання та підтримки комунікації між тими представниками спільноти, які мусли виїхати;

перевели частину колективу на гібридну очно-дистанційну форму роботи;

зберегли заробітну платню науковцям і викладачам [3].

При цьому, представники університетів із Харкова, Миколаєва та Сум наголошують на пріоритетах і змінах, які дозволять зробити українську освіту ще якіснішою:

надання університетам повної автономії;

забезпечення умов розвитку науково-виробничого потенціалу;

розширення міжнародної співпраці та можливостей грантової підтримки;

зміна підходів у реформуванні системи освіти [3].

Після початку війни в Україні заклади вищої освіти країн світу створюють сприятливі умови для навчання студентів та викладання й дослідження українськими вченими.

Зокрема, студентам пропонують продовжити навчання в університетах Європи, скасовують або відкладають плату за навчання та проживання в гуртожитку, виділяють додаткову фінансову підтримку для потреб українських студентів, надають стипендії тощо.

Низка університетів країн ЄС сприяє працевлаштуванню студентів, забезпечує проживання, безкоштовне харчування, надає психологічну та юридичну підтримку.

Деякі університети розробляють адаптивні навчальні програми українською мовою для біженців з України. Наприклад, Collegium Civitas у Варшаві розробив українськомовні навчальні програми для студентів першого курсу, після завершення першого року студенти продовжуватимуть навчання польською мовою.

Загалом основні напрями співпраці країн ОЕСР у сфері освіти наступні:

– використання трансформаційного потенціалу цифрової економіки та співпраця в галузі науки і техніки, а також забезпечення необхідної уваги захисту даних, конфіденційності, цифрової безпеки та боротьбі із дезінформацією;

– сприяння відновленню робочих місць через реформування із акцентуванням уваги на

освіту, перекваліфікацію, підвищення кваліфікації працівників різних структур та організацій;

– використання платформи ОЕСР для обміну досвідом, найефективнішими практиками та різними прикладами співробітництва країн учасників з метою створення загальних рекомендацій і стандартів [4].

За результатами опитування здобувачів вищої освіти щодо можливості їх навчання за кордоном 57% студентів відповіли, що українські заклади вищої освіти повністю або частково не підтримують ініціативу студентів навчатися за кордоном, при цьому 29% заявили, що заклад надає повну підтримку у реалізації їх вибору.

Основними проблемами навчання під час воєнного стану здобувачі назвали:

«Високе навантаження зі сторони викладачів» – 31% опитаних,

«Неповноцінність навчального процесу» – 23%,

«Відсутність допомоги по академічній мобільності» – 6,5%,

«Недостатнє інформування» – 6,5%,

«Складність з отриманням документів від ЗВО» – 6%,

«Відсутність альтернативи лекціям та семінарам» – 5,5%,

«Поганий зв'язок» – 5%,

«Страх» – 5%,

«Дистанційне навчання» – 4%,

«Відсутність технічних можливостей» – 3%,

«Відсутність допомоги студентам в ЗСУ/ТРО» – 1%,

«Зруйнований ЗВО» – 1%,

«Окупація» – 1%,

«Знищене житло» – 0,5%,

«Сесія офлайн» – 0,5%,

«Фінансові проблеми» – 0,5% [5].

В умовах воєнного стану відбуватиметься скорочення державних видатків на вищу освіту, зниження доходів населення, зростання освітньої еміграції, що призведе до суттєвого зниження попиту на освітні послуги у сфері вищої освіти, та, відповідно, вплине на рівень зайнятості викладачів, адміністрації ЗВО й активізує процеси оптимізації мережі ЗВО в Україні.

Необхідним є об'єднання потенціалів органів публічної влади, університетів, громадських організацій та органів студентського самоврядування задля забезпечення ефективного освітнього процесу та набуття здобувачами вищої освіти програмних загальних і професійних компетентностей у повному обсязі.

Прогнозовано, що освітня еміграція здобувачів вищої освіти і надалі продовжуватиметься, що матиме негативний вплив на сферу освіти і науки України та, загалом, на якість людського капіталу.

За таких умов необхідним є провадження виваженої державної освітньої політики, спрямованої на стимулювання молоді до навчання в Україні, забезпечення безпеки освітнього процесу, соціального захисту та фінансової підтримки студентів, переміщених з окупованих територій та тих, хто втратив житло, збільшення кількості бюджетних місць та гарантування повної зайнятості науково-педагогічним працівникам, які прийняли рішення жити і працювати в українській освіті.

Список літератури

1. Олешко А. А., Ровнягін О. В. Сучасні тенденції міжнародної освітньої еміграції з України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 3 (лютий). С. 21 – 25. DOI: 10.32702/23066814.2020.3.21

2. Nazarenko Y. Education of Ukrainian refugees abroad (February 24 — June 20 2022). URL: <https://cedos.org.ua/en/researches/education-of-ukrainian-refugees-abroad-february-24-june-20/>

3. Скрипник А. Як працюють університети на лінії вогню. *Дзеркало тижня*. <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/jak-pratsjujut-universiteti-na-liniji-vohnju.html>

4. Organisation for Economic Co-operation and Development, “A STRONG, RESILIENT, INCLUSIVE AND SUSTAINABLE RECOVERY FROM COVID-19”, Meeting of the Council at Ministerial Level, 28-29 October 2020.

5. Опитування 2022: українські студенти за кордоном. URL: www.esnukraine.org

СТРАТЕГІЧНІ ШЛЯХИ НАРОЩУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ТА ЧИННИКИ ЙОГО РОЗВИТКУ В ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Порівняння положень стратегічних та програмних документів університетів дозволило виділити серед положень зазначених [1-7] документів задекларовані в них шляхи розвитку інтелектуального капіталу (ІК). Практично всі університети визначили важливим у розвитку в частині:

- інтелектуального людського капіталу: забезпечення високоякісної фахової підготовки кадрів;

- капіталу відносин: взаємодію та зворотний зв'язок із випускниками, працевлаштування, формування системи діалогу «роботодавець-університет», взаємодію із закордонними та вітчизняними освітянськими й науковими інноваційними середовищами (створення центрів, лабораторій для спільного використання, наукових парків та інших структур співробітництва);

- інноваційного капіталу: комерціалізацію наукових розробок (трансферу технологій), модернізацію змісту та технологій освітньої діяльності та навчального процесу, роботу інноваційних центрів, науково-дослідних лабораторій, інтеграцію освітньої та наукової діяльності;

- інформаційного та процесного капіталу: удосконалення систем якості освітньої та наукової діяльності, удосконалення систем управління діяльністю, формування корпоративної культури.

З урахуванням вищенаведеного до найбільш вагомих напрямів розвитку ІК слід віднести:

- забезпечення якості освітньої діяльності (підготовки кадрів) через інформатизацію та автономізацію праці науково-педагогічних працівників (НПП), постійний трансфер професійно-освітніх знань;

- наявність та вдосконалення організаційно-економічних засад для розвитку інноваційних структур відкритого типу, що забезпечують інтеграцію освіти, науки та виробництва через трансфер знань (з переважним значенням комерційного результату трансферу освітніх знань та трансферу технологій);

- розширення некомерційних зв'язків, присутності в суспільному житті, узяття участі в розв'язанні соціальних питань (міста, регіону, громади, країни).

Виходячи з особливостей процесу капіталізації, а саме з організаційно-економічних засад, пріоритетів та передумов капіталізації інтелектуальної діяльності вітчизняних ЗВО, а також обраних ними шляхів розвитку їх ІК було

встановлено відповідні чинники. Серед них необхідно виділити загальні чинники та специфічні чинники, що визначають:

- результативність використання ІК – чинники розвитку інтелектуального людського капіталу та капіталу відносин (освіта та кваліфікація працівників (науково-педагогічних та управлінського персоналу), управління кадрами, досвід та психологія працівників);

- можливості використання ІК – чинники розвитку організаційного капіталу (зокрема, наявність дозволів та ліцензій).

Загальні чинники розвитку ІК носять загальний характер та визначають перспективи його розвитку в цілому. Специфічні чинники визначають особливості розвитку певної складової ІК.

Чинниками розвитку інтелектуального людського капіталу виступають: освіта та кваліфікація працівників, управління кадрами, досвід та психологія працівників. До чинників розвитку: капіталу відносин були віднесені: зовнішні, результуючі та внутрішні; організаційного капіталу – наявність дозволів та ліцензій. Розвиток складових організаційного капіталу, у свою чергу, залежить для: процесного капіталу – від внутрішніх чинників управління та якості освіти, інфраструктурних чинників; інноваційного капіталу – від науково-технічних та інноваційних чинників; інформаційного капіталу – від інформаційно-технічних чинників.

Виходячи з мети капіталізації діяльності ЗВО, а саме з максимізації суспільної та економічної цінності інтелектуальних активів за результатами збільшення впливу діяльності ЗВО на науково-технічний та соціально-економічний розвиток суспільства (країни, регіону, міста), трансфери технологій та професійно-освітніх знань посідають центральне місце у відновленні та нарощуванні інтелектуальних людських активів, активів відносин, інноваційних, інформаційних та процесних активів.

Саме в інноваційному середовищі відкритих структур (наукових парках, науково-дослідних центрах та лабораторіях спільного використання) через залучення науковців (дослідників-практиків) та молодих учених (студентів) до реалізації інноваційних проєктів або розв'язання визначеного науково-практичного завдання під час комерційного трансферу технологій та некомерційного трансферу професійних знань

відбувається пряма капіталізація. Важливість останньої полягає не тільки в отриманні фінансових результатів (роялті від продажу інноваційних продуктів, дивідендів від участі в інноваційних проєктах) та власних інноваційних активів (патентів), але і в нарощуванні суспільної цінності залучених інтелектуальних людських активів (появі нових професійних знань НПП), що пов'язане з підвищенням результативності комерційного трансферу освітніх знань.

У свою чергу, комерційний трансфер освітніх знань характеризується для ЗВО значно більшими економічними вигодами в порівнянні з іншими видами трансферу одночасно з нарощуванням інтелектуальних людських активів (знань та досвіду НПП), інформаційних та процесних активів (методичних та навчальних матеріалів, засобів навчального процесу тощо).

Поряд із вже вказаними результатами прямої капіталізації в ході трансферу освітніх знань з'являються інші залучені інтелектуальні активи, а саме активи відносин (нові колективні знання у вигляді нових зв'язків та каналів інформації). Їх поява спричиняє позитивну динаміку кількості укладених угод на надання освітніх та науково-дослідницьких послуг, угод (франшизних, ліцензійних), в отриманні державних та приватних грантів, у надходженнях до благодійних та ендавмент-фондів). До них, як зазначалося вище, відносяться такі інтелектуальні активи, як академічна репутація ЗВО (готовність замовників освітніх послуг, інших партнерів та контрагентів до співпраці за будь-яких умов), а також незареєстрований бренд (широке визнання та високий рівень емоційної довіри серед значного кола потенційних замовників та партнерів).

Водночас, коли доведена безперечність автономності інтелектуальної праці, впровадженням університетської автономії, яка, не усуваючи повністю бюджетне фінансування, передбачає розширення джерел та обсягів недержавного фінансування, стає визначальним чинником розвитку ІК ЗВО. З іншого боку, свободи надані університетською автономією вимагають відповідальності та дотримання норм академічної доброчесності, створюють передумови для конкуренції серед ЗВО та постійного підвищення якості освітньої діяльності, які виступають чинниками розвитку інтелектуального капіталу.

Залучення фінансування за всіма джерелами, що отримує сьогодні суттєве реформування в державній сфері, базується на інноваційній складовій освітньої та наукової діяльності ЗВО. Обсяги фінансування напряму впливають на відновлення та нарощування інтелектуальних активів у ході зворотної капіталізації, що визначає розвиток ІК. За таких обставин розроблення оціночних показників інтелектуальних активів з точки зору результативності та можливостей використання в діяльності ЗВО дозволяє контролювати виконання їх стратегічних цілей та заходів за окремими напрямками. При цьому

оцінювання інтелектуальних активів дозволяє визначити рівень розвитку ІК, зокрема, за його складовими, що слугує, у свою чергу, орієнтиром у встановленні напрямів його розвитку в системі управління ЗВО та передбачає розроблення методико-аналітичного забезпечення.

Отже, існуючі системи управління в провідних класичних університетах України передбачають різні стратегічні шляхи з нарощування інтелектуальних активів та здійснення освітньо-наукової діяльності. Порівняння загальних шляхів та визначення пріоритетних із них дозволило визначити чинники розвитку ІК за структурними частинами – людським та організаційним капіталами, капіталом відносин. Використання структурного підходу у визначенні чинників дозволяє здійснювати моніторинг пропорційного розвитку складових ІК шляхом оцінювання, з одного боку, продуктивності інтелектуальної праці НПП (збільшення можливостей їх самореалізації як носіїв специфічних знань), з іншого – рівня інноваційності в діяльності ЗВО для виконання його суспільної місії.

Список літератури

1. Програма розвитку Київського національного університету імені Тараса Шевченка на 2012–2020 роки [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу : http://science.univ.kiev.ua/documents/rozvytok_Program_Univ_2020.pdf
2. Програма розвитку науково-інноваційної діяльності Київського національного університету імені Тараса Шевченка на період до 2020 року. [Електронний ресурс] / укл. Л. Губерський та ін. // КНУ ім. Тараса Шевченка. – 2013. – Режим доступу : http://science.univ.kiev.ua/documents/rozvytok/Programs_rozvytok_innovation.pdf
3. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Стратегія розвитку Каразінського університету на 2019–2025 роки [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу : <https://karazin.ua/universitet/strategiia-rozvitku-2019-2025/>
4. Стратегічний план розвитку НУ «Львівська політехніка» до 2025 року [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу : <https://lpnu.ua/2025>
5. Стратегія інтернаціоналізації НУ «Львівська політехніка» до 2025 року [Електронний ресурс] – 2020. – Режим доступу : <https://lpnu.ua/lvivska-politekhnika/strategiia-internatsionalizatsii-2025>
6. Стратегічний план розвитку Сумського державного університету на 2020–2026 роки [Електронний ресурс] // СумДУ. – 2020. – Режим доступу : <https://normative.sumdu.edu.ua/?task=getfile&tmpl=component&id=52fedeb8-8e42-ea11-b021-001a4be6d04a&kind=11>
7. Стратегія розвитку Донецького національного університету імені Василя Стуса на 2022–2025 роки [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу : <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2022/09/strategiya-rozvytku-donnu-imeni-vasylya-stusa-redakciya-2022-1.pdf>

ADAPTATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES UNDER MARTIAL LAW AND ECONOMIC RECOVERY

Russia's military aggression caused a large number of temporary changes to the legislation regulating foreign economic activity. In particular, new legal norms of currency, tax and customs regulation were introduced. Unfortunately, this legislation is not stable and requires almost daily monitoring of new changes [1; 2].

First, attention should be paid to NBU Resolution No. 18 of February 24, 2022 «On the operation of the banking system during the introduction of martial law». Thus, paragraph 14 of this Resolution establishes that cross-border transfer of currency values from Ukraine/transfer of funds to correspondent accounts of non-resident banks in hryvnias/foreign currency opened in resident banks is prohibited, including transfers carried out on behalf of clients, except in cases of:

- import operations of residents for the purchase of critical import goods according to the list approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine;
- currency operations of residents to fulfill obligations secured by a state guarantee;
- transfer of funds for the purpose of fulfilling the obligations of a resident to a non-resident under a contract of sale of goods concluded between them, provided that such transfer is made at the expense of funds received under a credit (loan) from an MFI or under a sub-loan from the state, for the financing of which the state attracted credit (loan) from MFI;
- operations to return to a non-resident the advance payment (advance payment) received by a resident to his current account in a bank in Ukraine after February 23, 2022 under a contract for the purchase and sale of goods concluded with a non-resident, in connection with non-fulfillment of obligations by the resident under this contract;
- currency transactions by residents and non-residents for mobilization and other measures (needs) determined by the laws of Ukraine regulating relations in the spheres of national security and defense;
- on the basis of separate permits (decisions) of the National Bank of Ukraine, adopted on the basis of appeals to the Cabinet of Ministers of Ukraine, ministries, the National Security and Defense Council of Ukraine, the Security Service of Ukraine, signed by the head of a state body or a person performing his duties.

In order to consider the issue of issuing a separate permit (decision) to the NBU via e-mail by the servicing bank of the legal entity specified in the application, a notice (letter) with information on the ultimate beneficial owners of such a legal entity, received by the servicing bank as a result of proper verification of such a client in accordance with the requirements of the legislation of

Ukraine [1]. In addition, the maximum settlement terms for operations on the export and import of goods are 90 calendar days and apply to operations carried out from April 5, 2022.

At the same time, the time limits do not apply to operations on the export and import of goods (including unfinished calculations for the operation), the amount of which (equivalent to the official exchange rate of the hryvnia to foreign currencies established by the NBU on the date of the operation) is less than 400 thousand hryvnias [1; 3].

Funds from a non-resident for operations of a resident for the export of goods shall be credited to the resident's bank account in Ukraine.

In accordance with paragraph 17 of NBU Resolution No. 18, authorized institutions are prohibited from carrying out any currency transactions:

- using Russian and Belarusian rubles;
- the participant of which is a legal entity or an individual who is located (registered/permanently resides) in the Russian Federation or the Republic of Belarus;
- to fulfill obligations to legal entities or individuals located (registered/permanently residing) in the Russian Federation or the Republic of Belarus.

Thus, the calculation of import deliveries is possible only within the limits of the list of goods established by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 153.

At the same time, the basis for carrying out operations on the import of goods of critical import is the compliance of such goods with their description specified in the list, and not with the product codes of the UCT in the list are indicated for reference. To date, laws of Ukraine No. 2120 of March 15, 2022 and No. 2142 of April 5, 2022 significantly changed the taxation of goods when they are imported into the customs territory of Ukraine [1].

Thus, Law No. 2120 «On Amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the effect of norms during the period of martial law» established the possibility of transition of business entities on the general taxation system to the single tax of group 3 at the rate of 2% of turnover without VAT, and also set an excise tax rate of 0% on oil products and gas (liquefied gases, propane and butane) and 7% VAT on them. Law No. 2142 made significant changes to the tax and customs legislation, in particular, regarding the import of goods into the customs territory of Ukraine. These changes concern both exemption from taxation on imported goods and simplification of customs clearance.

Thus, in accordance with the «Transitional Provisions» of the Tax Code of Ukraine, set out in the

new version, it is stated that payers of the single tax of the third group, who use the special features of taxation established by this paragraph, are exempted from the obligation to calculate and pay value added tax on supply transactions goods, works and services, the place of supply of which is located in the customs territory of Ukraine, and when goods are imported into the customs territory of Ukraine, as well as from the submission of tax returns on value added tax, and their registration by the payer of value added tax is suspended [1; 4].

The specified exemption from taxation does not apply to operations of importation into the customs territory of Ukraine under the customs regime of import and supply to the customs territory of Ukraine of goods originating from a country recognized by the occupying power in accordance with the law and/or recognized as an aggressor state in relation to Ukraine in accordance with the legislation, or imported from the territory of the occupying state (aggressor) and/or from the occupied territory of Ukraine, defined as such in accordance with the law.

Chapter XX «Transitional Provisions» was supplemented by subsection 69.23, according to which, temporarily, from April 1, 2022, during the period of martial law on the territory of Ukraine, transactions involving the importation of goods into the customs territory of Ukraine are exempted from VAT to the customs regime of import by business entities that are registered single tax payers of the first, second and third groups, except for individuals and legal entities that have chosen the single tax rate, with payment of VAT [1].

Chapter XXI «Final and Transitional Provisions» of the Customs Code of Ukraine is supplemented with the part that until the termination or abolition of martial law on the territory of Ukraine, the clearance and customs clearance of goods imported (forwarded) to the customs territory of Ukraine for free circulation are exempted from import duty taxation, except for ethyl alcohol and other alcohol distillates, alcoholic beverages, beer (except kvass of «live» fermentation), tobacco products, tobacco, industrial tobacco substitutes, liquids used in electronic cigarettes [1].

The exemption from import duty taxation, provided for in this subsection, does not apply to goods originating from a country recognized by the occupying power in accordance with the law and/or recognized by the aggressor state in relation to Ukraine in accordance with the law, or imported from the territory of the occupying power (aggressor) and/or from the occupied territory of Ukraine, defined as such in accordance with the law.

This rule does not apply to vehicles originating from or imported from the Russian Federation, the Republic of Belarus, and the temporarily occupied territories of Ukraine. During the last three weeks, the Committee of the Verkhovna Rada on Finance, Tax and Customs Policy has been actively working on canceling the tax benefits granted during the importation of goods under the customs import regime.

The draft law No. 7311-d, prepared and submitted for consideration by the Verkhovna Rada, provides, in particular, the exclusion of subsection 69.23 of clause 69 of subsection 10 of chapter XX «Transitional provisions» from the Tax Code of Ukraine and the second paragraph of subsection 1 and subsection 2 of clause 911 of chapter XXI «Final and transitional provisions» from the Customs Code of Ukraine.

Therefore, in the event that the Law of Ukraine enters into force in accordance with draft law No. 7311-d, in fact, all tax benefits will be canceled.

Law No. 2173 «On Amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the administration of individual taxes during the period of war and state of emergency» established that temporarily, for the period of the anti-terrorist operation and/or the implementation of measures to ensure national security and defense, and deterring the armed aggression of the Russian Federation and/or the introduction of martial law in accordance with the legislation, are exempted from taxation with value added tax and excise tax on the importation into the customs territory of Ukraine and delivery to the customs territory of Ukraine of goods (according to the list), the final recipient of which, in accordance with the certificates of the end user or in accordance with the terms of the contract, defined law enforcement agencies, the Ministry of Defense of Ukraine, the Armed Forces of Ukraine and other military formations, voluntary formations of territorial communities, formed in accordance with the laws of Ukraine, other entities engaged in the fight against terrorism in accordance with the law, and/or participate in the implementation of measures to ensure national security and defense, repel and deter armed aggression of the Russian Federation [1-4].

References

1. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в період запровадження воєнного стану - Юридична Газета (yur-gazeta.com) <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichna-diyalnist/regulyuvannya-zovnishnoekonomichnoy-diyalnosti-v-period-zaprovadzhennya-voennogo-stanu.html>
2. Tkachenko V. Fundamentals of financial and economic security management of Ukrainian enterprises / V. Tkachenko, I. Tkachenko, P. Puzyrova // Research Papers in Economics and Finance. – 2020. – Vol. 4, No. 2. – P. 41-51.
3. Olshanska O. The mechanism of public financial support for stimulation of innovation in integrated clusters / O. Olshanska, P. Puzyrova // Формування ринкових відносин в Україні. – 2021. – № 10 (245). – С. 32-40.
4. Prokopenko O., Omelyanenko V., Ponomarenko T., Olshanska O. Innovation networks effects simulation models, Periodicals of Engineering and Natural Sciences, 7(2), pp. 752-762. 2019.

LEGISLATIVE SUPPORT FOR EXPORT-IMPORT ACTIVITIES OF ENTERPRISES UNDER MARTIAL LAW

According to official data of the Ministry of Economy of Ukraine, in connection with Russia's aggression, only in March 2022, the export of Ukrainian goods halved, and the import more than tripled, compared to the data for February 2022.

Since the situation is changing dynamically, we make a caveat that the review is an objective state as of April 8, 2022, and also, taking into account the specifics of the relevant aspects, it does not cover the issue of public procurement, transactions with goods for military purposes or goods that contain information constituting state secret [1].

First of all, we note that the Basic Law of Ukraine «On the Legal Regime of Martial Law» does not contain any universal rules or mandatory prohibitions that should apply to imports or exports during the period of martial law. In particular, the law does not require the introduction of an embargo on trade with an aggressor country or even an occupying country.

In accordance with the provisions of Art. 9 of the Law of Ukraine «On Foreign Economic Activity» The Verkhovna Rada of Ukraine (VRU) is the highest body that carries out state regulation of foreign economic activity, and it is its authority to make decisions on the application of measures in response to discriminatory and/or unfriendly actions of other states by establishing a full/partial embargo for trade or preferential special regime. At the same time, Art. 29 of the Law of Ukraine «On Foreign Economic Activity» also provides that in the event that discriminatory and/or unfriendly actions against Ukraine are applied by a state recognized by the VRU as an aggressor state and/or an occupying state, retaliatory measures may be applied by decision of the Cabinet of Ministers of Ukraine (CMU) under a simplified procedure [2].

On February 24, immediately after the Russian attack, the State Customs Service of Ukraine published a summary of the closure of certain customs checkpoints on the border with Russia and Belarus. Subsequently, CMU Order No. 188-r of February 26, 2022 was published, according to which a number of state border crossing points and control points were officially temporarily closed (mainly those located on the border with Russia and Belarus, or in the immediate vicinity of areas where active hostilities are taking place). Therefore, customs clearance of goods from Russia and Belarus has actually been stopped [3].

Already now, the rules introduced by the Government regarding the simplified procedure for customs clearance, which will be discussed below, do not apply to the import of goods from Russia. As for

Belarus, this exclusion for Belarusian goods does not currently apply, since the VRU did not recognize Belarus as an aggressor state. In addition, on April 7, 2022, the Prime Minister of Ukraine announced an embargo on trade in goods from the Russian Federation introduced by Ukraine (it will obviously be a complete ban on the import of Russian goods, since a partial embargo has already been introduced by Ukraine) [2].

According to clause 25 of Art. 7 of the Law of Ukraine «On Licensing of Types of Economic Activity», the list of types of economic activity that are subject to licensing includes the licensing of economic activities, which is carried out by the Ministry of Economy in accordance with Art. 16 of the Law of Ukraine «On Foreign Economic Activity».

By Resolution No. 314 dated 18.03.2022 «Some issues of ensuring the conduct of economic activity in the conditions of martial law», the CMU significantly simplified the procedure for economic entities to obtain the right to conduct certain types of economic activity, allowing not to obtain permit documents, but to be limited only to submitting a declaration to the authorized body on the conduct of economic activity according to the established form. An exception is the types of economic activity defined in accordance with Appendix 2 to the aforementioned resolution, and foreign economic activity is mentioned among such exceptions. In other words, foreign economic activity that is subject to licensing cannot be carried out in the conditions of martial law solely on the basis of a declaration submitted to the Ministry of Economy - licenses must be obtained in the future when necessary [1].

The provisions of Art. 16 of the Law of Ukraine «On Foreign Economic Activity» provides for deadlines for the Ministry of Economy to issue relevant licenses, namely - 10 working days for the automatic mode, and 30 or 60 working days for the non-automatic licensing mode.

Shortly after the start of the war, the CMU adopted Resolution No. 165 of February 28, 2022 «Some issues of the realization of the rights, freedoms and legitimate interests of individuals and legal entities», according to which it was decided to suspend not only the terms of providing administrative services, but also the issuance of permission documents for a time martial law [2].

In the future, the Government further simplified the process of obtaining licenses from the Ministry of Economy. Thus, according to Resolution No. 241 of March 10, 2022 of the CMU, amendments were made to Resolution of the CMU No. 362 of May 18, 2005, according to which, in particular, it was established

that until the termination or cancellation of martial law in Ukraine, the fee for issuing an export license (import) of goods could not be handled.

On March 10, 2022, the Ministry of Economy issued Order No. 393-22 «On approval of the Temporary procedure for licensing the export of certain goods specified in Appendix 5 to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 29, 2021 No. 1424», according to which the registration of licenses or the preparation of a letter of refusal it must be issued within two days. So far, this order has not yet been published in an official publication. At the same time, according to public information, the department is currently continuing work on issuing licenses and accepting documents via electronic means [2].

Since the beginning of the war, the list of goods, the export of which is subject to licensing by the Ministry of Economy in accordance with Resolution of the CMU No. 1424 of December 29, 2021, has been changed by the CMU several times.

Thus, in accordance with Resolution No. 207 of March 5, 2022 and Resolution No. 259 of March 12, 2022, the CMU included in the list of goods whose export is subject to quotas and licensing, cattle meat under separate headings, rye, oats, buckwheat, millet, sugar, salt, as well as mineral fertilizers (nitrogen, phosphorus, potassium and complex). Quotas in the amount of 0 tons were introduced for all such commodity items by the resolutions of March 5 and 12, that is, in fact, the export of such goods from Ukraine was temporarily prohibited. The need for licensing the export of wheat, chicken meat and eggs, corn and sunflower oil was also introduced. Regarding the last two positions, such measures were, however, quickly canceled by Resolution No. 352 of March 24, 2022 [3].

By Resolution No. 353 of March 24, 2022, export restrictions on fertilizers were eased, in particular, the list of commodity items for nitrogen fertilizers was detailed at the level of 10 characters (instead of 4), and the volume of quotas was increased from 0 to 210,000 tons. The consideration of applications for obtaining licenses for the export of such goods is carried out in accordance with the procedure established by the Ministry of Economy, and the issuance of licenses for the export of these goods is carried out on the basis of an application within the quota of 70,000 tons per month.

On March 20, 2022, the Government adopted Resolution No. 330 «Some issues of customs control and customs clearance of goods, in particular vehicles, under martial law conditions», according to which it is possible to import most goods in a simplified way based on the submission of a preliminary customs declaration without customs clearance payments (including VAT, excise tax, import duty), without customs inspection, phytosanitary control, as well as non-tariff regulation measures [3].

Resolution No. 330 was the Government's next step towards the liberalization of customs regulations and replaced Resolution No. 180 of March 1, 2022 and Resolution No. 236 of March 9, 2022, according to which the CMU initially allowed a temporary postponement of customs payments for the import of

food and other essential goods and canceled the measures of non-tariff regulation, and later - allowed to carry out customs clearance of imports by submitting a preliminary declaration and expanded the list of goods for which deferred payment of customs payments is allowed.

The entry into force of Resolution No. 330, in accordance with its paragraph 7, is made dependent on the entry into force of the law, which provides, in particular, the implementation of customs control and customs clearance under martial law conditions without making customs payments, including VAT and excise tax. Article 13 of the Law of Ukraine «On Currency and Currency Operations» provides for the right of the National Bank of Ukraine (NBU) to establish settlement deadlines for export and import operations. Thus, on February 24, 2022, the Board of the NBU issued Resolution No. 18 «On the operation of the banking system during the introduction of martial law» (the last amendment was made on April 4, 2022) [1-3].

Such changes from April 4, 2022 provided for a change in the settlement deadlines for operations on the export and import of goods. Therefore, starting from April 5, 2022, for all export-import transactions, the maximum settlement terms of 90 calendar days will be applied. This is a significant shortening of the terms, compared to the peacetime rules, when they were 365 calendar days, and aims to ensure the stability of the system, to prevent the withdrawal of capital abroad and prevent the emergence of macroeconomic imbalances.

CMU Resolution No. 153 of February 24, 2022 «On the List of Critically Imported Goods» became the second resolution published by the CMU on its web portal on the first day of the war, confirming its importance for the economy. After that, changes to the list were made 15 times (the last time, as of the date of this analysis - March 26, 2022) [2].

Separately, the business should remember the possibility of applying special rules for the period of martial law to the goods it deals with in its foreign economic activity in addition to those already mentioned above. As practice shows, regulation of foreign economic activity is currently carried out quite dynamically in order to ensure joint victory.

References

1. Як війна з Росією вплинула на економіку України / Режим доступу: <https://focus.ua/uk/economics/517742-kak-vojna-s-rossiej-povliyala-na-ekonomiku-ukrainy>
2. Зовнішньоекономічна діяльність в умовах війни - юридична фірма Астерс (asterslaw.com)
3. Регулювання ЗЕД в період запровадження воєнного стану - Юридична Газета (jur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichna-diyalnist/regulyuvannya-zovnishnoekonomichnoyi-diyalnosti-v-period-zaprovadzhennya-voennogo-stanu.html)
4. Ольшанська О. В. Сучасні аспекти когнітивістики в економічному розвитку // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2014. – № 6 (81). – С. 78–82.

STRATEGIC PRIORITIES OF AGRICULTURE'S RECONSTRUCTION OF UKRAINE IN POST-WAR PERIOD

The development of national agriculture always took an important role in the development of the economy of Ukraine. Agriculture is one of the main sectors of the national economy from the point of view of forming gross domestic product, from the point of view of providing food security for the country. From the beginning of the Russian military invasion, most landowners have been incurring financial losses, which caused the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine to work out the State Agrarian Register, which provides direct financial assistance to Ukrainian farmers and agricultural producers.

The issue of analyzing the activity of agriculture and the level of food security was dealt with by scientists such as Zakhodym M. [1], Fedun I., Bey R., & Pysklyvets, V. [2], Pestova A. & Opanasiuk V. [3], Gorobets N. [4], Dmytryshyn L. & Brynzei B. [5], Lemishko O., Davydenko N., & Shevchenko A [6], Ostashko T. [7].

Zakhodym M. [1] researches the conception and current state of food security in the country and defines its role in the structure of the economic security of Ukraine. The paper shows that to support the level of food security government should "establish parity intersectoral relations of agriculture with other sectors of the economy; maintain the profitability of the agricultural sector of the economy at the level of the average rate of profit of the Ukrainian economy through effective antitrust policy, regulation of prices for natural monopolies products, the introduction of the mechanism of minimum guaranteed prices, the introduction of public investments; finance state target programs, etc."

Dmytryshyn L. & Brynzei B. [5] investigated the functioning of agriculture, and its main problems and identified the main goals of state support for agriculture, including increasing the production of high-quality products to solve the problem of food security, developing rural areas, increasing rural employment and increasing the competitiveness of the agricultural sector to stimulate economic growth.

Lemishko O., Davydenko N., & Shevchenko A [6], in turn, already analyse strategic directions of economic reconstruction of post-war Ukraine. They think that the first step has to be achieving the pre-war level of economic development; at the next – stage of post-war recovery – creating a basis for stimulating the revival and gradual development of the country's economic, financial and social potential.

Ostashko T. [7] analyses such an agrarian problem as losses of Ukraine's agricultural exports as

a result of blocking seaports by the armed forces of the Russian Federation. In her work, she identified the consequences of the war on domestic and world grain markets, as well as food security in the world. One possible way to reduce the risk to domestic export goods may be to initiate the process of Ukraine's accession to the EU, promote the restoration and growth of competitiveness of domestic agricultural producers, to revive agricultural exports by increasing the share of processed products.

It is obvious that already now we should work out the strategy for post-war reconstruction of the national economy. An instructive example can be the experience of France, the current biggest exporter of agricultural products in Europe.

The recovery of the French economy before the end of World War II was characterised by a significant campaign of nationalisation of the energy sector, which helped to increase labour productivity by about 30%, and accelerate the development of the electric power industry.

France, as a participant in the Marshall Plan, received \$2.3 billion from the United States, resulting in negative consequences, including the expansion of the largest U.S. monopolies, which significantly displaced French capital in the domestic market. Marshall's plan also meant the imposition of the U.S. goods that France could produce itself. These were mainly industrial raw materials and agricultural products. The years of the "Marshall Plan" for France were characterised by great inflation, high unemployment (about 7%), and a 50% drop in the purchasing power of agricultural producers, undermining the economic position of the French peasantry.

One of France's first steps to overcome the crisis was the elimination of U.S. military bases on its territory and withdrawal from NATO military programs, which helped to direct the savings to further development of the country's own aerospace and defence industry, as well as a nuclear program. In turn, automation and mechanisation led to a doubling of the country's gross agricultural product, and an increase in the average annual growth of more than 3%, as a result of which the share of France increased significantly in world agricultural production. [8] .

These steps have led to half of the wine production, 25% beef, about 1/6 milk and lamb production, and 1/3 poultry. The country annually collects 35% of cereals grown in the EU, 26% of sugar beetroot, and 15-16% of vegetables and fruits. Production of eggs and pork is close to this indicator.

France is ahead of the United States in terms of milk and dairy products per capita. [8].

In turn, the study of the current state of the Ukrainian economy by the Ukrainian Institute for the Future [9] helped to analyse, among other things, the agricultural sector of the national economy, and determine the state of the agro-industrial complex before a full-scale invasion, current problems and propose common steps for the development of the agro-industrial complex

According to the report [9], Ukraine is one of the most important producers of agricultural products in the world and plays a leading role in the supply of food products to world markets. According to the results of 2021, Ukraine is the world's largest exporter of sunflower oil (35% of world exports), ranks second in barley exports (14% of world exports), third in corn (11%) and rapeseed (over 10%), fifth place in wheat exports (about 10% of world exports) [9].

The current problems of the agrarian sector are Russia's complete blockade of Ukrainian seaports, the loss of part of the acreage as a result of hostilities, and therefore less yield.

One of the possible steps to solve these problems, according to the Ukrainian Institute for the Future [9], may be:

- identification and elimination of "bottlenecks" of the preferential lending program, expansion of them to manufacturers of final products;
- determination of the list and minimum volumes of crops to meet domestic demand to be grown with state support, for which the program of "agrarian receipts" can be transformed, etc.

In turn, for the development of the agrarian sector in the post-war period, the following is proposed [9]:

1. demining agricultural land at the expense of international assistance;
2. implementation of the state land reclamation program through long-term loans from Western partners;
3. ensuring the completeness of registration of lands of all forms of ownership in the State Land Cadastre to increase market transparency, and reduce the scale of informal processing;
4. introduction of effective monitoring of land use with the help of satellite technologies.

In particular, the Ukrainian Institute for the Future proposes such steps for the development of the agricultural sector [9] as the privatisation of agricultural land of state-owned enterprises and institutions, the management of which is now inefficient, or the lease of this land to small and medium-sized agricultural producers and the legalisation of marijuana cultivation, which, of course, requires additional study.

References:

1. Zakhodym M. Food security and its place in the structure of economic security of the state/ Zakhodym M.// Innovative economy. – 2022. - № 1. – p. 31-37. Available at: <http://inneco.org/index.php/inneco/en/article/view/915>
2. Fedun I., Bey R., & Pysklyvets, V. Theoretical aspects of business development in rural districts of Ukraine/ Fedun I., Bey R., & Pysklyvets, V.// Economy and Society. – 2022. - № 40. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1467>
3. Pestova A. & Opanasiuk V. Adaptation of tax legislation to international standards and objectives of sustainable development: case of the bill № 5600/ Pestova A. & Opanasiuk V.// Congress proceedings – V International Scientific Congress of ambient intelligence 2022 (Student sections), Praha, Okran Print. – 2022. - p. 297-303. Available at: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/10010/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%202022%20ISC-SAI_2022%20STUDENT%20SECTION.pdf#page=297
4. Gorobets N. Using of digital technologies in agricultural management/ Gorobets N.// Transformation of economy, finance and management in modern conditions: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing. - 2022. – p. 451-466. Available at: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/238/6475/13499-1>
5. Dmytryshyn L. & Brynzei B. Regional aspects of development and financial peculiarities of agriculture in Ukraine/ Dmytryshyn L. & Brynzei B.// Baltic Journal of Economic Studies. – 2016. - № 2(4). Available at: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2016-2-4-29-34>
6. Ольшанська О. В. Агросоціальна система України: монографія. / О. В.Ольшанська. — К.: КНЕУ, 2013. — 329 с.
7. Ostashko T. Ukraine's agricultural export in the conditions of war and the ways of its recovery/ Ostashko T.// Journal "Economy of Ukraine". – 2022. - № 5/2022. – p. 26-37. Available at: http://economyukr.org.ua/?page_id=774&aid=538
8. Ольшанська О. В. Регіон як просторова соціально-економічна система // Актуальні проблеми економіки – 2011. – №3. – С. 184- 191.
9. Ukraine 2022 how not to lose chances to become a strong government/ Ukrainian Institute For The Future. – 2022. Available at: <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyt-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/>

THE IMPORTANCE OF INNOVATION CLUSTERS IN THE KNOWLEDGE ECONOMY

The formation and effective functioning of innovation clusters gives a powerful impetus to the innovative development of entrepreneurship in the country, as these structures contribute to the innovative orientation of production and the achievement of a qualitatively new level of technology, optimization and production management in all spheres of economic activity.

Clusters play the role of growth zones of the domestic market and the basis of foreign economic development for the entire national economy, especially in the formation of the knowledge economy.

International competition, which is constantly intensifying, determines the urgency of conducting an in-depth analysis and finding new forms of ensuring accelerated economic development and increasing the competitiveness of the country and certain territories in the conditions of the knowledge economy. In this regard, industrial innovations, that is, improvements in the field of equipment, technologies, and the organization of the production of finished products, should be an integral part of the production and economic activity of any economic system that cares about its future.

In the conditions of globalization of world economic development, there is a need for further structural transformations in national economies and the formation of more advanced innovative systems on this basis.

World experience demonstrates the high efficiency of the cluster form of integration, which is an element of structural economic transformations based on methods of managing the growth of economic entities. This is due to the fact that the participants of the innovation cluster, while maintaining their independence, acquire strong mutually beneficial organizational, financial and other ties that make corporate structural formations the most stable, competitive and reliable.

In the cluster, competitive advantages are created thanks to the joint use of production factors, technologies, information, the formation of specialized infrastructure and the coordination of actions with other related companies based on common interests. In this regard, the most important property of the cluster is the emergence of effective interaction - a synergistic effect in the process of

interaction of its participants in the conditions of the knowledge economy. The synergistic effect involves an increase in the effectiveness of the joint activity of the cluster participants due to the concentration of the interests and resource potential of several organizations in one project, which, in turn, determines the relevance of the study of the mentioned phenomenon.

In today's conditions, the actively developing processes of globalization of economies dictate the need to adapt state support taking into account the national characteristics of the institutional environment and the minimization of state intervention in market processes. It is the institutional diversity of national economies and the specific conditions formed in each country that causes the consideration of individually necessary differentiation of forms of state support, taking into account the existing national business models.

The international experience of state management of innovative and socio-economic development of national economies testifies to a powerful synthesis of scientific, industrial, industrial, cultural, economic and social policy in the form of specific formations, which have received the name of innovation clusters, with the aim of creating and maintaining an environment that contributes to the creation and active use of innovations in a certain territory.

The specificity of an innovation cluster in the conditions of the knowledge economy is the achievement of a synergistic effect by the stakeholders included in it, which is expressed in increasing the competitiveness of the entire system in comparison with individual business entities. At the same time, national security and the high competitiveness of the national economy depend not only on technical achievements, innovations, inventions, and the creation of knowledge, but also on economic and organizational changes that contribute to the best process of commercialization of products of scientific and technical developments, as well as technological innovations. In this regard, ensuring the effective functioning and development of innovation clusters in order to achieve a sufficient level of competitiveness of the economy of any country in the world is of particular importance. At the same time, it becomes important to determine the effectiveness of the interaction of enterprises as part of an innovation

cluster, which determines the overall effectiveness of the functioning of the cluster.

It should be noted that according to the theory of economic interaction, the synergistic effect is the result of coherent cooperation of the structural elements of the economic system, which causes revolutionary changes in its current state and contributes to the adaptation of the system, despite constantly occurring exogenous and endogenous fluctuations. Fluctuations are intensified due to the imbalance that occurs in the system, which leads to the shaking of the previous structure and the emergence of a new one. As a result, a new structure emerges and a new order emerges from the resulting chaos. Thus, from the point of view of the synergistic approach, the evolution of complex economic systems, which can include an innovation cluster, is realized through stochastic (probable) fluctuations and bifurcations.

The emergence of synergistic interaction in the conditions of the knowledge economy causes a transition from one current equilibrium state of the system to another, which already appears at a higher organizational level. In the past equilibrium, stakeholders, working separately, achieve the desired efficiency and cost minimization at the same level. However, after the transition to the updated equilibrium state, which involves the unification of stakeholders, there is a powerful increase in the level of effectiveness, efficiency and cost reduction.

Attention should be paid to the fact that in industrially oriented systems focused on the production and effective commercialization of innovative products, there is a need to coordinate long-term goals, strategies and interests of various stakeholders of the integration process, since cooperation is carried out at all stages of the innovation cycle. It is medium- and long-term goals, which are formed on the basis of a mutually beneficial commonality of interests and in the system of collective development, that are the basis for the realization of long-term effective synergy.

The degree of manifestation of the synergistic effect in an innovation cluster depends on many factors, including: the number of stakeholders of the innovation cluster, the presence of territorial potential and resources, proximity to product consumers, good faith of competitors, as well as enterprises that supply the necessary components, technologies, materials or services to achieve agglomeration effect.

Vector information flows, existing technological progress, widespread innovations, the qualification level of the workforce, capital and labor flows within and outside the innovation cluster are of great importance. The synergy effect in the cluster is facilitated by the independence of its members from each other. Competition among cluster members forces them to increase their own competitive advantages, which leads to the elimination of inefficient forms of functioning. Each participant develops its strengths, transferring poorly developed functions to other structures, which determines the implementation of the principle of complementarity of cluster participants, and also leads to an increase in the synergistic effect.

Thus, the importance of innovation clusters in the development of the knowledge economy is mainly characterized by the emergence of a synergistic effect from the action of clusters. The synergistic effect implies an increase in the effectiveness of joint activities due to the concentration on a long-term basis in one project of the interests and resource potential of several organizations strategically linked to each other with a common goal. In other words, the sum of the effective effects obtained from each participant of the innovation cluster separately is less than the total amount of results obtained from the joint actions of the specified participants in the cluster. Conversely, the sum of the results obtained from joint actions in the cluster is greater than the sum of the effective effects obtained from each participant of the innovation cluster separately.

Список літератури.

1. Гнатенко І.А. Методологічні аспекти розвитку інноваційного підприємництва: теорія та практика: монографія / І.А. Гнатенко. – Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2019. – 253 с.
2. Гнатенко І.А. Особливості функціонування сучасного малого підприємництва як органічного елементу ринкової економіки / І.А. Гнатенко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 2(1). – С. 214-217.

THE STRATEGY OF ENTERPRISES ENTERING INTERNATIONAL MARKETS AS AN ELEMENT OF THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Falling GDP, almost complete rejection of exports and reduction of imports, new debts, problems with exchange rate stability and galloping inflation. Here are the main economic problems of Ukraine that have accumulated since the beginning of the invasion of the Russian Federation [1].

The Russian invasion significantly undermined the Ukrainian economy, due to the following negative factors:

- the outflow of the population and a significant decrease in income, which reduced the potential of domestic consumption by 20-25%;
- the destruction of industrial enterprises, which caused a reduction in the potential of industrial production by 25-30%;
- the blockade of ports by Russia, due to which the export potential is reduced by half;
- the actual zeroing of investments, which slows down economic growth for years.

Nowadays, enterprises and organizations are increasingly aware of the need to develop a comprehensive market strategy and a strategy for entering the foreign market [1].

Typical for most enterprises is the practical absence of clearly defined goals, and if they exist, they have not been reviewed for a long time, or their achievement is not monitored.

In the period of protracted economic crisis, due to the instability of the economic and financial situation at the enterprise, the application of strategic planning is a necessary component for the enterprise's entry into the foreign market.

Every enterprise must have activity goals and be able to achieve them. To date, the main problem of strategic planning at enterprises is the lack of correctly developed goals of the enterprise's activities in the main directions and strategies for their achievement.

In today's conditions, the development of an enterprise's comprehensive economic strategy should be a priority. Thus, if the foreign economic strategy is a set of rules and techniques, with the help of which the set goals of the enterprise's development are achieved, then the development of a comprehensive strategy for entering the foreign market includes both the set goals of activities in the main directions, and ways to achieve them. Successful business activity on the international market is primarily a correctly chosen strategy, correctly set mission, goals and objectives of the company [2].

This will allow the company to function effectively in the foreign market, which will lead to a leading position in the future and will provide an

opportunity to obtain excess profit. In connection with such an objective necessity, the management of the company faces the question of the need to develop a comprehensive strategy for the company's entry into the foreign market, which would give a positive result of activity on the international market [2].

Modern business activity on the foreign market requires the use of new methods of conducting foreign economic activity and ensuring its effective management. When entering the foreign market, the enterprise has many problems, such as: developing an effective strategic program, choosing a way to enter the foreign market, searching for a foreign partner for cooperation, and it is also necessary to take into account the risks that arise when conducting foreign economic activities. These problems are the most relevant today in the development of the enterprise [3].

The main areas of improvement of macroeconomic conditions of activity have been determined: creation of general conditions for the work of enterprises in accordance with the conditions of development, stimulation of progressive structural changes, restructuring of enterprises, acceleration of the implementation of international standards, change in the form of ownership of unprofitable enterprises, replacement of their management and owners, expansion of domestic demand, activation innovative activity, solving social problems of basic and related industries. The replacement of old equipment, the use of modern technologies and the introduction of a new quality system are also important measures for the implementation of this model [1; 3].

It is obvious that simultaneously with internal reasons, a number of external factors are acting, which determine the strengthening of competition in the sales markets. Among them, we note the following:

1) the active growth of demand for rental takes place primarily in those countries that are actively expanding their own production (China, India, Iran).

2) globalization processes lead to the consolidation of metallurgical companies, which, in turn, strengthens the position of such a large company due to expanding its presence in certain regional markets, strengthening the sales network, etc.;

3) the consolidation of companies, due to the inclusion of enterprises of various profiles, often contributes to the growth of intra-corporate supplies of certain types of products (hot-rolled coils, slabs, etc.);

4) the desire of companies to work mainly for product markets with high added value. A characteristic feature that affects competition in the

markets of high-tech products is the constant strengthening of quality requirements;

5) the share of world trade in the consumption of coal and especially coking iron ore is growing. The natural reason for the growing importance of world trade obviously lies in the uneven distribution of raw materials;

6) in recent years, the activity of companies to create vertically integrated structures, including raw materials divisions, has increased. This trend is characteristic both for the Ukrainian market and for world leaders [2; 3].

In order to more effectively achieve one's own goals, to gain and maintain positions on the domestic and global markets, it is necessary to implement a national policy integrated with the world both at the level of the enterprise and at the level of the entire industry.

Taking into account that the capabilities of the state are limited, the exit from the crisis and the accumulation of capital for the further transition to the innovative path should be carried out by the forces of the enterprises themselves, based on the available internal reserves.

Considering this, it is advisable to limit the role of the state to legislative efforts to ensure the activation of demand. Firstly, it is necessary to activate the demand in the domestic market. The experience of creating artificial demand is in the USA, which suffered from the Great Depression, Germany, which at a record pace restored the economy after the First World War, Japan, which was also faced with the need to rebuild the economy after the Second World War. Without resorting to the analysis of their method of action (the ratio of economic and coercive methods used by the then governments is the subject of a separate study), we note that the common feature of the economic policy of these states was the purposeful creation of a solvent demand for goods that could be produced in the country at that time [1].

The second direction of the state's efforts can be the creation of favorable conditions for the export of the most competitive goods. It is well known that the development of the economy is facilitated by the export of only such goods, the production of which creates significant benefit.

However, the practice of the functioning of the domestic economy shows that mostly semi-finished products are exported from Ukraine.

Therefore, the stimulation of exports with its existing nomenclature can be recommended as a temporary measure to revive economic activity, at least until the time when enterprises overcome the recession caused by the crisis and reach the previous levels of production. Therefore, we believe that the main measures for increasing competitiveness and improving the quality of export products are:

- support and development of production capacities, modernization and replacement of worn equipment, introduction of new technologies to improve the quality of iron ore raw materials;

- modernization and technical re-equipment of fixed assets, introduction of resource- and energy-saving technologies, including construction,

reconstruction and technical re-equipment, implementation of a set of measures to conserve energy resources, development of new technological processes of production preparation;

- fundamental and applied research of modern and promising world-class technologies, development of methods and scientific substantiation of the specific costs of material and energy resources for promising technological processes;

- development, research and improvement of measures to improve the ecological state of the environment, improve industrial safety and occupational health and safety;

- harmonization and optimization of technical standards for products with international standards, which will reduce the costs of enterprises for mandatory confirmation of conformity of export products, which amount to 3-5%. The isolated factors make it possible to predict a low rate of growth of export volumes due to structural transformations in the export industry by the state.

Therefore, the following areas of development of marketing activity are proposed, which can be implemented at the enterprise level:

1. Organization of activities for development of new and expansion of existing sales markets, attraction of new consumers.

2. Improvement of the system of organization of management of export activity. In modern conditions, the following elements of the system need to be developed - the marketing strategy of sales, the subsystem of product transportation, the economic justification of management decisions in the field of export activity of enterprises, which is based on a set of methods and techniques of analysis and evaluation of the efficiency of export activity.

However, it should be noted that unresolved problematic issues in combination with the conflict between large owners and the state are unlikely to allow Ukrainian enterprises to quickly occupy new niches of high-tech products [1-3].

References

1. Як війна з Росією вплинула на економіку України (focus.ua). – Режим доступу : <https://focus.ua/uk/economics/517742-kak-vojna-s-rossiej-povliyala-na-ekonomiku-ukrainy>
2. Development and effectiveness of financial potential management of enterprises in modern conditions / V. Tkachenko, A. Kwilinski, B. Kaminska, I. Tkachenko, P. Puzyrova // Financial and credit activity: problems of theory and practice. – 2019. – Vol. 3, No. 30. – P. 85-94.
3. Пузирьова П. В. Актуальні аспекти забезпечення технологічної конкурентоспроможності підприємств в сучасних умовах [Електронний ресурс] / П. В. Пузирьова // Ефективна економіка. – 2014. – № 9. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3365>

EXPORTING ENTERPRISES AND THEIR ROLE IN THE POST-WAR STRUCTURE OF UKRAINE

In the current conditions of globalization of the world economy, an important direction for Ukraine is integration into world economic relations, in particular, participation in international trade. The strengthening of the globalization of world economic processes, in which Ukraine is also involved, as well as the growth of competition in the domestic market of Ukraine necessitates the search for new sales markets by Ukrainian enterprises. The development of exports is a necessary condition for the development of any branch of the economy. This is especially characteristic of Ukraine in the post-war recovery period [1; 2].

Today, the structure of Ukrainian exports consists of a very unfavorable combination of production factors with a predominance of raw materials and unskilled labor, the share of environmentally unfavorable industries (ferrous and non-ferrous metallurgy, chemical industry) is steadily growing. Largely, this situation is related to the stimulation of the raw material structure of Ukrainian exports by developed countries, as well as insufficient state support for manufacturing enterprises.

But it is also quite obvious that in the conditions of intensifying competition in most world markets, only state support for domestic manufacturers is not enough. In our opinion, marketing support of the process of entering the international market by the enterprises themselves is also very important. A significant part of domestic researchers traditionally pays more attention to the analysis of the effectiveness of state support for the process of entry of enterprises to foreign markets. Modern research in this field is based on a sufficiently detailed theoretical concept, a clear system of data collection and interpretation of foreign economic activity [1; 2].

Domestic studies devoted to the improvement of marketing activities in the process of entering foreign markets at the enterprise level appear to be poorly developed. The main problem is a purely descriptive approach, which is expressed in the absence of quantitative assessments of the relationship between the characteristics of enterprises, the degree of their involvement in international activities, marketing strategy and the results of international activities. As a result, the recommendations for improving the international activities of Ukrainian enterprises appear insufficiently substantiated. Most of the works lack empirical data collected at enterprises, because of which the researchers' recommendations are of a theoretical nature [3; 5].

Based on the analysis of factors of the market environment, as well as secondary information, it can be concluded that in most cases, the main strategy of

Ukrainian enterprises to enter the foreign market is exporting. Therefore, for the vast majority of Ukrainian enterprises, the results of a study of the effectiveness of their export activity are relevant, which would help determine what affects its increase [2].

The following scientists and scientists considered the process of marketing management and its influence on the efficiency of the enterprise in many works on management and marketing: Aisyna R.G., Antonenko O.M., Trevogo O.I., Kostyukovich R.M., Golubkov E.P., Kanishchenko O., Kotler F., Balobanova L.V., Tsygankova T.M. etc. In the works of both foreign and domestic scientists, the content and mechanism of formation of marketing management at the enterprise are highlighted and outlined [1].

Despite the large number of scientific works, in this field there is no clear mechanism for improving marketing management at the enterprise, there are no specific recommendations for the rational application and solution of urgent problems of marketing management in the foreign economic activity of the enterprise. Of course, international marketing activities do not involve the use of any new marketing functions. Setting marketing tasks, choosing target markets, positioning products, developing a marketing mix and monitoring marketing activities - all these fundamental requirements remain relevant in the company's work abroad. It is obvious that there can be no effective international marketing at a company that does not follow the basic marketing principles in the domestic market. However, it should be remembered that a certain specificity, generated by the peculiarities of the functioning of foreign markets and the conditions of marketing activities on them, gives international marketing features that national companies are obliged to take into account [2]. In general, these are the following.

First of all, for successful marketing activities in foreign markets, it is necessary to make significantly greater and targeted efforts, to more consistently adhere to the principles of marketing, to use marketing techniques, methods, and procedures than is required in the domestic market. As a rule, foreign markets have not only high, but also special requirements for the goods, services, and advertising offered on them. This is related both to the specifics of the demand of the markets of individual countries, and to the level of competition.

Secondly, the study of foreign markets, their opportunities and requirements. This starting point in international marketing is usually much more complex and time-consuming than domestic market research. If we take into account that the world market includes

approximately 180 markets of individual countries and each of them has both common features and certain features, it becomes obvious that more research work needs to be done on each of the selected markets. It would seem that there is no particular difference: studying the structure of demand in Germany or in Ukraine. However, the bottom line is that the need for market information for the selected market of an individual country is incomparably higher, but at the same time, there are more difficulties in obtaining and interpreting it. Therefore, for example, in the United States, Dun&Brandstreet publishes information, which is updated every month, about four million manufacturers of industrial and technical products [5].

In addition, when entering a foreign market, it is necessary to additionally analyze complex objects that are not present in the domestic market: for example, customs regulation, exchange rates, balances of international settlements, etc. Finally, in international marketing activities, one cannot ignore the political risks associated with entering the markets of individual countries chosen by the national company as the most attractive for the sale of export products, or other forms of international marketing. Wars, revolutions or acute social conflicts can lead to the destruction of production premises, equipment, damage to stock, and a change of political power is dangerous due to the confiscation of the property of a foreign investor.

Thirdly, for effective activity in foreign markets, it is necessary to creatively and very flexibly use various marketing procedures. There are no standard approaches here. Different marketing techniques should be used taking into account economic fluctuations and the forecast of the development of foreign markets, commercial practices and trade procedures that have developed there, and the characteristics of the surrounding marketing environment. It is especially important to take into account the specifics of the socio-cultural environment. It is obvious that many parameters of the product, which are indifferent to the buyers of one country, can be very important for the consumers of another country. It is enough to note that, for example, French manufacturers of salted fish use eight recipes for preparation of the same product, adapted to the tastes of buyers in each of the European countries [4].

Fourthly, complying with the requirements of foreign markets, more precisely, the requirements of potential foreign buyers, means not only the need to comply with the sales conditions accepted there. The development and commercial production of «market novelty goods», designed to maintain the competitive position of the national company even a few years after entering the foreign market, acquires fundamental importance. World practice shows that entering foreign markets with products that only partially satisfy its requirements or even do not meet them, generates much higher losses and unproductive costs than conducting preliminary marketing research of these markets. The most extensive studies of this or

that market can cost a firm several hundred thousand dollars, while losses can be fatal. Thus, the failure of the «Ford» company in the case of entering the market with the «American Edsel» car cost 250 million dollars. The failure of the «Radio Corporation of America» with a new series of computers resulted in 500 million dollars. The unprofitable development of the supersonic liner «Concord», although the project was technically quite successful, amounted to 3 billion dollars [3].

Therefore, entering the foreign market puts the company in a situation completely different from the one it may be familiar with from the experience of working in the national market. The evolution of nationally oriented marketing into an international one requires that the study of a specific product market, its segmentation and the development of a marketing complex extend to the specifics of the company's behavior not only in trade and after-sales service, but also to the investment activities of the company, taking into account the interests of consumers of foreign markets. Promoting their goods to «foreign» markets, and then strengthening their positions on them, companies feel the need to competently respond to cyclical fluctuations in world markets. At the same time, neglecting international marketing can lead to very negative consequences not only in terms of loss of favorable marketing opportunities, but also in terms of real loss in competition with foreign companies in the domestic market.

References

1. Як війна з Росією вплинула на економіку України (focus.ua). – Режим доступу : <https://focus.ua/uk/economics/517742-kak-vojna-s-rossiej-povliyala-na-ekonomiku-ukrainy>
2. Рецепт відродження України: як експортери можуть стати локомотивом відновлення Сьогодні (segodnya.ua) <https://industry.segodnya.ua/ua/industry/metallurgiya/recept-vozhrozhdeniya-ukrainy-kak-eksportery-mogut-stat-lokomotivom-vosstanovleniya-1620163.html>
3. Пузирьова П. В. Актуальні аспекти забезпечення технологічної конкурентоспроможності підприємств в сучасних умовах [Електронний ресурс] / П. В. Пузирьова // Ефективна економіка. – 2014. – № 9. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3365>
4. Theoretical and methodical approaches to the definition of marketing risks management concept at industrial enterprises / V. Tkachenko, A. Kwilinski, I. Tkachenko, P. Puzyrova // Marketing and Management of Innovations. – 2019. – Issue 2. – P. 228-238.
5. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в період запровадження воєнного стану - Юридична Газета (yur-gazeta.com) – Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichna-diyalnist/regulyuvannya-zovnishnoekonomichnoy-diyalnosti-v-period-zaprovadzhennya-voennogo-stanu.html>

НАПРЯМИ СПІВПРАЦІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна в Україні, що розпочалася з 24 лютого 2022 р., завдала потужного руйнівного впливу не тільки на інфраструктуру країни, а й на можливість ведення бізнесу. За даними досліджень Європейської бізнес асоціації [1] на початку війни лише 17% вітчизняних підприємств працювало у повному обсязі, «30% підприємств організувало діяльність в онлайн режимі» [3] або перемістило виробництво у відносно безпечні західні та центральні регіони країни. Станом на вересень 2022 р. вже 47% вітчизняних підприємств відновило роботу у повному обсязі. Однак, «50% підприємств працюють з певними обмеженнями або частково. Серед таких підприємств 37% обмежили географію присутності в регіоні, 17% працюють онлайн, а 16% були вимушені закрити частину офісів, торгових точок чи відділень». До війни видобувна промисловість, металургія та агропромисловий сектор були ключовим сферами економіки України, але зараз ці сфери в результаті війни зазнали найбільших втрат.

Сфера освіти також сильно постраждала під час війни в Україні. За даними Міністерства освіти і науки України [4], з часу повномасштабного вторгнення найбільше постраждали університети Харківської області, де один заклад зруйновано, а 19 – пошкоджено. Пошкоджень або руйнувань зазнали шість вишів Донецької області, чотири Запорізької, по три Чернігівської та Миколаївської областей. Загалом, за даними міністра освіти Сергія Шкарлета [8], на сьогоднішній 2551 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів (з них 43 заклади вищої освіти), 291 заклад зруйновано повністю (з них 5 закладів вищої освіти). 33 університети тимчасово переміщені до більш безпечних місць, зокрема, Маріупольський державний університет та Національний університет «Чернігівська політехніка», які відновили свою діяльність на базі іншого закладу.

Пошук ефективних шляхів швидкого відновлення економіки країни в період війни та післявоєнний період є важливою науковою та практичною проблемою, яка буде вирішуватися науковцями та практиками не один рік поспіль. Тому що для України, як наголошується: «Працююча економіка є так само важлива, як і боєздатні та вмотивовані Збройні сили, адже це робочі місця і доходи українських сімей, які створюють попит на товари та послуги і допомагають ЗСУ та вимушеним переселенцям. Працюючий бізнес – це податки для фінансування

армії, виплати зарплат лікарям, рятувальникам, працівникам поліції, а також виплати пенсій та соціальних гарантій» [2].

Післявоєнне відновлення закладів вищої освіти які постали перед новими викликами, загострює потребу в їх фінансуванні, особливо для тих закладів, що частково або повністю зруйновані. Саме тому, держава та вся українська спільнота ініціюють не лише відновлення освітньої інфраструктури України, а й створення надсучасних закладів, які забезпечать гідні умови для здобуття вищої освіти на рівні міжнародних стандартів. Для цього Урядом за ініціативи Президента України Володимира Зеленського засновано національний бренд «UNITED 24». Метою створення якого є об'єднання зусиль міжнародних партнерів, донорів, благодійників щодо підтримки України в захисті її незалежності, територіальної цілісності та суверенітету, а також у повоєнному відновленні економіки [5]. В рамках програми «UNITED 24» для відновлення сфери освіти відкрито окремий рахунок Міністерству освіти і науки України для надходження коштів для задоволення потреб освіти і науки (постанова Кабінету Міністрів України від 13.05.2022 р. № 586).

Необхідність післявоєнної відбудови підприємств, що функціонують в різних галузях економіки країни та пошук шляхів відновлення їх діяльності зумовлює необхідність трансформації діяльності вітчизняних підприємств до нових умов, адаптації до впливу дестабілізуючих чинників, зміни парадигми управління підприємством в умовах війни та післявоєнного відновлення. В таких складних умовах відновлення виробничої діяльності, ремонт основних засобів та інфраструктури підприємств потребує значних витрат ресурсів, в першу чергу фінансових, що дуже складно здійснити окремим підприємствам самостійно. Одним з можливих напрямів післявоєнного відновлення бізнесу та освіти стане інтеграція з іншими суб'єктами ринку з формуванням інтегрованих суб'єктів у формі підприємницьких структур.

Під підприємницькою структурою розуміють «добровільну інтеграцію самостійно функціонуючих суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм у єдину цілісну складну відкриту систему, що функціонує у глобалізованому середовищі з метою розробки та комерціалізації інноваційної продукції, що підвищує ефективність діяльності та прискорює розвиток суб'єктів господарювання, що утворюють

підприємницьку структуру» [6]. Підприємницька структура формується в результаті об'єднання підприємств різних сфер діяльності в межах виробничого ланцюга. Підприємства агропромислового сектору України є одними з найсильніше постраждалих в умовах війни, а їх продукція є найбільш необхідною для забезпечення продовольчої безпеки країни. Прискорення післявоєнного відновлення підприємств агропромислової сфери можливе шляхом інтеграції підприємств агропромислового сектору та інших секторів економіки та формування підприємницьких структур в межах агропродовольчого ланцюга.

Під агропродовольчим ланцюгом розуміється система взаємозв'язків, яка утворюється між підприємствами, що займаються вирощуванням, переробкою та продажом сільськогосподарської продукції та іншими підприємствами, залученими у процес сільськогосподарського виробництва, які об'єднуються в підприємницьку структуру, для створення доданої вартості сільськогосподарської продукції та забезпечення продовольчої безпеки країни. Організаційна структура підприємницьких структур аграрної сфери складається з материнської та дочірніх компаній. В якості дочірніх компаній в підприємницьку структуру агропромислового сектору можуть об'єднуватися підприємства, що займаються сільськогосподарською діяльністю, а саме: вирощуванням (вигодівлею або садівництвом), переробкою, зберіганням та продажом сільськогосподарської продукції. До підприємств, що займаються вирощуванням і можуть інтегруватися в підприємницьку структуру в агропромисловому секторі, відносяться підприємства з: вирощування сільськогосподарської продукції (агрофірми, насінневі заводи); відгодівлі худоби (тваринницькі ферми; молочні ферми; свиноферми та комплекси); відгодівлі птиці (птахофабрики); агрохімічні лабораторії; заводи з виробництва мікродобрив.

До підприємств, що займаються переробкою і можуть інтегруватися в підприємницьку структуру в агропромисловому секторі, відносяться підприємства зі: зберігання зерна (зернохосвища, елеватори, борошномельні комплекси); цукрові заводи; круп'яні заводи; заводи з виробництва кормів; м'ясопереробні заводи; хлібобулочні заводи; біогазові комплекси.

До підприємств, що займаються продажом сільськогосподарської продукції і можуть інтегруватися в підприємницьку структуру в агропромисловому секторі, відносяться: логістичні центри; митні склади; річкові термінали; судноплавні компанії; торгові компанії.

Агропродовольчий ланцюг утворюється на базі діючого сільськогосподарського підприємства, шляхом об'єднання малих та середніх сільськогосподарських виробників та інших промислових підприємств, що беруть участь у виробництві сільськогосподарської продукції на різних етапах її життєвого циклу сільськогосподарської продукції, формуючи підприємницьку структуру. До підприємницьких

структур агропромислового сектору можуть також приєднуватися заклади освіти. Сучасні університети, переходячи до концепції підприємницького університету, сприяють забезпеченню післявоєнного відновлення України. Завдяки активізації інтеграційних процесів підприємницькі університети входячи до підприємницьких структур агропромислової сфери створюють синергетичні ефекти за рахунок пошуку нових знань та координації зусиль освіти, науки та бізнесу в інтересах післявоєнного відновлення держави та суспільства в цілому. Наприклад, в структурі агрохолдингу «Vitagro» функціонує власний корпоративний університет. Для забезпечення безперервності навчання агрохолдинг «AgroGeneration» започаткував освітній проєкт спільно із Харківським національним економічним університетом імені Семена Кузнеця. Метою проєкту є надання можливості випускникам шкіл області, що мешкають у сільській місцевості, отримати вищу освіту у одному із найкращих закладів вищої освіти України. Агрохолдинг «Agro Region» започаткував соціальний освітній проєкт «TractotEAST» – школа для учасників АТО, який надає можливість отримати нову професію за програмою «АгроШКОЛА» та в подальшому працювати в агрохолдингу.

Список літератури

1. Головна задача – вистояти. Що турбує бізнес в Україні під час війни. РБК. 2022. 26 вересня. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/glavnaya-zadacha-vystoyat-bespoikoit-biznes-1655831867.html>
2. Виговський І. Як працюють різні галузі та компанії в умовах війни. *Цензор*. 2022. 13 квітня. URL: <https://censor.net/ua/r3333557> (дата звернення 26.09.2022).
3. Самаєва Ю. Як працює тил. *Дзеркало тижня*. 2022. 31 березня. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/jak-pratsjuje-til.html> (дата звернення 26.09.2022).
4. У Гарварді обговорили, що можуть зробити науковці у час війни Росії проти України. *Суспільство*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/harvardskyy-universytet-ukrayina-viyna/31947424.html>
5. Указ Президента України від 17.05.2022 р. № 344/2022 «Про невідкладні заходи щодо об'єднання зусиль для підтримки України».
6. Шацька З. Методи формування підприємницьких структур, як інтегрованих суб'єктів глобальної економіки. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації»: тези доповідей, 8 жовтня 2021 р. Київ: КНУТД, 2021. 128 с. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/18876>.
7. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. 1436 p.

ОПТИМІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Дискусії на сьогодні про розвиток вищої освіти в Україні точаться у двох напрямках: роботи університетів в умовах війни і повоєнної відбудови. В центрі уваги – якість освіти. Повномасштабна війна стала величезним викликом для освітньої галузі, з'явилися нові фактори впливу, до яких освіту ніхто не готував. Але, попри всі страшенні виклики, ракетні обстріли, бомбардування, людські трагедії, вища освіта в нашій державі існує та розвивається. Вступ значної кількості студентів та викладачів закладів вищої освіти України до лав Збройних Сил України, переїзд частини потенційних українських студентів до інших країн, пошкодження значної кількості приміщень та матеріально-технічної бази ЗВО України викликають потребу у використанні нових сучасних інформаційно-комунікативних технологій в навчанні студентів як в аудиторії, так і дистанційно.

Саме використання нових сучасних комунікативних технологій може вплинути на якість освіти у воєнний та післявоєнний період. Якщо якість державної дистанційної освіти підвищити та продовжувати вдосконалювати й надалі, вона може стати прикладом для наслідування іншими країнами. Українці в Європі вже зауважили, наскільки диджиталізованою виявилась наша банківська система. «ДіЯ» також змусила багатьох забути про черги в соціальних установах, про які тепер доводиться згадувати українцям у Європі. Тож диджиталізація освітніх процесів може стати шансом для мільйонів українських студентів продовжити отримувати якісні знання в українських закладах вищої освіти, а значить продовжувати бути ментально пов'язаними зі своєю батьківщиною. Це дозволить зменшити відтік талановитих молодих людей за кордон. Протягом вже останніх 20 років, відбувається процес переходу від традиційного навчання до навчання на базі комп'ютерних технологій.

Сучасні інформаційні технології дають змогу підвищити та вдосконалити ефективність освітнього процесу. Під час реформування освіти у закладах вищої освіти прогресивно розробляється концепція дистанційної освіти, що передбачає розробку різноманітних технологій, у тому числі технології змішаного навчання. Дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірнього, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання [1]. Це технологія, що базується на принципах відкритого навчання, широко використовує комп'ютерні

навчальні програми різного призначення та створює за допомогою сучасних телекомунікацій інформаційне освітнє середовище для постачання навчального матеріалу та спілкування. Дистанційне навчання має низку переваг перед іншими формами навчання. Так, практично не виходячи з дому чи не покидаючи свого робочого місця, можна підтримувати регулярний контакт з викладачем за допомогою телекомунікаційних технологій, у т.ч. відеозв'язку, та одержувати структурований навчальний матеріал, представлений в електронному вигляді. Незначна за часом та обсягом частина навчального процесу дистанційної освіти може здійснюватися за очною формою (складання іспитів, практичні, лабораторні роботи тощо). Високий професіоналізм, прагнення до співробітництва, самозатвердження і високий рівень комунікації з колегами – це є основними ознаками дистанційного навчання. Технології дистанційного навчання складаються з педагогічних та інформаційних технологій.

Дистанційне навчання надає здобувачам вищої освіти доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає абсолютно нові можливості для творчого самовираження, знаходження та закріплення різних професійних навичок, а викладачам в свою чергу дозволяє реалізовувати абсолютно нові форми і методи навчання із застосування концептуального і математичного моделювання явищ і процесів. Дистанційна форма навчання має ряд беззаперечних переваг. Зокрема, здобувач вищої освіти може навчатися у зручний для нього час, звичному оточення та у відносно автономному темпі. [3]. Проте, не можна говорити про лише переваги система дистанційного навчання має і певні недоліки. По-перше, для успішної корекції навчання та адекватного оцінювання важливо мати безпосередній контакт із здобувачем. Крім того, неможливо точно перевірити, чи саме та людина працює, виконує завдання чи це робить хтось інший. Тому остаточний контроль якості знань все ж таки проводиться на очній сесії. Крім того, не у всіх населених пунктах є на сьогодні можливість доступу до мережі Інтернет або зв'язку. І головне, при дистанційному навчанні втрачається безпосередній контакт між викладачем та студентом [1].

При тривалому дистанційному навчанні студент перестає правильно формулювати свої думки, висловлюватись та проводити дискусійне

обговорення. Разом з тим, така форма навчання потребує свідомого і мотивованого підходу.

В період війни можливість навчатися у зручний час може перетворитися не на систематичне навчання, а на постійну прокрастинацію цього виду діяльності. Саме тому дистанційна форма потребує особливої самоорганізованості та вміння розраховувати свій час.

За умови дистанційного навчання активна роль викладача не зменшується, оскільки він має визначити рівень знань здобувача, та прийняти рішення щодо коригування програми навчання з тим, щоб домогтися найкращого засвоєння пройденого матеріалу. За потреби студент може отримати консультативну допомогу викладача, спілкуючись з ним в онлайн режимі, безпосередньо використовуючи інтернет як засіб зв'язку (web-чат, Zoom, інтерактивне TV, Skype, Viber, Telegram). Для успішного проведення дистанційного навчання успішно використовується система MOODLE.

Досвід використання дистанційної форми навчання виявив ще одну особливість, а саме – велике навантаження на зір у зв'язку з необхідністю тривалий час перебувати за комп'ютером. Тому, застосовуючи дистанційну форму навчання потрібно урізноманітнювати її види.

Одна з головних проблем запровадження інноваційних форм навчання є вибір оптимального співвідношення найкращих традицій наявної освітньої системи, сучасних педагогічних інновацій та інструментарію інформаційно-комунікаційних технологій. Як свідчить практика і деякі дослідження, тенденція навчання чітко розвивається в напрямку змішаного навчання (blended learning) як процесу, котрий створює комфортне інформаційне освітнє середовище, системи комунікацій, що надають всю необхідну навчальну інформацію [1]. Отже, на сьогоднішній день дистанційна освіта розвивається, удосконалюється та охоплює різні групи населення, адже для сучасної воєнної економіки України – «економіка знань» надзвичайно важлива.

Дистанційне навчання у період війни розглядається як форма організації освіти, коли студенти віддалені від викладача у просторі і часі знаходяться у безпечному місці, але можуть підтримувати діалог за допомогою засобів комунікації. Надання доступу до навчальних матеріалів, рекомендацій щодо роботи з ними відбувається у зручному місці та у зручний час.

Суттєво змінилась в цьому 2022 році навчальний процес і роль викладача. На нього покладаються такі функції, як координування пізнавального процесу, коригування курсу, що вивчається, консультування слухачів під час впорядкування індивідуального навчального плану, керування їхніми навчальними проектами тощо. Він допомагає студентам у їхньому професійному самовизначенні.

Якщо розглянути особливості дистанційної освіти з погляду комунікацій між викладачем і студентом, то можна визначити такі її характерні

рис: самоосвіта як основа дистанційного навчання, що передбачає само мотивацію студента щодо власного навчання, а також певний рівень самоорганізації особистості; спілкування викладача і слухача за принципом «один до одного», що відповідає за формою і змістом індивідуальній консультації; спілкування і взаємодія «один до одного» не виключає взаємодії «одного до багатьох», оскільки викладач, відповідно до заздалегідь складеного графіка, працює відразу з безліччю студентів (форма взаємодії нагадує традиційне навчання в аудиторіях); взаємодія «багатьох до багатьох» означає, що можливе одночасне спілкування безлічі студентів, які обмінюються між собою досвідом і враженнями. Електронні навчальні курси є раціональними: розширюють можливості традиційного навчання; роблять навчальний процес більш різноманітним; дозволяють підвищити ефективність самостійної роботи студентів, рівень мотивації до навчання, стимулювати розвиток їх інтелектуального потенціалу; автоматизувати процес контролю та оцінювання здобутків учнів [1].

Впровадження дистанційних технологій під час війни у навчальний процес спрямоване на глибше розуміння навчального матеріалу; формування таких компетенцій як: комунікативні (безпосереднє спілкування за допомогою засобів мережі), інформаційні (пошук інформації з різних джерел та можливість її критичного осмислення), самоосвіти (вміння навчатись самостійно). Як показує практика, якщо студент не навчиться самостійно приймати рішення, визначати зміст своєї навчальної діяльності та знаходити засоби її реалізації, він не зможе якісно оволодіти тією чи іншою дисципліною. Окрім того, дистанційне навчання виконує й виховну функцію – сприяє формуванню провідних якостей особистості: активність, самостійність, самовдосконалення, що є надзвичайно важливими якостями на сьогодні.

Список літератури

1. Про затвердження положення про дистанційне навчання №1115 від 08.09.2020 Наказ Міністерства Освіти та Науки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>
2. Використання Google Classroom для створення єдиного освітнього простору та управління навчальним процесом. Всеосвіта : вебсайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/vikoristannagooglegclassroomdla-stvorennia-edinogo-osvitnogo-prostoru-ta-upravlinna-navcalnim-procesom-74945.html>
3. Наука і навчання в епоху цифрових технологій. URL: <https://osvitoria.media/wp-content/uploads/2019/11/191030-Schule-148x210-ukr>
4. Розвиток освітньої системи: європейський вектор : матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції ХНУБА. Харків : ФОП Панов А.М., 2019. 196 с.
5. Поясок Т. Б. Застосування інформаційних технологій в навчальному процесі вищої школи : науково-методичний посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів економічного профілю / Т. Б. Поясок. – Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2020. – 104 с.

АДАПТАЦІЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ДО УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна в Україні та запровадження воєнного стану завдало потужного руйнівного впливу не тільки на інфраструктуру, а й на економіку країни. Сфера освіти є однією з найбільш постраждалих від війни в Україні, яка постала перед новими викликами. За даними проведеного дослідження МОН України та Інститутом освітньої аналітики [4] в умовах повномасштабної війни та воєнного стану суттєвими викликами в сфері освіти визнано такі:

1. Загроза життю та здоров'ю учасників освітнього процесу, обмеження доступу до базових потреб людини [4]. За висновком експертів ЮНІСЕФ російський напад на Україну створив безпосередню та зростаючу загрозу життю й добробуту 7,5 млн українських дітей.

2. Масштабні руйнування освітньої інфраструктури: пошкодження приміщень закладів освіти, навчальної матеріально-технічної бази, навчально-виробничих баз практики [4]. За даними інтерактивної карти Міністерства освіти і науки України [2], з 24 лютого 2022 року і до сьогоднішнього дня по всій території країни повністю зруйновано 45 закладів вищої освіти, а саме: в Миколаївській області – 25 закладів, Чернігівській області – 12, в Запоріжській області – 4, в Донецькій області – 2, в Сумській та Харківській по 1. Внаслідок бомбардувань та обстрілів зазнали пошкоджень 61 заклад вищої освіти, а саме: у Харківській області – 23, у Дніпропетровській області – 6, у Донецькій області – 6, у Миколаївській області – 5, у Чернігівській області – 4, у Запоріжській області – 3, в Житомирській області – 2, у Вінницькій області – 2, у Луганській області – 2, у Сумській області – 1, у Херсонській області – 1. Разом з тим, 33 заклади вищої освіти було переміщено до безпечних областей України, де відновили свою діяльність на базі іншого закладу.

3. Вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордон, що призвело до значних втрат контингенту здобувачів освіти, педагогічного й викладацького складу [4]. З початку війни з України виїхало понад 60 тисяч іноземних студентів.

4. Зменшення видатків державного та місцевих бюджетів на освіту [4]. Відбулося поступове скорочення фінансування закладів вищої освіти в умовах війни. Освіта й наука в Україні завжди фінансувалися за залишковим принципом. Законом України «Про освіту» передбачається фінансування галузі у розмірі не менше 7 % ВВП [7]. Після повномасштабного

російського вторгнення на територію України на початку 2022 р. частину видатків на освіту було переспрямовано на задоволення потреб армії до резервного фонду державного бюджету. Унаслідок цього державні видатки на освіту зменшилися, відбувся загальний секвестр бюджету МОН у 2022 р. у розмірі 14,84 % від запланованих видатків, при цьому скорочення за програмами КВК 220 сягнуло 18,7 %, а КВК 221 – 13,45 % [4]. З метою відновлення фінансування закладів вищої освіти за ініціативи Президента України Володимира Зеленського засновано національну програму «UNITED 24» [6]. В рамках цієї програми для відновлення сфери освіти відкрито окремий рахунок Міністерству освіти і науки України для надходження коштів від міжнародних партнерів, юридичних та фізичних осіб для задоволення потреб освіти і науки (постанова Кабінету Міністрів України від 13.05.2022 р. № 586).

5. Загострення проблеми забезпечення доступу до освіти українським студентам, порушення безперервності освітнього процесу [4]. Внаслідок повномасштабної війни право кожного громадянина на освіту, що гарантовано 53 статтею Конституції України [3] опинилося під загрозою. Повна або часткова руйнація закладів вищої освіти призвела до призупинення навчального процесу. Хоча більшість закладів вищої освіти поступово відновили навчальний процес та успішно провели вступну кампанію. Однак, для більшості здобувачів в умовах воєнного стану «освіта сприймається як дещо другорядне, адже своєрідну першість у цьому плані посідає безпека членів суспільства, що, у випадку зовнішньої агресії, досягається за рахунок боєздатності місцевих військових підрозділів» [5].

6. Втрата управлінського освітнього контролю на територіях, що потрапили під тимчасову окупацію або перебувають у зоні активних військових дій. Насильницька переорієнтація українських здобувачів освіти на російські навчальні програми, підручники, примусовий перехід на російську мову навчання [4].

7. Забезпечення безпеки усіх учасників освітнього процесу, одним з основних елементів якої стало встановлення постійного взаємозв'язку між студентами і викладачами в умовах війни. З метою організації безпечного проведення освітнього процесу університет удосконалює і розширює доступ здобувачів вищої освіти до отримання освітніх послуг.

8. Підвищення якості вищої освіти в умовах війни, розуміючи що в сучасних умовах саме вища освіта є тією зброєю, що допоможе в післявоєнному

відновленні країни. В цьому контексті важливим завданням університету є забезпечення максимально сприятливих умов навчання здобувачів, а саме: надання індивідуального графіка навчання, дистанційного доступу до навчальних занять тощо. Що є особливо актуальним для тих здобувачів, які зі зброєю в руках встали на захист України, перебувають на тимчасово окупованих територіях або є переміщеними особами.

9. Підтримка академічної мобільності здобувачів. Виїхавши на навчання закордон більшість здобувачів стикається з трьома основними проблемами: мовний бар'єр; академічна різниця; дефіцит підготовлених до роботи з біженцями викладачів. Для мінімізації вищезазначених проблем в Україні заснована програма «Ukrainian Global University» (UGU) для координаційної допомоги щодо вступу вітчизняних здобувачів у закордонні заклади вищої освіти. Ця програма «допомагає українцям вступити до іноземних навчальних закладів за умови, що випускники повернуться до України після навчання». Серед ЗВО, які беруть участь у цій програмі: Стенфордський університет; університет Піттсбургу; університет Торонто; університет Парижа (Пантеон-Сорбонна); заклади Німеччини, Італії, США, Канади й інших країн [1].

10. Подальший розвиток цифрових компетенцій, освоєння новітніх інформаційно-комунікаційних технологій для здобувачів та педагогічних працівників, що дасть змогу в разі потреби організувати освітній процес онлайн.

11. Підвищення професійних компетенцій викладача, серед яких на перший план виходить не тільки бездоганне володіння знаннями з навчальних дисциплін, високий рівень професіоналізму, але й психологічна стійкість в умовах воєнного стану, мобільність, гнучкість, удосконалення володіння сучасними інформаційними технологіями та інноваційними методами викладання.

Незважаючи на складі виклики, коли, за словами Президента України Володимира Зеленського «Окупанти визначили своїми ворогами культуру, освіту та людяність. І не шкодують для них ні ракет, ні бомб. Україна, яка прагне бути конкурентоспроможною в сучасному світі, має визначити освіту та науку своїми стратегічними сферами» [4]. Для досягнення цієї мети в умовах післявоєнного відновлення України МОН визнало довгостроковими пріоритетами розвитку вищої освіти в Україні: розвиток особистості та гідного працевлаштування; згуртування й підтримка демократичних цінностей; підготовка затребуваних фахівців і науковців; довіра освітній, науковій та експертній діяльності ЗВО; оптимізація мережі ЗВО і створення сучасного освітнього простору; забезпечення автономності ЗВО; інтернаціоналізація вищої освіти України; безперервна освіта як мейнстрім сучасності; синергія освіти та бізнесу [4].

Ключовими напрямками післявоєнного відновлення сфери освіти визнано: розвиток людського потенціалу; європейська інтеграція освіти та науки; адаптація освіти та науки до європейських стандартів у контексті реалізації статусу кандидата на членство в ЄС, зокрема гармонізація законодавчо-нормативного, інституціонального та методологічного забезпечення сфери освіти; розвиток науки й інновацій; розвиток вищої освіти та освіти дорослих; розвиток професійної (професійно-технічної), дошкільної, загальної середньої, позашкільної, спеціальної й інклюзивної освіти; цифрова трансформація освіти та науки. Серед основних завдань розвитку вищої освіти в короткостроковому періоді зазначено наступні [4]:

1. Розв'язання проблеми зруйнованих, пошкоджених та переміщених ЗВО.

2. Запровадження фінансово-економічних, соціальних та гуманітарних стимулів для компенсації втрат кадрового складу ЗВО контингенту здобувачів, які вимушені були переміщуватися до безпечніших регіонів країни й за кордон (у т. ч. на навчання за кордоном).

3. Поширення практики формування державного замовлення на підготовку кадрів на заклади освіти всіх форм і видів господарювання, на навчально-виробничі підрозділи підприємств, центри професійного навчання Державної служби зайнятості тощо.

Список літератури

1. Вища освіта в Україні під час воєнного стану. URL: <https://it-kharkiv.com/vyshha-osvita-v-ukrayini-pid-chas-voyennogo-stanu/>

2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Освіта в Україні в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Інститут освітньої аналітики. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirm-OsvitaUkrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>

4. Українська освіта в умовах війни : монографія / за наук. ред. С.О. Терепищого. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 234 с.

5. Указ Президента України від 17.05.2022 р. № 344/2022 «Про невідкладні заходи щодо об'єднання зусиль для підтримки України».

6. Ольшанська О. В. Формування освітніх програм нового покоління в контексті підвищення автономії університетів//Вісник КНУТД: 36. наук. праць. – К.: КНУТД, 2016. – С. 428–433.

7. Шевчук І.Б., Шевчук А.В. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*. 2022. №39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80>

РОЛЬ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Роль держави в процесах забезпечення стійкого функціонування національної економіки закономірно зростає в умовах політичної нестабільності, криз, глобальних потрясінь, військових конфліктів тощо. Внаслідок війни в Україні очікується катастрофічне падіння ВВП. За оцінками Світового банку економіка України у 2022 році скоротиться на 45,1 відсотків, при цьому масштаби падіння ВВП залежатимуть від тривалості та інтенсивності війни [1]. Також прогнозується, що темпи світового ВВП знизяться з 6,1 % у 2021 р. до 3,6% – у 2022 році, країн Європейського Союзу з 5,4 до 2,9 % відповідно. Розвинені країни втратять 1,9 % ВВП та матимуть приріст лише в 3,3 %. Найбільше внаслідок воєнних дій в Україні постраждають країни, що розвиваються, темпи зростання яких уповільняться з 6,8 % до 3,8 % у 2022 році. За таких прогнозів, мінімізація негативних наслідків руйнації країни можлива шляхом застосування проактивних механізмів регулюючого впливу держави на економічні процеси [2, с. 16].

В умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України актуалізується роль недержавних пенсійних фондів. Недержавні пенсійні фонди (НПФ) в усіх країнах світу визнані важливими соціальними інститутами щодо поліпшення матеріального становища непрацездатних членів суспільства й мають високий рівень довіри громадян до пенсійної накопичувальної системи.

Головна мета пенсійної системи – забезпечити одержання доходу громадянами після виходу на пенсію. Це включає запобігання бідності, стабілізацію споживання та страхування від ризиків протягом трудової діяльності та в похилому віці.

Держава гарантує дотримання законодавства з метою захисту майнових прав і законних інтересів учасників недержавного пенсійного забезпечення шляхом здійснення нагляду та контролю з боку державних органів управління.

Державний нагляд та контроль за діяльністю недержавних пенсійних фондів, адміністраторів пенсійних фондів, страхових організацій та банківських установ здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку у межах повноважень і в порядку, визначених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [3], Законом України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» та іншими актами законодавства України [4].

Контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції у системі

недержавних пенсійних фондів здійснює Антимонопольний комітет України.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку повинна вживати заходів щодо захисту прав учасників недержавного пенсійного забезпечення, в тому числі шляхом подання позову до суду в інтересах таких осіб, якщо їх права порушуються будь-якими особами, підприємствами, установами, організаціями, включаючи органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку застосовує засоби нагляду, інспектування та заходи впливу згідно з законодавством про державне регулювання ринку цінних паперів.

Об'єктами державного нагляду виступають НПФ, які за видами можуть бути відкритими, корпоративними та професійними. Відповідно до інвестиційної політики, яку обирає недержавний пенсійний фонд, він може впроваджувати свою політику. Тому сутність державного контролю перш за все полягає у встановленні певних вимог до суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення щодо надання ними послуг відповідної якості через систему державної реєстрації, ліцензування, відповідних кваліфікаційних вимог тощо.

Недержавні пенсійні фонди з визначеним внеском працюють в Україні з 2005 року. У грудні 2021 року черговий раз виникло погрозлення в урядових структурах та серед громадськості навколо питання недержавного пенсійного забезпечення. Стало відомо про запуск Кабінетом міністрів України пілотного проекту зі сплати роботодавцями накопичувальних внесків до недержавних пенсійних фондів. Проект стосується підприємств, що підпадають під велику приватизацію.

На початку лютого 2022 року Міністерство соціальної політики звернулось з листом до Кабінету міністрів України з пропозиціями стосовно запровадження накопичувальних пенсій на усіх державних підприємствах України (йдеться про суб'єктів господарювання з часткою державної власності понад 50% у статутному капіталі). Ця ініціатива передбачає сплату роботодавцями накопичувальних пенсійних внесків у розмірі від 2% заробітної плати до недержавного пенсійного фонду для більш ніж половини працівників. Витрати на сплату вказаних внесків мають бути включені до фінансових планів держпідприємств на 2023 рік. Отже, питання накопичувальних пенсій знову актуалізувалося.

Закон №1057-IV «Про недержавне пенсійне забезпечення» був прийнятий Верховною Радою ще 9 липня 2003 року [5]. Очевидно, що більшість українців не довіряють банківським та іншим фінансовим установам, у тому числі й НПФ. Натомість роботодавці не бачать для себе сенсу в укладенні пенсійних контрактів та сплаті накопичувальних внесків на користь співробітників. З понад 25 000 українських підприємств пенсійні контракти з НПФ уклали лише трохи більш як 2 000. Сьогодні в Україні налічується 60 НПФ, з яких тільки близько 15 розвиваються, нараховують кількість клієнтів та користуються їх довірою.

Натомість з урахуванням демографічних тенденцій держава не має ресурсів для гідного рівня грошового забезпечення пенсіонерів. Індивідуальні пенсійні накопичення неминуче повинні ставати нормою. Поряд з тим, накопичувальні пенсійні програми на підприємствах варто розглядати як істотну конкурентну перевагу роботодавців на ринку праці. Адже боротьба за кваліфіковані кадри посилюється, а молоді працівників вже не мають звички триматися за робоче місце, якщо воно не влаштовує. З боку держави на разі здійснюються кроки з розробки механізмів гарантування безпеки накопичення коштів через НПФ. Після 2026 року на недержавні пенсійні фонди планується поширити систему Фонду гарантування вкладів.

На разі умови виплат через НПФ мають суттєві відмінності від державного пенсійного забезпечення. Пенсію з фондів можна починати отримувати в 50 років, тобто не чекаючи досягнення встановленого законодавством пенсійного віку. Натомість строк та періодичність виплат встановлює сам платник (якщо внески за нього не робить роботодавець). Мінімальний термін внесення коштів до НПФ складає всього 10 років, а не 25-30 років як за умови призначення пенсії від держави.

24 лютого 2022 року почався відкритий воєнний напад Росії на Україну. Війна в Україні триває вже пів року, але попри це соціальні виплати та пенсії продовжують виплачувати. Крім того, навіть реалізуються обіцяні надбавки до пенсій, відтак вже було кілька перерахунків, у зв'язку з ростом прожиткового мінімуму. Підвищували пенсію майже на 50% військовим пенсіонерам. Планують підвищувати пенсію абсолютно всім громадянам у грудні та окремій віковій категорії в жовтні. Але всі ці виплати здійснюються з дотацій міжнародних донорів.

Дефіцит Пенсійного Фонду зростає з кожним днем. І хвилювання виникають не за теперішній час, а за період післявоєнної відбудови України. На жаль, після війни на українців може чекати дуже важкий період та сильний економічний спад. Пенсійна система постраждає однією з перших, адже традиційно в період війни та після неї, в країні погіршується демографічна ситуація, відбувається еміграція в першу чергу молодого та працездатного населення. Ускладнює ситуацію й

той факт, що вчасно не було проведено всі пенсійні реформи, й реалізувати їх найближчим часом не видасться можливим.

В умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України можливі варіанти розвитку подій. Один з них – так званий «план Маршалла для України», де Україну активно відбудовують, а її економіка стрімко зростає. «У цьому зацікавлені як західні партнери, так і Україна. Безумовно, наша зацікавленість значно сильніша. Висловлювання західних політиків щодо перемоги України у війні з росією та щодо розробки довгострокового плану підтримки України свідчить про те, що в Європі вірять, що Україна здатна перемогти росію і подолати свої економічні проблеми» [6].

Інший – повністю протилежний і він можливий якщо війна затягнеться на довго. В такому випадку міжнародні інвестиції будуть зменшуватися, пільгові кредити надаватимуться довше, а гранти рідше. На Україну чекає сильний економічний занепад, а громадяни стикнуться з глобальним зниженням доходів та рівня життя. Саме в такі моменти не виключена затримка соціальних виплат, або й зовсім крах пенсійної системи.

Таким чином, роль недержавних пенсійних фондів в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України в реалізації впровадження недержавної пенсійної системи, яка дасть можливість для працівників підприємств забезпечити додаткове джерело доходу за умов виходу на пенсію завдяки пенсійним коштам, накопиченим на їх індивідуальних пенсійних рахунках та збільшити внутрішні інвестиції із довгостроковим прогнозованим інвестиційним ресурсом.

Список літератури

1. Protecting the most vulnerable must be foremost in addressing economic fallout of war in Ukraine. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/conflict/brief/the-world-bank-group-and-ukraine>
2. Олешко А.А., Будякова О.Ю., Квас В.О. Регулююча роль держави у відновленні національної економіки. Економіка та держава. 2022. № 8 С. 15-18. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.8.15
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
4. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/448/96-%D0%B2%D1%80>
5. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>
6. Данилишин Б. Про «план Маршалла для України» і не тільки. Який курс для післявоєнної відбудови економіки краще обрати Україні? Економічна правда. 11.04.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/1/685066>

АНАЛІЗ ВСТУПНОЇ КАМПАНІЇ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

На відміну від вступних кампаній попередніх років, вступна кампанія до закладів вищої освіти України (далі – ЗВО) 2022 року відбувалася в умовах повномасштабної війни в Україні, коли мільйони українців змушені були покинути свої домівки.

За даними Управління Верховного комісара ООН станом на вересень 2022 зафіксовано тільки в Європі 7 мільйонів українців. З них 4 мільйони звернулись за тимчасовим притулком [1]. Практично 50-70 % з числа вимушених переселенців та біженців припадає на дітей (в тому числі, старшокласників) та молодь (студентство) [2, с. 100]. Зазначені міграційні комісії не могли не вплинути на результативність вступної кампанії до ЗВО України у 2022 році.

За даними Державної служби статистики України у 2022 році кількість учнів, які отримали свідоцтво про здобуття повної загальної середньої освіти у 2022 році порівняно з 2021 роком зросла на 58,73 % і складала 363393 особи [3]. Проте таке зростання через воєнний стан не спричинило відповідного зростання кількості поданих заяв до ЗВО у 2022 році (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка кількості поданих заяв до ЗВО для
здобуття освітнього ступеня «бакалавр» на базі
повної загальної середньої освіти [4]**

Показники	2021 рік	2022 рік	%
Кількість поданих заяв	1062116	608479	57,29
Кількість осіб, які подали заяви	172589	179690	1,041

Кількість поданих заяв у 2022 році порівняно з 2021 роком скоротилась на 42,71 %. Позитивною тенденцією є зростання кількості осіб, які поділи заяви на вступ до ЗВО на 4,1 %. Проте, якщо у 2021 році мали бажання продовжити здобуття вищої освіти 75,39 % випускників загальноосвітніх закладів, то у 2022 році цей відсоток склав лише 49,45 %.

В цілому у 2022 році кількість поданих заяв на вступ до ЗВО України за всіма рівнями вищої освіти скоротилась на 26,25 % (1285514 проти 1754992 заяв), 94,73 % всіх заяв, що подані у 2022 році до ЗВО України – це електронні заяви, у 2021 році електронні заяви складала 82,77 %.

Відповідні загальнодержавні зміни кількості поданих заяв вплинули і на показники вступної кампанії і на мезорівні – рівні регіонів України (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка кількості поданих до ЗВО для
здобуття освітнього ступеня «бакалавр» на базі
повної загальної середньої освіти за регіонами [4]**

Регіон	2021 рік	2022 рік	%
Київ	380 923	188 912	49,59
Львівська область	124 443	80 278	64,51
Харківська область	135 719	45 547	33,56
Дніпропетровська область	63 537	42 027	66,15
Одеська область	61 102	33 185	54,31
Івано-Франківська область	27 006	18 954	70,18
Вінницька область	28 081	18 608	66,27
Тернопільська область	20 092	16 479	82,02
Волинська область	17 474	15 471	88,54
Полтавська область	14 381	13 498	93,86
Запорізька область	24 582	12 147	49,41
Рівненська область	15 298	11 866	77,57
Чернівецька область	15 570	11 667	74,93
Житомирська область	18 345	11 599	63,23
Хмельницька область	14 913	11 542	77,40
Закарпатська область	13 363	11 449	85,68
Черкаська область	14 174	11 218	79,14
Сумська область	11 117	8 109	72,94
Чернігівська область	9 970	6 915	69,36
Кіровоградська область	5 081	5 377	105,83
Київська область	7 567	5 258	69,49
Миколаївська область	10 700	4 571	42,72
Донецька область	9 882	–	–
Херсонська область	8 595	–	–
Луганська область	4 580	–	–

Як видно у 2022 році майже за всіма регіонами України спостерігається зменшення кількості поданих заяв на вступ. За трьома регіонами України у зв'язку з тимчасовою частковою окупацією ворогом була відсутня вступна кампанія – Донецька, Херсонська та Луганська області. Найбільше скорочення кількості поданих заяв спостерігаємо у прифронтових регіонах – Харківська область (-66,44 %), Миколаївська область (-57,28 %), Запорізька область (-50,59%). Незважаючи на значне скорочення кількості поданих заяв Харківська область разом з м. Київ, Львівською, Дніпропетровською та Одеською областями залишаються лідерами за кількістю поданих заяв до ЗВО України.

По місту Києву кількість поданих заяв на вступ скоротилась більше ніж на 50 %, що призвело до відповідного скорочення кількості поданих заяв до провідних ЗВО (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка кількості поданих заяв до ЗВО м.Києва [5]

ЗВО	2021 рік	2022 рік	%
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	67425	37196	55,17
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	54082	36769	67,99
Державний торговельно-економічний університет	37980	19942	52,51
Національний університет біоресурсів і природокористування України	23399	18048	77,13
Національний авіаційний університет	45324	17713	39,08
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	31517	17659	56,03
Національний транспортний університет	12240	8421	68,80
Київський національний університет будівництва і архітектури	10974	7853	71,56
Київський національний університет технологій та дизайну	9405	7679	81,65
Державний університет телекомунікацій	8968	6606	73,66
Національний університет харчових технологій	11093	5811	52,38

За ЗВО міста Києва також спостерігається тенденція до скорочення кількості поданих заяв. Найбільше скорочення заяв спостерігається до Національного авіаційного університету (-60,92 %).

Лідерами по кількості поданих заяв залишаються Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» та Державний торговельно-економічний університет.

Кількість поданих заяв від вступників Київського національного університету технологій та дизайну (далі – КНУТД) порівняно з іншими ЗВО зазнало найменшого скорочення (-18,65 %). Це викликано в першу чергу запровадженням освітньої діяльності за новими спеціальностями та освітніми програмами, які є привабливими для вступників і сформовані на підставі аналізу та запитів потенційних отримувачів освітніх послуг. Незважаючи на скорочення кількості поданих заяв на вступ до університету за результатами вступної кампанії кількість зарахованих осіб збільшилась порівняно з 2021 роком.

Так, найбільшою популярністю серед вступників до КНУТД користувались такі спеціальності як 022 «Дизайн», 122 «Комп'ютерні науки», 121 «Інженерія програмного забезпечення», 075 «Маркетинг» та 073 «Менеджмент».

Проте, загальна тенденція вступної кампанії 2022 року залишається невтішною. Низка європейських країн наразі пропонують українським студентам вигідні умови навчання.

Колосальна підтримка європейських країн була висловлена вже у перші тижні воєнного вторгнення. Так, уряд Польщі прийняв закон «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на її території» у якому зафіксував вартість навчання для українських студентів у польських ЗВО на рівні суми, яку сплачували такі студенти у ЗВО України. Польське національне агентство з питань академічних обмінів (NAWA) запустило програму «Солідарні з Україною» відповідно до якої українські студенти та аспіранти мають право пільгового навчання в університетах Польщі, проведення наукових досліджень. Словацька академія наук запропонувала сприятливі умови навчання та роботи для українських докторантів та науковців [2, с. 100]. При цьому вимушеним переселенцям з України надається доступ до системи освіти та ринку праці, соціальна та фінансова підтримка. Все це може призвести до незворотної інтелектуальної міграції.

Маємо надію, що студенти під час навчання у європейських закладах вищої освіти набудуть досвід та професійні компетентності, високий ступінь соціальної мобільності, які сприятимуть післявоєнній відбудові нашої України. Оскільки її післявоєнне відновлення буде одним із наймасштабніших проєктів із часів усім відомого плану Маршалла. Його реалізація стане справою всього цивілізованого світу, адже ми сьогодні боремося не лише за себе, а й за глобальну безпеку [6].

Список літератури

1. Міграція населення за пів року війни: підбиваємо підсумки. Рекламна агенція Mixdigital. URL: <https://mixdigital.com.ua/blog/migracziya-naselennya-za-piv-roku-vijni-pidbivayemo-pidsumki/> (дата звернення: 27.09.2022).
2. Бондарчук Т. Л., Курбет О. П. Загрози соціогуманітарному розвитку в умовах повномасштабної війни в Україні. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в пост воєнний період в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Т. 2. К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 15-28 квітня 2022 р. С. 99-102.
3. Загальна середня освіта в Україні у 2021 році. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Кількість поданих заяв і середній конкурсний бал. Єдина державна електронна база з питань освіти. URL: <https://vstup.edbo.gov.ua/statistics/>
5. Кількість заяв вступників за регіонами. ОСВІТА.UA. URL: <https://vstup.osvita.ua/>
6. Економічне відновлення України після війни: у Раді презентували план. Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/>

ПЛАТФОРМА 3. ПЕРЕДОВІ ПРАКТИКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ОСВІТИ ТА ЇХ РОЛЬ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

UDC 001:373

L. Ganushchak-Yefimenko, T. Kasumov

mutabor777@ukr.net

Kyiv National University of Technologies and Design

DEMANDED AREAS OF RETRAINING OF PERSONNEL DURING THE POST-WAR RECOVERY OF THE UKRAINE'S ECONOMY

In the post-war period, for which both scientists and entrepreneurs are preparing, we will have a lot of methodological, scientific and business activities. We predict that the main tasks of this period will be to overcome the gap in economic chains, the undermining of production capacities, the loss of human capital, both in the form of forced emigrants and mobilized active men who have lost the skills of civilian specialties.

As we noted earlier in our publications, the war makes certain adjustments to the structure of economic relations. The consequences of the war will be much more extensive than it can be imagined now. The fall in the solvency of domestic demand, the outflow of the population, the destruction of enterprises, the theft of special equipment by the soldiers of the aggressor country, problems with energy resources, difficulties in the supply of raw materials and components, foreign markets lost during the war.

The starting point for an effective solution to the post-war arrangement will be civilian mobilization of labor resources. Moreover, the degree of effectiveness of solving the above problems will depend on the degree of concentration of highly qualified personnel, as a generator of high added value.

After all, the strategic task of the post-war restoration of our Motherland will consist not only in overcoming the whole range of problems inherited from the destructive war, but also in rebirth from the historical role of a resource-based economy into a modern economy that generates a wide range of products and services with high added value. Only by offering unique, high-quality and justifiably expensive goods with a high share of added value to the world market, and primarily the European market, will we be able to enter the family of the world's leading economies.

Thus, we come to the conclusion that it is the training of highly qualified personnel using the entire educational, scientific and business potential of the Ukrainian nation that is the cornerstone for solving the problem of a dynamic post-war breakthrough of the Ukrainian economy.

Scientists are closely engaged in the development of the economy by increasing the efficiency of business and entrepreneurship, as the main driving force that energizes finance and the state mechanism, and the economy as a whole, as well as recommending the rules of the game to the domestic legislator.

Therefore, we consider it the most important task at this stage to predict which specialties will be most in demand in the post-war period, in order to be scientifically and methodically prepared, on the basis of synergistic association with business, and subsequently the creation of entire specialized clusters, to be ready for the approaching post-war challenges and tasks of civil construction.

In the post-war period, as we noted above, the national market will be characterized by a rather low solvency. Obviously, in addition to grants, loans and gratuitous assistance from partner countries, the Ukrainian economy needs serious, solvent foreign markets as sources of financing for the growth of national industry and business. In our previous studies, we analyzed the trends in the export-import dynamics of the Ukrainian market. The analysis testified to the rapid and steady decline in trade operations with the aggressor country. At the same time, the growth of transactions with the European market has a steady upward trend. After the end of the war, the European market will remain practically the only market, with an ideal combination of accessibility for development from a geographical point of view and promising in terms of market size.

We have previously substantiated the prospect of entering the European market, but at the same time we noted the difficulties of this trend. These difficulties include both the maturity of the European market and the high competitiveness of this market, as well as Chinese product intervention, the protectionist tax policy of the European Union (albeit weakened for Ukraine during the war), and serious advantages in management and technology.

Since European business is ahead of us in several directions, then predicting the specialties necessary to support the dynamic growth of the Ukrainian economy, we were forced to single out as many as 7 groups of professions.

1. INDUSTRIAL SPECIALTIES. The success of our economy will bring aggressive marketing. But modern industry will make this success long-term. Powerful, modern, dynamic. Therefore, here we want to draw attention to a group of industrial specialties directly related to industrial production and increasing its efficiency.

A wide range of these specialties will cover the entire "food chain" from mechanical engineering to the production of consumer goods: clothing, knitwear, leather and fur and footwear industries, where we, by the way, will have to grapple with the powerful production clusters of the Asian region and Turkey. In the same group, we can note such universal specialties as electromechanics, intelligent systems of renewable energy, which will become hyper-relevant against the backdrop of a gap in energy supplies from the aggressor country.

2. DESIGN AND CREATIVITY. Earlier, in our research, we have already touched upon the issue of uniqueness of trade offers and the need to offer goods to the market with a new design, new characteristics, and even fundamentally new products. Therefore, specialties that stimulate a new vision of old goods and the creation of fundamentally new goods that did not exist before become simply necessary in the struggle for post-war reconstruction.

This direction will require training and retraining in such specialties as modeling, design and artistic decoration. Computer design in the fashion industry, textile engineering. If we are talking about the production of products with high added value, then of course this affects the design of branded products, and the design of accessories and jewelry. The post-war period is always characterized by a boom in the construction industry, so computer-aided interior and furniture design, decorative design will also be at their peak, although these professions will also be in demand at export-oriented enterprises.

3. INTERNET MARKETING. Dynamic entry into foreign markets in the 21st century. is practically impossible without specialists, who have the highest level of knowledge of online promotion technologies, effectively presenting goods in the Internet format, on existing trading platforms and social networks, the meta universe, and also possibly creating new platforms and social networks. We estimate the widest list of specialties from graphic design and corporate identity development to motion design, web design, photo and video design, digital marketing, IT entrepreneurship as worthy of entering the TOP-7 specialties required in the synergistic cooperation of education, science and business in the post-war period.

4. IT-TECHNOLOGIES. The European and world economies are very dynamic and when entering foreign markets, we will have a historically short corridor of time, from the moment when the perception of our economy by European partners will change from assessing us as an economy that suffered from an aggressor and defeated world evil, to an active and aggressive competitor claiming their consumer markets. Therefore, another facet of our future success will be speed. The speed of development, the speed of growth, the speed of data processing. For the competition with corporations that we will face requires rapid processing, analysis and interpretation of large amounts of data, the creation of our software products for use both within the business and for market marketing. Hence Software engineering, sciences related to computer systems and networks, management of large data arrays, will be at

their peak, according to our estimation, for an unlimited period of time. In the case of successful, dynamic growth of our economy, we will naturally face aggressive attacks from corporations and specialties providing cyber security for businesses, responsible for building and engineering cyber security, will be simply necessary for any successful business.

5. MANAGEMENT. European enterprises are characterized by very progressive management and management technologies built on high systematization and automation. And if automation issues are taken over by the fourth group of specialties, then the issues of the logic of building control systems will not do without specialized specialists in management, international business economics, and project management.

6. SALES. Particular attention should be paid to the study of the Personal Selling System. At the level of both personal negotiations and building trade and marketing structures, writing scripts and scripts as well. This section of marketing is currently insufficiently studied and reflected in the scientific literature. However, our department is preparing a systematic work in this area, which we will be glad to present to the scientific community after some time. At this stage, the responsibility for this science lies with the specialties of psychology, entrepreneurship and commercial activity.

7. EUROPEAN LANGUAGES. Entering European markets will require the highest knowledge of the languages and customs of the peoples of the European Union, understanding of its mentality and traditions. We need to work effectively with the European client, whoever he is - the end consumer or wholesaler.

Thus, we have identified 7 main, in our opinion, the most important groups of specialties, thanks to the development of which, returning internally displaced persons and demobilized patriots will be able to join the process of dynamic recovery and growth of the Ukrainian economy.

We believe that it is the improvement, modernization of these programs, most of which, as you could already see from the slides, are already offered by our Kyiv National University of Technologies and Design, will be the point of synergetic unification of science, education and business, after our victory over the aggressor and exile him from all corners of our beautiful Motherland.

References:

1. Leshanych, L., Miahkykh, I., & Shkoda, M. (2018). MODELS OF FINANCING OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN FOREIGN COUNTRIES. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4(5), 145-150. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-145-150>
2. Nifatova, O. M., and M. S. Shkoda. "Aktyvizatsiia polityky innovatsiinoho rozvytku cherez utvorennia innovatsiinykh klasteriv yak formy derzhavnopryvatnoho partnerstva *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dyzainu. Seriya: Ekonomichni nauky*—*Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design* 6 (2017): 119.

CLUSTER PARTNERSHIPS AS A PREDICTOR OF THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURIAL EDUCATION IN POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Structural reforms strengthen the market foundations of the functioning of the economy, change the worldview of the population and business, and form new value orientations.

Currently, there is a discussion about the format of rebuilding the economy of Ukraine and the principles of using international aid.

The role of education in the development and development of the economic system of regions and the state is growing due to the development of the knowledge economy, an integral component of which is not only knowledge, but first of all the ability to use it effectively to create new products.

Since the traditional education system is not able to quickly and effectively respond to the challenges of the time that are facing it due to its static, bureaucratic and conservative nature, institutions that implement alternative educational services begin to occupy the unfilled niche.

Education is considered as an economic category capable of combining social value for society and financial benefit for an entrepreneur. This creates prejudice for the development and conduct of business in this area. For Ukraine, this is a new type of entrepreneurship, which has been rapidly developing in recent years. Factors that contributed to the development of educational business in Ukraine were:

- creation of appropriate legislative and regulatory support;
- lack of a sufficient number of places in communal and state institutions;
- the search for alternative types of education and an individual approach in the educational process, increasing the financial support of households, etc.

The functioning of private educational institutions has certain features, including:

- their clear focus on the consumer;
- expansion of opportunities to choose education options for the consumer, which stimulates competition and increases the quality indicators of educational services;
- variability of educational programs and classes;
- individual approach;
- contributes to the development of the regional socio-economic system;
- increasing cooperation between local authorities and entrepreneurs.

In Ukraine, too, the process of generating a network of higher educational institutions is beginning, which are increasingly being considered from an entrepreneurial

standpoint, and students, postgraduates, doctoral students, in such institutions, are analyzed as clients of an educational corporation, who become buyers of educational services of higher educational institutions, on whose requests the educational work of teachers is oriented.

In our opinion, the effective functioning and development of entrepreneurship in the educational sphere will be facilitated by the formation of educational clusters. As the practice of developed countries (the USA, Canada, Japan, Finland, France, Germany, Italy, etc.) shows, the use of cluster structures contributes to:

- development of a competitive economy;
- the combination of cooperation and competition between its participants, which allows them to obtain a joint effect, to increase the competitiveness of the association in comparison with individual institutions;
- interactions between cluster participants – state and local self-government bodies, enterprises, educational and scientific institutions.

Today's historical challenges, which Ukraine has faced, provide an opportunity to build a new system of relations between science and society, to increase its quintessence both in scientific and technical progress and innovations, and in strengthening the country's defense capabilities, making socially significant decisions, formulating national development strategies, military doctrines, etc.

Innovations produce positive structural changes in the economy and society, contribute to the increase of productivity of the economy, employment of the population, strengthen its ability to compete in the global environment with the economies of other countries of the world and ensure sustainable growth rates in the long-term perspective of entrepreneurial education.

The most important structural reforms that need to be implemented in our country as soon as possible are the indisputable creation of a sufficient number of adequately paid new jobs and the modernization of production on an innovative basis.

Before improving the existing institutions, it is necessary to restore the destroyed labor institution, because the right to work is a basic human need in the civilized world. The main structural reform that needs to be implemented in Ukraine is the creation of new jobs.

Carrying out further market reforms will not be successful in a country whose citizens remain massively unemployed with incomes many times lower than in neighboring countries, with the post-traumatic syndrome of the war.

The war suppresses private entrepreneurial initiative, therefore increasing the role of the state in matters of investment is a natural process. Stable and adequately paid jobs allow you to preserve the labor capital of the nation - the most valuable thing that is in Ukraine. The launch of new productions will allow to effectively lock the money supply in the new added value and generate related taxes, which is especially important in the conditions of increasing emission funds in the economy. All that is needed for this is financial resources and a consistent state economic policy.

Ukraine is a part of European civilization, the Ukrainian people mostly have the same worldview values as Europeans. Ukraine's economy is rich in natural resources, and the Armed Forces of Ukraine are capable of effectively countering military threats. The coexistence of Ukraine and the EU within the framework of a single geopolitical entity is a mutually beneficial project on a planetary scale.

The availability of EU product markets and the resources of European financial institutions is a powerful stimulus for the development of the national economy. However, the full integration of Ukraine into the EU requires the implementation of European standards in the field of public administration, regulation of the production of goods and services, and the development of civil society. The duration of the period of unification of the Ukrainian economy with the EU economic space will depend on the institutional readiness of Ukrainian society.

The rule of law, minimization of corruption and strong democracy are expanding the possibilities of large-scale attraction of private investment from all over the civilized world. Along with this, the introduction of global standards and norms in the production of goods and services (for example, in the production of medicines) expands the access of Ukrainian manufacturers to the European and world markets of goods and services.

Specific areas of reform include the judiciary, anti-corruption infrastructure, civil service, public procurement, local self-government, decentralization of

economic and political power, tax legislation and regulations, land reform, and labor legislation.

The speed of reforms should not depend on receiving external funding for projects to restore the war-ravaged economy. It is impossible to carry out successful reforms without having the basic elements of the economic system - a sufficient number of jobs and elementary conditions for the population to live.

Cluster partnerships of entrepreneurial education in the context of Ukraine are about the future. It will be a difficult, but very effective concept. Clusters are wealth that attracts wealth. And it is not only about money, but also about people, workplaces, innovations, talents, connections. Clusters are formations that begin to connect with each other, for them there are no administrative borders and language restrictions. And they are able to multiply our efforts. The question is whether we will be able to work in a post-war environment where two plus two is much more than four, whether we will have enough management talent and experience.

References

1. Oskolsky V.V. Clustering is a significant factor in increasing the competitiveness of the Ukrainian economy / V.V. Oskolsky // *Economy of Ukraine*. – 2014. - No. 11 (636). - P. 4-16.
2. Popelo O.V. Business clusters as an innovative dominant factor in the modernization of the regional economy / O.V. Ash // *Regional economy*. – 2014. - № 2. - P. 95-105.
4. Nekrasova L.A. Cluster formation as a direction of innovative economic development / L.A. Nekrasova, S.O. Popenko // *Economics: realities of time*. – 2014. - No. 2 (12). - P. 132-138.
4. Shimko O.V. Clusters as an innovative form of regional development [Electronic resource] / O.V. Shimko – Access mode: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/32347/1/222-399-400.pdf>

УДК 658.338

І. Мягких, Н. Свінцицька

mred1965@i.ua, natiksv@ukr.net

Київський національний університет технологій та дизайн, Київ

ВІДНОВЛЕННЯ LUXURY СЕГМЕНТУ В ПІСЛЯВОЄННОМУ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

На сьогодні в умовах війни стабілізація економіки практична неможлива. Кризові явища в усіх сферах економіки не зупинити. Руйнація інфраструктури, що забезпечує життєдіяльність суспільства, негативно впливає й на інші сектори держави, в тому числі і на Luxury сегмент. Найактуальнішими проблемами для всього світового суспільства залишаються перемога

України у війні та вирішення соціально-економічних проблем.

Ринкова економіка в Luxury сегменті потерпає занепаду, а тому на сьогодні та у післявоєнні часи потребує стабілізації і подальшого відновлення за допомогою та залученням багатьох сфер впливу. Це виклик для багатьох світових брендів, який показує гуманність в часи кризових моментів один з яких,

війна в Україні. Співпраця зі світовими лідерами в Luxury сегменті для досягнення конкурентоспроможності на світовому ринку є дуже важливою задачею для українських бізнесів в сегменті Luxury.

Велика вимушена міграція в часи війни відіграє, як негативну роль у відновленні Luxury сегменту так і позитивну. Тому, вплив міграційної політики на відновлення в післявоєнні роки сегменту Luxury є дуже суттєвим. Це пов'язано з тим, що під час війни багато впливових та талановитих людей виїхало закордон. Негативний аспект в тому, що частина бізнесу припинила своє існування, а частина бізнесменів зі своїм бізнесом, за фактом, виїхали і працюють не в Україні, а в інших державах світу. Щодо позитивного моменту, то він полягає в налагодженні бізнес-стосунків в інших державах, не он-лайн а очно, що в теперішній час є перевагою, тому що українське суспільство багато часу провело в ізоляції, тобто он-лайн і за часи пандемії.

На сьогодні США, Англія, країни Європейського союзу зацікавлені в створенні світового порядку, а тому спрямовують свої дії на перемогу та розвиток України, як сильної держави. А Україна, показує всьому світу, що в неї найкращі війни світу, а бізнес можливо відновлювати, удосконалювати і в кризові часи і тим самим створювати здорову конкуренцію на світовому ринку.

Необмежений людський потенціал України впливає на якісне залучення інвесторів та їх інвестицій у розвиток економіки, в тому числі і в розвиток Luxury сегменту України. Інвестування з різних куточків світу для відновлення Luxury сегменту України є важливою складовою частиною для розвитку бізнесу в секторі Luxury.

Стратегія відновлення Luxury сегменту в післявоєнному періоді повинна включати в себе міграційну політику, людський капітал, джерела фінансування, пошуки інвесторів тощо, а також завоювання довіри світових лідерів, як серйозного та сильного партнера на світовому ринку. Крім того, пошуки та співпраця Luxury сегменту з прогресивними і передовими фірмами, компаніями, так наприклад, IT – компаніями, надасть можливість не тільки удосконалити сервіс обслуговування, а й інтегрованість, гнучкість та інформативність в критичних моментах для досягнення стабільного стану свого розвитку.

В післявоєнний період потрібно провести тотальну модернізацію інфраструктури де Україна – світовий взірєць модернізації інфраструктури, коли між регіональними центрами можна дістатися не більше ніж за 3 години. Товар з України за 72 години потрапляє у будь-який пункт призначення в Європі, а також прискорює доставку товару в інші куточки світу [3].

Введення програм на рівні держави «доступні фінанси» [3] - це страхування інвестиційних проєктів від військових ризиків, державні гранти та програми

із зниження процентів за кредитами на період війни та після її завершення, підтримку капіталу банків, стимулювання іпотечного кредитування, створення банку розвитку на базі держбанку де дуже велике значення має для розвитку в сегменті люкс.

Відновлення Luxury сегменту, це не тільки прибуток, а й його конкурентоспроможність, що впливає на розвиток економіки та репутацію всієї держави – України в межах розвинутих країн.

Luxury сегмент - це той рівень, який може визначати країну на світовому ринку, від якого може змінитися відношення до самої країни як партнера в Luxury сегменті світових кумирів.

Отже, для розробки плану відновлення Luxury сегменту в післявоєнні часи в Україні, доцільно залучати й світові бренди [1] адже для них це теж буде підняття рейтингу як внесок у розвиток країни, яка захищає демократію. Уся світова спільнота індустрії моди закликає підтримати Україну [1]. Багато дизайнерів всього світу використовують свої подіуми, щоб висловити підтримку і привернути увагу світу і світової спільноти. Світові журнали мод використовують свої сторінки на підтримку України [2].

Основними інструментами реалізації відновлення в післявоєнному часі є показати наскільки важливим є Luxury сегмент в Україні для світової спільноти.

Отже, сегмент Luxury завжди буде удосконалюватись і вивчатись в нашій країні. Долучення влади, як гаранта, може підняти рівень розвитку виробництва та потужності для повернення свого народу в країну, а також залучити професіоналів з різних країн світу. Це дасть змогу розширити можливості для виготовлення продукції Luxury, яка буде спрямована на країни з великими статками.

References

1. Західні бренди класу «люкс» затиснуті конфліктом в Україні, можуть дивитися далі на схід.
Джойнер (Брюсель). // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://amp.dw.com/en/western-luxury-brands-squeezed-by-ukraine-conflict-may-look-further-east/a-61737523>
2. Worldwide fashion industry urged to show support for Ukraine // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://amp.theguardian.com/world/2022/mar/02/worldwide-fashion-industry-urged-to-show-support-for-ukraine>
3. Western luxury brands squeezed by Ukraine conflict may look further east // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://amp.dw.com/en/western-luxury-brands-squeezed-by-ukraine-conflict-may-look-further-east/a-61737523>

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ОСВІТА: АКТУАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України 24 лютого 2022 р. кинула виклик самому існуванню нашої держави, її суверенітету та соборності. Рятуючись від війни, українські учні, студенти та їхні батьки, вчителі, викладачі вимушені були переміщатися до безпечніших регіонів країни, а також за кордон задля збереження власного життя й здоров'я.

Попри надзвичайну ситуацію, МОН України швидко створило відповідне інституційно-правове підґрунтя для функціонування освіти в умовах війни, забезпечило організаційну трансформацію освітньої сфери в контексті доступності освіти, створення безпечних умов здобуття освіти, забезпечення її належної якості.

Хоча у зв'язку з введенням воєнного стану освітні видатки істотно скорочено, фінансування найважливіших напрямів діяльності галузі освіти забезпечується. Паралельно триває пошук інших джерел фінансування, зокрема можливості додаткового фінансування від міжнародних фінансових організацій і закордонних партнерів.

За сучасних економічних умов, розвиток підприємницької освіти, особливо у контексті створення стартапів та основ започаткування власного бізнесу, розробки підприємницьких ідей та розвитку підприємництва має всі підстави стати основним напрямом політики розвитку та відбудови економіки України. Це буде сприяти вирішенню проблем як економічного, так і соціального характеру. У період подолання кризи після війни в Україні, освітні хаби знань у співпраці з владними структурами мають розуміти важливість підприємницької освіти, її роль та місце у трансформації бізнесу, малого підприємництва та економічних галузей країни в цілому. Варто зазначити, що в теперішній час розробники стартап-проектів та суб'єкти малого підприємництва зіштовхуються з багатьма викликами та проблемами, але навіть у такі складні часи підприємницька освіта сприяє віднаходженню нових способів заробітку бізнес-активної громадськості задля допомоги державі на мікро- та макрорівнях.

Для України 2022 рік видався важким. Військові дії, які розгортаються на території держави, впливають на всі сфери життя і звичайних людей і суб'єктів господарювання. Для відновлення нормального функціонування держави як суб'єкту світової цивілізації, потрібно швидко приймати виважені рішення та структуровано відроджувати бізнес-елементи життєздатності країни. Безперечно, малий і середній

бізнес є основою економіки України, створюючи 60% ВВП, забезпечуючи 79% робочих місць [1]. Він є соціально-економічним фундаментом, без якого не може розвиватися інноваційно-орієнтована економіка.

Варто відзначити, що мале підприємництво найоперативніше реагує на зміни навколишнього середовища. Зокрема, такий тип діяльності можна назвати надзвичайно мобільним через здатність адаптуватися під потреби теперішніх умов ринку. Але при цьому підприємництво і малий бізнес фактично безперервно генерують ринку нові товари та послуги, які неодмінно будуть корисними і у повсякденному мирному житті. Тому актуальність підприємницької освіти в умовах сьогодення беззаперечна.

Важливо розуміти тісний зв'язок підприємницької освіти для патріотичної молоді, яка набуває знань і бізнес-досвіду в надзвичайно короткі терміни в часи воєнного стану. Підприємницька освіта, особливо щодо розробки стартап-проектів, які здебільшого, є тимчасовими утвореннями, є актуальною та має переважний попит. Її основною місією є навчити здійснювати пошук зручної, здатної до масштабування бізнес-ідей, зорієнтувати щодо розширення ринків. Сучасний малий бізнес орієнтований на здатність підтримуватися самостійно, працюючи на існуючих місцевих чи регіональних ринках, з першого дня генеруючи прибутки. Набуття знань у веденні бізнесу спрощує розв'язання проблематики інвестиційних ресурсів на етапі становлення власної справи або розроблення стартап-проектів, що пов'язано із високим ступенем ризику та є спільним для таких підприємств.

Підприємницька освіта є ефективним засобом розвитку підприємництва та збереження економіки та її майбутнього шляхом реалізації новітніх ідей для життєдіяльності малого та середнього бізнесу.

Інноваційні бізнес-проекти, що генерують щодня сотні нових та революційних ідей, приносять значні прибутки (за умови їх успішної реалізації) та задають тенденції розвитку бізнесу [2].

Враховуючи останні події, варто акцентуватися на стратегії вирішення проблем на прикладі *civil tech*. Можна виокремити 4 напрямки [3] спрямування проектів стартапів у галузі цивільних технологій. Серед них близько 30% надають послуги з діджиталізації урядових програм, розробляють ефективні інструменти урядування. Наступні 22% - збирають, аналізують і візуалізують дані, допомагаючи населенню зробити виважений вибір.

27% - фокусуються на автономії громадян і розробці ефективних та безпечних систем голосувань, і ухвалення рішень та 21% підтримують і поширюють ініціативи, що спрямовані на підтримку найбільш вразливих груп людей.

Сьогодні, коли Україна опинилася в умовах повномасштабної війни з російською федерацією, пріоритетами стають знання і технології як ресурси стратегічного значення. Яскравими прикладами українських стартапів, які допомагають вести війну з окупантами на усіх фронтах та зберігати економічну стійкість є:

Play for Ukraine. Граєш в онлайн-гру — блокуєш сайти ворога: простий спосіб боротьби на цифровому фронті. Цей стартап допомагає українській армії боротися з агресором, тим самим залучає пересічних українців до безпечної допомоги [4].

Zerno.bio, Biotechhub, - подряпини, тріщини, легкі опіки – це наслідки з якими зараз ми стикаємося чи не щодня в умовах війни. Науковці займаються розробкою захисного крему для шкіри з відновлюючими властивостями (Швидка регенерація та загоєння пошкодженої шкіри) [5].

Tech Startup school - виготовляють самохідні мобільні установки для військових потреб з метою розвідки. Установки керуються дистанційно з пультів, що дозволяє своєчасно виявляти противника, спостерігати за його діями, розвідувати місцевість, здійснювати пошук із застосуванням засобів радіолокаційної, оптикоелектронної, звукової, геофізичної, магнітоелектричної розвідки [5].

За попередніми даними, на відновлення України після війни потрібно щонайменше 565 млрд. доларів [6]. Тому саме підприємницька освіта, підприємницька ініціатива, інноваційні стартапи будуть відігравати значну роль у відновленні економіки держави.

Важливо розуміти, що значна частка населення залишилася без роботи. Тому збільшення кількості підприємницьких бізнес-проектів, стартап-проектів при залученні кваліфікованих фахівців не лише розв'яжуть актуальні проблеми держави, а й допоможуть подолати проблему із безробіттям. І це ще далеко не всі чинники позитивного впливу підприємницької освіти для відновлення життя у містах і регіонах України.

Таким чином, враховуючи важкі умови, у яких живе Україна під час війни, важливо акцентувати увагу на можливостях відновлення повноцінного функціонування економіки держави починаючи з якісної підприємницької освіти.

Наведені тези щодо підприємницької освіти демонструють те, яким чином освідчені підприємці зможуть допомогти відбудувати міста, допомагати розбудовувати економіку та виведуть Україну на світову арену як новітню та могутню державу.

Дух свободи, незламності і демократії показав, що навіть у таких умовах підприємницька освіта важлива, а вітчизняні підприємці здатні генерувати ідеї, що допоможуть тисячам українців повернутися до нормального життя.

Університети відіграють унікальну багатогранну роль у підприємницьких та інноваційних екосистемах і суспільстві, зокрема, у забезпеченні об'єднання талантів для впроваджень в бізнес-колах та інших секторах, виведенні нових технологій на ринок, вдосконаленні державних послуг або вирішенні соціальних проблем [2]. Для забезпечення якісної підприємницької освіти університетам необхідно:

- підтримувати та посилювати взаємодію між бізнес-колами та неакадемічним сектором для посилення ролі університетів як центральних суб'єктів в інноваційних екосистемах;

- розширювати можливості більшої кількості європейських університетів прийняти і засвоїти принципи підприємницької освіти, а також забезпечити процедури щодо відкритого доступу та відкритих даних, спираючись на існуючі інвестиції ЄС;

- забезпечити навчання бізнес-активного населення для практики підприємницької освіти;

- слід заохочувати підприємницькі університети до розроблення дорожніх карт розвитку підприємництва та посилити ефективність управління ними шляхом обміну найкращими практиками.

Список літератури

1. Промова Президента України: «Аби ситуація в економіці покращилася, потрібно, щоб країна жила й працювала попри війну». Офіційне інтернетпредставництво президента України. URL : <https://www.president.gov.ua/news/abi-situaciya-v-ekonomici-pokrashilasyapotribno-shob-krayin-74389> (дата звернення: 26.09.2022).

2. Open innovation, open science, open to the world – a vision for Europe. URL: http://publications.europa.eu/resource/cellar/3213b335-1cbc-11e6-ba9a01aa75ed71a1.0001.02/DOC_2_129

3. CIVIL SOCIETY: Futures of Citizenship and Democracy through Digital Perspective. URL: <https://julien-carbonnell.medium.com/civil-society-futures-of-citizenship-and-democracy-through-digital-era-24e28c27276> (дата звернення 27.09.2022р.).

4. Play for Ukraine. URL: <https://playforukraine.life/> (дата звернення 26.09.2022р.).

5. Towards a 2030 vision on the future of universities in Europe. Policy Report. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a3cde934-12a0-11eb9a54-01aa75ed71a1>

6. На відновлення України після війни наразі потрібно 565 млрд доларів. URL: https://zaxid.net/na_vidnovlennya_ukrayini_pislya_viyi_narazi_potribno_565_mlrld_dolariv_shmigal_n1_538519 (дата звернення 27.09.2022р.).

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Сьогоднішні історичні виклики, з якими стикнулася Україна, дають можливість вибудувати нову систему взаємовідносин науки і суспільства, підвищити її значимість як у науково-технічному прогресі та інноваціях, так і в посиленні обороноздатності країни, прийнятті суспільно-значущих рішень, формулюванні національних стратегій розвитку, воєнних доктрин тощо.

Інновації генерують позитивні структурні зрушення в економіці та суспільстві, сприяють підвищенню продуктивності економіки, посилюють її здатність конкурувати в глобальному середовищі з економіками інших країн світу та забезпечувати стійкі темпи зростання в довгостроковій перспективі [1].

Вже багато років Україна не має ефективної інноваційної стратегії, яка б визнавалась та підтримувалась всіма категоріями вітчизняних інноваторів та експертних спільнот. Сьогодні, війна може остаточно поховати ще існуючі залишки науки та інновацій в промисловому середовищі. Але вона створює й нові можливості.

Огляд аналітичної інформації [2] свідчить про те, що Україна «з'їхала» вниз в своїх показниках інноваційного розвитку в порівнянні з 2014 за кількістю продуктивних та процесних інноваторів, категорій з інноваційним потенціалом тощо. Падіння наявних показників спостерігається по індикаторам як інвестиції в інноваційну діяльність, урядова підтримка R&D, кількість МСП, які зв'язані з іншими.

Військові дії на території України значно посилили процеси деградації інноваційних екосистем промислових хайтек-секторів та, в першу чергу, серед промислових МСП, основними причинами чого є наступні:

- більше 40% МСП просто зупинили свою роботу;
- тим керівникам, що працюють в режимі елементарного виживання не до інновацій – лічені з них розглядають цей напрям роботи як пріоритетний, й такий, що має відношення до головного пріоритету – отримання бодай якихось замовлень;
- багато інноваційних МСП до війни працювали на експортних ринках – сьогодні вони так само втрачені, або заморожені;
- в режим виживання перейшли також десятки екосистемних акторів – університетів, НДІ, інкубаторів – акселераторів, бізнес-об'єднань, агенцій розвитку тощо.

У воєнний час гостріше постають питання промисловості, в тім числі індустріальних парків, та інновацій.

Центр розвитку інновацій [2] провів аналіз розвитку підприємництва в Україні в результаті чого були отримані наступні результати. Війна активізувала закриття бізнесу в Україні: в середньому щомісяця закривалося 13 тисяч СГД, що до середини липня перевищувало кількість зареєстрованих нових СГД, хоча протягом 6 місяців повномасштабної війни реєстрація нового бізнесу продовжує демонструвати позитивну динаміку відновлення, яка розпочалася у квітні: кількість новозареєстрованих суб'єктів господарювання зростає щомісяця - з 15 тисяч у квітні до понад 23 тисяч у серпні.

Проте ситуація щодо стану бізнесу відрізняється в кожному регіоні. Тож, на Сході України показник підприємств, які повністю або майже припинили діяльність, більший, ніж середній по Україні, та становить 63,9%.

На Заході та Півночі більша частина всіх підприємств зменшили обсяги робіт або працюють частково – це 57,3% і 56,6% відповідно. У Центрі України та на Півдні таких підприємств 44,9% і 46,9%, найменше на Сході – 29,1%.

По всій Україні 11,5% підприємств змогли зберегти або навіть збільшити обсяги робіт, порівнюючи з 23.02.2022. Найбільше таких підприємств на Заході України – 16,9%, проте більшість підприємств, які стверджують, що суттєво збільшили свої доходи (140%+), розташовані на Півдні – 2,3%.

Менше ніж 2% підприємств здійснили релокацію повністю або переважно за кордон. Натомість 38% підприємств зорієнтовані на експорт.

Переважно релокація бізнесу відбувається зі Сходу України – 39,7% підприємств планують або здійснили релокацію в Україні чи за кордон. В інших регіонах від 80% до 90% бізнесів не здійснювали релокацію. Більшість підприємств, які змушені здійснити релокацію, роблять це виключно або переважно в Україні, за кордон релокувалося менше ніж 2% підприємств зі Сходу, Заходу та Центру України [2;3].

Найбільшими перешкодами для відновлення бізнесу є: ціна на сировину, логістичні проблеми та брак обігових коштів.

Разом з тим, війна надала Україні величезну увагу та підтримку ЄС та міжнародної спільноти.

До того ж, явно проглядаються нові й дуже конкретні можливості, зокрема, такі як грант на 20 млн євро спеціально для 200 українських стартапів та інноваційних МСП. Подібних можливостей, які відкрились для України – насправді чимало.

Економічні втрати зараз колосальні. За дослідженням Київської Школи Економіки (KSE), загальна сума прямих задокументованих збитків інфраструктури складає \$110.4 млрд, мінімальні потреби у відновленні зруйнованих активів зросли до \$188 млрд [4].

Все це треба відновити: будинки, школи, лікарні, мости, дороги, вокзали, аеропорти, театри, бібліотеки.

Необхідний розмір фінансування для відновлення виробництва та налагодження бізнес-процесів для більшості підприємств коливається від \$30 та \$300 тис. Проте є підприємства, які потребують понад \$10 млн фінансової допомоги: 1,5% - на Сході, 1,3% - на Півдні, 0,9% - на Півночі та 0,8% - на Заході [5].

Після перемоги у війні проти росіян на Україну чекає ще один, більш розтягнутий у часі, та при цьому не менш важливий фронт: відновлення та забезпечення сталого прискорювального розвитку.

Сподіватися лише на репарації та міжнародну допомогу — значить відкинути передумови для майбутнього прискореного зростання ВВП, яке тягне за собою підвищення зарплат та серйозну соціальну складову. Саме тому, необхідно створити умови для розвитку виробництва, у першу чергу, продукції з високою доданою вартістю.

У найближчі десятиліття ЄС збирається надати основні стимули для інвестування в промислову модернізацію, оскільки минулого року Європейська комісія ухвалила План дій із нульового забруднення, який покликаний допомогти зробити Європейський Союз кліматично нейтральним до 2050 року. У червні минулого року країни Великої сімки досягли домовленості про виділення \$100 млрд на рік для фінансування проєктів із захисту клімату в країнах, що розвиваються. ЄС уже активно підтримує «зелену» трансформацію України в енергетиці, сільському господарстві та транспортній галузі, виділяючи 300 млн євро грантів та €700 млн позик. І це далеко не вичерпний перелік можливої допомоги. Спільна протидія російському агресору лише стимулює зелений перехід у країнах Європи, тому можна сподіватися, що задекларовані обсяги фінансування будуть зростати.

Останні геополітичні виклики для людської цивілізації посилюють актуальність розвитку національної наукової системи підтримки знань та інновацій. Загострення питань обороноздатності країни, охорони здоров'я, інклюзивного розвитку - потребують наявності розвинених національних наукових інституцій, здатних бути центрами спеціальних глибоких знань та генерувати адекватні відповіді на нові виклики в контексті національних пріоритетів. Ніхто в світі не буде формувати українцям їх національний добробут.

Для того, щоб національна наука приносила максимальну користь майбутній післявоєнній економіці необхідна системна перебудова її відносин з суспільством, державною владою та бізнесом. Складовими елементами цієї перебудови мають бути:

- формування та реалізація цілісної державної політики розвитку науки та стимулювання інновацій, законодавче забезпечення відповідних процесів та контроль за його дотриманням;

- інтеграція вітчизняного наукового сектора в каркас майбутньої поствоєнної економіки для забезпечення можливості залучення його напрацювань до обґрунтування національних пріоритетів розвитку;

- націленість програми післявоєнної відбудови економіки на технологічну модернізацію виробничого сектора, що створюватиме попит на інноваційну та наукову продукцію;

- запровадження європейських стандартів у сфері організації виконання та фінансування наукових досліджень;

- формування (відродження, модернізація) мережі центрів дослідницької та інноваційної інфраструктури - технопарки, інноваційні центри, науково-навчальні центри, інноваційно-технологічні кластери, інноваційні бізнес-інкубатори, центри інновацій і трансферу технологій, центри комерціалізації інтелектуальної власності, регіональні центри науки та інновацій, венчурні фонди;

- створення належних фінансових стимулів до продуктивної праці дослідників, як людей, що володіють глибокими спеціальними знаннями. Формування нового кадрового потенціалу наукового сектора;

- популяризація вітчизняної науки, підвищення соціального статусу та престижу дослідників в середовищі національного бізнесу та в суспільстві загалом.

Список літератури

1. В. Данилишин. Про роль національної науки у відродженні України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/515894_pro_rol_natsionalnoi_nauki.html
2. Ольшанська О. В. Ретрансформація як просторова соціально-економічна система//Актуальні проблеми економіки – 2011. – №3. – С. 184- 191.
3. Офіційний сайт Центру розвитку інновацій[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cid.center/>
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Київської школи економіки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kse.ua/ua/kse-department/kse-institute/>
6. Офіційний сайт Порталу Дія. Бізнес. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://business.diia.gov>.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN EDUCATION

The crisis situation of Ukraine regarding the economy, education, medicine, industry, significant losses in agriculture, etc., led to the war, which was unleashed by "putin's russia". The end of the war is the main goal not only of Ukraine as a state, but also of all its people. The war brought us and continues to bring us ruins and disorder.

And therefore, before us, there are already the main questions, how to stop the conflict and start the development of the whole of Ukraine?

The problem of education as a "knowledge economy" is superimposed on the realities of the state and trends in the economy of Ukraine.

Since the traditional education system is not able to respond quickly and effectively to the challenges of the time that are facing it due to its static, bureaucratic and conservative nature, the unfilled niche is being occupied by institutions that implement alternative educational services.

Today, the booming market of new information technologies and telecommunications equipment has led to significant changes in the education system - virtual educational institutions using distance learning technologies have appeared. Distance learning is understood as an individualized process of transfer and assimilation of knowledge, abilities, skills and ways of cognitive activity of a person, which takes place through the mediated interaction of remote participants of learning in a specialized environment, which is created on the basis of modern psychological-pedagogical and information-communication technologies. The development of distance education in Ukraine was prompted by the corona virus epidemic and continued by the war. The main characteristic of any form of education is its quality, therefore, in the process of development of distance learning technology, the question of the quality of knowledge comes to the fore. By the quality of knowledge we will understand the level of assimilation of the passed material, expressed through the evaluation. That is why the question of the fundamental possibility of measuring the quality of information assimilation and the methods and means by which it is carried out is important.

Education is considered as an economic category capable of combining social value for society and financial benefit for an entrepreneur. This creates prerequisites for development and conducting business in this area.

For Ukraine, this is a new type of entrepreneurship, which has begun to develop intensively in recent years. Factors that contributed to the development of educational business in Ukraine were [1]:

- creation of appropriate legislative and regulatory support; the lack of a sufficient number of places in communal and state institutions (preschool education), the search for alternative types of education and an individual approach in the educational process, the increase in the financial support of households, etc. It develops in the form of preschool and general educational institutions in the classical sense, children's clubs, early development centers, etc.;

- the need to increase the competitiveness and quality of higher education; expansion of educational opportunities for all interested parties; increasing the prestige of education (education becomes a guarantee of a high standard of living and is considered a good investment); the growth of commercialization of education and the influence of big capital on it, etc. The functioning of private educational institutions has certain features, including: their clear focus on the consumer; expansion of opportunities to choose education options for the consumer, which stimulates competition and increases the quality indicators of educational services; variability of educational programs and classes; individual approach; contributes to the development of the regional socio-economic system (expansion of social infrastructure, creation of additional jobs, reduction of the financial burden on the local budget), increased cooperation between local authorities and entrepreneurs (by providing financial support to private institutions), etc.;

- the possibility of creating a continuous educational cycle (development of complex vertical enterprises that provide educational services on a commercial basis from kindergarten to obtaining academic degrees), market orientation, etc.;

- the possibility of functioning remotely (distance learning, online education), which significantly expands the geography of business opportunities.

As we can see, the development and functioning of new forms and formats of education is a response to modern trends in the development of a globalized society, and education ceases to be a sphere of expenditure and gradually becomes an attractive investment sector for business [1].

In our opinion, the effective functioning and development of entrepreneurship in the educational sphere will be facilitated by the formation of educational clusters.

World experience convincingly proves that the creation of educational clusters makes it possible to effectively organize the process of continuous learning; contributes to the improvement of the material and technical base of educational institutions, updating the content of pedagogical education taking into account the

interests of the cluster subjects and the requirements of the innovative model of economic development; creates additional incentives for the professional growth of teachers of educational institutions.

Therefore, the creation of a scientific and educational cluster ensures stable partnership relations between educational institutions of various levels and other stakeholders of the cluster, which makes it possible to: create conditions for ensuring the availability of quality primary, secondary and higher professional education for young people; introduce and spread innovative technologies in the educational environment; to develop programs of continuous multi-level education, which will increase the quality of training of specialists, ensure their mobility, create the possibility of employment of graduates by profession; to optimize and reduce financial costs during the implementation of the educational process [2].

Thus, an economic leap will be impossible without innovative approaches and a new concept for reforming the educational process in Ukraine. We have colossal internal resources, people's trust and great external support, and we have no right to miss our chance for success,

which will provide Ukraine with highly qualified specialists in all spheres of activity.

References

1. Синюра-Ростун Н. Р. Підприємництво в освіті: виклики та перспективи розвитку // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/264.pdf>
2. Петренко М. М. Посилення розвитку інтелектуального потенціалу студентів в системі формування людського капіталу // Петренко М.М., Корнєєва Т.С. / Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції, 11 квітня 2019 року, м. Кропивницький. — Ексклюзив-Систем. 2019.- С.25-28.
3. Романовський О. О. Шляхи впровадження інновацій, підприємництва та підприємницької освіти в системі національної освіти України: Монографія. // О. О. Романовський – Вінниця:Нова книга, 2010. – 416 с.

УДК 378.14

Т. Бєлялов, В. Швецов

taliatbielalov@gmail.com, Vlad.Shvecov@gmail.com

Київський національний університет технологій та дизайну, Київ

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ В УКРАЇНІ

В Україні діяльність закладів вищої освіти (ЗВО) здійснюється на підставі Закону України «Про вищу освіту»[1]. Стаття 28 цього Закону виділяє такі типи ЗВО:університет; академія, інститут; коледж.

Окрім цього, стаття 30 Закону виділяє поняття «дослідницький університет». Статус дослідницького університету може надаватися закладу вищої освіти, що забезпечує розвиток держави в певних галузях знань за моделлю поєднання освіти, науки та інновацій, сприяє її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір, має визнані наукові здобутки, для стимулювання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності і проведення міждисциплінарних досліджень. На наш погляд, така класифікація не є повною та фактично вводить в Україні два типи університетів, а саме: освітні та дослідницькі. В умовах стрімкого технологічного розвитку, вважаємо за доцільне виокремити ще один тип університетів, а саме «підприємницький університет».

Концепція «підприємницького університету» отримала свій розвиток у роботах американського науковця Бертон Р.Кларка, який у своїй книзі «Створення підприємницьких університетів» розглядав процеси трансформації, що відбувалися у кінці 1980-х рока та на початку 1990-х роках у п'яти європейських університетах. На його думку, основою для підприємницького університету є

відсутність остраху комерціалізувати генерацію та поширення знань та активному впровадженню інновацій. Важливою рисою підприємницького університету є прийняття ризиків під час освоєння нових практик, результат яких незрозумілий. Він хоче істотно змінити характер діяльності організації для того, щоб опинитися в майбутньому у більш сприятливому становищі. [2, с. 20].

При цьому Б. Р. Кларк довів, що університет може реалізовувати підприємницьку функцію, не завдаючи шкоди «традиційним університетським цінностям» (освітньому процесу та результативності наукових досліджень).

Такий підхід передбачає диверсифікацію джерел фінансування університету. Для набуття нового, орієнтованого зміни, характеру діяльності необхідні чималі ресурси. Тому розширення фінансової бази набуває особливої важливості і тому у післявоєнній розбудові України слід активніше впроваджувати залучення коштів у ЗВО. Окрім оплати за навчання, слід залучати кошти від комерційних контрактів, ліцензійних відрахувань за інтелектуальну власність, доходів від послуг, що надаються на території університету, пожертв випускників тощо.

Університет такого типу має залучати студентів та випускників до підприємництва. Підприємницька діяльність активно розвинута у найбільших

університетах світу, так при Оксфордському університеті діє близько 300 фірм із загальним річним оборотом 4 млрд. доларів, з яких сам вуз отримує близько 1 млрд [3]; У Гарвардському університеті ресурсний капітал, що використовується для його підприємницької діяльності, становить 18 млрд. доларів; Університет Джорджа Вашингтона – близько 500 млн. доларів [5].

Розглядаючи успішний зарубіжний досвід створення підприємницьких університетів можна зробити висновок, що у більшості таких установ створюються відповідні підрозділи. Так, у Ноттінгемського університету (Великобританія) діють структурні підрозділи, прямими функціями яких є комерціалізація результатів наукових досліджень:

- парк інновацій університету Ноттінгем – усі види послуг, пов'язаних із наданням наукового та офісного обладнання;
- офіс трансферу технологій – партнерство, спільні дослідження, освітні програми, виведення ринку стартапів;
- центр підприємств та інновацій.

В університеті Уоріка (Великобританія) збудовано систему проектної діяльності, що ґрунтується на трьох групах менеджерів: дослідницьких, проектних та бізнес-менеджерів. До завдань менеджерів входить сприяння професорсько-викладацького складу факультету з розробки проектних пропозицій, проведення фандрайзингу, розробки міждисциплінарних проектів за участю кількох науково-освітніх підрозділів університету тощо. В Ягеллонському університеті (Польща) в структурі університету є центр інновацій, трансфер технологій та університетського розвитку, основна діяльність яких:

- забезпечення комерціалізації наукових досліджень;
- сприяння співпраці між бізнесом та наукою;
- організація підготовки та перепідготовки для підприємств;
- здійснення залучення коштів для стратегічних проектів університету.

Університет Пекіна (Китай) має такі підрозділи:

- відділ патентування та винагород – надає допомогу у патентуванні досягнень університету;
- відділ технологічного обміну та ліцензування – координує діяльність з обміну науково-технічною інформацією, ліцензує результати науково-дослідної діяльності;
- наукові парки.

В Університеті Гонконгу функціонує 80 науково-дослідних центрів та інститутів:

- Versitech Ltd – незалежна бізнес-одиниця, що відповідає за комерціалізацію результатів наукової діяльності;
- офіс технологічного трансферу – взаємодія із замовниками, правові питання, технологічний трансфер.

У Технічному університеті Мюнхену (Німеччина) діють:

- центр підприємництва;
- бізнес-інкубатор;
- центр обміну знаннями (наукові проекти здійснюються за рахунок фінансування Сіменс АГ);
- центр сприяння фінансуванню досліджень та технологічному обміну.

В Україні, незважаючи на те, що у законодавстві не визначено поняття «підприємницький університет», 13 вересня 2021 року, відбувся запуск нової хвилі стартап-руху в закладах вищої освіти «Підприємницький університет». Ініціатива «Підприємницький університет» реалізується стартап-інкубатором YEP спільно з Міністерством цифрової трансформації України, Дія.Бізнес, Міністерством освіти і науки України, Українським фондом стартапів, Genesis за підтримки Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України». У 2021 році у 85 ЗВО почали викладати дисципліну «Інноваційне підприємництво та управління стартап-проектами». Основна мета проекту – розвиток підприємницької культури в українських закладах вищої освіти та демонстрація власної справи як альтернативи найманій роботі. Зокрема, стартап-хвиля розвиватиме підприємницьку освіту одразу на кількох рівнях: поширення тренду на створення стартапів серед студентів, підвищення кваліфікації викладачів та активне залучення адміністрації університетів до творення системних змін [4].

Отже, можна зробити висновки, що підприємницькі університети у всьому світі починають займати домінуючі місця в системах освіт, насамперед, через концентрацію в них науковців, технологій та залучення бізнес-структур.

Зважаючи, на значний науковий потенціал в українських ЗВО, можна зробити висновок, що при ефективній державній політиці, впровадженню державно-приватного партнерства, створенню дієвих підрозділів в університетах, які будуть відповідати за комерціалізацію – це буде мати синергетичний ефект як для університетів, які зможуть збільшити свою автономність за рахунок надходження коштів від реалізації проектів так і для держави в цілому.

Список літератури

1. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 1 липня 2014 року.
2. Clark B.R. Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformations. - Oxford: Pergamon&Elsevier Science, 1998. - 180 p.
3. Веб сайт Оксфордського університету. Режим доступу: <https://www.ox.ac.uk/>
4. Веб сайт Гарвардського університету. Режим доступу: <https://www.harvard.edu>
5. Веб-сайт Міністерства освіти і науки України. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/pidpriyemnickij-universitet-novij-rik-rozvitku-innovacij-ta-startap-proyektiv-uzakladah-vishoyi-osviti> УДК 37(09):001(09):930.253

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE SECURITY OF ENTREPRENEURSHIP IN THE CONDITIONS OF DIGITIZATION AND MODERN EDUCATION

Currently, entrepreneurship plays an important role in the functioning and development of the national economy. It is well known that large, medium and small businesses contribute to the formation of a competitive environment, respond mobile to changes in the consumer market of the country and regions, have a positive effect on the level of employment of the population, the introduction of innovations, etc. Effectively working innovative enterprises, which change and set the further trend of the development of the national economy due to the innovative component, significantly strengthen their positive influence on the national economy.

Modern innovative entrepreneurship is a complex socio-economic institution, which includes a set of business entities that carry out active innovative activities aimed at increasing the value of own capital, as well as meeting the needs of society. Cyclical and unstable economic development has a negative impact on the effectiveness of business development, which leads to a reduction in jobs, a decrease in investment in human development, an increase in unemployment and aggravation of other socio-economic problems. Adverse external threats, which also affect the national security of the state, have a negative impact on the development of innovations, the profitability of large, small and medium-sized businesses, reduce the adaptive capabilities of entrepreneurship, which causes a multiplier effect for the entire national economy as a whole.

There is a close interaction of institutional security aspects of the development of entrepreneurship with the existing level of informatization of society or leading market stakeholders. Taking into account such interactions, as well as their adjustment, it is possible to create conditions in which enterprises are created, grow and develop. This is especially important for large enterprises, since their sites are more suitable for the production of innovations due to the larger volume of technical and technological equipment, human capital and production areas than in small and medium-sized enterprises.

We believe that managers of various levels are the initiators of improving the institutional and safety components of the enterprise's development, since they play an important role in management activities, and also take a direct part in identifying potential innovations and encourage employees to find, initiate and implement innovations in order to improve business process and increasing the company's profitability. It is the managers who are entrusted with the responsibilities of optimizing the institutional and security factors of the development of entrepreneurship at the

expense of fundamental changes in management practices and technical and technological processes. The change in management practices involves the transformation of the management styles of the enterprise in all its directions, the introduction of innovative management principles of the modern way of doing business, the optimization of organizational culture, the formation of a new production business model, which in aggregate is necessary for the successful development of the enterprise and the achievement of the desired results in accordance with the current state of the national economy.

For these reasons, the success of the conceptual base for the formation of institutional and security aspects of entrepreneurship development in the conditions of digitalization of the economy is based exclusively on the available human capital, management experience, and knowledge of owners, directors, and managers. Among other things, it is based on a well-chosen organizational system and planned financial strategies that will minimize or correct the negative impact of external factors of the business system on business.

Thus, the improvement of the institutional and security aspects of the development of entrepreneurship in the conditions of digitalization of the economy requires the implementation of an innovation-oriented management model that will cause revolutionary or convergent changes in the business sphere. Convergent changes will lead to minimal changes in the way of doing business, which are not always able to provide security and institutional aspects of entrepreneurship development. While revolutionary changes involve a complete change in the strategy, structure, system and culture of an enterprise or business, which leads to radically new ways of ensuring the security and institutional aspects of the development of market entities. Taking into account the dynamic development of the life cycle of entrepreneurship, there is a need to combine and alternately apply convergent and revolutionary changes in the system of business development. The successful implementation of convergent and revolutionary changes in the system of improving the institutional and security aspects of development by entrepreneurship allow to achieve sustainable business success, which is based on the growth of efficiency, effectiveness, profitability and the achievement of a long-term competitive advantage of the enterprise, including on the foreign market. The ultimate goal of these changes is the formation of effective business operations based on the implementation of new business logic, as well as the creation of new values aimed at ensuring the competitive development of the enterprise.

We believe that the specified aspects of strengthening the institutional and security aspects of the development of entrepreneurship constitute the basis for the formation of an extensive system of methodological elements of prospective scientific research based on their individual role and interdependence. Such a system is implemented in response to the existing problem of the imperfection of institutional and security structures of business management, as a result of the dynamism and intensity of the institutional matrix of entrepreneurship, which is caused by rapid informatization and scientific and technical progress, as well as increased competition and globalization of markets.

УДК 338

І. Гончаренко, Я. Цимбалистий

goncharenko.im@knuutd.edu.ua

Київський національний університет технологій та дизайну, Київ

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ТА РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна продовжує своє героїчне протистояння російському вторгненню. Багато українців боронить нашу державу зі зброєю в руках, вступивши до лав ЗСУ або територіальної оборони. Окрім безпосереднього фронту бойових дій, водночас, не менш важливим є економічний фронт. Беззаперечно, що війна коштує Україні мільярди доларів, які необхідні для забезпечення оборони та підтримання (а в подальшому і відновлення) нашої інфраструктури.

Міцний хребет української економіки – це підприємці та бізнес, здатні особливо стабільно працювати в умовах війни. Запорукою наповнення державного бюджету є налагодження роботи національного бізнесу, зберігаючи при цьому платоспроможність населення. Активізація бізнес-діяльності – ключовий чинник посилення економічної стійкості держави та її здатності ефективно протистояти агресору.

За даними досліджень Європейської бізнес-асоціації у березні 42 % підприємців взагалі припинили свою діяльність; близько третини – зупинили роботу тимчасово, плануючи відновити бізнес-діяльність; у повному обсязі працювали лише 13 % малого та середнього бізнесу [4]. Результати другої хвилі опитування Європейської бізнес-асоціації серед представників малого і середнього бізнесу свідчать, що у квітні-травні кількість непрацюючих представників бізнесу скоротилася з 42 до 25 %; 17 % вже відновили роботу після тимчасового припинення і ще 23 % готувалися до відновлення. Також, збільшилася кількість підприємців, що працюють у повному обсязі – з 13 до 20 %. За перші три місяці війни динаміка реєстрацій нового бізнесу вже наблизилася до 53 % від довоєнного аналогічного

References

1. Гнатенко І.А. Методологічні аспекти розвитку інноваційного підприємництва: теорія та практика: монографія / І.А. Гнатенко. – Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2019. – 253 с.
2. Klymenchukova N., Oviechkina O., Bulkot G. Institutional and security aspects of the development of entrepreneurship in the conditions of digitalization of the economy / N. Klymenchukova, O. Oviechkina, G. Bulkot // Problems of systemic approach in the economics. - 2022. - № 2 (88) - P. 7-12. - Access mode: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2022-2-1>

періоду березня-квітня 2021 р. За травень-червень 2022 р. цей показник вже зріс до 78 % [5].

Державне регулювання підприємницької діяльності передбачає цілеспрямоване формування урядовими структурами відповідних прямих та опосередкованих інструментів державної підтримки бізнесу, а саме: створення стимулів, використання матеріальних та фінансових ресурсів, що залучаються для суб'єктів підприємництва. Пріоритетність державного регулювання бізнес-діяльності обумовлює необхідність переходу від прямого адміністративного сприяння до формування сприятливого соціально-економічного середовища щодо удосконалення механізмів та інструментів стимулювання розвитку суб'єктів бізнесу.

Президент України В. Зеленський зазначив: «щоб компенсувати втрати в економіці, спричинені повномасштабним вторгненням Росії, необхідно щоб країна працювала і жила, незважаючи на те, що війна. Треба звикнути з думкою, що не варто чекати моменту, коли жодного пострілу не буде. Може бути по-різному. Тому треба працювати. Необхідно відновлення бізнесу, оскільки лише за перший місяць війни дефіцит державного бюджету склав 7 млрд євро» [1].

Саме тому урядом України напрацьовуються механізми щодо створення лояльних умов розвитку бізнесу, який є фундаментальною основою економіки та головним джерелом поповнення бюджету. Українська економіка від початку війни втратила орієнтовно до 50% виробничих потужностей, які були розташовані на тимчасово окупованих територіях [2]. Наслідки російської ескалації для України обговорюються на найвищому міжнародному рівні, зокрема,

наслідки для глобальної продовольчої безпеки, оскільки Україна, як відомо, входить до числа найбільших експортерів сільськогосподарської продукції.

Війна завдає величезних збитків бізнесу, всім категоріям і групам громадян, а також державі в цілому. За офіційними даними, серед працюючих 17% підприємств – це в основному експортери продовольчої продукції (саме вони найменш постраждали від війни). А от потужні металургійні заводи та аграрні підприємства вимушені були повністю призупинити свою діяльність. Аграрний бізнес та металургія є ключовими галузями нашої держави, які приносять кошти в бюджет та забезпечують роботою тисячі людей [3].

За таких важких умов українській владі нагально потрібно акумулювати свої зусилля і спрямувати ресурси на підтримку українського бізнесу, який зараз потребує правильних дій та рішень. Держава допомагає бізнесу розвиватись та стійко триматись на ринку в нинішніх умовах, знизивши відсоткову ставку за кредитами, про це свідчить аналізування ситуації із загальною кількістю кредитів, які були видані в перший місяць війни, можна сказати, що за такого сприяння бізнес має бажання розвиватись та відновлювати свою діяльність. При оформленні кредитів у воєнний стан кожен підприємець і бізнесмен бачать майбутнє своєї справи, а отже і своє власне майбутнє в Україні, і це є вкрай необхідним і позитивним для відновлення вітчизняної економіки.

Не менш важливим в спроможності кредитування є наявність активів у комерційних банках України, які на основі аналізу даних Міністерства фінансів у березні 2022 року є вищими на 9% ніж рік тому, у березні 2021 року. Така статистика свідчить про спроможність українських банків надавати кредити [7].

Також варто відзначити, що більшість суб'єктів бізнесу (за виключенням згідно закону для окремих видів діяльності та осіб) зможуть сплачувати замість податку на прибуток та ПДВ єдиний податок з обігу у розмірі 2 %. Для обрання або переходу на спрощену систему оподаткування із наведеними особливостями суб'єкт господарювання до останнього числа місяця, що передуює періоду переходу на спрощену систему оподаткування, має подати до контролюючого органу за місцем податкової адреси відповідну заяву, тобто автоматичного переходу не передбачено. Новостворені суб'єкти підприємницької діяльності, які бажають обрати спрощену систему оподаткування з урахуванням особливостей оподаткування, зазначених вище, подають заяву за загальною процедурою та отримати звільнення від сплати єдиного податку платників 1 та 2 груп [5]. Такі платники матимуть право не сплачувати єдиний податок, декларацію за період несплати податку їм не потрібно буде заповнювати. Відповідні норми теж діятимуть

тимчасово з 1 квітня 2022 р. до припинення / скасування воєнного стану [9].

Для відновлення платоспроможності бізнесу та повернення на довоєнний рівень розвитку потрібен буде час, оскільки війна суттєво виснажила в економічному плані більшість суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим постає питання необхідності пролонгування податкових реформ щодо нарахування та сплати єдиного податку і на певний період у післявоєнний час.

Також не можна не згадати, що цьогоріч навесні запрацювала державна Програма релокації бізнесу, спрямована на перенесення виробничих потужностей підприємств на безпечні території.

Надзвичайно важливим є скасування імпорتنих в'їзних мит на певні товарні групи, що дозволяє вітчизняним підприємствам економити на сплаті митних платежів та спрямувати кошти для підтримки працівників зокрема та бізнесу в цілому.

Наступне урядове рішення безпосередньо стосується полегшення діяльності суб'єктів бізнесу під час дії воєнного стану, а саме скасування проведення перевірок. Необхідно зауважити, що спершу було прийнято рішення про відміну майже всіх перевірок, які стосуються діяльності суб'єктів бізнесу але потім прийняті рішення були відкориговані та внесені відповідні правки до законів [8]. Таким чином, одним із нововведень, яке було запроваджено на період воєнного, надзвичайного стану та протягом трьох місяців після його скасування – це встановлення мораторію на перевірки щодо повноти нарахування, декларування та сплати єдиного соціального внеску. Відповідно перевірки, розпочаті до 24 лютого, були призупинені. Штрафні санкції та пеня щодо порушення правил нарахування, декларування та сплати єдиного соціального внеску на відповідний період не застосовуються [9].

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що дії українського уряду з підтримки вітчизняного бізнесу в умовах воєнного стану, є цілком раціональними і враховують особливості кожного з видів бізнес-діяльності і створюють підґрунтя для його успішного відновлення, функціонування та розвитку.

Список літератури

1. Промова Президента України: «Аби ситуація в економіці покращилася, потрібно, щоб країна жила й працювала попри війну». Офіційне інтернет-представництво президента України. URL : <https://www.president.gov.ua/news/abi-situaciya-v-ekonomici-pokrashilasya-potribno-shob-krayin-74389> (дата звернення: 28.09.2022)
2. Я. Голобородько. Війна в Україні: економіка, бізнес, логістика, допомога./ Голобородько Я. // Офіційний сайт транспорту та логістики. URL: <https://trans.info/ru/viyna-v-ukrayini-ekonomika-biznes-logistika-dopomoga-279148> (дата звернення: 27.09.2022).
3. Рівень безробіття в Україні з 2000 по 2021 рр. URL: Офіційний сайт Міністерства фінансів

України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/> (дата звернення: 28.09.2022).

4. Верховна Рада прийняла податкові стимули для бізнесу під час війни. – 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cutt.ly/pKXHSCN>

5. Війна та регіони України: як змінюється привабливість для підприємців. – 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cutt.ly/3KXHLyN>

6. Дмитро Шварц. Створення надійного тилу: як працює державна програма релокації бізнесу. URL: Інформаційне агентство «УНІАН». <https://www.unian.ua/economics/finance/stvorennya-nadiynogo-tilu-yak-pracyuye-derzhavna-programa-relokacii-biznesu-novini-ukrajina-11771461.html> (дата звернення: 28.09.2022).

7. Інформація про результати Державної програми «Доступні кредити 5-7-9». Сайт

«Єднання заради розвитку ФПП». URL: <https://bdf.gov.ua/uk/informaciya-pro-rezultati-derzhavnoji-programi-dostupni-kredit-5-7-9> (дата звернення: 28.09.2022).

8. Зміни, що вносяться до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723: Постанова КМУ від 12.03.2022 № 274. Офіційний веб портал ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.09.2022).

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України № 2120-IX від 15.03.2022 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cutt.ly/xKXFOtC>

UDC 378.4

Т. Беялов, В. Кохно

taliatbielalov@gmail.com, kokhno.v@outlook.com

Kyiv National University of Technologies and Designy, Kyiv

FORMATION OF THE MODERN MODEL OF INTERACTION OF BUSINESS AND INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION IN POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE

In recent years, there has been a trend of strengthening cooperation between higher education and business in Ukraine. The system of interaction between higher education and business in different countries functions differently. Despite the fact that we are talking about countries with developed markets, the list of differences seems quite long. These differences are caused by such factors as the historically formed nature of relations between society and the state, traditions of resolving business conflicts, different types of economic behavior of the population, the level of political culture, and the distribution of resources between different universities. The modern business model is such a composition that transforms innovative technologies into economic benefits for the enterprise and high consumer value for customers. Important features of the modern business environment are: intensifying competition between national and foreign institutions of higher education; emergence of new types of risks in business activities, which are not only economic, but also social and political; the nature of periodic fluctuations in financial markets that change the speed and direction of capital movement.

In such changing conditions, it is especially important to ensure the effective functioning of economic entities, the confirmation of which is the increase in the market value of the enterprise, which becomes possible thanks to the formation of its competitive business model.

Modern business models can be created for: a specific product or service (a group of homogeneous products/services), enterprises as a whole, group of enterprises or holding.

In post-war reconstruction, taking into account the diversity of modern business models and higher education institutions and their structural complexity, it is appropriate to identify a basic set of basic elements that allow to standardize the description of models, facilitate their perception and management.

Each modern model should characterize the following fundamental aspects of the business of any enterprise:

- 1) what is the consumer value offered by the enterprise, the actual state of the economic system;
- 2) how the enterprise creates consumer value;
- 3) how the enterprise implements consumer value.

Today's reality is that the "shelf life" of modern business models and institutions of higher education is getting shorter and shorter. Therefore, every organization has a keen need to constantly create modern business models necessary for the survival and growth of its own business in conjunction with higher education institutions, taking into account the resources and innovations at its disposal [1].

The high variability of consumer needs requires entrepreneurs to constantly improve their business model in order to maintain consumer loyalty.

The standards of Ukrainian higher education do not keep up with technological progress, innovations and the ever-increasing demand for suitable specialists in the industry. The education system continues to focus on lectures and exams without paying enough attention to the realities of practical professional life.

In the end, we have two interdependent sectors that are in fact not connected: business and higher education.

Therefore, it is unlikely that graduates can be counted on as future successful and efficient workers if their training is based on outdated methods and anachronistic educational models.

In the conditions of globalization, innovation and the development of the competitiveness of the economy can be maintained only in the presence of a high-quality education system and high-quality human capital.

Partnerships of organizations in the spheres of higher education and business are a rather specific type of cooperation due to the peculiarities of higher education institutions, a wide list of areas of their activity, specialties for which specialists are trained, goals and opportunities. Partnerships are win-win for both parties.

Universities provide themselves with income and new ideas from the field of business, which helps them to form high-quality and relevant competences for the labor market in students, to improve the qualifications of teachers, to secure requests for conducting scientific research, to support them materially and financially, to improve their own financial condition by providing an expanded list of services for financially capable organizations in the business sphere. The existence of a rather extensive classification of types of partnership relations is connected with the fact that their formation depends on the conditions under which they are created, the participants and the goals they set for themselves. The types of partnerships may depend on the term for which they are concluded, the degree of coverage of the market and industry, the type of market structures, residency and number of participants, goals and the main goal of the partnership [3].

The development of business education in Ukraine has reached a level that meets world standards in this field. This positive trend is changing the business environment. Business education seems to open the eyes to opportunities and prospects here and now, helps to develop those who do not want to wait for someone abstract to change something, but initiate these changes themselves. In the post-war recovery, Ukrainians are ready to create and learn qualitatively new approaches to doing business, which are based not only on the meaning of money, but also on values and mission. That is why there are many affordable programs for entrepreneurs.

Today, technoparks and technopolises are special forms of integration of business and science. A technology park is an innovative complex located on a certain territory and combines scientific, industrial, and personnel potential with the aim of creating and implementing highly effective types of equipment, technology, materials, and products of new generations [4].

Scientific and technological parks, combining scientific research, technological and production enterprises, ensure the fastest implementation of the results of scientific research and research works, inventions in industry and business [2].

Most of the existing technology parks in Ukraine were created on the basis of scientific centers or at higher educational institutions that have powerful scientific divisions. In recent years, the development of technoparks has been held back by the lack of state support, but practice has shown their effectiveness, and

the need for their creation by researchers is not in doubt. Enterprises included in the technology park have the ability to receive such services on preferential terms as consulting from professionals on issues of scientific and technical development, the latest technologies, management, marketing, accounting and tax accounting, reporting, jurisprudence, permanent or temporary use of office, production premises and warehouse premises, telephone communication, the Internet, and are also designed to serve budding entrepreneurs, scientists, developers, engineers in order to ensure quick and direct implementation of developments and business plans.

Conclusions from this study. Analysis of the main models of interaction between business and the state shows that each of them was formed in specific cultural, economic and social conditions, each has its own strengths and weaknesses. Ukraine's transition to innovative development is important for improving the domestic economy. The formation of Ukraine as a high-tech competitive state requires the intensification of the processes of development, implementation and widespread use of the latest technologies, which is impossible without the organization of close and fruitful cooperation between enterprises and universities. Higher education is considered as one of the most important incentives for the introduction of innovations.

However, the existing modern model of business interaction of the higher education system is not fully implemented today, mainly due to the insufficient level of partnership development between universities and the business sphere, which is recognized as one of the key problems of the formation and implementation of the state innovation policy in Ukraine. Active and purposeful work on the creation of productive modern models of interaction between business and the sphere of higher education, on the one hand, will make it possible to increase the effectiveness of education and scientific research, and on the other hand, will contribute to increasing the innovativeness of domestic business, ensuring its stable development, and, therefore, the growth of innovative the potential of the national economy and its competitiveness.

In the post-war recovery, Ukrainians are ready to create and learn qualitatively new approaches to doing business, which are based not only on the meaning of money, but also on values and mission. That is why there are many available avenues.

References

1. Business is focused on quick profit [Electronic resource]. Access mode: <http://ubcooperation.eu/pdf/driversbarriers.pdf>
2. Technological parks - eferat-ok.com.ua/work/tehnoparki-ukraini/
3. Shcherbata T. Theoretical aspects of establishing partnership relations between enterprises and universities / T. Shcherbata // Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Problems of economics and management. – 2016. – No. 847. – P. 193–197.
4. Електронне джерело: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2186/tehnologichniy-park>

БІЗНЕС-ОСВІТА ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Динамізм розвитку сучасного інформаційного суспільства призвів до необхідності розбудови інституту професійної освіти. В економіці, що базується на знаннях, вища освіта перетворюється на тривалий безперервний процес, коли людина стикається з необхідністю освоєння нових професійних знань та умінь протягом усього життя. Для економічного розвитку країни в повоєнний період вміння правильно вести бізнес та будувати успішну підприємницьку діяльність є досить актуальним та гострим питанням.

Бізнес-освіта є напрямом професійної освіти, в рамках якої здійснюється підготовка фахівців з ринкової економіки: менеджерів, підприємців тощо. Особливістю бізнес-освіти є практикоорієнтований підхід та застосування активних методів навчання, оскільки підприємництво як явище передбачає практичну діяльність людини, що поєднує працю та підприємницькі здібності. Бізнес-освіта відіграє у процесі гармонізації ринку праці, оскільки у результаті здійснюється підготовка затребуваних реальним сектором економіки підприємців, підвищення якості людського капіталу. У свою чергу, розвиток малого підприємництва у всіх сферах економіки країни призводить до монополізації виробництва, розвитку конкуренції, здатності малих фірм швидко реагувати на умови зовнішнього середовища і запити споживачів. У складній економічній ситуації саме малі підприємства не вимагають значних стартових інвестицій, забезпечують високу оборотність ресурсів, мають нижчий рівень витрат на виробництво та управління, здатні швидше реагувати на зміни споживчого попиту. Крім того, розвиток малого підприємництва створює нові робочі місця та сприяє зниженню соціальної напруженості.

Перші школи бізнесу з'явилися у США наприкінці XIX – початку XX ст. Найперша – Школа бізнесу Пенсільванського університету – виникла в 1886 р. У 1919 р. була утворена Американська асоціація університетських шкіл бізнесу – AACSB. Американський підхід до організації бізнес освіти був заснований на формуванні «професійного менеджера». Менеджмент розглядався як особлива самостійна наука. Менеджери, які виконували управлінську функцію, займали високе становище у суспільстві.

Найбільшого розвитку бізнес-освіта здобула в середині XX століття. Тоді в результаті цілеспрямованої діяльності AACSB школи бізнесу

різко посилили науковий та академічний рівень своїх навчальних програм. Вони відійшли від домінуючого раніше прагматизму навчальних планів, зосереджених, головним чином, на фінансових, комерційних, правових питаннях. Тільки в США підготовка на програмах MBA з 1960 по 1969 роки зросла приблизно в 10 раз, склавши 40 тис. чоловік на рік. У цей же час набула розвитку система підвищення кваліфікації та управлінських тренінгів.

У країнах Західної Європи бізнес-програми підготовки управлінських кадрів американізованого типу почали поширюватися в 1950-х роках як доповнення до вже існуючої потужної системи вищої освіти економічного спрямування. Лідером бізнес-навчання в Європі була Великобританія, проте бізнес-освіта також активно розвивалася в Іспанії, Франції, Італії.

У 1964 р. було засновано західноєвропейську асоціацію шкіл бізнесу – European Foundation for Management Development (EFMD). Європейці швидко усвідомили громіздкість і дорожнечу американської системи MBA, тому виробили на її основі модифіковану та спрощену, більш «практичну» модель бізнес-освіти, яка отримала новий імпульс розвитку після розгортання в 2001 р. Болонського процесу. За останні двадцять років помітно зросла кількість бізнес-шкіл у різних регіонах світу, що стало результатом загальної лібералізації економіки та поширення ринкових принципів економічної організації.

Розглянемо світовий досвід бізнес-освіти на прикладі найкращих бізнес-школ 2022-2023 року за рейтингом Bloomberg Businessweek [1].

Топ-10 найкращих бізнес-шкіл США:

1. The University of Chicago Booth School of Business
2. Harvard Business School
3. Kellogg School of Management – Northwestern University
4. Tuck School of Business – Dartmouth
5. MIT Sloan School of Management
6. The Wharton School of the University of Pennsylvania
7. Columbia Business School
8. University of Virginia Darden School of Business
9. Yale School of Management.

Топ-10 найкращих бізнес-шкіл Європи:

1. IMD Business School for Management and Leadership
2. INSEAD

3. IESE Business School
4. London Business School
5. SDA Bocconi School of Management
6. Business School St. Gallen
7. Mannheim Business School
8. Cambridge Judge Business School
9. Saïd Business School at the University of Oxford

10. ESADE.

Топ-5 найкращих бізнес-шкіл в Азійсько-Тихоокеанському регіоні:

1. Shanghai University of Finance and Economics

2. Hong Kong (HKUST)

3. CEIBS

4. National University of Singapore

5. Indian Institute of Management Bangalore.

З 2020 року, коли кількість випадків Covid-19 різко зросла в усьому світі, керівники бізнес-шкіл, викладачі та співробітники перебували у стані постійної адаптації: спочатку повністю Stanford Graduate School of Business дистанційно, потім частково гібридно, розробляли більше варіацій цих підходів. Школи розробили протоколи та протестували цифрові інструменти для дистанційного навчання, прагнучи забезпечити безперервне навчання на очікуваному рівні.

Наявність дистанційного навчання дає можливість нашим громадянам отримати потрібну їм освіту за кордоном.

Європейські бізнес-школи відрізняються великою спеціалізацією, що робить їх конкурентоспроможнішими. Наприклад, Лондонська школа бізнесу (LSB) [3], вона є бізнес школою Лондонського університету, створена у 1964 році. Починаючи з випуску 2010 видає власний диплом, до цього періоду видавався диплом Лондонського університету. Школа пропонує повну програму проходження навчання за програмою MBA (Master of Business Administration), а також докторські та багато інших програм підвищення та здобуття освіти, включаючи: перша у світі програма Masters in Finance, Masters in Management, Executive MBA, Sloan тощо. Лондонська школа бізнесу є привабливою для фінансистів – її MBA з фінансів вважається найкращою в Європі. Роттердамська школа менеджменту та британська бізнес-школа Cass відомі своїми програмами з підприємництва. Ще одна перевага європейських бізнес-шкіл – мультилінгвізм. У багатьох бізнес-школах викладання ведеться двома мовами – англійською та мовою країни, де вона розташована. Так, французька школа HEC пропонує 16-місячний курс MBA англійською та французькою мовами. У

випускниках HEC зацікавлені багатонаціональні корпорації, яким потрібні співробітники, які розмовляють кількома мовами. Двомовні програми є у іспанської IESE [2], італійських SDA Bocconi та MIB. Для європейських шкіл бізнесу особливо характерна гнучкість та висока адаптивність. На сьогоднішній день у європейських країнах налічується понад 500 бізнес-шкіл. Британською асоціацією MBA, яка контролює якість викладання, акредитовано лише третину з них. Вартість навчання у європейських бізнес-школах залежить від престижності школи та становить від 10 до 40 тис. євро на рік, що значно дешевше, ніж у США.

Щороку кількість студентів на програмах MBA у Європі збільшується. На відміну від американських шкіл, європейські бізнес-школи більше спираються на конкретні знання ринку, ніж стандартні моделі та бізнес-ситуації. Іншими словами, вони навчають, перш за все, рішення конкретних бізнес-завдань. У більшості європейських шкіл навчання триває один рік, що дозволяє економити гроші та час. Школи бізнесу Європи відрізняються інтернаціональним складом учнів, що сягає майже 96%, як у швейцарській IMD-Lausanne. У європейських школах понад 70% слухачів – іноземні громадяни, тоді як у США їхня кількість не перевищує 30%. У разі глобалізації це дуже важливо.

Огляд європейського досвіду інституту бізнес-освіти дозволяє зробити висновок: воно з'являється там і тоді, де і коли створюються для цього необхідні умови. Насамперед, це стосується створення необхідного економічного середовища та необхідного рівня розвитку освіти. Якщо перше формує запит на бізнес-освіту, то друге надає можливості та ресурси для задоволення потреб у бізнес-навчання. Процес інституціоналізації бізнес-освіти передбачає розвиток відповідної законодавчої бази, формалізації правил функціонування цього інституту, створення об'єднань, які прямо чи опосередковано регулюють якість надання бізнес-освітніх послуг, формування освітніх потреб певних соціальних спільностей та стійких практик їх реалізації через систему установ бізнес-освіти.

Список літератури

1. Bloomberg Businessweek	URL:
https://www.bloomberg.com/business-schools/	
2. IESE Business School	URL:
https://www.iese.edu/	
3. London Business School	URL:
https://www.london.edu/	

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ОСВІТА: БІБЛІОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ

В умовах переходу економіки України до інвестиційно-інноваційної моделі все більш актуальним стає розвиток підприємництва, яке займає важливу роль у розвитку економічної системи. Так, австрійський і американський економіст, соціолог та історик економічної думки Йозеф Шумпетер зазначав, що підприємництво стимулює інновації, сприяє омолодженню економіки, запроваджує ефективні та дієві засоби виробництва, а також є енергійною силою економічного розвитку. Відповідно, уряди країн посилюють заохочення розвитку підприємництва [1]. Канадські дослідники Джон Мейер та Наталі Аллен у своїй відомій роботі «Трикомпонентна модель прихильності організації» [2] стверджували, що підприємництво є найважливішим механізмом виробництва багатства, створення робочих місць, інновацій та соціально-економічного розвитку.

Враховуючи важливість підприємництва для ринкової економіки, уряди більшості країн намагаються стимулювати розвиток знань про механізми, принципи, способи підприємництва, особливо серед молоді. Уряди стимулюють і освітні заклади, зокрема університетам рекомендується створювати відповідні підрозділи, які будуть відповідати за комерціалізацію знань, а також через певні освітні програми, спрямовані на навчання підприємництву та підготовку кваліфікованих фахівців, здатних створювати та розвивати інноваційний бізнес.

Слід зауважити, що з кінця XX ст. розвинені країни світу почали перехід від менеджеріальної до підприємницької економіки [3]. Невипадково особливо інтенсивно питання навчання студентів підприємництву стали обговорюватися в світі в останні 25-30 років, по мірі визрівання нової моделі так званого підприємницького університету, або університету третього покоління.

З розумінням важливості розвитку підприємницької діяльності підвищується і зацікавленість науковців, які досліджують механізми впровадження підприємництва в освіту. У світових наукових журналах, які включені у наукометричні бази Scopus та Web of Science за ключовими словами «підприємницька освіта» у період 2011-2021 рр. було знайдено 736 статей. Більше 300 статей присвячено методикам підприємницької освіти в закладах вищої освіти, також автори приділяють увагу участі в соціальному підприємстві, впливу культурних особливостей країни на формування підприємницьких навичок, впровадженню нових технологій навчання, включаючи онлайн-платформи. Також, у підготовці майбутніх фахівців робиться

більший акцент на вироблення «ефектуальної» мотивації та поведінки [4]. Так, у статті «Основні підприємницькі компетенції та їх взаємозалежність: висновки з дослідження ірландських та іранських підприємців, студентів університетів та науковців» [5] автори M. RezaeiZadeh, Hogan M., J. O'Reilly, J. Cunningham, E. Murphy досліджують вплив культурних особливостей Ірландії та Ірану на формування ключових підприємницьких компетенцій у студентів, які навчаються за програмами бізнес-освіти. Значна увага приділяється впливу культурного аспекту на розвиток підприємництва взагалі та студентського підприємництва зокрема у взаємозв'язку з університетськими програмами підприємницької освіти та простежується зв'язок між підприємницькою активністю університету та рівнем розвитку студентського підприємництва у ньому.

Ряд статей присвячено вивченню специфіки підприємницької освіти у фахівців різних галузей. Наприклад, австралійські вчені R. Barnes та MJ de Villiers Scheepers у статті «Боротьба з невизначеністю для випускників журналістики: модель навчання досвіду підприємництва» [6] розглядають методики та модель навчання підприємницьким здібностям для журналістів.

Також, науковці досліджують «м'які навички» у формуванні підприємницьких компетенцій у системі освіти. Так, один із провідних вчених у галузі підприємницької освіти шведський науковець B. Johannisson виділяє 5 базових компетенцій [7], важливих для підприємця, а саме:

1. Розуміти, навіщо людина цим хоче зайнятися.
2. Вміти займатися підприємництвом.
3. Знати механізми взаємодії для успішності бізнесу.
4. Відчувати, коли потрібно запустити бізнес.
5. Мати знання. Водночас роль soft skills у сучасних умовах.

В Україні, також, чималу увагу науковці присвячують вивченню підприємницької освіти. Так, Бухаріна Л.М. вивчає вплив підприємницької освіти на розвиток економіки на регіональному рівні та зазначає «збільшення економічного контенту в освітніх програмах та використання професійної перепідготовки як важливої форми реагування на зміни, сприяє структурно-якісному коригуванню трудових ресурсів відповідно до вимог ринку праці та дозволяє адаптуватися до попиту на ринку праці. Елементи підприємницької обізнаності повинні закладатися ще з дитинства в сім'ї та в школі» [8].

Значну увагу українські науковці приділяють створенню «підприємницьких університетів». Так, у 2021 році було захищено докторську дисертацію Беляловим Т.Е. на тему «Теоретико-методологічні засади розвитку підприємницького університету як центру інноваційних технологій», яка стала першим комплексним дослідженням розвитку таких установ в Україні та в подальшому може стати стартовою точкою для формування підприємницьких університетів в Україні.

Таким чином, можна зробити висновки, що підприємництво не закладено в генах людини, а може бути розвинено за допомогою сучасних освітніх методик і впровадження їх у освітній процес буде мати позитивний ефект як для майбутніх фахівців, які зможуть бути не лише фахівцями у своїй справі, а і реалізовувати підприємницькі проекти так і для держави, яка отримає підвищення підприємницької активності, що буде сприяти структурним змінам в економіці.

Список літератури

1. O'Connor A. A conceptual framework for entrepreneurship education policy: Meeting government and economic purposes // *Journal of Business Venturing*. 2013. Vol. 28. № 4. P. 546-563.
2. Meyer J.P., Allen, N.J. A three-component conceptualization of organizational commitment // *Human Resource Management Review*. 1991. Vol. 1. № 1. P. 61-89.
3. Audretsch D., Thurik A. Model of the Entrepreneurial Economy // *International Journal of Entrepreneurship Education* 2(2): 143-166. 2004, Senate Hall Academic Publishing.
4. Saras D. Sarasvathy. Causation and Effectuation: Toward a Theoretical Shift from Economic Inevitability to Entrepreneurial Contingency // *The Academy of Management Review* Vol. 26, No. 2 (Apr., 2001), pp. 243-263 (21 pages).
5. Morteza RezaeiZadeh. Michael Hogan. John O'Reilly. James Cunningham & Eamonn Murphy. Core entrepreneurial competencies and their interdependencies: insights from a study of Irish and Iranian entrepreneurs, university students and academics // *International Entrepreneurship and Management Journal* 13(1). March 2017. DOI:10.1007/s11365-016-0390-y
6. Renee Barnes. Tackling Uncertainty for Journalism Graduates: A model for teaching experiential entrepreneurship // *Journalism Practice* 12(1):1-21. January 2017. DOI:10.1080/17512786.2016.1266277
7. Bengt Johannisson. University training for entrepreneurship: Swedish approaches // *Entrepreneurship and Regional Development* 3(1):67-82. January 1991. DOI:10.1080/08985629100000005.
8. Бухаріна Л. М. Підприємницька освіта як передумова розвитку економіки на регіональному рівні. Підприємницька модель економіки та управління розвитком підприємства: тези I Міжнародної науково-практичної конференції Житомир: ЖДТУ, 2018. С. 498-501

УДК 349.22:331.106

Ю. Дем'янчук, М. Клименко

Demianchuk.yv@knuutd.edu.ua

Київський національний університет технологій та дизайну, Київ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ураховуючи статтю 43 Конституції України кожен громадянин нашої країни має право на працю, яку він вільно обирає або на котру самостійно погоджується [1]. Кожен працівник, який влаштовується на працю укладає трудовий договір. Даний договір є фундаментом зародження будь яких трудових правовідносин.

За трудовим договором обидві сторони обіцяють виконувати свої зобов'язання, а саме: робітник виконувати зазначений у договорі об'єм праці, а працедавець платити достатню заробітну плату. Отже, сторонами такої угоди є працівник і власник підприємства, або уповноважена ним особа [2].

Як правило, трудовий договір прийнято укладати у письмовій формі з наданням документу, що посвідчує особу, тобто паспортом, трудовою книжкою, або (за випадку якщо її ще нема) документів про освіту та стажування.

Трудові договори за строком поділяють на: короткострокові, довгострокові і ті, що не мають

строку – безстрокові. Беручи до уваги Кодекс законів про працю України, у ньому було визначено наступні підстави, що стосуються припинення трудового договору [3]. Договір може бути зупинений по угоді обох сторін. Це стосується як того, що був укладений на певний строк, так і безстрокового.

Припинити трудовий договір можна коли завгодно, але лише із-за тої умови, коли між власником та працівником було досягнуто угоду про припинення трудового договору. Першим, хто може запропонувати розірвати договір може бути як працівник, так і працедавець. Працівник може бути звільненим з даного напрямку праці, лише у тому випадку, якщо обидві сторони досягли згоди у цьому.

Буває таке, що заява працівника стосовно його звільнення з посади пишеться за власним бажанням через те, що він не може продовжити працю, через здоров'я. Тоді, власник або уповноважений ним орган має розірвати трудовий договір у той строк, про який просить сам працівник.

Якщо у заяві працівника відсутнє прохання про звільнення до закінчення строку попередження, то розірвання власником договору до настання двотижневого строку вважається незаконним.

У випадку якщо працівник після закінчення строку попередження про звільнення не полишив працю, але і не вимагає розірвання трудового договору, власник не може звільнити його, спираючись на подану раніше заяву. Винятки становлять лише випадки, коли на його місце вже було взято іншого працівника, якому згідно з законодавством не може бути відмовлено в укладенні трудового договору [4].

Законодавством, котре ми маємо на даний момент, працівнику надано право у визначений ним строк розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо працедавець не виконує правила прописані у договорі, умови колективного або трудового договору. Частіше всього, подібні рішення приймаються через затримку заробітної плати.

Щодо спорів про дострокове розірвання договору, то вони повинні вирішуватись в загальному порядку, заздалегідь встановленому для розгляду трудових спорів.

Розірвання трудового договору по ініціативі власника або уповноваженого ним органу. У законодавстві прописані варіанти, за якими безстроковий трудовий договір, а також строковий трудовий договір до закінчення строку його чинності можуть бути розірвані власником або уповноваженим ним органом. До таких належать:

- якщо проводиться реорганізація, банкрутство, перепрофілювання підприємства, скорочення чисельності або штату працівників в організації;

- якщо працедавець побачив, що робітник має недостатню кваліфікацію або не може працювати по стану здоров'я;

- якщо праця працівника пов'язана з доступом до державної таємниці, а у нього немає на це дозволу;

- якщо найманий працівник без поважних на те причин відповідно до своїх обов'язків, що були прописані трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку (якщо працівник має засоби стягнення) не з'являвся довгий час на робочому місці;

- якщо працівник не був на праці впродовж дня або був відсутній більше трьох годин протягом робочого дня без поважних на те причин;

- якщо найманий робітник не був на роботі більш чотирьох місяців підряд через тимчасову непрацездатність. Винятком цьому є вагітність та пологи. Але можуть бути випадки, коли законодавством не встановлений триваліший строк збереження робочого місця при певному захворюванні. За працівниками, які втратили працездатність через отримання трудового каліцтва або професійного захворювання, місце праці зберігається до відновлення працездатності або встановлення інвалідності після цього випадку;

- якщо працівника, який раніше виконував цю роботу хочуть поновити на посаді;

- якщо робітник приходить на роботу та намагається виконувати свої обов'язки у стані алко / нарко або токсичного сп'яніння;

- якщо робітник розкрадає майно власника, встановленого вироком суду, який набрав чинності, чи постановою органу, до компетенції якого входить накладення адміністративного стягнення або застосування заходів громадського впливу [5].

При звільненні працівників за ініціативою власника або уповноваженого ним органу з причин незалежних від них, а саме, із-за скороченням чисельності або штату працівників, при виявленій невідповідності займаній посаді або виконуваній праці і при поновленні на працю іншого працівника, який раніше виконував дану працю, власник або уповноважений ним орган повинен запропонувати працівникові переведення на іншу працю.

Працівника не можна звільнити в період його тимчасової непрацездатності. Виняток становлять лише неявка на працю впродовж довгого строку і відпустки [6].

Порядок розірвання трудового договору з ініціативи працівника залежить від того, чи це безстроковий чи строковий договір. Працівник має право розірвати безстроковий трудовий договір, попередивши про це власника або уповноважений ним орган письмово за два тижні.

Отже, трудовий договір – це документ, за допомогою якого працедавець заручається зобов'язанням найманого робітника виконувати певні обов'язки відповідно до своєї кваліфікації. А співробітник, який влаштовується на працю на певне підприємство, отримує гарантії, що стосуються його заробітної плати, пільг і умов праці. Тому, задля унеможливлення негативних наслідків щодо незаконного укладення трудового договору в умовах воєнного стану в Україні необхідно дотримуватися норм чинного законодавства України. Дані аспекти допоможуть реалізувати державну політику в Україні в умовах воєнного стану задля поліпшення умов трудових відносин між працедавцем і найманим працівником.

Список літератури

1. Конституція України // Офіційний сайт Верховної Ради) України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Матвійчук А. Адміністративно-правове забезпечення державної регуляторної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 108–111.
3. Гаврилюк О. Особливості припинення дії трудового контракту. 2019. № 8. с. 74–76.
4. Бойко М. Д. Трудове право України. Навч. посіб. К.: Олан, 2018.
5. Людина і праця: Довідник з правових питань. Уклад. І. П. Козинцев, Л. А. Савченко. К.: Юрінком Інтер, 2018.
6. Трудове право України підручник / за загальною редакцією М. І. Іншина, В. Л. Костюка, В. П. Мельника. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ: Центр учбової літератури, 2018.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Головне значення освіти як чинника суспільного розвитку міститься у її функціоналі, що проявляється в залученні людини до соціальних та культурних цінностей серед яких - мораль, право, культура. Усі науковці, діяльність яких пов'язана із освітянською сферою, вважають, що розвиток освіти впливає на підвищення рівня соціальної стабільності країни [1, 2]. Головним функціоналом освіти галузі 08 «Право» є формування та розвиток загальних і професійних компетентностей в галузі права, які передбачають можливості для кар'єри в сфері формування права і розбудови правової держави.

Поява терміну «компетентність» в науковій літературі у 60 – 70-х роках XIX ст. обумовлена теорією про те, що для успішної діяльності в будь-якій професійній сфері, недостатньо лише знань. Важливою складовою ефективності фахівця є його здатність застосовувати знання для розв'язання конкретних проблем та ситуацій, які виникають у реальній професійній діяльності та житті. Таким чином, знання виступають лише як когнітивна основа компетентності фахівця. Професійною сферою юристів є юридична діяльність. Юридична діяльність це особливий вид соціальної практики, яка пов'язана з такими засадами, як юридична освіта, аналітичне мислення, знання чинного законодавства, розуміння процедурно-процесуальних особливостей провадження юридичної справи, вважає Д.Г. Манько [3, 42]. Цвік М.В. пише, що юридична діяльність є системою юридично значущих, законодавчо регламентованих дій та операцій, які спрямовані на задоволення публічних і приватних інтересів [4 с. 391]. С.Д. Гусарев характеризує юридичну діяльність як різновид правової діяльності, що здійснюється у сфері права юристами на професійній основі з метою отримання правового результату, задоволення потреб та інтересів соціальних суб'єктів відповідно до вимог права» [5, с. 85].

Загальновідомо, що юридична діяльність здійснюється у різноманітних сферах людської діяльності та має дві головні функції - загально-соціальну та спеціально-юридичну, а тому відноситься до професій з підвищеним рівнем відповідальності [7, 8]. Професію юриста відносять до системи «людина – людина», а рівень професійної компетентності вимірюють рівнем успішності, ефективності та продуктивності діяльності, яку юрист виконує.

Науковці класифікують юридичну діяльність за профілем як: правотворчу, правоохоронну,

правозастосувальну. За суб'єктами реалізації юридична діяльність класифікується як: оперативно-розшукова, слідча, пенітенціарна, прокурорська, адвокатська, нотаріальна. За змістом юридична діяльність класифікується як: пізнавальна, конструктивна, комунікативна, організаційна. Крім того, в юридичній діяльності виокремлюють ще й допоміжні види юридичної діяльності, які не відносяться до змісту, проте впливають на створення умов її реалізації. Так юридична діяльність поділяється на профілактичну та засвідчувальну.

Таким чином, юридична діяльність є доволі багатофункціональною і у своїй роботі юристи мають використовувати навички основ організації праці та управління, адміністрування, складання та ведення правової документації, застосовувати інноваційні інформаційні технології. Крім того, юристи мають володіти знаннями в сфері психології, соціології, економіки, тощо.

Особа, яка здійснює діяльності у юридичній сфері має використовувати всі види юридичної діяльності. Для з'ясування переліку необхідних професійних компетентностей майбутніх юристів, необхідно докладніше розглянути структурні компоненти юридичної діяльності.

Пізнавальна діяльність у психологічній структурі юридичної діяльності застосовується задля встановлення характеристик правової дійсності, або істини. Щоб встановити істину, або з'ясувати характеристики правової дійсності потрібно пізнати велику кількість фактів, обставин, взаємозв'язків, що стосуються як подій теперішнього, так і минулого часу. Таким чином, пізнавальна діяльність застосовується для з'ясування факту правопорушення, причетності до нього певної особи та ступеня її вини з метою визначення міри покарання. Для з'ясування правової дійсності необхідно дослідити комплекс правових явищ і процесів, що відбуваються у суспільстві, з'ясувати стан правосвідомості, та співставити отримані результати в площині їх взаємозв'язку і взаємодії.

Таким чином, пізнавальна складова юридичної діяльності відіграє роль засобу реалізації інших різновидів юридичної діяльності. Важливою особливістю пізнавальної діяльності є великий обсяг інформації, яку опрацьовує юрист. Ускладнюють процес виявлення, переробки та відбору інформації, динаміка постійних змін, які відбуваються в законодавстві та в соціумі. Треба зазначити, що пізнавальна діяльність може здійснюватися в умовах протидії зацікавлених осіб та в емоційно - тяжких

умовах розслідувань, судових процесів, спілкування із свідками, чи у роботі з підзахисними. Зазначені особливості пізнавальної складової юридичної діяльності додають їй емоційних та вольових ознак, які здійснюють надмірне емоційне навантаження на суб'єкти пізнавальної юридичної діяльності.

Конструктивна складова юридичної діяльності містить заходи щодо відбирання та систематизації отриманого матеріалу, а також планування і змісту дій, та змісту бажаних результатів. Тому конструктивна діяльність здійснюється перед початком мисливих уявлень ходу і результатів дій та відіграє роль обов'язкового компоненту.

Конструктивна діяльність здійснюється системно і одночасно із комунікативною. Юрист завжди має планувати та конструювати свої комунікації задля ефективного спілкування з майбутнім джерелом отримання необхідної інформації. Юридична діяльність в тому числі прямо, чи опосередковано пов'язана із діями, спрямованими на унеможливлення та попередження порушень закону, а це безумовно є складовою конструктивної діяльності.

Наступним обов'язковим компонентом юридичної діяльності є комунікація. Особливістю професійного спілкування юристів є те, що воно відбувається з метою оцінювання конкретної поведінки, подій, фактів, або доказів.

Безперечно, що комунікативні зв'язки відіграють визначальну роль у професіях правоохоронної та правозастосовної сфер. Комунікації в юридичній діяльності мають високий рівень регламентації та контролю. Юридичні професійні комунікації нормативно регулюються задля попередження психологічного впливу на суб'єкти юридичної діяльності (в тому числі на підзахисних), щоб захистити їх від спроб тиску, шантажу та провокацій з боку зацікавлених осіб. Задля здійснення захисту суб'єктів юридичної діяльності створено систему певних процесуальних норм, надано відповідні владні повноваження як правоохоронним структурам так і правозахисникам.

Допоміжним компонентом юридичної діяльності як структури виступає профілактика правопорушень. Здійснення профілактики правопорушень може спрямовуватися на конкретну особу, або на групу людей, чи суспільство в цілому. Цей вид діяльності потребує дії щодо збору, систематизації необхідних матеріалів, проведення відповідних заходів з боку уповноважених осіб та громадських організацій.

Ще одною важливою рисою юридичної діяльності є обов'язковість відповідного закріплення - засвідчування одержаних у процесі пізнання фактів. Засвідчувальна діяльність є обов'язковою в питаннях встановлення істини та задля письмового фіксування юридичних фактів, пов'язаних з важливими життєвими обставинами кожного суб'єкту

громадянського суспільства. Крім того, засвідчувальна діяльність є обов'язковою повсякденною складовою юридичної діяльності і полягає у наданні одержаній інформації спеціальних, передбачених законом форм, що знаходить свою реалізацію саме у складанні протоколів, винесенні постанов, засвідченні громадянського та майнового станів, засвідчені рівня повноважень тощо.

Проведений аналіз складових компонентів юридичної діяльності дає підстави стверджувати, що формування професійної компетентності майбутніх юристів на пряму залежить від сфери юридичної діяльності і має бути спрямованою на набуття певного рівня фахових знань та вмінь, практичних навичок, правового світогляду, моральних цінностей, особистісних та професійно-важливих якостей, що дозволять реалізуватися майбутньому юристу в професійній сфері.

Успішність перебігу формування професійних компетентностей у майбутніх юристів можлива тільки за умови системності і структурованості навчального процесу, який має допомогти майбутньому юристу сформувати всі необхідні навички та отримати певний рівень знань. Відповідно до структури юридичної діяльності, структура навчального процесу має містити освітні компоненти спрямовані на формування єдиної системи взаємопов'язаних професійних компетентностей, які містять наступні складові спеціально-професійну (змістовну), мотиваційну, комунікативну, етичну, практичну.

Список літератури

1. Грищенко І. М. Професійна освіта в системі економічних досліджень: монографія. Київ: Грамота, 2014. 384 с.
2. Алимова Н. К., Пугач В. Н. Экономика образования: развитие взглядов. Экономика образования. 2010. № 1. С. 4-29.
3. Манько Д. Г. Технології та алгоритми юридичної діяльності Дисертація д.ю.н: 12.00.01 – Одеса, 2020. – 416 с.
4. Цвік М.В., Петришин О.В., Авраменко Л.В. та ін. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В.Петришина. Харків, 2009. 584 с.
5. Гусарєв С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти. К., 2005. 375 с.
6. Психологія слідчої діяльності : навч. посібник / [Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Кудерміна О.І. та ін.]. – К. : КНТ, 2009. – 165 с.
7. Кісіль З.Р. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ: монографія. – Львів : ЛьвДУВС, 2008. – 524 с.
8. Кудерміна О.І. Психологія особи як суб'єкта правоохоронної діяльності : монографія. – Чернівці: Наші книги, 2012. – 415 с.

ПЛАТФОРМА 4. СИНЕРГІЯ ОСВІТИ, НАУКИ ТА БІЗНЕСУ ДЛЯ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

УДК 336.7; 37.07

О. Любіч, Г. Бортніков

alyubich@ukr.net, gbgood@ukr.net

ДННУ «Академія фінансового управління», Київ

ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ З ВИВЧЕННЯ СТАЛИХ ФІНАНСІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стале фінансування може допомогти скерувати світову економіку до сталого розвитку та прискорити необхідні зміни. Фінансовий сектор відіграє важливу роль у спрямуванні інвестицій з суспільною місією. Курс «Сталі фінанси» розкриває створення впливу на клімат та соціальну сферу, управління ризиками сталого розвитку та отримання вигоди від можливостей сталого бізнесу. Слухачів ознайомлюють із професійними стандартами, нормативними вимогами та технічними аспектами сталого фінансування. Курс спрямований на те, щоб дати професіоналам можливість інтегрувати аспекти сталого фінансування у свою роботу за допомогою нових знань та інструментів для консультування клієнтів і ділових партнерів. Курс не вимагає жодних попередніх знань про стійке фінансування чи фінанси.

Курс призначений для широкого кола фахівців у приватному та державному секторах: формується системне уявлення про те, як стійкі фінансові стратегії, такі як ефективне інвестування та розкриття інформації щодо сталого розвитку, можуть мінімізувати організаційний ризик, створити довгострокову цінність бізнесу й покращити соціальні та екологічні наслідки, допомагає інтегрувати сталість у фінансову бізнес-модель для досягнення вищої прибутковості, корисне для організації з управління активами, фінансах або інвестиціях для спрямування потоків капіталу та доходів із метою прискорення переходу з низьким рівнем викидів до кращої економіки. Також курс корисний державним службовцям, які покликані сприяти сталим фінансовим ініціативам.

Різновиди навчальних програм: вступний курс, основи сталих фінансів, тижневі та кількомісячні курси. Переважно пропонується дистанційне навчання, та допоміжна – очна форма.

Курс «Сталі фінанси» Університету Кембриджу [6] розрахований на дистанційне навчання протягом 8 тижнів, із тижневими модулями. Він сертифікований Сертифікаційною службою CPD Сполученого Королівства та може бути застосований до осіб, які є членами або пов'язані з професійними організаціями Великобританії. Програма включає модулі:

Модуль 1. Вступ до сталого фінансування. Модуль 2. Спрямування капіталу для сталого майбутнього. Модуль 3. Стратегії, які працюють для сталого фінансування. Модуль 4. Ризик і дохідність. Модуль 5. Стійкі фінансові рішення. Модуль 6. Роль державного сектору в сталому фінансуванні. Модуль 7. Тенденції та інновації у сталих фінансах. Модуль 8. Створення впливу (план дій).

Онлайн-курс Франкфуртської школи менеджменту та фінансів розрахований на експертів та професіоналів, у тому числі банкірів, фінансових консультантів, керуючих активами, ризик-менеджерів, а також усіх спеціалістів фінансової галузі, які цікавляться темою сталого фінансування. Курс починається з опису концепції сталого розвитку та глобальних ініціатив щодо зміни клімату. Далі учасники ознайомлюються з фінансовою системою, зацікавленими сторонами та їх взаємодією в стимулюванні змін до сталої фінансової системи.

Після цього широкого вступу курс зосереджується на учасниках сталих фінансів, пояснюється важливість регулювання та політики для сталого фінансування. Розкриваються стратегія фінансових установ, оцінка ризиків, наслідків і можливостей крізь призму сталого фінансування. Три різні інституційні точки зору щодо сталого фінансування, а саме: банківський бізнес, інституційні інвестори та страхування. Курс завершується поглядом на поточну ситуацію сталого фінансування. Дистанційна форма може бути доповнена аудиторним компонентом. Слухач може забронювати онлайн-курс і аудиторний компонент окремо або у пакеті.

Структура курсу [2]: Розділ 1: Світ сталого розвитку. Розділ 3: Роль регулювання та політики. Розділ 5: Вплив через фінанси. Розділ 7: Банківська справа. Розділ 9: Страхування. Розділ 2: На шляху до стійкої фінансової системи. Розділ 4: Ризики сталого розвитку. Розділ 6: Стійкі фінансові можливості. Розділ 8: Інституційні інвестори. Розділ 10: Підбиття підсумків і прогноз.

Зміст цього курсу розроблено Центром співробітництва ЮНЕП із фінансування клімату та сталої енергетики (<https://fs-unesp-centre.org/>). Центр є засобом стратегічного співробітництва між Франкфуртською школою та програмою ООН

з навколишнього середовища. Його бачення полягає в просуванні трансформації до стійкої економіки з низьким вмістом вуглецю та ресурсоефективної економіки шляхом залучення нових типів інвесторів, зокрема стимулювання фінансування чистої енергії приватним сектором. Центр є основним центром знань ЮНЕП щодо аспектів фінансування клімату.

Кожен розділ завершується онлайн-тестом, який складається з 10–15 запитань із варіантами відповідей. Лише після успішного проходження онлайн-тесту слухач отримає доступ до наступного розділу. Для більшості курсів матеріал для читання є основним навчальним матеріалом. Він містить основні поняття та принципи, застосовні до теми кожного розділу. Модулі доповнюються обов'язковими практичними завданнями.

Інститут корпоративних фінансів (The Corporate Finance Institute) є лідером у сфері фінансової освіти та пропонує кілька сертифікатів для професіоналів у фінансах. Курс включає сім модулів, які утворюють сертифікацію [1]. Інвестування з дотриманням стандартів ESG розкривається з поясненням нових концепцій, як фактори ESG впливають на фінансову ефективність, як змодельовати їх у фінансову модель, як об'єктивно виміряти їхній вплив тощо. Кілька останніх модулів охоплюють облік парникових газів, вуглецеві ринки, управління людським капіталом та інші подібні концепції.

Сталі фінанси та інвестиції від Єльської школи менеджменту – це 6-тижнева програма для керівників і професіоналів на керівних посадах, які приймають рішення та визначають курс для своїх компаній чи організацій [5]. Курс найкраще підходить для банкірів, інвестиційних професіоналів, менеджерів активів. Він має стратегічний рівень, надаючи інструменти, концепції, механізми та процедури прийняття рішень, необхідні для сталого фінансування та інвестицій. Розглядаються такі теми, як стійкі інвестиційні стратегії та пов'язані з ними ризики, тенденції у стандартах ESG, показники й дані, ціноутворення активів, управління портфелем, показники та інвестиційні продукти тощо.

Курс включає 7 тем, вимагає 30–35 годин навчання та завершується отриманням сертифіката за результатами оцінювання.

П'ятиденна очна програма для вищих керівників Sustainable Finance в Оксфордському університеті надає вступ до сталого фінансування для професіоналів, котрі працюють у різних секторах. Програма Sustainable Finance Executive була запущена у 2016 р. та є головною програмою для керівників зі сталого фінансування в усьому світі. Вона залучає найкращих і найталановитіших нинішніх та майбутніх лідерів і надає унікальний особистий досвід, який озброює учасників знаннями, необхідними для проведення значної майбутньої роботи зі сталого фінансування та інвестицій.

Програма розроблена Oxford Sustainable Finance Group для професіоналів, які працюють у різних секторах, наприклад: керівники, що працюють у фінансових установах, яким потрібно зрозуміти, як сталий розвиток, навколишнє середовище та зміна клімату пов'язані з фінансами та інвестиціями; державні службовці, регулятори та керівники центральних банків, котрі працюють над розробленням політики, яка може сприяти розвитку сталого фінансування; співробітники глобальній фінансовій системі досягти кращих екологічних результатів; філантропи, які прагнуть орієнтуватися в темах сталого фінансування; довірені особи, котрі хочуть зрозуміти, як стабільне фінансування пов'язане з їхніми фідучіарними обов'язками.

Учасники програми критично розглядають системи та теорії сталого фінансування й інвестицій, такі як: активне володіння, вуглецева бульбашка, кліматичне фінансування, природоохоронне фінансування, розкриття інформації, відчуження, залучення, ESG, зелені банки, зелені облігації, екологічні контрольні показники та індекси, впливове інвестування, державно-приватне партнерство, звітність, відповідальне інвестування, екологічна таксономія тощо.

Роттердамська школа менеджменту Університету Еразма (RSM) у триденному курсі RSM «Сталі фінанси» розповідає про інструменти впровадження сталого розвитку та їх використання у фінансових рішеннях [4]. Курс розрахований на керівників вищої та середньої ланки у фінансовому секторі, які прагнуть розширити свої знання про стійкість, керуючих активів, банкірів та менеджерів з питань сталого розвитку.

Для системи вищої школи України доречно запровадити вступний курс зі сталих фінансів для студентів та спецкурс для магістрів і аспірантів.

Список літератури

1. Become an Environmental Social & Governance (ESG) Specialist. – Corporate Finance Institute. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/certifications/environmental-social-governance-specialist/>
2. Certified Expert in Sustainable Finance. URL: <https://execed.frankfurt-school.de/en/home/individuals/sustainability/expert-sustainable-finance>
3. Introduction to Sustainable Finance and Investments. Harvard University. URL: <https://pll.harvard.edu/course/introduction-sustainable-finance-and-investments?delta=0>
4. Sustainable Finance. URL: <https://www.rsm.nl/education/executive-education/short-courses/finance-and-accounting/sustainable-finance>
5. Sustainable Finance and Investment. – URL: <https://www.getsmarter.com/products/yale-som-executive-education-sustainable-finance-and-investment-online-program>
6. Sustainable Finance Executive Programme. URL: <https://www.smithschool.ox.ac.uk/course/sustainable-finance-executive-programme>
7. Sustainable Finance. University of Cambridge. – URL: <https://cisl-onlinecourses.getsmarter.com/>

ЗНАЧЕННЯ ОБЛІКУ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Воєнні дії спричинили економічному стану України значних збитків - знищені промислові підприємства. Тільки металургія втратила 30 % своїх активів. Пошкоджень або руйнувань зазнали близько ста підприємств, серед них: МК «Азовсталь», Маріупольський МК ім. Ілліча й Авдіївський коксохімічний завод. Інші підприємства призупинені або працюють на частину потужності. Крім того, виведені з ладу активи сільського господарства та ускладнена логістика, що може призвести до загострення глобальних продовольчих проблем. Подібна ситуація відбувається й у складі об'єктів житлово-комунального господарства та соціальної інфраструктури. За таких умов для ефективного відродження господарства особливої актуальності набувають питання документального оформлення та обліку знищення або пошкодження майна суб'єктів господарювання. Для ефективного відновлення виробничої та соціальної інфраструктури у післявоєнний час потрібно, перш за все провести інвентаризацію всіх основних засобів по підприємствам.

Порядок проведення інвентаризації активів і зобов'язань та оформлення її результатів регламентовано Положенням про проведення інвентаризації активів та зобов'язань № 879. Згідно п. 7 зазначеного Положення, у разі встановлення фактів псування цінностей в обсязі, визначеному керівником підприємства та у разі техногенних аварій, пожежі чи стихійного лиха (на день після закінчення явищ) проведення інвентаризації є обов'язковим [7].

П. 8 зазначає, що керівники підприємств, які мали місцезнаходження на тимчасово окупованій території або мали місцезнаходження в районах проведення бойових дій у період дії воєнного стану, або підприємства, структурні підрозділи яких розташовані на таких територіях, проводять інвентаризацію у разі можливості безпечного та безперешкодного доступу уповноважених осіб до активів, первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку, в яких відображені зобов'язання та власний капітал підприємств [7]. Зазначені підприємства зобов'язані провести інвентаризацію станом на 01 число місяця, що настає за місяцем, у якому зникли перешкоди доступу до активів, первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку, та відобразити результати інвентаризації в бухгалтерському обліку відповідного звітного періоду [3].

При цьому, Інвентаризація об'єктів державної власності проводиться відповідно до Методики проведення інвентаризації об'єктів державної

власності, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2005 року № 1121 [4].

Для проведення інвентаризації створюється інвентаризаційна комісія до складу якої входять: уповноважені представники апарату управління підприємства; бухгалтери (фахівці аудиторської фірми, централізованої бухгалтерії, а у випадку ведення бухгалтерського обліку на підприємстві фізичною особою – суб'єктом підприємницької діяльності на договірних засадах – така фізична особа); досвідчені працівники підприємства, які знають специфіку об'єкта інвентаризації, ціни та первинний облік (наприклад, механіки, технологи, виконавці робіт тощо); члени ревізійної комісії господарського товариства – за рішенням керівника підприємства [7]. Головою інвентаризаційної комісії може бути: керівник підприємства; заступник керівника підприємства; керівник структурного підрозділу, уповноважений керівником підприємства. Якщо під час проведення інвентаризації голова комісії захворів, керівник підприємства має право замінити голову комісії. Для цього він видає відповідний наказ (розпорядження).

Коли на підприємстві з великими обсягами інвентаризації одна комісія не справляється, для допомоги можна створити робочі інвентаризаційні комісії. Такі комісії проводять інвентаризацію безпосередньо в місцях зберігання активів і виробництва [7]. Робочі комісії створюються розпорядчим документом керівника підприємства (наказом/розпорядженням). Таким же документом формується склад робочої комісії та затверджується її голова. На великому підприємстві може бути декілька робочих комісій, і в кожній буде своя ділянка інвентаризації. До складу робочої комісії включаються ті самі фахівці, що й до основної інвентаризаційної комісії. До складу робочої інвентаризаційної комісії не можуть входити матеріально відповідальні особи, на обліку яких числяться активи, які будуть предметом інвентаризації. Не має права бути головою робочої комісії для перевірки одних і тих самих матеріально відповідальних осіб один і той самий працівник два роки поспіль.

Метою інвентаризації є перевірка наявності майна підприємства та стан його фінансових зобов'язань шляхом порівняння фактичних даних із даними бухгалтерського обліку на певну дату [5].

Щоб правильно організувати процедуру інвентаризації, треба чітко уявляти, які завдання вона покликана вирішити. Бажано, щоб працівники, які брали участь у проведенні інвентаризації,

бухгалтерія та керівник підприємства розуміли, у чому полягає кінцевий результат інвентаризації. Це допоможе більш відповідально підійти до виконання даного завдання.

Серед повноважень робочої інвентаризаційної комісії слід зазначити:

1.Проведення інвентаризації активів у місцях їх зберігання та проведення.

2.Участь у визначенні результатів інвентаризації та розробка пропозицій щодо збереження недостач і надлишків за пересортицею, списання недостач у межах норм природних втрат (ці дії виконуються разом із бухгалтерією).

3. Оформлення протоколу (вказується інформація, яка потрібна для складання акту інвентаризаційної комісії)

У результаті злагодженої роботи учасників інвентаризаційного процесу забезпечується висока достовірність отриманих результатів, оптимальне використання людських ресурсів. Максимально можлива автоматизація процесу скоротить час його проведення [2]. У випадку ухилення від проведення обов'язкової інвентаризації, посадові особи підприємства можуть бути притягнуті до адміністративної та дисциплінарної відповідальності. Адміністративна відповідальність застосовується на підставі ст. 1642 Кодексу України про адміністративні правопорушення та передбачає штраф за несвоєчасне та неякісне проведення інвентаризації коштів і матеріальних цінностей у розмірі від 8 до 15 НМДГ. Штраф за повторне порушення протягом року становитиме від 10 до 20 НМДГ. Ці санкції застосовуються до керівника підприємства, оскільки згідно із законодавством саме він є посадовою особою, відповідальною за проведення інвентаризації [1].

Дисциплінарна відповідальність застосовується роботодавцем. Він може застосувати до працівників, винних у непроведенні інвентаризації або її проведенні з порушеннями, такі заходи дисциплінарного стягнення, як догана та звільнення.

Груповані результати інвентаризацій, що було проведено на мікрорівні будуть підґрунтям високої точності опису того збитку, який завдано українській економіці в цілому.

Крім того, фахівці InVenture Investment Group у прогностичних показниках показують, що Україна буде отримувати, починаючи з наступного року від 50 мільярдів доларів на рік прямих валютних надходжень за зовнішнім рахунком, це будуть кредити, інвестиції, гранти країн G7 на відновлення. Величезні суми витратитимуться насамперед, звичайно ж, на сектор будівництва [6]. Урядовий план відновлення України передбачає програму на 750 млрд євро, які планується витратити на відновлення інфраструктури, та інвестування в традиційні галузі (агросектор, чорна металургія, ВПК, туризм). Все це буде потребувати обліково-аналітичної обробки для підвищення ефективності використання.

Список літератури

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8074-10 від 07.12.84р.
2. Котович В. Створення інвентаризаційної комісії [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://uteka.ua/ua/publication/commerce-12-xozyajstvennyye-operacii-9-sozdanie-inventarizatsionnoj-komissii>
3. Лист Щодо окремих питань з проведення інвентаризації. Затверджено Мінфіном від 15.12.2003 № 31-04200-30-23/191.
4. Методика проведення інвентаризації об'єктів державної власності, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2005 року № 1121.
5. Мурдза А. П. Складові організації бухгалтерського обліку / А. П. Мурдза, Н. Й. Радіонова // Домінанти соціально-економічного розвитку України в умовах інноваційного типу прогресу : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених, присвяченої 90-річчю Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ, 26 березня 2020 р. / упор. О. В. Ольшанська. – Київ : КНУТД, 2020. – С. 350-352.
6. Перспективи післявоєнного відновлення економіки України та пріоритети інвестування [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://inventure.com.ua/uk/analytics/formula/perspektivi-pislyavoyennogo-vidnovlennya-ekonomiki-ukrayini-ta-prioriteti-investuvannya>
7. Положення про проведення інвентаризації активів та зобов'язань. Затверджено Наказом Міністерства фінансів України № 879 від 02.09.2014 р.

378.091.217:355.01"2022"

О. Тарасенко., І. Тарасенко

tarik.ak2018@gmail.com, irataras@ukr.net

Київський національний університет технологій та дизайну, Київ

ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПОВОЄННОМУ ПЕРІОДІ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ

Вховуючи обраний Україною курс на євроінтеграцію та проблеми, які постали перед закладами вищої освіти (ЗВО) України в умовах військової агресії, найважливішими завданнями слід вважати – забезпечення конкурентоспроможності (КС) системи вищої освіти та збереження її потенціалу

в умовах викликів, спричинених військовою агресією з боку РФ, одночасно враховуючи цілі та завдання післявоєнного відновлення і розвитку. Це зумовлює необхідність визначення вектору розвитку системи вищої освіти (СВО) з урахуванням завдань щодо забезпечення конкурентоспроможності, збереження

можливості функціонування національної СВО в умовах військової агресії та її розвитку в періоді післявоєнного відновлення. Зазначене визначає актуальність дослідження, обумовлює необхідність розробки державної політики задля збереження потенціалу і перспектив розвитку національної СВО.

Наслідком впливу російської військової агресії на стан СВО України стала втрата економічного потенціалу закладів вищої освіти через завдані руйнування, відтік студентів та науково-педагогічних працівників за кордон, в більшості – не за програмами академічної мобільності, зниження якості освіти. Так, за даними [1, 2] від бомбардувань та обстрілів постраждало 2551 закладів освіти, при цьому 291 з них зруйновано повністю; змінили місце свого розташування 34 заклади вищої освіти, 42 заклади фахової передвищої освіти і 65 відокремлених структурних підрозділів. Щотижня кількість ЗВО, які зазнали руйнувань та втрат внаслідок військових дій неупинно зростає. Це неминуче позначилося на результативності та ефективності функціонування СВО, призвело до втрат людського капіталу.

Зумовлена військовою агресією з боку РФ міграція молоді різного віку спричинила відтік абітурієнтів і студентів та призвела до зменшення контингенту студентів українських університетів, частину якого відновити не вдається [3]. Зважаючи на це, від держави потребується розробка відповідної освітньої та міграційної політики з метою стримування відтоку молоді та збереження людського капіталу країни.

До найбільш суттєвих викликів в умовах війни доцільно віднести також скорочення бюджетних видатків, зокрема реформування системи фінансово-бюджетного забезпечення освітньої та наукової сфер [4, 5]. Серед таких засобів науковці пропонують розглядати [4]: (1) переведення наукових установ, зокрема інститутів НАН України та галузевих академій виключно на проектне фінансування; (2) суттєве скорочення для ЗВО обсягів бюджетного фінансування зі збереженням цієї форми для визначеного кола найбільш важливих спеціальностей, які будуть пріоритетними для відновлення економіки в післявоєнному періоді; (3) запровадження форми відпрацювання за державним скеруванням не менше ніж 5 років або повернення витрачених державою коштів на навчання до державного бюджету. В праці [5] зроблено акцент на необхідності приведення державного замовлення на підготовку спеціалістів до реальних потреб економіки, особливо в умовах війни для вирішення завдань розбудови «воєнної економіки та повоєнного відновлення». Так, способом скорочення державних видатків на вищу освіту, пропонується надання можливості безоплатно (цілком або частково) здобувати вищу освіту [5]: (1) за спеціальностями та в обсягах, найбільш пріоритетних для державного сектора економіки й системи забезпечення критично важливих суспільних благ (оборона, освіта, медицина тощо), а також за тими спеціальностями і в тих обсягах, стосовно яких є достовірні прогнози щодо попиту на них у реальному секторі економіки; (2) абітурієнтам, які виявили

набагато вищі за середні здібності до наступного навчання.

При цьому в праці [4] відзначається, що «... зменшення рівня бюджетного фінансування ЗВО в Україні має супроводжуватися суттєвим зростанням їх академічної свободи. Це означає фактичне перекладання відповідальності за якість навчання, викладання та дослідження з держави (яка зберігається ще з радянських часів) на університети. Паралельно з академічною свободою має відбуватися і посилення фінансової автономії ЗВО». Автори праці [4] вважають, що одночасно зі скороченням видатків державного бюджету на науку і освіту це сприятиме підвищенню рівня якості підготовки фахівців та конкурентоспроможності української вищої освіти, оскільки конкурувати на ринку освітніх послуг зможуть лише найкращі університети. Іншими словами в умовах конкуренції відбуватиметься ринковий відбір найбільш конкурентоспроможних ЗВО. В той же час, визнаючи зростаючу роль СВО в повоєнному відновленні економіки як системи, яка призначена здійснювати підготовку кадрів для різних галузей економіки, роблячи свій внесок в створення і примноження людського капіталу нації, вважаємо доцільним консолідувати зусилля держави і приватного сектора для збереження, відновлення та розвитку потенціалу ЗВО з урахуванням державних пріоритетів та потреб економіки повоєнного періоду.

Створення сучасного механізму управління фінансовим забезпеченням вищої освіти сприятиме акумуляції коштів та зменшенню навантаження на державний бюджет при вирішенні завдань повоєнного відновлення ЗВО та позитивної динаміки розвитку для повного задоволення потреб населення в якісній і доступній освіті, а також потреб бізнес-середовища у кваліфікованих фахівцях [6].

Враховуючи досвід вирішення національних проблем фінансування вищої освіти та джерел формування фінансових ресурсів [7, 8] до пріоритетних напрямів удосконалення системи фінансування освіти в Україні в контексті забезпечення економічної безпеки та КС СВО, слід віднести: (1) забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів на видатки освітньої сфери з державного та місцевих бюджетів у розмірах, достатніх для розвитку ЗВО; (2) посилення контролю та здійснення систематичного аналізу цільового використання коштів на освіту; (3) удосконалення методів визначення обсягів фінансування освіти та розробка нормативів фінансування із врахуванням мінімальних соціальних стандартів обов'язкового фінансового забезпечення розвитку сфери освіти; (4) удосконалення механізму фінансування освіти в Україні із врахуванням міжнародного досвіду, перехід на багатоканальне фінансування, прийняття рішучих заходів щодо збільшення та диверсифікації джерел фінансування вищої освіти та оптимізації їхньої структури; (5) удосконалення науково-методичного та інформаційного забезпечення освітнього процесу, створення умов для проведення фундаментальних та прикладних досліджень у ЗВО,

які виступатимуть додатковим джерелом фінансування вищої освіти та сприятимуть підвищенню рівня КС вітчизняних ЗВО; (6) розвиток системи освітнього кредитування, що сприятиме забезпеченню: доступності освітнього кредиту; стимулюванню платоспроможного попиту на ринку освітніх послуг; збільшенню обсягу фінансових ресурсів у ЗВО; залученню фінансових ресурсів у сферу освітнього кредитування.

Одним із найбільш перспективних та ефективних механізмів фінансування освіти вважаємо державно-приватне партнерство (ДПП) як особливу систему відносин між представниками бізнесу і державою при вирішенні стратегічно важливих завдань розвитку країни в умовах глобальних викликів та ризиків з метою створення ресурсних та фінансових умов для розвитку ЗВО, підвищення ефективності їх діяльності, конкурентоспроможності та рівня інвестиційної привабливості за умови забезпечення високого рівня якості освіти [9]. Законом України „Про державно-приватне партнерство” до сфер застосування ДПП (крім інших) віднесено надання освітніх послуг [10].

Механізм ДПП має стати доповненням до діючого механізму фінансування вищої освіти, оскільки дозволить реалізувати проекти ДПП у напрямі забезпечення відповідності СВО потребам економіки, зменшуючи в той же час потребу у бюджетних ресурсах для фінансування освітньої сфери. Для бізнес-партнерів участь у ДПП проектах в освітній сфері є інструментом досягнення економічних вигід через реалізацію принципів соціальної відповідальності, оскільки сприяє формуванню позитивного іміджу учасника такої взаємодії.

Список літератури

1.URL: <https://saveschools.in.ua> (дата звернення: 27.09.2022).

2.URL: <https://cutt.ly/hJaDTKH> (дата звернення: 27.09.2022).

3.Тарасенко І.О. Державно-приватне партнерство в контексті реалізації державної політики в еколого-економічній сфері // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". – 2022. – № 9. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16623883472494.pdf> (дата звернення 25.09.2022).

4.Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання | Громадський Простір (prostir.ua) // <https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorytety-zavdannya>

5.Українська система вищої освіти в умовах воєнної агресії РФ: проблеми й перспективи розвитку | Національний інститут стратегічних досліджень (niss.gov.ua) // <https://niss.gov.ua/news/statti/ukrayinska-systema-vyshchovy-osvity-v-umovakh-voyennoyi-ahresiyi-rf-problemy-y>

6.Tarasenko I.O., Bondarchuk J.A., Tarasenko O.S. Economic security of higher education: opportunities and threats analysis. Науковий Вісник Полісся. 2017. № 4 (12). Частина 1. С. 40-43.

7.Буцька О.Ю. Джерела фінансування вищих навчальних закладів. URL: <https://www.sworld.com.ua/index.php/economy-311/financial-cash-flow-and-credit-311/7655-dzherelo-fnansuvannya-vischih-navchalnih-zakladv> (дата звернення 03.04.2017).

8.Шевченко Л.С. Фінансування вищої освіти: подолання загроз ресурсної залежності. URL: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/58094.d oc.htm (дата звернення 26.09.2022).

9.Дідченко О.І., Москаленко С.А. Державно-приватне партнерство: сутність, законодавство, закордонний досвід. URL: <https://jprfd.donnu.edu.ua/article/view/1714> (дата звернення: 30.08.2022).

10.Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. Редакція від 20.10.2019. URL: [tps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17) (дата звернення 25.09.2022).

УДК 367.5

В. Левченко, В. Ляліна

veronira00@ukr.net

Київський національний університет технологій та дизайну

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

В процесі здійснення господарської діяльності майже всі підприємства використовують необоротні активи. Їх склад залежить від типу виробництва, галузі, організаційно-правової форми підприємства та обраного підходу до класифікації. Найбільш ємною складовою необоротних активів є основні засоби. До їх складу також належать: нематеріальні активи, незавершені капітальні інвестиції, довгострокові фінансові інвестиції, інвестиційна нерухомість, інші необоротні активи, необоротні активи, утримувані для продажу тощо.

Необоротні активи – це матеріальні та нематеріальні ресурси, які належать установі та

гарантують її роботу і термін корисного використання яких становить один рік або більше [1, с. 178].

Характерною ознакою необоротних активів є те, що вони погано піддаються оперативному управлінню, оскільки структурні коливання є слабкими протягом короткого періоду часу. Структура необоротних активів підприємств визначається їх діяльністю. Динаміка структури необоротних активів за видами економічної діяльності передбачає існування постійних зрушень в структурі необоротних активів. Це свідчить про динамічний характер ринкових відносин у країні, і як наслідок – динамічність фінансово-господарської

діяльності та фінансового стану суб'єктів господарювання України [2, с. 63].

Необоротні активи підприємств оцінюються за ринковою вартістю, залишковою вартістю заміщення або вартістю ліквідації. При цьому спеціалізоване майно оцінюється за залишковою вартістю заміщення.

Основа оцінки — це певна ідентифікована властивість статті, що оцінюється (наприклад, історична собівартість, справедлива вартість, тощо).

Тобто ми маємо справу з тим, що вибір підходу до оцінки — це як вимоги МСФЗ, так і судження управлінського персоналу. Зокрема, судження управлінського персоналу щодо знецінення фінансових активів для багатьох компаній може бути важливим питанням щодо достовірності представлення відповідних статей у фінансовій звітності. Оцінку необоротних активів підприємств необхідно проводити в таких випадках:

- при розробці нових стратегій управління підприємством;
- купівля або продаж підприємства;
- реструктуризація виробництва;
- визначення кредитоспроможності підприємства та ціни застави (при оформленні документів для отримання кредиту);
- визначення вартості цінних паперів підприємства [3, с. 38].

Наслідки військового вторгнення Російської Федерації на територію України охопили всі сфери життя та суттєво вплинули на бізнес. Ситуація розвивається швидко та іноді непередбачувано — керівництву компаній необхідно постійно оцінювати вплив ситуації на бізнес для подальшого складання достовірної фінансової звітності та прийняття правильних та своєчасних управлінських рішень.

Підприємства, що знаходяться на тимчасово окупованій території або на території бойових дій (або їх структурні підрозділи (відокремлене майно) перебувають на зазначених територіях), проводять оцінку у випадках, обов'язкових для її проведення, тоді, коли стане можливим забезпечити безпечний та безперешкодний доступ уповноважених осіб до необоротних активів, первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку, в яких відображені зобов'язання та власний капітал цих підприємств.

Зазначені підприємства зобов'язані провести оцінку станом на 01 число місяця, що настає за місяцем, у якому зникли перешкоди доступу до необоротних активів, первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку, та відобразити результати оцінки в бухгалтерському обліку відповідного звітного періоду [5].

Поточні події в Україні стають тригерами виникнення ознак знецінення активів — це може вплинути на оцінку балансової вартості необоротних активів. Втрати від зменшення корисності активу визнаються іншими витратами, а щодо активів, відображених в обліку за переоціненою вартістю, — у порядку, передбаченому відповідним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку з одночасним зменшенням його балансової (залишкової) вартості. Після визнання втрат від зменшення корисності

активу, що амортизується, нарахування амортизації здійснюється, виходячи з нової балансової (залишкової) вартості активу і переглянутого (у разі зміни) строку його корисного використання (експлуатації).

Відповідно до НП(С)БО 1 «Зменшення корисності активів» [4] суттєві негативні зміни в технологічному, ринковому, економічному або правовому середовищі, у якому діє підприємство, що відбулися протягом звітного періоду або очікувані найближчим часом є ознаками втрати корисності необоротного активу.

Якщо на дату річного балансу ознаки зменшення корисності необоротного активу перестали існувати, то підприємство визначає і відображає вигоди від відновлення його корисності.

Про відновлення корисності необоротного активу можуть свідчити, зокрема, такі ознаки:

- суттєве збільшення ринкової вартості протягом звітного періоду;
- суттєві позитивні зміни в технологічному, ринковому, економічному або правовому середовищі, у якому діє підприємство, що відбулися протягом звітного періоду.

Оцінюючи наявність таких ознак підприємства мають брати до уваги показники зовнішніх та внутрішніх джерел інформації. Крім того, ці ознаки можуть стосуватися як окремого активу, так і групи певних активів або бізнесу в цілому.

Оцінка основних засобів підприємств, а саме його нерухомого та рухомого майна, здійснюється за вимогами Національного стандарту оцінки № 3.

Вихідними даними про фізичні характеристики основних засобів, що належать до нерухомого майна (крім земельних ділянок), є: проектно-кошторисна документація, яка стосується будівництва об'єкта оцінки; документи БТІ; документи з результатами натуральних обмірювань об'єкта оцінки, а також документи щодо фізичного (технічного) їх стану.

Вихідними даними про технічні та функціональні характеристики основних засобів, що належать до рухомого майна, є: акти технічного стану; технічні паспорти; інші документи, які містять відомості про технічні характеристики, склад, необхідні витрати на відбудований ремонт або ліквідацію.

Перелічені вихідні дані додаються до звіту про оцінку майна. Оцінюючи об'єкти незавершеного будівництва, враховують вартість матеріалів, виробів та конструкцій, які завезені на будівельний майданчик, а також вартість устаткування для монтажу, придбаного для функціонування об'єкта після завершення будівництва.

Нематеріальні активи, які відображені або не відображені в бухобліку, ідентифікуються та оцінюються за об'єктами, за допомогою використання витратного та дохідного підходів.

Довгострокові фінансові інвестиції оцінюються відповідно до вимог національних стандартів порівняльним та іншими обґрунтованими підходами (крім тих, які розраховуються методом участі в капіталі інших підприємств).

Основні засоби, нематеріальні активи, незавершене будівництво та довгострокові фінансові вкладення оцінюються за допомогою бази оцінки, яка відповідає ринковій вартості або неринковим видам вартості. Їх вибір здійснюється за національними стандартами. Довгострокові та поточні фінансові інвестиції оцінюються за ринковою вартістю.

Довгострокова дебіторська заборгованість, відстрочені податкові активи та інші необоротні активи в окремих випадках можуть братися в розрахунок за вартістю, визначеною в даних бухгалтерського обліку. Ці необоротні активи повинні бути оцінені з урахуванням терміну їх повернення та ступеня такої ймовірності [6, с. 322]. Завдяки таким підходам до оцінки необоротних активів за економічною діяльністю у період воєнного стану та післявоєнної відбудови з'являється можливість отримати достовірну інформацію для прийняття адекватних управлінських рішень.

Список літератури

1. Федорова В.А. Оцінка ефективності управління необоротними активами підприємства /

В.А. Федорова, О.К. Булигіна // Економічний простір. – 2019. – № 112. – С. 177-185.

2. Єгорова О.В., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник Ю.М. Економічний аналіз: навч. посіб. – Полтава: РВВД ПДАА, 2018. – 290 с.

3. Синькевич Н.І. Економічний аналіз: Курс лекцій. – Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2020. – 97 с.

4. НП(С)БО 28 – Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 28 «Зменшення корисності активів», затверджене наказом Міністерства від 24.12.2004 р. № 817.

5. Порядок № 419 – Порядок подання фінансової звітності, 46 затверджений постановою КМУ від 28.02.2000 р. № 419.

6. Соколова Е. Вдосконалення політики управління необоротними активами підприємства / Е. Соколова, Г. Скляр // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер.: Економіка і управління. – 2020. – № 35. – С. 320-329.

УДК 336.7; 37.07

Г. Бортніков

gbgood@ukr.net

ДННУ «Академія фінансового управління», Київ

ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКИМИ БАНКАМИ

Фінансування освіти слід розглядати у двох аспектах: фінансування навчальних закладів і фінансування набувачів освіти. Джерелами фінансування освіти є кошти власників (інвесторів), гранти, благодійні внески та кредити.

Процедура та умови пільгового кредитування для здобуття професійно-технічної та вищої освіти у професійно-технічних та вищих навчальних закладах визначено Порядком пільгового кредитування для здобуття професійно-технічної та вищої освіти, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 № 673. Рішення про зарахування до закладу з оплатою навчання за рахунок пільгового кредитування приймає приймальна комісія відповідно до рейтингового списку. Перевагу щодо отримання пільгового кредитування у разі однакових підстав мають сироти. Сума кредиту повертається протягом 15 років, з виплатою 3% річних до державного або відповідного місцевого бюджету. Пільгове кредитування надається одержувачу кредиту на підставі угоди між таким одержувачем та закладом. Передбачені пільги для інвалідів, у разі народження дитини у студента, зокрема, одержувач кредиту, який має двох дітей, сплачує 75 відсотків суми заборгованості за кредитом, а одержувач кредиту, який має трьох і більше дітей - 50 відсотків. Однак на

практиці цей механізм працює в обмежених масштабах, оскільки заклади мають проблеми з обіговими коштами.

Українські банки не пропонують цільових кредитів на освіту та не надають пільг за позиками. Фактично кредит на отримання освіти в Україні людина може отримати лише як звичайну споживчу позику, і таке призначення не буде показано у статистиці банку.

Як правило, банки не схильні до кредитування закладів освіти, не пропонують кредитні програми для вузів або інших закладів. На сьогоднішній день кредитування освітніх установ не виділено навіть у рамках підтримки соціального підприємництва. Однак у 2020 році було фондом заявлено, що буде видано від 3 до 5 кредитів під низькі відсотки для соціальних підприємств з сходу України. Проєкт Western NIS Enterprise Fund - кредитування соціальних підприємств зі сходу України здійснюється в рамках Програми соціального інвестування WNISEF через створення механізму доступного кредитування спільно з банками-партнерами «Ощадбанк» і «Кредобанк» [1]. Програма працює в Україні з 2016 року і за цей час видано лише 22 кредити на суму більше 24,5 мільйонів гривень соціальним підприємствам з 8 регіонів України, а сума соціальних інвестицій

підприємствами перевищила 28,5 мільйонів гривень. На сьогодні обидва банки не розкривають інформацію про галузеву структуру таких кредитів. Не відомо, яка частка кредитів надана закладам освіти.

Кредитування закладів освіти є вкрай незначним за обсягами і часткою у кредитних портфелях банків. Рівень прибутковості закладів настільки низький, що за ринковими ставками вони не зможуть обслуговувати кредити. Тому довгострокові кредити видаються під заставу нерухомості, або засновники конкретного закладу пов'язані з власниками банку. Поряд з цим навчальні заклади мають потребу у фінансуванні розривів ліквідності, наприклад, у період між набором нових учнів і надходженням плати за навчання або перерахувань з державного/ місцевого бюджету.

Наглядова статистика НБУ не розкриває структуру галузі освіти за видами. Тобто поряд з вузами тут можуть бути і приватні діячі дошкільні заклади, і фірми, які надають тренінги та навчання іноземних мов. Дійсно, основну масу кредитів отримали мікропідприємства, як показує Таблиця 1, що не мають бюджетного фінансування.

Таблиця 1

Кредити закладам освіти за видами підприємств, млн грн, станом на 01.08.2022

Освіта	01.01.2022	01.08.2022
Середні підприємства	8,06	4,61
Малі підприємства	22,09	31,52
Мікропідприємства	205,03	230,31
Усього	235,19	266,44

Джерело: складено за даними Наглядова звітність НБУ [2]

Таблиця 2 показує дуже високу концентрацію кредитів у трьох банках. Державні банки серед лідерів кредитування освіти. Загальна сума кредитів дуже мала, щоб спричинити суттєвий вплив в плані підтримки даної галузі. Найбільшу суму боргу показує МТБ Банк, і показово, що кредит виданий у іновалюті та без забезпечення. Якість кредитів в цілому задовільна, але суми настільки незначні, що ці результати нерепрезентативні.

Багато талановитої молоді виїжджає за кордон на навчання, де отримує якісну освіту у безкоштовно або за нижчу ціну, ніж пропонують вітчизняні заклади. Таким чином вузи залишаються з гіршим контингентом абітурієнтів, до цього додається продовження навчання студентами старших курсів за кордоном за гранти. Фактично Україна перетворилася у державу, яка припускає втечу талантів. Міграція для навчання у 2022 році стає провідним трендом і загрожує національній безпеці, оскільки існує висока ймовірність того, що після навчання людина залишиться працювати за кордоном.

Доцільно звернутися до європейського досвіду, і варто розглянути дві моделі: 1) безкоштовна середня і вища освіта (Німеччина, Угорщина) та 2) пільгові кредити Міністерства освіти на навчання

через банки-партнери (більшість країн Європи). В сучасних умовах держава Україна не може прийняти на себе тягар основних видатків на освіту, тому більш прийнятною є друга модель.

Таблиця 2

Кредити закладам освіти, млн грн, станом на 01.08.2022

Банк	Залишок боргу	Частка НПК
ПАТ "МТБ БАНК"	133,8	0%
АТ КБ "ПриватБанк"	44,6	11%
АТ "Ощадбанк"	34,7	0%
АТ "ПУМБ"	14,2	1%
АБ "УКРГАЗБАНК"	9,5	1%
АТ "Райффайзен Банк"	6,1	16%
АТ АКБ "Львів"	5,6	0%
ПАТ "БАНК ВОСТОК"	4,6	0%
АТ "КБ "ГЛОБУС"	4,0	19%
АТ "А - БАНК"	3,8	6%
АТ "ТАСКОМБАНК"	3,5	27%
АТ "Ідея Банк"	0,7	92%
АТ "АКБ "КОНКОРД"	0,6	0%
АТ "ОТП БАНК"	0,3	0%
АТ "АЛЬФА-БАНК"	0,3	100%
АТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ"	0,1	0%
АТ "УКРСИББАНК"	0,0	100%
АТ "КРЕДОБАНК"	0,0	100%
Усього	266,4	3%

Джерело: складено за даними Наглядова звітність НБУ [2]

Наприклад, на підставі угоди, з міністерством сім'ї та соціальної політики, державний Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK) керує Національним фондом соціального підприємництва в рамках операційної програми «Розвиток освіти знань»: пільгове кредитування суб'єктів соціальної економіки з можливістю часткового субсидування відсоткової ставки. Також на підставі Закону про вищу освіту і науку створений Фонд студентських позик під адмініструванням BGK, коли пільгові кредити надають безпосередньо студентам і докторантам комерційні банки та кооперативні кредитні спілки, які підписали угоду про співпрацю з BGK. Фінансова допомога надається студентам у формі субсидії на відсотки та покриття витрат повного або часткового анулювання кредиту. З моменту запуску програми студентських кредитів надійшло близько 583 тис. заявок на кредит, прийнятими визначені 506 тис. заявників. Протягом цього періоду кредитні установи видали приблизно 407 300 позик студентам. Зокрема, у 2021 році було задоволено 100% із 2030 заявок.

Також BGK надає поруки банкам-кредиторам за портфелями студентських позик у зв'язку з державною програмою «Підтримка підприємництва за допомогою поручительств і гарантій Bank Gospodarstwa Krajowego» [4]. Порука надається на термін студентської позики та додаткові три місяці; Забезпеченням поруки на користь BGK є бланковий вексель, виданий позичальником (розписка), комісія за надання поруки становить 1,5% від частини щомісячного

траншу студентської позики. Рішення про те, чи відповідає дана студентська позика гарантії BGK, приймається банком-кредитором на основі умов, викладених в укладених договорах поруки щодо портфеля студентської позики.

У 2021/2022 навчальному році гарантія BGK покриває 100% використаної основної суми кредиту разом з відсотками без будь-яких інших витрат, пов'язаних із наданням кредиту: порука може бути надана лише студентам, дохід на одного члена сім'ї не перевищує 2500 злотих; або особам, які були повністю позбавлені піклування своїх рідних батьків, незалежно від рівня доходу.

Студентська позика від німецького банку розвитку KfW – це позика з низькими відсотками (до 31 грудня 2021 року 0,00%, якщо позика перебуває на етапі виплати), яка використовується для покриття лише витрат на проживання. Процентна ставка коригується кожні шість місяців. Студент може отримувати щомісячні виплати до 650 євро на фазі виплат. Після припинення виплат позика переходить у пільговий період, протягом якого сплачують лише відсотки (фаза сплати відсотків), і після цього починається погашення студентської позики (етап погашення).

Позика пропонується особам незалежно від їх доходу та доходу батьків, включаючи освітніх резидентів з основним місцем проживання в країні, які отримали кваліфікацію німецького вищого навчального закладу, закінчивши середню школу в Німеччині або німецьку школу за кордоном [3].

Список літератури

1. Доступні кредити соціальним підприємствам. URL: <https://wnisef.org/uk/medias/western-nis-enterprise-fund-anonsu%D1%94-novij-pro%D1%94kt-z-kredituvannya-soczialnih-pidpri%D1%94mstv-zi-shodu-ukra%D1%97ni/>
2. Розподіл кредитів, наданих суб'єктам господарювання в національній та іноземній валютах за видами економічної діяльності. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
3. KfW Student Loan. – URL: <https://www.kfw.de/inlandsfoerderung/Private-customers/Education-and-Training/KfW-Studienkredit/KfW-Corona-Hilfe-f%C3%BCr-Studierende/>
4. Sustainable Development Report of Bank Gospodarstwa Krajowego 2021. – URL: <https://bgkraportcsr.pl/en/bgk-bankiem-zrownowazonego-rozwoju/wsparcie-studentow/>

УДК 33.06+005.936.3-044.372

О. Батрак, І. Тарасенко

olgabatrak84@ukr.net, irataras@ukr.net

Київський національний університет технологій та дизайну, Київ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ ДІАГНОСТИКИ В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Чинники прояву глобальної фінансової кризи, які позначилися на стані економіки України через відтік іноземного капіталу, зменшення обсягів експорту, погіршення сальдо торговельного балансу, інфляційні процеси, особливо посилилися внаслідок військової агресії з боку РФ. Причинами цього стали: безпекова ситуація (постійні обстріли окупантами цивільної і виробничої інфраструктури), труднощі із логістикою, особливо для експортоорієнтованих галузей – АПК, ГМК та інших, а також брак обігових коштів [1]. Так, у перші місяці війни не працювало понад 40% підприємств, тисячі людей втратили джерела доходу. Загалом через вторгнення РФ Україна втратила від 5 до 7 млн. робочих місць. За підсумками першого кварталу 2022 року промисловість скоротила виробництво на 34%, будівництво – на 47%, гірничо-металургійний комплекс – на 53%. Це призвело до скорочення ВВП на 15,1%, а за прогнозами його падіння за підсумками року може становити 35% [1]. За таких умов зростає роль антикризового управління, яке доцільно розглядати не лише як сукупність заходів, спрямованих на виведення підприємства з кризового стану, але й систему особливих методів та інструментів, які використовуються для попередження та прогнозування настання кризи або

заходів щодо її нейтралізації.

Застосування превентивних програм і процедур, спрямованих на попередження кризових ситуацій забезпечить для підприємства досягнення конкурентних переваг та успішного стабільного розвитку. Для того, щоб отримати правильну оцінку (діагноз) стану підприємства, необхідно провести дослідження результатів його діяльності на основі системного підходу, а саме дослідити взаємопов'язані умови та фактори, що впливають на фінансовий стан підприємства та є основою для розробки антикризової програми.

Серед фахівців з питань антикризового управління немає одностайності щодо бачення структурних підсистем системи антикризового управління. Побудова всієї системи і окреслення її підсистем не є лише теоретичною проблемою. Важливим, з позицій діагностики, є дослідження та виокремлення кожного етапу виникнення і розвитку кризи і розробка заходів щодо недопущення, нейтралізації або фінансового оздоровлення підприємства залежно від глибини кризи.

Види фінансової діагностики (ФД) класифікуються за такими ознаками [2, с. 25]: за функціональною сферою діяльності підприємства (операційна, інвестиційна, управлінська,

маркетингова, інноваційна); за масштабом дослідження (галузева та міжгалузева); за часовим періодом (прогнозна, поточна та ретроспективна); за суб'єктами проведення діагностики (внутрішня та зовнішня); за метою діагностики (комплексна (загальна) та вибіркова (проблемна)); за обсягом показників, залучених до аналізу, і спектром методик (експрес-діагностика та фундаментальна (поглиблена або загальна) діагностика).

Дослідження наукових підходів щодо розкриття теоретичних основ ФД діяльності підприємств дозволило узагальнити наступні суттєві положення [3; 4]: по-перше, ФД є одним із найбільш інформаційно-ємних засобів системи прийняття рішень у сфері фінансів підприємства; по-друге, процес ФД повинен бути систематичним, оскільки є передумовою підвищення ефективності фінансового управління діяльністю підприємства при ризиковості впливу зовнішнього середовища й в умовах внутрішньої нестабільності; по-третє, використання сукупності науково-обґрунтованих процедур моніторингу, аналізу, оцінки та прогнозування забезпечує реалізацію більш ефективних стратегічних управлінських дій; найбільший ефект від проведення діагностики досягається шляхом комплексності методичних підходів, адекватних цілям дослідження, обсягам залучених ресурсів.

Зроблено висновок, що система ФД підприємства повинна бути наділена властивостями системи, що розвивається, тобто мати базову оболонку для наповнення інформацією, яку можна модифікувати та вдосконалювати. Погоджуючись у цілому з переліком особливостей системи ФД необхідно відзначити, що для неї характерні: цілеспрямованість, цілісність, повнота та прозорість, гнучкість, об'єктивність, динамічність, циклічність, ефективність, адаптивність та перспективність.

Роль і можливості ФД визначаються сукупністю функцій, які вона виконує. Оскільки сфера застосування технологій ФД доволі широка, то вона характеризується різними функціями, які на практиці в процесі діагностики виконуються одночасно. Найчастіше виокремлюють такі основні функції ФД: оціночна, діагностична, стимулююча, коригувальна, а також функції забезпечення зворотного зв'язку, прогнозування та моделювання [5, с. 121].

Фінансова діагностика посідає вагоме місце в системі прийняття управлінських рішень, а отже, і в системі антикризового управління підприємством. Функції ФД пропонується класифікувати наступним чином: інформаційна – полягає у зменшенні інформаційної асиметрії між користувачами інформації, відповідальними за прийняття фінансових рішень та об'єктом управління; контрольна полягає у забезпеченні відстеження виконання планових завдань за переліком підконтрольних показників; власне діагностична спрямована на ідентифікацію чинників та їх систематизацію за впливом з виокремленням позитивних, які визначають можливості та свідчать про рівень фінансового потенціалу підприємства, та негативних, що є загрозами фінансовому стану

суб'єкта господарювання, з наступним аналізом тенденцій зміни показників та умов їх формування; пізнавальна передбачає формування бази для аналізу та прогнозування фінансово-економічного розвитку підприємства, що забезпечує можливість аналізувати, пізнавати якісну сторону досліджуваних явищ, розкривати їх сутність; управлінська полягає у обґрунтуванні та прийнятті управлінських рішень з орієнтацією на підвищення ефективності управління на всіх його рівнях; стимулююча призначена для створення стимулів (зацікавленості) фінансових менеджерів у покращенні фінансової результативності діяльності підприємства, зміцненні його фінансового стану і зростанні вартості; організаційна передбачає використання результатів фінансової діагностики як ключових індикаторів процесу управління суб'єктами господарювання.

Процес розробки методології антикризового управління повинен базуватися на креативному поєднанні концептуальних положень системного, ситуаційного, процесного, функціонального, поведінкового та проєктного підходів [6, с. 103].

В системі антикризового управління найчастіше використовують поняття передкризового, кризового та післякризового управління [7, с. 513]. За метою і характером взаємодії з середовищем функціонування науковці також виокремлюють: превентивне (попереджувальне – вводиться за наявності симптомів латентної кризи та реалізується з метою запобігання кризовим явищам) або випереджувальне управління [8, с. 123]; антисипативне управління (упроваджується в разі існування потенційної загрози кризи); реактивне (необхідне, якщо підприємство перебуває в глибокій кризі); стабілізаційне (показники функціонування системи суттєво нижчі від нормативного рівня) [9, с. 42].

Антикризове управління є підсистемою управління підприємством, зміст якого визначається ступенем ризику та небезпеки кризових явищ [10, с. 379]. Напрями побудови системи антикризового управління визначаються за результатами самодіагностики, основною метою якої є виявлення кризових явищ на етапі їх зародження і оперативна їх ліквідація. Якщо підприємство вже опинилося у стані кризи, то вихід з неї має відбуватися системно, організовано та скоординовано на основі розробленої стратегії та антикризової програми.

Обґрунтування та реалізація заходів з фінансового оздоровлення підприємства ґрунтується на результатах фінансової діагностики, яка залежно від конкретної ситуації може здійснюватися засобами експрес-діагностики, фундаментальної та комплексної діагностики або діагностики елементів системи антикризового управління.

Експрес-діагностика є початковим етапом діагностичного процесу як такого, що починається з моніторингу показників та завершується встановленням симптомів кризових явищ.

Фундаментальна діагностика у порівнянні з експрес-діагностикою є більш ґрунтовною, деталізованою і передбачає використання системи оціночних показників кризового фінансового стану

підприємства, здійснювану на основі методів факторного аналізу і прогнозування.

Список літератури

1. Огляд впливу війни на промисловість України та прогноз перспектив в економіці. URL: <https://uspp.ua/news/actual/2018/ohliad-vplyvu-viiny-na-promyslovist-ukrainy-ta-prohnoz-perspektyv-v-ekonomitsi> (дата звернення 27.09.2022 р.).
2. Воронкова Т. Є. Система антикризового управління підприємством. *Науково-технічна інформація*. 2015. № 3. С. 17-25.
3. Кривов'язюк І., Кость Я. Діагностика фінансово-господарської діяльності промислового підприємства. *Економіст*. 2011. №9. С. 39-42.
4. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика підприємства: теорія, методологія та практика застосування: [монографія]. Луцьк: Надстир'я, 2007. 260 с.
5. Тарасенко І.О., Батрак О.В. Особливості формування системи фінансової діагностики

підприємства. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 11. С. 118-123.

6. Маховка В. М. Методологія формування системи антикризового управління підприємством. *Інноваційна економіка*. 2013. № 1. С. 102-105.
7. Мельник Ю.М. Маркетингові інструменти антикризового управління підприємством. Маркетинг. Менеджмент. Інновації : монографія / за ред. д.е.н., професора С.М. Ілляшенка. Суми : ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2010. С. 505–516.
8. Пушкар А. И. Антикризове управління: моделі, стратегії, механізми. Х., 2001. 452 с.
9. Kristek U. Krisenbewältigungs-Management und Unternehmensplanung / U. Kristek. – *Neue betriebswirtschaftliche Forschung*, Bd.17. Wiesbaden, 1981. 115 s.
10. Батрак О.В., Дреля М.В. Економічна стратегія та стратегічні завдання економічної безпеки в умовах глобалізації. «Наукові розробки молоді на сучасному етапі»: тези доп. XVIII Всеукр. наук. конф. молодих учених та студентів (18-19.2019 р.). К. : КНУТД, 2019. С. 379-380.

УДК 336.7; 37.07

Є. Драчко-Єрмоленко

mykhailiukviki@gmail.com

ДННУ «Академія фінансового управління», Київ

ОСВІТНІ КРЕДИТИ ОЩАДНИХ БАНКІВ ЄВРОПИ

Європейські ощадні банки зосередилися на роздрібних банківських послугах, включаючи платежі, депозитні та кредитні продукти для фізичних осіб, малих і середніх підприємств. Такі банки відрізняються від комерційних банків із розгалуженою мережею філій, яка охоплює всю країну присутності. Типовими ощадними банками є Erste (Австрія), DSK Bank (Болгарія), Groupe Caisse d'Épargne (Франція), Cassa di Risparmio (Італія), Sparebank (Норвегія), Caixa Geral de Depósitos (Португалія).

У Словаччині банк Slovenská sporiteľňa (Словацька ощадна установа), що увійшов до складу австрійської фінансової групи Erste, пропонує студентські кредити на таких умовах: ставка від 4,49 % річних, без комісії за дострокове погашення, не вимагається підтвердження мети кредиту, сума до 40 тис. євро, період до 8 років, кредит надається одразу після підписання договору та виконання умов банку [5]. Отримати кредит може студент денної форми навчання у віці від 18 до 26 років, яка візьме поручителя з постійним доходом.

У Болгарії ощадний банк ДСК, що перейшов під контроль угорської групи ОТР, пропонує кредит для оплати навчання студентів і докторантів [2]. Сума кредиту виплачується безпосередньо закладу вищої освіти. Ставка за кредитом – фіксована процентна – 7 %, але при використанні пакету РКО вона знижується до 6,5 %. Також заявник може

звернутися за кредитом на утримання, що надається при народженні або повному усиновленні дитини під час навчання. Передбачено 12 міс. відстрочки у сплаті основного боргу, термін погашення – 10 років після закінчення пільгового періоду. Підкреслимо, що позика надається під гарантії держави (фактично – поручителя). Якщо кредит на оплату навчання перераховується на рахунок закладу вищої освіти, то виплата кредиту на утримання здійснюється шляхом перерахування на розрахунковий рахунок студента/докторанта в банку ДСК, на початку кожного семестру.

Cassa di Risparmio di Asti, відомий як Banca CR Asti, або Banca di Asti, є італійським ощадним банком у П'ємонті. Він пропонує позику студентам, котрі мають намір вступити на магістратуру з маркетингу, продажів і цифрових комунікацій факультетів економіки, менеджменту Туринського університету, курсів навчання Інституту прикладного мистецтва та дизайну (IAAD), магістратуру готельного менеджменту Città Studi Biella [6]. Сума позики – від 1500 до 9500 євро, строк до 72 місяців, щомісячне погашення. Ставка ринкова. Наразі це кредитний продукт без підтримки держави.

У Франції банк Banque Populaire, завдяки потужній місцевій присутності, кооперативній бізнес-моделі та тому, що вони на 100 % належать кооперативним акціонерам, відіграє важливу роль в економічному та соціальному житті французьких

регіонів у всіх сферах банківської діяльності. Banque Populaire пропонує студентську позику без участі вчителів, але під гарантію державного банку BPI. Banque Publique d'Investissement (BPI) - інвестиційного банку, французької організації з фінансування та розвитку компаній [4]. Заявник має бути у віці від 18 до 28 років. Позику з імовірною відстрочкою максимум на 120 днів можна погасити протягом періоду від 12 до 60 міс. після фінансування, з частковим або повним звільненням від сплати процентів протягом періоду відстрочки, з можливістю поділу платежів на 11 платежів протягом цього періоду. Сума позики – від 1 тис. до 20 тис. євро.

Португальський ощадний банк Caixa Geral de Depósitos пропонує кредити на оплату навчання від 5 тис. до 60 тис. євро, процентна ставка 5,8–6,5 % (фіксована на один рік або плаваюча). Щомісячний платіж на етапі погашення становитиме 452,92 євро за суми позики 20 тис. євро [3].

В Іспанії ощадний банк «cajas» є фінансовою установою, яка спеціалізується на залученні заощаджень та наданні кредитів. Після хвилі краху під час глобальної фінансової кризи із 45 cajas у 2007 р., лише два вижили в початковій формі; решта були придбані або іншими банками, або урядом. Наприклад, Caja Madrid був найстарішим з іспанських ощадних банків (заснований у 1702 р.). Caja Madrid 30 липня 2010 р. підписав угоду про злиття з шістьма іншими ощадними банками, щоб створити Bankia 3 грудня 2010 р. La Caixa є некомерційною банківською фундацією. Спочатку був ощадним банком (caja), реорганізований у 2000-х роках, і тепер його комерційними активами управляє дочірня компанія CriteriaCaixa. Група CaixaBank також включає VidaCaixa і CaixaBank Asset Management, провідного страховика й менеджера фондів у Іспанії відповідно, та MicroBank, соціальний банк CaixaBank і одну з найбільших мікрофінансових установ Європи. MicroBank надає кредити для оплати навчання, максимальна сума 30 тис. євро, строк до шести років, пільговий період до 52 міс. [7].

Таким чином, окремі ощадні банки перетворилися на звичайні комерційні банки, але продовжують пропонувати освітні кредити. Взагалі останні можна поділити на три види: під гарантію держави (або державної установи), завдяки чому фінансування стає доступним для сімей із низькими доходами; за пільговими ставками; на звичайних (ринкових) умовах. Основними параметрами таких кредитів є призначення для резидентів, довгостроковий характер із пільговим періодом у формі відстрочення погашення основного боргу, фіксація сум до 60 тис. євро, що відповідає оплаті навчання в елітних університетах Європи.

Наведений огляд має враховувати, що в деяких країнах, де існують державні ощадні банки (або ощадні банки за участю держави у капіталі), немає попиту на кредити для оплати навчання, оскільки основну частину витрат або навіть усі приймає на себе держава.

Розмір доступної позики залежить від суми платежів за здобуття освіти. У свою чергу, вартість навчання визначається витратами на підготовку фахівця. Додатковими факторами вартості навчання є престиж навчального закладу, самої спеціальності в суспільстві та очікуваний заробіток, котрий може отримати випускник. Наприклад, якщо вартість навчання в європейському закладі вищої освіти коштує 20 тис. євро, то для погашення боргу упродовж п'яти років після закінчення навчання позичальник має сплачувати щомісяця 333 євро, без урахування процентів. Для фахівця така сума регулярних витрат не становитиме проблеми.

Такі схеми освітніх кредитів у деяких країнах доступні навіть для осіб, котрі бажають здобути освіту за кордоном. Це характерно для країн Балтії та інших держав Східної Європи. У більш розвинутих країнах подібні позики надаються лише для тих, хто навчається у вітчизняних закладах. Це відповідає соціальній місії цього кредитного продукту. Слід ураховувати, що у багатьох країнах Східної Європи ощадні банки були приватизовані, оскільки держава виявилася невідповідною до обсягів управління ними.

Варто додати, що студентську позику можна було поширити на іноземців, які навчаються у закладах вищої освіти України. Це суттєво сприятиме розвитку вітчизняної вищої освіти. Наприклад, у Польщі основним критерієм, який оцінюють кредитори в процесі оцінки заявки, є дохід заявника. Максимальний рівень місячного доходу на одного члена родини студента, встановлюється Міністерством науки і вищої освіти щорічно. У 2020/2021 навчальному році ця сума була встановлена на рівні 3000 злотих [8]. Студентські позики пропонують такі банки: PKO Bank Polski SA, Банк PEKAO SA, Bank Polskiej Spółdzielczości SA (включаючи асоційовані кредитні спілки) та SGB-Bank SA (включаючи асоційовані кредитні спілки). Іноземці також можуть отримати таку позику, якщо мають відповідні дозволи на проживання.

Доречно зазначити, що комерційні банки, які пропонують освітні кредити без підтримки держави, намагаються пом'якшити кредитний ризик (неповернення боргу) обмеженням прийнятних університетів, з якими уклали договори про партнерство. Без цього може виникнути синдром моральної безвідповідальності, коли людина уникає обов'язку погасити борг. Існує ймовірність виникнення прострочення, для чого можуть бути цілком поважні причини, серед яких сімейні обставини або стан здоров'я.

В Україні існує апробований механізм кредитування через заклади вищої освіти. На думку автора, в Україні слід терміново перезапустити програму пільгових кредитів для здобуття вищої освіти через прийнятні банки-партнери. Це створить додаткові стимули для фінансування розвитку системи освіти. На першій фазі такого масштабного проєкту державний Ощадбанк міг би виступити в ролі пілотного проєкту. Ключовими параметрами такого механізму кредитування були б державна

гарантія погашення боргу, визначення прийнятних осіб, гранична процентна ставка, пільговий період та максимальний строк погашення. На відміну від наявної схеми кредитування, коли заклад вищої освіти визначає прийнятність заявника для видачі кредиту, самі банки видаватимуть кредити на підставі аналізу позичальника та його родини. За відсутності державних гарантій цей кредитний продукт не знайде підтримки серед спеціалізованих ощадних банків України, в яких частка коштів фізичних осіб в зобов'язаннях перевищує 50 %. Варто нагадати, що за результатами I половини 2022 р. таких ощадних банків було 11 [1], але з них лише Приватбанк та Ощадбанк є системно важливими.

Наведені міркування побудовано на моделі вищої освіти, коли навчання відбувається за рахунок студента. Однак за такої схеми природно виникають витрати на харчування і проживання, тому для незаможних громадян доречно передбачити окремий різновид позики, як відбувається у Польщі та ФРН.

УДК 336.7; 37.07

Д. Олійник

dmytro.oliinyk@gmail.com

ДННУ «Академія фінансового управління», Київ

ФАКТОР ОСВІТИ В ОЦІНЦІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ ЧЛЕНІВ РАД ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ

Склад Ради директорів (наглядової ради) банку має передбачати оптимальний баланс навичок, досвіду та знань їх членів з урахуванням галузевої специфіки діяльності установи, масштабів діяльності. У світовій практиці у відборі кандидатів до складу ради директорів корпорацій береться до уваги не тільки досвід роботи на керівних посадах, а й освіта. Фахова освіта важлива для розуміння «колективної придатності» наглядової ради для виконання покладених на нею функцій. Наприклад, одна людина має юридичну освіту, а інша – фінансову, і в процесі роботи у відповідних Комітетах ради вони можуть кваліфіковано розбирати разом фінансово-правові аспекти будь-якої справи.

Освіта не є єдиним або головним критерієм для відбору прийнятних осіб, однак, безумовно, може бути використана як об'єктивний критерій.

Нами було проведено аналіз здобутої освіти членами наглядової ради (ЧНР) банків за участю держави у капіталі. Особлива увага приділялася не лише наявності диплома, а й статусу закладу вищої освіти і форми навчання. Завдяки біографічним даним вдалося встановити, коли освіту було здобуто заочно, вже під час роботи.

Для порівняння: у багатьох ЧНР державних банків фахова освіта є другою або взагалі відсутня, а в іноземних банках фахова освіта є нормою.

Аналіз набуті освіти ЧНР показав, що в цілому абсолютна більшість членів рад мають профільну вищу освіту. В Ощадбанку мають непрофільну

Список літератури

1. Наглядова статистика / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>
2. Студенски кредит. Банка ДСК. URL: <https://dskbank.bg>
3. Estudiar é um grande investimento e a Caixa ajuda a financiar. URL: <https://www.cgd.pt/Particulares/Credito/Pessoal/Pages/Crediformacao-Caixa.aspx>
4. Le prêt étudiant sans garant. Banque Populaire. URL: <https://www.banquepopulaire.fr/conseils/pre-etudiant-garanti-par-la-banque-publique-dinvestissement-bpi/>
5. Loan for any purpose for university students. Slovenská sporiteľňa. URL: <https://www.slsp.sk/en/personal/purchases/loan-for-any-purpose-for-niversity-students>
6. Tutti i Servizi Per Giovani e Studenti. URL: <https://bancadiasti.it/conto-master>
7. Loan Skills & Education Students. MicroBank. URL: https://www.microbank.com/productos/prestamo-estudiantes-estudios_en.html
8. Student loans. URL: <https://english.swps.pl/programs/apply-for-scholarships/student-loans>

базову вищу освіту дві особи (інженер та фахівець у сфері інформаційних технологій), у ПриватБанку – одна особа (інженер), проте всі вони згодом отримали профільну освіту на заочній формі навчання. В Укрексімбанку та ПриватБанку менше всіх фахівців з фінансового менеджменту та аудиту. Значну частку в радах Укрексімбанку та ПриватБанку мають фахівці з юриспруденції. Взагалі відсутні фахівці з освітою у сфері управління персоналом. Отже, можна зробити висновок, що за освітою колективна прийнятність далека від досконалості.

Таблиця 1

Структура наглядових рад державних банків за освітою

Фахова освіта	Укрексім банк	Ощад банк	Укргаз банк	Приват Банк
Фінанси, аудит	1	3	4	1
Економіка	4	2	1	2
Управління	1	1	2	1
Право	3	1	1	3
Інша	-	2	0	1
Частка осіб без фахової освіти	0%	22%	0%	13%

Складено автором за результатами моніторингу публічної інформації банків станом на 01.04.2022

Виявлено, що у багатьох випадках члени ради – резиденти України здобували спочатку непрофільну освіту, яка не має стосунку до банківської справи, а вже після влаштування на

роботу у певному банку проходили навчання у певному закладі вищої освіти. Також деякі особи отримали диплом за міжнародними програмами або у престижних зарубіжних навчальних закладах. ЧНР – резиденти України здобули вищу освіту переважно у провідних закладах. Є два прецеденти, коли особа має базову освіту педагога або перекладача.

Таблиця 2

Структура наглядових рад державних банків за формою освіти, %

Банк	Частка осіб з вищою освітою за фахом	Частка осіб із заочною вищою освітою
Ощадбанк	89	11
Приватбанк	100	0
Укресімбанк	63	38
Укргазбанк	71	29

Складено автором за результатами моніторингу публічної інформації банків станом на 01.04.2022

На загальний рівень освіти членів рад вплинула наявність іноземних громадян, які здобували освіту у країнах походження.

Вкрай важливо, якщо фахова освіта підкріплена сертифікатами професійних стандартів. На сьогодні практично в кожній сфері управління банками існують професійні стандарти. Міжнародні професійні стандарти – це стандарти, які розроблені професійною спільнотою та набули широкого поширення у світі. Їх прикладом є стандарти управління якістю ISO, професійні стандарти проєктних менеджерів PMI, професійні стандарти для фінансистів CIMA, ACCA, CFA, CIA, консультантів з управління СМС тощо. Незважаючи на те, що сертифікати не є обов'язковими, освічені інвестори та клієнти віддають перевагу стосункам з банкірами, які мають акредитації. Найвідоміші стандарти: CFA, ACCA, CIA, CIMA, GARP, PRMIA.

Сертифікат CIA запропонований міжнародним Інститутом внутрішніх аудиторів (The Institute of Internal Auditors, ІІА) [9], CAP (Certified Accounting Practitioner – сертифікований бухгалтер-практик), програма сертифікації базових знань з МСФЗ, управлінського та податкового обліку. Фактично це перший рівень сертифікації CIPA (Certified International Professional Accountant – сертифікований міжнародний професійний бухгалтер). Це другий (останній) рівень сертифікації CIPA. Сертифікований бухгалтер (CIPA) – сертифікація пропонується Американським інститутом дипломованих бухгалтерів (AICPA) і орієнтована на професіоналів у галузі фінансів та бухгалтерського обліку. Сертифікація CIPA високо цінується на фінансовому ринку і є визнанням найвищого рівня методичної компетентності та досягнень.

Сертифікат CFA (Chartered Financial Analyst – дипломований фінансовий аналітик) – це один із найавторитетніших міжнародних сертифікатів для фінансових аналітиків та спеціалістів фінансової сфери. Диплом CFA видає Інститут дипломованих фінансових аналітиків (Institute of Chartered Financial Analysts, ICFA) – міжнародна асоціація

професіоналів у галузі інвестицій, яка надає право роботи на інвестиційному ринку та встановлює корпоративні стандарти для учасників ринку з 1963 р. [3].

Лондонський інститут банківської справи і фінансів – правонаступник Chartered Institute of Bankers [4] – пропонує сертифікацію за спеціальностями: у сфері цифрового банкінгу - Certificate in Retail and Digital Banking (CertRDB), Certified Fintech Practitioner (CFP), Strategic Management and Innovation in Banking (SMIB). Сертифікат із бізнес-банкінгу (CertBB) підтверджує спроможність управляти кредитним ризиком, проблемними кредитами. У сфері управління ризиками Лондонський інститут банківської справи і фінансів пропонує сертифікацію: Risk and Regulation in Banking (RRB), Financial Risk Management in Banks (FRMB), Managing Operational Risk and Governance (MOPR).

Менеджер з фінансових ризиків (FRM) – сертифікат FRM надається Глобальною асоціацією професіоналів з ризику (GARP) [5]. Визнаний на кожному великому ринку, FRM є провідним сертифікатом для менеджерів з ризику. Програма сертифікації Professional Risk Manager (PRM) встановлює стандарт з оцінки знань та компетентності фахівців з управління ризиками [1]. Це офіційна сертифікація, яку визнають у всьому світі. У Західній та Східній Європі авторитетом користується Франкфуртська школа менеджменту та фінансів (Німеччина), яка проводить навчання та видає сертифікати в сфері управління ризиками, сталих фінансів та управління змінами [6].

Сертифікація сертифікованого спеціаліста з управління змінами (CCMP) – це набір облікових даних, який показує, що особа здатна впроваджувати зміни в компанії будь-якого розміру та масштабу [2]. Сертифікація CCMP, запропонована Асоціацією професіоналів з управління змінами (ACMP) як підтвердження навчання з управління змінами, є стандартом для фахівців із управління змінами у 2022 р.

Також існує багато сертифікатів у сфері інформаційних технологій, найбільш авторитетними є сертифікований спеціаліст за даними (CDP), сертифікований спеціаліст із безпеки інформаційних систем (CISSP), сертифікований аудитор інформаційних систем (CISA), CompTIA A+, спеціаліст з технологій Microsoft (MTA), професійний менеджмент проєктів (PMP). У сфері управління персоналом HRCI – найавторитетніший міжнародний сертифікаційний інститут (США) [7].

Аналіз біографічних даних членів наглядових рад державних банків показав, що лише одна особа має сертифікат ACCA.

Наявність професійного сертифіката не тільки підтверджує кваліфікацію фахівця, а й поліпшує сприйняття установи на ринку як такої, що керується підготовленою командою. Наразі існують усі технічні можливості для дистанційного навчання за курсами з підготовки до сертифікації, а деякі організації вже мають акредитованих в Україні

представників, котрі організовують приймання іспитів.

На нашу думку, здобуття фахової освіти в заочній формі у закладі вищої освіти з низьким рейтингом слід розглядати як «непрохідний бал» для кандидатів на включення до ради директорів державних банків. Також варто запровадити вимогу до претендентів (та у винятковому порядку для діючих ЧНР у державних банках) щодо наявності загальнонавчальних професійних стандартів та необхідності проходити навчання за відповідною програмою і набувати сертифікат.

Список літератури

1. Certificate Programs. URL: <https://prmia.org/Public/Public/Certificate/Certificates.aspx>
2. Certified Change Management Professional. URL:

<https://www.acmpglobal.org/page/ccmp>.

3. CFA Institute is a global association of investment professionals. URL: <https://www.cfainstitute.org/>

4. Chartered Institute of Bankers. URL: <https://www.charteredbanker.com/our-qualifications.html>

5. GARP: Global Association of Risk Professionals. URL: <https://www.garp.org/frm>

6. In-service training programs. URL: <https://www.frankfurt-school.de/home/programmes/weiterbildungsprogramme>

7. The Human Resources Certification Program. URL: <https://www.hrci.org/certifications/individual-certifications>

8. Types of certificates. URL: <https://www.accaglobal.com/hk/en/student/exam-entry-and-administration/exam-results/types-of-certificates.html>

9. The Institute of Internal Auditors, IIA URL: <https://www.theiia.org/>

УДК 336.3

О. Кремень, В. Швидка

kremen_olga@ukr.net, vikatyan520@gmail.com

Київський національний університет технологій та дизайну, Київ

ВІЙСЬКОВІ ОБЛІГАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах воєнного часу виникає необхідність пошуку альтернативних способів наповнення державного бюджету для безперервного забезпечення потреб Збройних сил України, підтримки економіки та протистояння агресору. Одним із таких способів мобілізації фінансових ресурсів є випуск військових облігацій внутрішньої державної позики, найменування яких обумовлено метою випуску таких облігацій.

Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» визначає облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) як цінні папери, що розміщуються виключно на внутрішніх ринках капіталу і підтверджують зобов'язання України щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їхньої номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій. Номінальна вартість Номінальна вартість облігацій внутрішньої державної позики України може бути визначена в іноземній валюті [1]. Інакше кажучи, держава бере у інвестора кошти у борг на певний період часу, в кінці якого їх повертає зі сплатою встановленої дохідності.

Отже, військовими ОВДП слід вважати різновид облігацій внутрішньої державної позики, кошти від продажу яких спрямовуються на безперервне фінансове забезпечення соціальних та оборонних потреб держави в умовах воєнного стану.

Зазначимо, що Постановою № 156 передбачено здійснити державні внутрішні запозичення в обсязі до 400 млрд. грн. шляхом поетапного випуску облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації» з такими основними умовами :

– номінальна вартість однієї облігації – 1000,00 грн.;

– купонний період – один рік;

– ставка доходу - плаваюча ставка, яка обраховується виходячи із середнього значення облікової ставки Національного банку за річний період, який закінчується першого числа місяця, що передує місяцю здійснення чергових купонних виплат та починається першого числа цього ж місяця попереднього року; строк обігу - до 30 років [2].

На сьогодні розміщено такі інструменти, представлені в таблиці 1.

Згідно Постанови КМУ від 31.01.2001 р. № 80 емітентом ОВДП є Міністерство фінансів України, саме тому воно й визначає час, обсяги випуску ОВДП, строк їх обігу, відсоткову ставку та інші умови емісії. Водночас Міністерство фінансів України від імені держави є гарантом своєчасного погашення та сплати доходу за облігаціями.

Міністерство фінансів з березня 2022 року кожен вівторок проводить аукціони з продажу військових ОВДП з публікацією результатів. Кошти, залучені від розміщення облігацій, зараховуються до державного бюджету [3].

Первинне розміщення облігацій (їх перший продаж) здійснюється серед первинних дилерів, які беруть участь в аукціонах з розміщення військових облігацій на первинному ринку.

Облігації розповсюджуються шляхом :

– первинного розміщення - розповсюджуються нові облігації, які за умовами випуску та обсягом прав, що надаються їх власникам, ще не були в обігу;

– шляхом дорозміщення - розповсюджуються облігації, які відповідають умовам випуску облігацій, що вже перебувають в обігу.

Військові облігації мають низку переваг порівняно з іншими видами інвестицій, зокрема, як і інші облігації внутрішньої державної позики, військові облігації є цінними паперами, які підтверджують зобов'язання держави Україна щодо повернення позичених у інвесторів коштів з виплатою відповідного доходу за період користування ними.

Таблиця 1

Види військових облігацій за терміном обігу та відсотковою ставкою

ISIN код облігацій	Дата погашення	Остання дата розміщення	Ставка
Термін до погашення, 3 міс.			
UA4000226187 (у грн.)	28.10.2022	26.07.2022	9,5%
UA4000226211 (у дол. США)	13.10.2022	12.07.2022	3,5%
Термін до погашення, 6 міс.			
UA4000225791 (у грн.)	02.11.2022	24.05.2022	10,00%
UA4000225940 (у грн.)	11.01.2023	30.08.2022	12,0%
UA4000226427 (у грн.)	05.04.2023	20.09.2022	12,0%
UA4000226138 (у дол. США)	29.12.2022	19.07.2022	4,0%
Термін до погашення, 8 міс.			
UA4000222509 (у євро)	01.12.2022	24.05.2022	2,5%
Термін до погашення, 1 рік			
UA4000225668 (у грн.)	01.03.2023	22.03.2022	11,0%
UA4000225809 (у грн.)	21.06.2023	03.05.2022	11,0%
UA4000226195 (у грн.)	05.07.2023	30.08.2022	14,0%
UA4000226260 (у грн.)	27.09.2023	20.09.2022	14,0%
UA4000225775 (у дол. США)	27.04.2023	30.08.2022	4,0%
UA4000225874 (у дол. США)	25.05.2023	24.05.2022	3,7%
UA4000226120 (у дол. США)	22.06.2023	30.08.2022	4,5%
UA4000226039 (у євро)	15.06.2023	13.09.2022	2,5%
Термін до погашення, 1,5 року			
UA4000225908 (у грн.)	25.10.2023	28.06.2022	11,5%
UA4000226450 (у грн.)	13.03.2024	20.09.2022	16,0%
Термін до погашення, 2 роки			
UA4000226286 (у грн.)	26.06.2024	26.07.2022	14,0%

Джерело : Складено авторами на основі [3]

Повернення інвестиції та виплата доходу здійснюється за рахунок коштів Національного банку, отриманих ним з державного бюджету. На відміну від банківських депозитів, які гарантовані

державою лише у межах 400 тис. грн., інвестиція у військові облігації гарантована державою.

Дохід фізичних осіб від інвестування в державні облігації не включається до складу загального місячного (річного) оподаткованого доходу фізичної особи, зокрема, сума інвестиційного прибутку від операцій з борговими зобов'язаннями Національного банку України та з державними цінними паперами. Крім того, інвестиційний прибуток від військових облігацій звільнено від військового збору, розмір якого становить 1,5%.

Водночас, пропозиції щодо купівлі військових облігацій громадянами України сприяють усвідомленню їх причетності до військових дій, демонструють їх патріотизм у боротьбі за незалежність та територіальну цілісність України.

Відтак, за офіційними даними Національного банку України упродовж повномасштабної війни обсяг сплачених урядом України коштів за погашеннями внутрішніх боргових інструментів на 54,7 млрд. грн., що перевищує обсяг залучених коштів до державного бюджету на аукціонах із продажу облігацій внутрішньої державної позики.

У період із 24 лютого до 25 вересня 2022 року:

- сума, спрямована на погашення внутрішніх державних облігацій, становила 149,2 млрд. грн., 1,5 млрд. дол. США та 0,2 млрд. євро;

- сума, що надійшла до державного бюджету від розміщення нових боргових інструментів на внутрішньому ринку, - 99,8 млрд. грн., 1 млрд. дол. США та 0,5 млрд. євро.

Найбільший за обсягом портфель відповідних цінних паперів утримують банки - первинні дилери.

На другому місці – портфель військових облігацій, сконцентрований громадянами та бізнесом України. Він становить:

- 14,1 млрд. грн. (15,8% від загального обсягу придбаних військових ОВДП, номінованих у гривні);
- 0,2 млрд. дол. США (22,7% від загального обсягу військових ОВДП, номінованих у дол. США);
- 0,2 млрд. євро (52,6% від загального обсягу ОВДП, номінованих у євро).

У власності нерезидентів перебуває військових облігацій на 1,2 млрд грн та 2 млн дол. США [4].

За результатами проведення розміщень облігацій внутрішньої державної позики 27 вересня 2022 року, до державного бюджету залучено 574 992 830,83 грн (за курсом НБУ) [5].

Військові облігації внутрішньої державної позики – це різновид облігацій внутрішньої державної позики, кошти від продажу яких спрямовуються на безперебійне фінансове забезпечення соціальних та оборонних потреб держави в умовах воєнного стану. Тільки ефективне управління ними як інструментом фінансування видатків державного бюджету України забезпечить безперебійне фінансування потреб держави умовах війни.

Список літератури

1. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-

IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>. (дата звернення 29.09.2022).

2. Про випуск облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації» : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2022 р. № 156. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-2022-%D0%BF#Text>

3. Військові ОВДП. Офіційний сайт Міністерства фінансів України : веб-сайт.

URL : https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572

4. Статистика щодо продажу та погашення ОВДП – депозитарій НБУ. Національний банк. URL : https://t.me/nbu_ua/1104 (дата звернення 01.09.2022).

5. Оголошення та результати аукціонів. Міністерство фінансів України. URL : <https://mof.gov.ua/uk/ogoloshennja-ta-rezultati-aukcioniv> (дата звернення 01.10.2022).

УДК 336.1

Г. Кононенко

annuta30@gmail.com

Київський національний університет технологій та дизайну, Київ

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Початок повномасштабного вторгнення Росії на територію України приніс докорінні зміни в усіх сферах життя. Тому, оскільки основною метою бізнесу усіх є отримання максимального прибутку та оптимізація витрат, війна скоригувала ці завдання. Тепер з 24 лютого 2022 року усі підприємства намагаються просто вижити, утримуючи мінімально необхідну кількість працівників для їх нормального функціонування в умовах бойових дій. Під час підготовки фінансової звітності та проведення загального фінансового аналізу компаніям необхідно враховувати вплив війни на безперервність їхньої діяльності та, якщо можливо, провести аналіз чутливості кількох можливих сценаріїв. Потреба в цьому виникає тому, що необхідно встановити, чи існує суттєва невизначеність щодо здатності підприємств продовжувати свою діяльність на безперервній основі. Відтепер у зв'язку з нестабільністю економічної сфери країни на шляху функціонування підприємств з'являються нові перешкоди: невинуватені ризики, непередбачені витрати, втрати підприємств внаслідок ведення бойових дій.

У довоєнні часи, перед початком повномасштабного вторгнення, всі підприємства для отримання високих прибутків і збереження конкурентних позицій на ринку повинні були постійно аналізувати результати своєї діяльності в минулому і робити прогнози на майбутнє. Для цього були використані ефективні механізми управління фінансовим станом компанії, де ключовим елементом був фінансовий аналіз. Головним завданням фінансового аналізу було і залишається – аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища, порівняння результатів діяльності компанії з аналогічними результатами основних конкурентів на ринку, виявлення основних факторів і загроз можливого банкрутства та інших ризиків у діяльність компанії [1; 2; 3]. Зараз ситуація змінюється, оскільки війна в Україні торкнулася всіх сфер економіки. Так, Рада Аудиторської палати

України видала інформаційний лист про вплив військової агресії Російської Федерації на фінансову звітність та аудиторські звіти [4]. Згідно з листом [4] усі підприємства зобов'язані складати фінансову звітність на основі даних бухгалтерського обліку.

Бухгалтерський облік і фінансова звітність базуються на принципах, визначених чинною концептуальною основою. Питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи) в відповідно до законодавства та установчих документів. Війна може вплинути на здатність уповноважених осіб забезпечувати організацію обліку та фіксування фактів усіх господарських операцій [5].

Економічні наслідки війни можуть позначитися на фінансовій звітності підприємств.

Фактори, що впливають на фінансовий аналіз підприємств:

- залежність від російського чи білоруського ринків;
- контакт з підсанкційними особами;
- наявність дочірніх компаній або активів у Росії, Білорусі або в зоні бойових дій.

Ці фактори можуть змінюватися, тому цей вплив необхідно регулярно переглядати, оскільки подальший розвиток, тривалість та наслідки війни неможливо передбачити. Також необхідно повністю відповідати застосовним стандартам бухгалтерського обліку (IFRS або GAAP) щодо розгляду подій після звітного періоду та оцінки безперервності діяльності. Під час підготовки фінансової звітності підприємств необхідно постійно звертати увагу на вплив війни на безперервність діяльності та, якщо можливо, проводити аналіз чутливості кількох можливих сценаріїв. Це може вимагати додаткового розкриття інформації у фінансовій звітності [6].

Таким чином, компанії, залежно від впливу війни на їхній бізнес, який залежатиме від конкретних обставин суб'єкта господарювання,

повинні розкривати у примітках до фінансової звітності інформацію про потенційний вплив на наступний звітний період. Компанії також повинні розглянути можливість розкриття потенційних наслідків війни у звіті керівництва, повідомляючи про основні ризики та невизначеності, якщо подальші можливі події можуть призвести до негативних відхилень від прогнозів компанії. Крім впливу на безперервність діяльності, підприємства повинні постійно переглядати всі сфери фінансового обліку на які впливає невизначеність суджень та оцінок [6,7]

Також Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) ухвалила рішення від 13.03.2022 № 161 щодо розкриття регульованої інформації емітентами цінних паперів у період дії воєнного стану в країні. Комісією встановлено, що на період дії воєнного стану емітенти цінних паперів звільняються від обов'язку розкривати регульовану інформацію у строки, встановлені чинним законодавством та нормативно-правовими актами регулятора. Після припинення воєнного стану емітенти цінних паперів розкривають регламентовану інформацію в такі строки:

1. Річна регулярна інформація за 2021 звітний рік оприлюднюється протягом 90 днів після закінчення дії воєнного стану.

2. Проміжна регулярна інформація за відповідний квартал 2022 року розкривається разом з річною регулярною інформацією за 2021 рік.

3. Особлива інформація про факти, що виникли в період дії воєнного стану, оприлюднюється протягом 30 днів після закінчення дії воєнного стану [7].

На період воєнного стану банки, які не завершили роботу зі складання річної фінансової звітності та консолідованої річної звітності за 2021 рік у зв'язку із введенням воєнного стану, повинні продовжити цю роботу після припинення або скасування воєнного стану. Національний банк не застосовує до банків заходи впливу за порушення строків подання річної фінансової звітності та консолідованої річної фінансової звітності за 2021 рік разом з аудиторським висновком, а також проміжної фінансової звітності та консолідованої проміжної фінансової звітності за 1 квартал 2022 року на період дії воєнного стану та протягом трьох місяців після його припинення або скасування.

Можемо зробити висновки, що під час складання фінансової звітності та проведення загального фінансового аналізу всі підприємства обов'язково повинні враховувати вплив війни та воєнного стану на їх безперервну діяльність і проводити аналіз чутливості кількох можливих сценаріїв подальшого розвитку. Через нестабільність економічної ситуації в Україні на шляху функціонування підприємств з'являються нові перешкоди (невиправдані ризики, непередбачені витрати, втрати підприємств внаслідок ведення бойових дій). Зокрема, Рада Аудиторської палати України розповсюдила інформаційний лист щодо впливу військової агресії Російської Федерації на

фінансову звітність та аудиторські звіти, згідно з яким усі підприємства зобов'язані складати фінансову звітність на основі даних бухгалтерського обліку, які в свою чергу, базуються на принципах, визначених застосовною концептуальною основою. Усі підприємства, залежно від впливу війни на їхній бізнес, що буде залежати від конкретних обставин суб'єкта господарювання, повинні розкривати у примітках до фінансової звітності інформацію про потенційний вплив на наступний звітний період. Крім впливу на безперервність операцій, підприємства повинні постійно переглядати всі сфери фінансового обліку, на які впливає невизначеність суджень і оцінок.

Після припинення дії воєнного стану регламентована інформація розкривається емітентами цінних паперів у такі строки: річна регулярна інформація за 2021 звітний рік розкривається протягом 90 днів після припинення воєнного стану; проміжна регулярна інформація за відповідний квартал 2022 року розкривається разом з річною регулярною інформацією за 2021 рік; спеціальна інформація про факти, що виникли в період дії воєнного стану, оприлюднюється протягом 30 днів після закінчення дії воєнного стану.

Список літератури

1. Комарецька П. В. Фінансове планування як передумова розвитку фінансового потенціалу промислових підприємств / П. В. Комарецька // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна "Проблеми стійкого соціально-економічного розвитку України". – 2006. – № 730. – С. 90-93.
2. Кузнецова А. Я. Аналіз фінансових відносин суб'єктів господарювання з погляду їх електронної взаємодії / А. Я. Кузнецова, Г. Г. Чмерук // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Економічні науки. – 2020. – № 6. – С. 137-144.
3. Купріна Н. М. Особливості фінансового аналізу найбільш важливих груп активів в системі управління діяльністю підприємства / Н. М. Купріна, Т. М. Ступницька, О. М. Величко // Економіка харчової промисловості. – 2022. – Т. 14, Вип. 2. – С. 58-67. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2022_14_2_9
4. Інформаційний Лист Ради Аудиторської Палати України щодо впливу військової агресії Російської Федерації на фінансову звітність та аудиторські звіти ІНФОРМАЦІЙНИЙ-ЛИСТ-АПУ.pdf (apu.com.ua)
5. Пузирьова П. В. Актуальні аспекти забезпечення технологічної конкурентоспроможності підприємств в сучасних умовах [Електронний ресурс] / П. В. Пузирьова // Ефективна економіка. – 2014. – № 9. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3365>
6. Борохвостов В. Інформаційно-фінансові технології гібридної війни: методологічні підходи до аналізу змісту, виникнення, реагування та запобігання / В. Борохвостов, Л. Скуріневська, Ю. Луцки // Social development & Security. – 2019. – Vol. 9, Iss. 6. – С. 56-76.
7. Борохвостов В. Інформаційно-фінансові технології гібридної війни: методологічні підходи до аналізу змісту, виникнення, реагування та запобігання / В. Борохвостов, Л. Скуріневська, Ю. Луцки // Social development & Security. – 2019. – Vol. 9, Iss. 6. – С. 56-76.

ПЛАТФОРМА 5. МАРКЕТИНГОВА ОСВІТА В УКРАЇНІ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

УДК 004.58+ 004.89 + 004.91

О. Любіч¹, О. Стрижак¹

alyubich@ukr.net, sae953@gmail.com

¹ДННУ «Академія фінансового управління», Київ

ОНТОЛОГІЧНЕ ПЕРЕТВОРЕННЯ НАРАТИВІВ У АКТИВНІ СИСТЕМИ ЗНАНЬ

Наукові та освітні наративи відображають певні обсяги тематичних знань, які представлено інформаційними описами у вигляді природно-мовних конструкцій, що відображають висловлення, судження та твердження про певні факти предметно-тематичного профілю. Факти зв'язуються між собою множинами відношень, а також можуть характеризуватися певними властивостями. Здебільшого описи, а особливо книжкові, подаються на основі використання авторами наукового стилю, що розраховано на передавання певних відомостей або пояснення будь-яких фактів з наукової точки зору. У ньому використовуються різні терміни та професійна лексика. Цей стиль характерний для освітньої та наукової літератури і містить впорядковану множину наукових повідомлень. Виходячи зі сказаного можна зробити висновок, що наратив є та повинен бути якісним джерелом тематичної інформації, більше того, забезпечувати подальше її відображення при використанні читачами інших джерел, більш змістовних та об'ємних за змістом.

Таким чином, кожен наратив за змістом відображає понятійну систему певної теорії [1]. Методичне завдання, що визначається щодо його застосування – компетентна інтерпретація цієї понятійної системи, аксіоматики, правил, синтаксичних та морфологічних основ теорії, що описуються. Це забезпечує формування операціонального простору діяльності різних категорій читачів, у якому вони спроможні компетентно взаємодіяти з різними наративами, визначаючи різні контексти його концептів. Більш того, від повноти відображення понятійних систем, дисциплін, що описуються наративом, залежить і його спроможність компетентно взаємодіяти з мережецентричними системними складниками навколишнього середовища, тобто понятійні системи тематичних дисциплін, що використовують фахівці, є для них знаннево-функціональним ядром операціональності, яка складає їх діяльнісний простір.

У цьому просторі забезпечується інтеграція з компонентами мережевого інформаційного простору, як на соціальному, так і на тематично-дисциплінарному рівнях. Здатність інтегровано використовувати знаннево-функціональне ядро формується у будь-якій особистості продовж життя, визначає рівні її компетентності та освіченості. В основі коректної взаємодії фахівців з мережевим інформаційним простором

знаходиться знаннево-функціональне ядро їх операціональності, що функціонально здатне підтримати повноту його інтегрованості у різні діяльнісні життєві процеси. Тому значущість наукового наративу, як системи знань, для операціональності фахівців дуже висока. Однак інформаційні процеси, що сьогодні розвиваються у суспільстві пред'являють до функціональних властивостей наративу певні вимоги, одними з головних є: інтерактивність та інтеоперабельність. Тому виникає необхідність розширити функціональність наративу сучасними засобами ІТ-технологій, що спроможні забезпечити інтерактивність його змісту, та інтеоперабельне інтегроване використання зі залученням інформаційних середовищ, ресурсів та мережевих інформаційних систем, що доцільні до використання [2]. Категорія інтегрованості змісту наративу однозначно визначає наявність інструментів пошуку, категоризації, класифікації та визначення його тематичної еквівалентності за змістом із зовнішніми мережевими інформаційними ресурсами. Тобто інтегрованість наративу у інформаційному середовищі реалізується у форматі наративного дискурсу [3].

Будь-який наратив за структурою повинен містити та відображати понятійну систему теорії, що визначає предметну дисципліну, яку відображають його концепти та контексти. Вказана структура, відображає основні та допоміжні терміни та поняття і відповідні їх властивості та взаємозв'язки. Тим самим можна стверджувати, що зміст наративу породжується не пустою множиною взаємопов'язаних дефініцій понять, що визначають імена концептів предметної дисципліни, що відображається у його описах. Така множина понять визначається, як термінополе наративу.

Поняття-концепти термінополя предметної дисципліни, що відображається у наративу, можуть бути сформовані у вигляді глосарію. Але головну роль у будь-якому текстовому документі, є контексти, що визначають властивості та функціональність його понятійної системи. Фактично термінополе визначає понятійну основу взаємодії читачів з інформаційним середовищем наративних описів та з іншими читачами та авторами. Тоді множина взаємозв'язків понять може бути задана множиною властивостей, які їх визначають та існують між ними. Ці властивості та їх функціональність визначаються у контекстах

понять, що викладаються у описах наративу за допомогою певного впорядкування [1, 3].

Таким чином, множини понять, відношень між ними, відповідні інтерпретуючи функції теорії, яка визначає базові положення предметної дисципліни, є певними інструментами формування термінополя наративу, що містить понятійну систему теорії. Вказані множини утворюють концептуальну схему предметної дисципліни та визначають онтологію наративу, як інтерактивну систему знань [4], що відображає певну теорію.

Включення до операціонального простору, що визначає можливі дії читачів, предметних функцій онтологічної системи наративу конструктивно задає напрямок вивчення його теоретичних та практичних положень і формування в читачів предметних компетенцій [3-5]. Ці функції є якісним відображенням властивостей понять, що викладаються у наративу. Тобто, онтологічна система є якісною складною моделлю, що відображає стани взаємодії концептів теорії, положення якої викладаються у наративу у вигляді певної множинної впорядкованості контекстів його понятійної системи.

Онтологію можна розглядати як певну експліцитну концептуалізацію логічної теорії, деякого числення з певними правилами. Ця теорія дозволяє систематизувати категорії дійсності як

такі, що виражаються мовою значень та які є у змісті наративних описів. На рис. 2. представлено узагальнену схему формування онтологічної системи наративу. Так лінгвістичні процедури відповідного процесора забезпечують формування термінополя на основі контент-аналізу змісту його тексту.

Результатом вказаного контент-аналізу, крім термінополя, є таксономія, класифікатор відношень та зв'язані множинними бінарними відношеннями множини контекстів кожного поняття наративу. З рисунку бачимо, що в середовищі лінгвістичного процесору на основі процедур контент-аналізу формуються глосарій та таксономія. У середовищі семантичного процесору формуються тезаурус та процедури інтерактивної взаємодії з кожним елементом термінополя, таксономії і тезауруса, як складових онтологічної системи наративу, та створюються множинні бінарні відношення між ними і поняттями та їх контекстами. Це дозволяє визначити онтологічну систему наративу, як інтерактивну систему знань. Таким чином, онтологічні системи наративів, що описують тематики предметних дисциплін, формують множинну системоутворюючу аксіоматичну платформу наративного дискурсу.

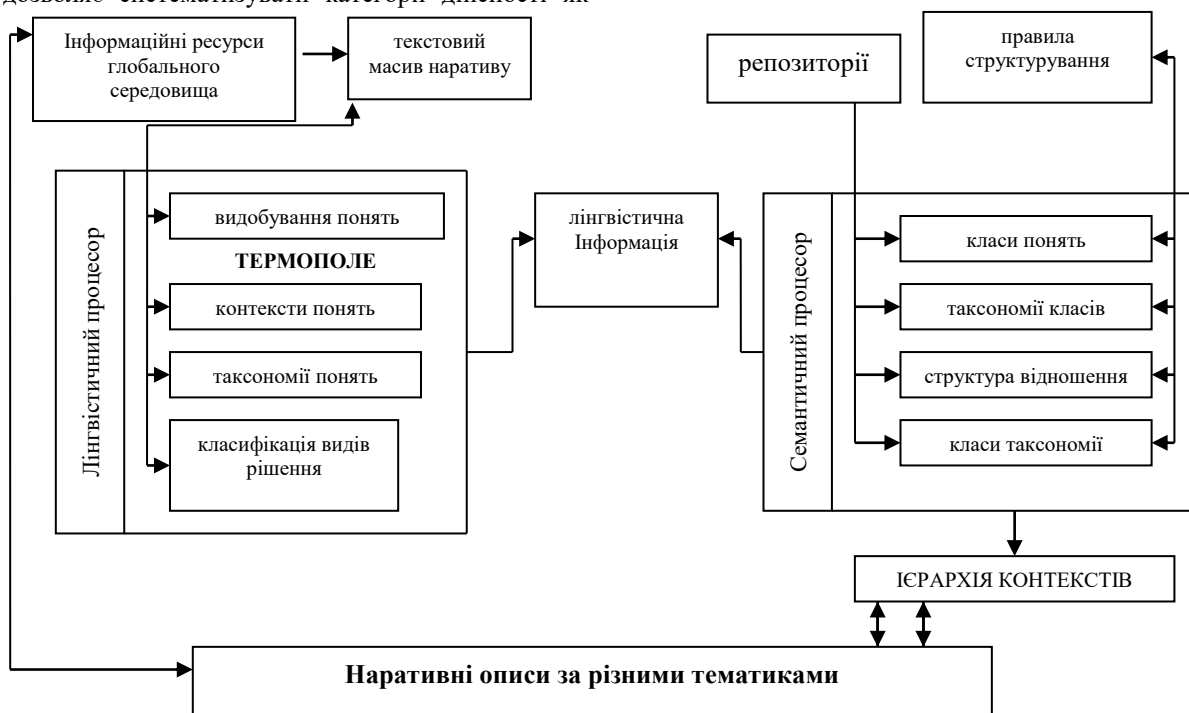

Рис. 1. Узагальнена схема формування онтологічної системи наративу

Список літератури

1. Klini, S.: Introduction to metamathematics. // North Holland, 1980. 560 p.
2. Riedl, M. O., Bulitko, V.: Interactive narrative: An intelligent systems approach. AI Magazine 34(1), 67–77 (2013).
3. Stryzhak O., Dovgyi S., Popova M., Chepkov R. Transdisciplinary Principles of Narrative Discourse as a Basis for the Use of Big Data Communicative Properties. Advances in Intelligent Systems and

- Computing. Cham : Springer. 2021. C. 258–273.
4. Dovgyi S., Stryzhak O. Transdisciplinary Fundamentals of Information-Analytical Activity. Advances in Information and Communication Technology and Systems. Cham : Springer. 2021. C. 99–126.
5. Guarino, N.: The Ontological Level. In: Casati R., Smith N., White G. (eds.), Philosophy and the Cognitive Sciences. Holder-Pichler-Tempsky, Vienna (1994).

ВЗАЄМОДІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ ТА ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ ІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ

Розглядаючи проблематику української вищої школи, не можна ігнорувати наявність великої кількості критиків освітньої програми ЗВО як серед науковців-робітників навчальних закладів всіх рівнів акредитації, так і суспільства в цілому. З активних дебатів педагогів, абітурієнтів та представників бізнесу можна зробити висновок, що конкурентоспроможність української освіти в європейському просторі дуже низька через незадоволення потреб вітчизняного ринку праці в професійно підготовлених працівниках, які могли б одразу, без додаткової підготовки, виконувати посадові обов'язки на найрізноманітніших підприємствах України. Відтік студентів до європейських ЗВО інших країн через відсутність, на їхню думку, актуальних освітніх програм за деякими професійними напрямками в Україні, тільки загострює проблеми пошуку кадрів для роботодавця. Особливо потерпають від цієї проблеми представники малого та середнього бізнесу, які не можуть самостійно займатися підготовкою спеціалістів через брак часу і коштів.

Питання щодо актуальності освітньої програми та оволодіння практичними знаннями, істотний розрив між тим, що представники бізнесу вимагають від спеціаліста та тим, що і в якій формі викладається у закладі вищої освіти. Все це є причинами низького рівня працевлаштування за спеціальністю: за даними Інтернет порталу «HeadHunter» в Україні, тільки 44% українців працюють за спеціальністю, що набагато менше, ніж в більшості європейських країн [4]. Загальнонаціональне опитування GfK Ukraine «Українське покоління Z: цінності та орієнтири» з'ясувало, що переважна більшість (43%) молодих українців вважає, що освіта та навчальні заклади в Україні не відповідають потребам сучасного ринку праці [6]. Серед проблем, що спричиняють незадоволеність освітою – відсутність належної практики та інновацій у навчанні, а також перевантаженість навчальної програми «зайвими» предметами, які ніяк не пов'язані зі спеціальністю.

В сучасних умовах функціонування ЗВО України, що формуються під впливом необхідності європейської інтеграції, необхідно концентрувати увагу не стільки на матеріало-технічних, скільки на соціальних та управлінських інноваціях, оскільки освітні інновації, що не потребують фінансових дотацій (особливо це стосується закладів державної форми власності) можуть бути найскоріше імplementовані в освітній системі України. Як зазначено в постанові КМУ про «Державний стандарт базової і повної

середньої освіти», діяльнісний підхід – це спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти [2]. Неодноразово зазначалося, що світова спільнота потребує таких результатів навчання, за яких людина спроможна застосовувати засвоєні знання й набуті уміння в необхідних для цього ситуаціях [3]. Мається на увазі наявність таких сучасних технологій освіти, які б максимально спрощували підготовку кваліфікованих працівників для ринку праці. В минулому педагогами вже був визнаний факт того, що отримати знання можна тільки в процесі їх використання. При цьому до ЗВО абітурієнти йдуть навчатися тому, що бажають отримати прикладні знання – кваліфікацію працівника певного рівня з певної спеціальності. Діяльнісний підхід в освіті і є спосіб ефективного перетворення студентів в кваліфікованих спеціалістів.

Налагодження комунікацій з середніми та великими підприємствами – є найважливішою частиною стратегії на шляху реформування навчальної програми. Міжнародний досвід показує, що ефективна освіта неможлива без співробітництва із бізнесом. Наприклад, університет Аалто в Фінляндії (Aalto University) розробив програму «індивідуальних бізнес процесів» [5]. Проєкти в рамках цієї програми знайомлять студентів із різними аспектами підприємства – маркетинговою, фінансовою, логістичною та іншою діяльністю. На час таких проєктів заклад вищої освіти формує дослідну групу, що складається з 2-5 студентів останнього року навчання та викладача, що призначається лідером групи. Частіше за все, на підприємстві робота студентів являє собою аналіз, планування або бенчмаркінг (опис) процесів компанії. Студенти підбираються індивідуально під кожен проєкт із різних факультетів ЗВО, вони також отримують грошову компенсацію за роботу, що додатково їх мотивує. Університети Швеції – Уппсала (Uppsala University), Йончопінг (Jönköping University) і Єребру (Örebro University) об'єдналися в рамках регіонального державного партнерства «ACCESS», щоб надати професійну підтримку підприємствам малого та середнього бізнесу. Організація допомагає співробітникам ЗВО, студентам і підприємцям зустрітися і почати спільну діяльність [7]. Якщо казати про досвід

університетів Німеччини, то німецька освіта в принципі ґрунтується на залученні студентів до співпраці з бізнесом. Близько третини німецьких студентів обирають так звані «Fachhochschule» (інститути прикладних наук), в яких обов'язковою умовою є річне стажування на профільному підприємстві. Берлінський університет прикладних технічних та економічних наук (Hochschule für Technik und Wirtschaft Berlin), який займає провідне місце в рейтингах найкращих університетів з точки зору зайнятості своїх випускників за спеціальностями, створив підприємницький кластер «Наука-практика». Здебільшого він займається працевлаштуванням студентів за їхнім профілем [1]. Для освітніх закладів США характерним є залучення бізнесу в розробку і керування освітньою програмою й курсами дисциплін. Один з головних проявів такої взаємодії – написання студентами так званої «Capstone Project» – випускної кваліфікаційної роботи, заснованої на рішенні реальної бізнес-задачі від представників підприємств.

Практична підготовка студентів ЗВО є невід'ємною складовою навчального процесу і здійснюватися протягом всього періоду навчання. Метою виробничої практики є прояв діяльнісного підходу в освіті – закріплення набутих студентами під час навчання теоретичних знань практичними професійними навичками та вміннями роботи на підприємстві. ЗВО ставить такі основні завдання перед студентом при проходженні виробничої практики: ознайомлення з підприємством-базою практики, вивчення його спеціалізації, особливостей технологічних процесів; ознайомлення з діяльністю підрозділів за профілем, їх структурою та функціями, положеннями про відділ, посадовими обов'язками співробітників; виконання індивідуальних завдань відповідно до змісту конкретного виду практики. При цьому базами практики відповідно до програми можуть бути: виробничі підприємства; комерційно-посередницькі підприємства; організації і підприємства сфери послуг.

Опитування GfK Ukraine показало, що 52% студентів заявляють про неможливість або формальне проходження навчальної практики. При цьому менше половини респондентів (37%) брало участь у практиці або стажуванні під час навчання [6]. Щоб попередити такий сценарій розвитку подій, заклади вищої освіти укладають договір з тими підприємствами, які можна вважати оптимальними з точки зору навчального процесу. Дуже часто, нажалі, кількість підприємств, що співпрацюють із ЗВО по цьому питанню є вкрай обмеженою, особливо якщо це безпосередньо не стосується навчальних програм за профілем університету. Оскільки будь-яка організація має певне обмеження стосовно кількості залучених студентів, ЗВО мимоволі створює нерівні умови для студентів, що суперечить європейським принципам освіти. На сучасному етапі розвитку

українські заклади вищої освіти мають покладатися на соціальні та управлінські освітні інновації, а також поетапно впроваджувати діяльнісний підхід в освіті до навчальної програми. Український ринок праці має гостру потребу в кваліфікованих робітниках, але наразі підприємства не усвідомлюють вагу співробітництва із вищою школою. Партнерство університету та підприємств може суттєво зекономити кошти останніх на самостійну підготовку та допідготовку професійних кадрів. Міжнародний досвід показує, що прикладний характер навчання є запорукою успішного працевлаштування більшості випускників.

Українські ж підприємці мають, в першу чергу, розглядати ЗВО як організацію, яка буде сприяти розв'язку певних актуальних для бізнесу питань. Домовленості на найвищих рівнях про співпрацю університету та компаній допоможуть найскоріше налагодити одразу декілька напрямків співпраці, в яких виробнича практика студентів має визначальне місце. Оскільки причиною обмеженості співпраці ЗВО із бізнесом є низька мотивація представників компаній, партнерські відносини потрібно розгортати таким чином, щоб спочатку зацікавити підприємця можливостями від залучення студентів до вирішення конкретних задач. Вирішенням цієї проблеми є Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, прийнятої урядом. ЗВО України мають брати участь в програмах за цією концепцією, оскільки для Вищої школи такі ініціативи не менш актуальні, ніж для профтехучилищ.

Список літератури

1. Берлінський інститут техніки та економіки [Електронний ресурс] / Режим доступу : <https://www.htw-berlin.de/en/research/research-service-and-transfer/cooperation-partnerships/> – Назва з екрана.
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>. – Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392.
3. Сутнісні характеристики інноваційних технологій як виду сучасних освітніх ресурсів / Т. Попова, Ю. Беседіна. Українська інженерно-педагогічна академія. – К.: Вісник КНУТД, 2017. – Вип. 1 (107) – (Сер.: Економічні науки). – ISSN 2413-0117.
4. ТОВ HeadHunter Україна: Не за спеціальністю працює більше половини українців [Електронний ресурс] / Режим доступу : <https://kiev.hh.ua/article/14587> – Назва з екрана.
5. Університет Аалто [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://biz.aalto.fi/en/cooperation/for_corporations/projects/ – Назва з екрана.
6. GfK Ukraine [Електронний ресурс]: (Проект) / Регіональне представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні, Центр Нова Європа. – К.: GfK Ukraine, 2017. – Режим доступу : <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13874.pdf>. – Дата звернення: 24.10.2018. – Назва з екрана.
7. Jönköping University (2018), “After Graduation”, available at: <https://ju.se/en/study-at-ju/after-graduation.html>

DIGITAL- ІНСТРУМЕНТАРІЙ МАРКЕТОЛОГА

Сучасні реалії призвели до того, що класична теорія маркетингу - 4Р потребує включення додаткової компоненти, а саме п'ятої букви Р - люди (people).

Це пояснюється тим, що компанія може мати актуальний товар або послугу, привабливу ціну, зручну логістику, професійну рекламу але покупець не звертається до неї, якщо бачить байдужість працівників, інертність, механічне виконання своїх обов'язків. Цього можна уникнути, якщо співробітник розуміє значущість своєї роботи, відчуває причетність до корисної справи, відчуває гордість та приналежність до компанії [1].

Також, сьогодні багато працівників вимушені працювати віддалено [1]. За допомогою відеоконференцій та різних онлайн-платформ співробітники можуть працювати як в офісі, так і поза ним. Організація цифрових робочих місць призвела до того, що підвищилися вимоги до технологічних знань співробітників, і з'явилася потреба в їх безперервному навчанні [1].

Тому підходи до управління персоналом його стимуляції, оцінки якості та навчання стають найактуальнішою проблемою сьогодення.

Важливим моментом при оцінці ефективності персоналу є визначення економічного ефекту мотивації його діяльності, оскільки вона безпосередньо впливає на трудову активність працівників.

Як один із підходів до оцінки ефективності мотивації персоналу С. Шапіро [2] пропонує свою формулу, що враховує ефекти, які виникають при збільшенні продуктивності праці, зниженні плинності кадрів і при навчанні персоналу з подальшим поєднанням декількох професій. Отже, ефект від зменшення плинності кадрів (щомісячний), який визначається наступним чином:

$$E_{nl} = B_{nn} \cdot P \cdot (K_{n1} - K_{n2}) \quad (1)$$

де E_{nl} - ефект від зменшення плинності кадрів (щомісячний), грн.; B_{nn} - витрати на нового працівника (за місяць) ($B_{nn} = B_n / P_6$), грн./люд.; B_n - витрати на підбір персоналу (за місяць), грн.; P_6 - кількість відібраних кандидатів, люд.; P - середньосписочна чисельність працівників, люд.; K_n (P_{36}/P) - коефіцієнт плинності як відношення числа звільнених працівників до середньосписочної чисельності ($K_n = P_{36}/P$), частка; P_{36} - число звільнених працівників, люд.

Ефект від навчання E_n (за місяць в грн.) з подальшим суміщенням професій:

$$E_n = B_{3n} \cdot P_{cn} \cdot N - B_n \quad (2)$$

де B_{3n} - витрати на заробітну плату одного працівника (за місяць), грн.; P_{cn} - число

працівників, які навчалися суміжним професіям (за місяць), люд.; N - календарний строк, за яким розраховується ефективність, міс.; B_n - витрати на навчання (за місяць), грн.

Ефект від підвищення продуктивності праці E_{nn} (за місяць), грн.:

$$E_{nn} = P \cdot D_m \cdot (P_2 - P_1) \quad (3)$$

де D_m - кількість робочих днів, відпрацьованих працівниками за місяць, дн; P - продуктивність праці як відношення обсягу продажу продукції за день до чисельності працівників, ($P = O_n / D_m \cdot P$), грн./люд.-дн.; O_n - обсяг продажу продукції за день, грн.

Отже, ефект від мотивації персоналу визначається за формулою (4):

$$E = E_{nl} + E_n + E_{nn} \quad (4)$$

Варто зауважити, що підхід С. Шапіро до оцінки ефективності мотивації персоналу має недолік, а саме: оскільки пропонується обчислювати ефекти від зменшення плинності кадрів, від навчання, від підвищення продуктивності праці за місяць. Даний захід потребує певних витрат, а в сучасних кризових умовах роботи промислових підприємств це майже неможливо. Тому, необхідно проводити заходи по оцінці ефективності мотивації персоналу принаймні за рік.

Останнім часом застосовуються наступні методики оцінки ефективності управління персоналом:

1) Експертна оцінка, яка полягає в опитуванні керівників підрозділів шляхом анкетування, щодо якості роботи управлінського персоналу. Цей метод ефективний з погляду мінімізації витрат на проведення оцінки. Суб'єктивність методу в експертних оцінках пов'язана з міжособистісними відносинами в колективі.

2) Метод бенчмаркінгу полягає в тому, що показники діяльності служб управління персоналом (коефіцієнт плинності кадрів, показник абсентеїзму, витрати на навчання нових працівників) порівнюються з аналогічними даними інших підприємств, що функціонують на ринку та займаються приблизно тими ж видами діяльності.

3) Метод підрахунку віддачі інвестицій. За цим методом проводиться розрахунок показника $K = ((\text{дохід} - \text{витрати}) / \text{витрати} \cdot 100 \%)$ і робиться висновок стосовно віддачі інвестицій.

4) Методика Д. Філіпса, що включає такі складові:

оцінка інвестицій в управління персоналом, як відношення витрат служби персоналу до операційних витрат; оцінка інвестицій в працівника, як відношення витрат служби персоналу до кількості

працівників; показник відсутності на робочому місці (абсентеїзму) є сумою числа прогулів або кількості працівників, що звільнилися; показник задоволеності (якісний показник) – частка працівників, задоволених своєю роботою, вираженою в % ; критерій, що визначає єдність і згоду в колективі на підприємстві, що визначається методами соціометрії.

5) Методика Д. Ульріха що включає: показник продуктивності на одиницю сировини, одного працівника або одиницю заробітної плати; показники швидкості бізнес-процесів; витрати або результати при проведенні спеціальних програм та ініціатив; навички працівників, лояльність, моральний клімат в колективі; швидкість бізнес-процесів до нововведень і після [2].

Використання зазначених методів потребує додаткових ресурсів від підприємства. Замінити аналітичний відділ, заощадивши час та гроші може digital -інструментарій, а саме CRM-система.

Система управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM-система) - прикладне програмне забезпечення, призначене для автоматизації стратегій взаємодії із замовниками (клієнтами), зокрема, для підвищення рівня продажів, оптимізації маркетингу та покращення обслуговування клієнтів шляхом збереження інформації про клієнтів та історії взаємовідносин з ними, встановлення та покращення бізнес-процесів та подальшого аналізу результатів [3].

Підтримка бізнес-процесів включає збирання, зберігання та аналіз інформації про споживачів, постачальників, партнерів, а також про внутрішні процеси компанії [3].

CRM-система може включати [3]:

- фронтальну частину, що забезпечує обслуговування клієнтів на точках продажу з автономною, розподіленою чи централізованою обробкою інформації;
- операційну частину, що забезпечує авторизацію операцій та оперативну звітність;
- сховище даних;
- аналітичну підсистему;
- розподілену систему підтримки продажів: репліки даних на точках продажу чи смарт-картки.

Аналітична підсистема дозволяє контролювати роботу бізнесу у сфері послуг за наступними параметрами [4]:

- загальні питання щодо аналітики;
- аналітика з IP-телефонії;
- аналітика з фінансів;
- аналітика щодо клієнтів;
- аналітика з послуг;
- аналітика з товарів;
- аналітика з персоналу.

Аналітика з персоналу дозволяє [4]:

- оцінити завантаження співробітників. За допомогою Графіку завантаженості, що вибудовується на основі журналу запису щодо їхнього робочого часу;

- відстежити ефективність певного працівника за вибраний період за такими показниками: дохід; кількість клієнтів; число первинних клієнтів за період; число вторинних клієнтів за період; кількість наданих послуг; відношення: кількість послуг на одного клієнта; середній чек. За кожним із показників можна сформулювати графік;

- встановити відповідність заробітної плати виконуваному обсягу обов'язків завдяки Графіку «Персонал/виручка за період»;

- оцінити результативність працівників можна через графіки «Собівартість роботи спеціалістів» (показує вартість години ефективної роботи співробітника, пов'язаної безпосередньо з наданням послуг) та «Прибуток по співробітникам» (показує суму фінансових коштів, на яку підвищився прибуток компанії завдяки роботі конкретного спеціаліста);

- прогнозування перспектив працівника можна здійснити на основі "Графіку прибутку по співробітникам", "Графіку собівартості роботи фахівців", "Графіку оцінки фахівців" та фільтрація за виконавцями. Джерелами даних для цих графіків є відгуки клієнтів, зібрані за вибраний період за результатами завершених візитів (за SMS-повідомленнями та через веб-форму відповіді онлайн).

Отже, «Аналітика з персоналу» в CRM-системі надає можливість оцінити всі необхідні показники щодо якості персоналу будь-якого відділення та філії. Визначити, наскільки важливою є та чи інша посада, чи вагомий персональний внесок у розвиток компанії робить співробітник, чи доцільно витрачати час та гроші на зростання цього фахівця.

«Аналітика з персоналу» надає можливість не лише відстежувати ефективність роботи співробітників, а й задати нові вектори для їх професійного зростання.

Список літератури

1. Діджитал та інтернет-маркетинг [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://evergreens.com.ua/ua/articles/digital-marketing.html>
2. В.М. Соболева. Мотивація трудової діяльності в умовах переходу до ринкової економіки. Київ, Україна: Знання, 2004.
3. CRM-системи простими словами. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://wikipedia.tel/CRM>
4. Оцінка ефективності персоналу через CRM-системи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://publications/crm/otsenka-effektivnosti-personala-cherez-crm-sistemu>

ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ДІЛОВОДСТВА В УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ ІТ-ІНФРАСТРУКТУРИ

Інформатизація суспільства висуває до випускників навчальних закладів нові професійні вимоги в сфері офісної комунікації. Незалежно від обраної професії будь-який сучасний працівник потребує наявності базових знань у галузі електронних комунікацій, комп'ютерної обробки інформації, діловодства, маркетингу, обліку. Відповідно в епоху використання Інтернету стираються кордони між країнами та формується міжнародний ринок праці. Стрімкий розвиток технологічної бази призводить до того, що у світі вже зараз спостерігається брак фахівців із знанням сучасних інформаційних технологій у сфері електронного діловодства. Останнім часом активно розвиваються види діяльності, за яких результати виконаної роботи передаються по глобальній мережі у форматі електронних ресурсів у визначеній формі візуалізації. У цих умовах затребуваний той співробітник, який має навички ділового спілкування та формування результатів роботи в умовах використання мережі.

Інша тенденція сучасної організації праці полягає в тому, що виникає потреба в колективній роботі над поставленими завданнями (час одинаків минув). Сучасний офісний продукт є результатом колективної праці, будь-який високотехнологічний та інформаційний проект створюється робочими групами в рамках офісу або цілого ряду офісів, розкиданих по всьому світу. Робота в такому офісі неможлива без знання сучасних засобів комунікації, Інтернету, електронної пошти, норм та етики діловодства.

Сьогодні існує безліч програм ділового призначення. На підприємстві може бути впроваджена своя система автоматизованого робочого місця, своя система автоматизації складу чи бухгалтерії тощо. При цьому далеко не всі компанії мають можливість перевірити комп'ютерну грамотність нового співробітника, набагато простіше переконатися у наявності компетентностей, що підтверджує відповідні навички здобуті фахівцем у закладах освіти.

У завдання навчальних закладів освіти постає питання підготовки кадрів з метою оволодіння програмними навичками дистанційної роботи, роботи із документами що мають спільний доступ мережевого типу, тощо. У той чи іншій мірі необхідно запровадження навчальних дисциплін із оволодіння програмними продуктами та формами організації роботи у мережі.

Набуті компетентності дають змогу говорити про високу кваліфікацію випускників та нададуть

істотну перевагу на ринку високооплачуваної праці. Одне із завдань такого курсу має стати підготовка студентів до офісної роботи в умовах дистанційної роботи. У ширшому розумінні цей курс має забезпечити знання не залежно від його територіального розміщення для організації системи збору, аналізу та обробки інформації для прийняття управлінських рішень.

З іншого боку такі компетентності мають забезпечувати організаційні навички роботи в електронному офісі. У свою чергу під електронним офісом розуміють сукупність комунікаційних технологій для обміну інформацією для пошуку оптимальних управлінських рішень. Управління вимагає розуміння інформаційних потоків у середині підприємства, принципів роботи його основних служб (діловодства, обліку, маркетингу, планування тощо) та виходу і контактування із зовнішнім середовищем.

Таким чином, під вивченням електронних офісних технологій ми матимемо на увазі здобуття знань про управління сучасним підприємством та сукупністю комунікаційних технологій, що дозволяють оптимізувати дану інформаційно-комунікаційну діяльність метою якої є робота із інформацією. Така інформація необхідна менеджерам і виконавцям різного рівня незалежно від форми власності та профілю підприємства.

Більшість управлінської інформації фіксується документально. Ведення документації (діловодство) передбачає знання правил створення документів, їх оформлення, погодження, просування на підприємстві та зберігання. У зв'язку з практикою запровадження електронного документообігу співробітники сучасного глобального офісу мають володіти методами та засобами обробки обміну електронних документів. Для цього необхідно отримати уявлення про роботу в локальній мережі підприємства та набути навичок роботи в Глобальній мережі.

Останнім часом з'явилася можливість навчати співробітників офісу через Інтернет, а бізнес став поступово перетікати у сферу електронної комерції. Це, у свою чергу, зажадало від співробітників сучасного підприємства знання елементів електронної комерції та Інтернет-маркетингу, а також основ інформаційної безпеки.

Матеріали з діловодства, бізнесу, маркетингу та посібника з роботи з офісними програмами зазвичай бувають рознесені за різними навчальними курсами. Але є потреба у створенні

курсу що дає можливість надати базові компетентності для комплексу дисциплін, розглянувши приклади створення документів, необхідних співробітникам різних підрозділів підприємства та зовнішнім користувачам.

Сучасна робота в офісі неможлива без уміння працювати з Інтернетом. Все більше інформації загального користування переміщується до мережі – довідники, словники, онлайнві електронні видання, корпоративні сайти, курси валют. Згодом все більше інформації, що зберігалася раніше в паперових архівах, доступна в Мережі. Інтернет пропонує все нові та нові засоби комунікації. Електронна пошта вже сьогодні становить невід'ємну частину обміну інформацією з бізнес-партнерами з усього світу.

Відповідно навиками для такого курсу мають стати загальні уявлення про Інтернет як про сукупність малих і великих мереж, об'єднаних по всьому світу, пояснення принципів адресації у Глобальній мережі, огляд сервісів Інтернету, при цьому особлива увага приділяється Всесвітній мережі, запроваджуються такі поняття, як гіпертекст, мова гіпертекстової розмітки (HTML), механізм роботи Web-сервера, поряд з інформацією про роботу браузерів наводяться дані про допоміжні програми для роботи в Web - Інтернет-перекладачі, засоби автономного перегляду Web-сторінок, розглядаються різноманітні засоби створення Web-сайтів, приділяється увага як програмам для створення Web-сторінок, так і питань якості подання текстів на Web-сайті.

Також є потреба оволодіння знаннями організації пошуку інформації в глобальній мережі, мають вивчатися практичні рекомендації щодо пошуку та оцінки ступеня достовірності змісту Web-документів, принципи роботи з електронною поштою та групами новин.

Наступним етапом є вивчення можливостей сучасних поштових клієнтів, та освоєння етики ділового електронного листування.

Сучасні системи обміну інформацією дозволяють передавати дані співробітникам та партнерам з небаченою раніше швидкістю. Однак неграмотне поводження з комп'ютерними системами може призвести до втрати, псування та витоку інформації. Для роботи в сучасному офісі необхідне знання основ інформаційної безпеки.

Впровадження інформаційних технологій вплинуло на організацію бізнесу і відіграло вирішальну роль у забезпеченні управління всіма підрозділами підприємства.

У міру розвитку інформаційні технології (ІТ) набували все більшого поширення у сфері бізнесу. Сукупність апаратних та програмних засобів, що використовуються для реалізації інформаційних технологій, стали називати ІТ-інфраструктурою, яка може стати основою вивчення електронних ресурсів. У розвитку вивчення ІТ-інфраструктури можна виділити розділи дисципліни:

- централізована ІТ-інфраструктура;

- архітектура "автономні ПК";
- клієнт-серверна архітектура;
- Інтернет-комп'ютер.

Організація електронного діловодства в офісі пов'язана з автоматизацією конкретних функцій: бухгалтерський облік, матеріально-технічний облік, планування основної діяльності, управління кадрами тощо. Для кожного з перерахованих профілів створюються свої набори програм в основі яких можуть залишатися автоматизовані робочі місця (АРМ).

АРМ є набір програмних додатків до виконання конкретної ролі для підприємства (працівник складу, менеджер із запчастин, продавець магазину, касир-бухгалтер, керівник організації та т.д.). При цьому той самий співробітник може виконувати одночасно кілька ролей. Існує велика кількість програм, кожна з яких відповідає одному з перерахованих автоматизованих робочих місць і кожна прив'язана до специфіки конкретного АРМ, що обмежує її область поширення, робить залежною від національного діловодства, змін законодавства, специфіки підприємства тощо.

Особливістю вивчення інтегрованих офісних пакетів є те, що в них немає окремих програм для конкретних співробітників підприємства (бухгалтера, юриста, співробітника відділу кадрів тощо), але максимально автоматизовані завдання, які можуть бути потрібні кожному з цих користувачів. Саме цей підхід дозволить урізноманітнити знання здобувачів програм затребуваним різними категоріями користувачів у всьому світі.

Удосконалення процесу навчання значною мірою залежить від забезпечення навчального процесу навчальною та методичною літературою, наочними приладами та технічними засобами навчання, дидактичними матеріалами, тобто від комплексного методичного забезпечення навчального закладу для якісної підготовки фахівців з вивчення онлайн діловодства.

Список літератури

1. Грищенко І. М. Стратегічні пріоритети та форми інноваційного розвитку ВНЗ України в контексті забезпечення конкурентоспроможності / І. М. Грищенко, І. О. Тарасенко, Т. М. Нефедова // Економіка та держава. — 2015. — № 2. — С. 16-21.
2. Матвеев О. О. Вплив інформаційних технологій на форму ведення обліку / О. О. Матвеев, Н. Й. Радіонова // Домінанти соціально-економічного розвитку України в умовах інноваційного типу прогресу : збірник тез доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених, м. Київ, 25.03.2021 р. / упор. О. В. Ольшанська. — Київ : КНУТД, 2021. — С. 252-254.
3. Бунда О. М. Процедури прийняття рішень у навчальному процесі / О. М. Бунда, М. В. Миненко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія "Економіка і вища освіта". - 2015. - № 5 (91). - С. 85.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Стрімкий розвиток сучасних інформаційних систем і технологій впливає на цифровізацію світової економіки, особливо це стосується сегменту надання освітніх послуг. Поява новітніх технологій обробки та зберігання релевантної інформації призводить до зміни самих принципів функціонування інформаційних систем діяльності закладів вищої освіти. Саме тому використання сучасних інформаційних систем і технологій відіграє важливу роль у організації діяльності закладів вищої освіти як в Україні, так і у світі.

Дослідження цифровізації діяльності закладів вищої освіти здійснювалося такими вітчизняними та зарубіжними науковцями, як: О.Буйницька, Л.Варченко-Троценко, Б.Грицеляк, Л.Гарник, М.Мазуркевич, К.Сімаков та інші. Однак, незважаючи на значну кількість напрацювань, питання щодо цифровізації діяльності закладів вищої освіти в умовах післявоєнного відновлення України потребують подальшого дослідження.

Для цього насамперед необхідно забезпечити високий рівень використання сучасних інформаційних систем і технологій у діяльності закладів вищої освіти в контексті інноваційного їх розвитку.

Так, «Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» в Україні передбачає: співпрацю між усіма учасниками інноваційного процесу, які сприяють інноваціям на всіх етапах створення і виведення інноваційного продукту на ринок, яка досягається шляхом здійснення програмних заходів за такими напрямками: створення сприятливого нормативно-правового поля для суб'єктів господарювання, що провадять інноваційну діяльність; розвиток інноваційної інфраструктури, методично-консалтингове забезпечення, розширення зв'язків вітчизняних науковців і винахідників з іноземними підприємствами; підвищення рівня спроможності, що реалізується як шляхом культурно-просвітницької діяльності, підвищення інноваційної культури, так і через освітню діяльність, спрямовану на забезпечення успішної кар'єри молоді після завершення навчання у закладах вищої освіти за одним з обраних напрямків: започаткування власної справи, робота на підприємстві, що відповідає сучасному технологічному рівню, або наукова (викладацька) робота [1].

Функціонування сфери інноваційної діяльності насамперед передбачає розвиток цифровізації економіки в Україні. «Концепція

розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки» визначає основною метою цифровізації - досягнення цифрової трансформації існуючих та створенні нових галузей економіки, а також трансформації сфер життєдіяльності у нові більш ефективні та сучасні. Такий приріст є можливим лише тоді, коли ідеї, дії, ініціативи та програми, які стосуються цифровізації, будуть інтегровані, зокрема, в національні, регіональні, галузеві стратегії і програми розвитку [2].

«Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою» визначає бар'єри для розвитку цифровізації в Україні: відсутність національних (державних) програм, інфраструктур підтримки та стимулювання бізнесу до використання цифрових інструментів та рішень, а також розвитку інноваційного підприємництва; відсутність у країні бачення, стратегії та ініціатив цифровізації економіки та сфер життєдіяльності суспільства та країни в цілому; відсутність сталої системи культивування цифрових навичок та навичок інноваційного підприємництва на рівні середньої та вищої освіти, в секторах економіки та в суспільстві взагалі [3].

Напрями й пріоритети розвитку цифрової економіки повинні охопити всі суспільно значущі сфери: медицину, освіту, безпеку, екологію, економіку. Однією із стратегічних домінантів цифрової трансформації економіки є освіта (Student Accessibility, Teacher Accessibility; Administration) [4, с. 181].

«Цифрова адженда України –2020» розглядає основні завдання щодо цифрової грамотності та навичок у державному освітньому сегменті: аналіз ситуації - проведення незалежного якісного та кількісного дослідження щодо наявності цифрових навичок у різних груп населення, визначення критеріїв впливу чинників на розвиток цифрових навичок, головних перешкод до користування цифровими технологіями та конкретними інструментами; розробка якісного навчального контенту, перегляд та оновлення навчальних програм підвищення кваліфікації та підготовки державних службовців, освітян і безробітних; розробка та популяризація загальнодоступних онлайн- та офлайн-курсів з цифрової грамотності, у тому числі змішаного навчання для охоплення великої кількості представників різних категорій населення; вимірювання та сертифікація цифрових навичок - адаптація методології вимірювання та впровадження

незалежної сертифікації рівня цифрових навичок відповідно до потреб ринку праці; гармонізація нормативної бази; популяризація важливості цифрової грамотності серед громадян [5].

Провідна роль закладів вищої освіти – генерація, систематизація та розповсюдження знань, які формують ефективне середовище для науково-технічного прогресу і їх соціально-економічного розвитку. Успіх і визнання залежать від тобто спроможності керівництва ЗВО враховувати накопичені знання та вміння всього колективу, які є результатом об'єднання інтелектуального потенціалу усіх співробітників, а також масивів інформації на його інформаційних ресурсах, що сприяє оптимальному формуванню робочих груп, команд та учасників проектів за допомогою інноваційних технологій [6, с. 83-84; 7, с. 269].

Одними з перспективних освітніх технологій відповідно звіту NMC Horizon Report 2018 є аналітичні технології – відображення даних в режимі реального часу (відбувається збір та аналіз великих даних, можливість швидкого перегляду академічної успішності, рейтингів, стипендій, портфоліо студентів та викладачів, відкритої звітності тощо), що у свою чергу впливають на зміну концепції управлінської діяльності в закладах освіти; адаптивне навчання – пристосування контенту відповідно потреб учасників освітнього процесу (вони пов'язані з аналітичними технологіями, адже коригують освітню діяльність ЗВО відповідно отриманих аналітичних даних; штучний інтелект – підвищення ефективності діяльності [8; 9, с. 66].

При цифровізації діяльності закладів вищої освіти в умовах післявоєнного відновлення України необхідно приділити особливу увагу інформаційній та економічній безпеці, що базується на таких принципах: цілісність даних – захист від збоїв, що призводять до втрати інформації, а також захист від неавторизованого створення або знищення даних; конфіденційність даних; доступність даних для всіх авторизованих користувачів [10, с. 70]. Обліково-аналітичним забезпеченням економічної безпеки суб'єкта суспільного інтересу слід розуміти цілісну інформаційної системи стратегічного типу, що об'єднує методи та технології обліку, аналізу та контролю з метою генерування релевантної та достовірної інформації про внутрішні бізнес-процеси і зовнішнє середовище для оцінювання конкурентних переваг, превентивного управління ризиками та упередження загроз безпечній діяльності та сталому розвитку суб'єкта суспільного інтересу [11, с.91].

Отже, цифровізація діяльності закладів вищої освіти забезпечить не тільки покращення взаємодії суб'єктів освітнього процесу, що допоможе залучати більше абітурієнтів, але і суттєво підвищить якість управління навчальним процесом при наданні освітніх послуг в умовах післявоєнного відновлення України.

Список літератури

1. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>
2. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>
3. Україна 2030Е — країна з розвинутою цифровою економікою. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>
4. Сімаков К. І. Особливості державного управління в умовах цифрової трансформації України / К.І.Сімаков, В.Г.Валіна, В.П.Лауніконіс, М.Ю.Будовій // Економічний вісник Донбасу : наук. журн / Гол. ред. Н. В. Трушкіна –Київ: 2021. - №1 (63). – С.179-185.
5. Цифрова адженда України –2020. (“Цифровий порядок денний”–2020). Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти “цифровізації” України до 2020 року. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>
6. Quality assurance in higher education institutions in ukraine 2016 through the prism of european guidelines and standards ESG 2015 / Edited by M. Mazurkiewicz - Wrocław University of Science and Technology, Publishing House: EXANTE, 2015. – 106 p.
7. Гарник Л. П. Оптимізація управління якістю освітніх послуг українських вишів шляхом запровадження CRM систем [Електронний ресурс] / Л. П. Гарник // Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи: зб. наук. пр. – Електрон. вид. – Київ; Львів; Бережани; Гомель, 2018. – Вип. 3. – С. 264-269.
8. Horizon Report, 2018. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://library.educase.edu/resources/2018/8/2018-nmc-horizon-report>
9. О. Буїнітська, Л. Вarchenko-Trotsenko, і В. Нрытселиак, «Цифровізація закладу вищої освіти», OD, вип. 1 (28), с. 64–79, Бер 2020.
10. Бунда О. М. Інформаційна безпека системи бухгалтерського обліку у закладах вищої освіти / О. М. Бунда // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації» : тези доповідей, м. Київ, 8 жовтня 2021 року. – Київ : КНУТД, 2021. – С. 69-70. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/18897>
11. Саюн А. О. Система інформаційного забезпечення управління публічною обліковою інформацією суб'єктів суспільного інтересу / А. О. Саюн // Матеріали II Міжн.наук.практ. конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації» : тези доповідей, м. Київ, 10. 11.2020 р. – Київ : КНУТД, 2020. – С. 90-91. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/16878>

АДАПТАЦІЯ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ДО ОСОБЛИВОСТЕЙ РІЗНИХ ПОКОЛІНЬ СПОЖИВАЧІВ

Функціонування сучасних компаній відбувається в умовах інтенсивного запровадження інноваційних технологій та переорієнтації на цифрове середовище. Поряд з цим, відмічається істотний вплив пандемії COVID-19 на усі сфери людської діяльності та кризові явища в глобальній економічній системі внаслідок військових дій на території України. Для забезпечення ефективного функціонування компаніям необхідно адаптувати маркетингові стратегії до мінливості зовнішнього середовища та впровадити оптимальні заходи, що дозволить досягти конкурентних переваг у довгостроковій перспективі порівняно з іншими учасниками ринку. Гнучкість та багатовекторність маркетингових стратегій у офлайн та онлайн середовищі передбачає комплексне дослідження різних груп користувачів на постійній основі, що дозволяє ідентифікувати характерні риси цільової аудиторії.

При розподілі користувачів на різні групи використовується певний перелік соціально-економічних характеристик, які обираються у відповідності з особливостями діяльності компанії та іншими чинниками. Важливу роль в процесі розподілу населення на групи відіграє статеві-вікова структура, тому доцільно приділити увагу зазначеному підходу в процесі розробки ефективної маркетингової стратегії. У Західному світі виділяють наступні покоління, які наявні в сучасних умовах:

Тихе покоління (1928-1945 роки народження);

Бейбі-бумери (1 946-1964 роки народження);

Покоління X (1965-1980 роки народження);

Покоління Y (1981-1996 роки народження);

Покоління Z (1997-2012 роки народження);

Покоління Альфа (2013-2020-ті роки народження) [1].

Розглянемо більш детально характеристики кожного з поколінь з метою визначення особливостей взаємодії компаній з потенційними користувачами у межах відповідних поколінь та ідентифікації ефективних методів налагодження комунікацій та оптимізації продажів товарів і послуг.

Слід відмітити, що демографічна когорта тихе покоління поступово втрачає свою роль як споживачів у зв'язку зі значним зменшенням чисельності представників даної групи. Компанії переорієнтовуються на більш активні групи користувачів, використовуючи для взаємодії з даною групою обмежений набір каналів комунікацій.

Для комунікацій з Бейбі-бумерами та поколінням X у більшості випадків використовують традиційні канали, оскільки дані категорії споживачів переважно орієнтовані на офлайн середовище, що пов'язано з системою цінностей та звичками, до яких прив'язані зазначені споживачі.

Представники покоління Y знаходяться в активному економічному стані та характеризуються доволі високим рівнем використання інноваційних технологій. Зазначена група споживачів використовує гаджети для доступу до різних сервісів в мережі Інтернет. Для комунікацій з поколінням Y компанії використовують як офлайн, так і онлайн середовище, вдосконалюючи певним чином маркетингові стратегії. Представники даної когорти доволі оперативно адаптуються до інновацій та застосовують цифрове середовище для придбання відповідних товарів і послуг.

В процесі налагодження комунікацій з представниками покоління Y враховуються вікові особливості, що проявляється у виражених поглядах на життя та певній прагматичності в процесі придбання товарів та послуг. Поряд з цим, зазначена категорія споживачів схильна до здійснення імпульсивних покупок та доволі часто проявляє інтерес до інноваційних продуктів. Компанії при просуванні тематичних товарів та послуг для покоління Y орієнтуються на сімейні цінності, якість продукції за прийнятною ціною, інноваційність та екологічність. Велика увага приділяється наданню інформації про дитячі товари, оскільки велика чисельність представників даного покоління знаходиться у фертильному віці.

Представники покоління Z частково увійшли у працездатний вік та характеризуються певним рівнем купівельної спроможності. На відміну від попереднього покоління зазначена категорія споживачів характеризується меншим рівнем купівельної спроможності, оскільки переважна більшість зайнята на посадах, що менш оплачувані через недостатній трудовий стаж та недостатні професійні навички. Оскільки представники даного покоління народились у епоху активного розповсюдження Інтернет та зростання популярності мобільних технологій, компаніям доцільно комунікувати з зазначеною цільовою аудиторією завдяки використанню відповідних інструментів цифрового маркетингу. Взаємодія між поколінням Z та брендами відбувається завдяки соціальним мережам і рекламі у

соціальному середовищі. Істотна популярність серед даної цільової аудиторії візуалізованого контенту пояснюється популярністю Instagram, TikTok та YouTube. Наведені обставини призводять не лише до прямого просування товарів та послуг брендами, але й до використання у рамках комплексних маркетингових стратегій спеціалізованих лідерів думок. Інфлюенсери мають певну кількість підписників, які на постійній основі відстежують розміщений контент та прислуховуються до точки зору певної популярної особистості. Завдяки тісному емоційному контакту з аудиторією лідери думок мають можливість у форматі інформаційного повідомлення демонструвати певний товар чи послугу. Прихована реклама доводить свою ефективність, а істотна чисельність підписників сприймає інформацію про бренд як корисну інформацію від інфлюенсера.

Для представників покоління Z є характерним придбання товарів та послуг у мережі Інтернет. Значна чисельність даних користувачів віддають перевагу використанню технологій електронної комерції завдяки швидкості пошуку продуктів та зручності оплати через систему Інтернет оплати. Доставка спеціалізованими службами була досить популярною серед покоління Z до початку пандемії COVID-19, а в умовах соціального дистанціювання популярність окреслених послуг істотно зросла. Компанії зі сфери продуктового ритейлу та заклади ресторанного типу активно почали розвивати мобільні додатки з доставки страв. У 2022 р. спостерігається значний попит серед представників покоління Z на замовлення страв з закладів харчування не зважаючи на зняття більшості карантинних обмежень. Виходячи з існуючих реальній компанії активно комунікують з даною категорією користувачів завдяки відповідним цифровим каналам, розширюючи асортимент послуг та використовуючи більш ефективні технології для посилення взаємозв'язків з цільовою аудиторією.

Представники покоління Альфа є у переважній більшості дітьми представників покоління Y та правонаступниками представників покоління Z. Окреслена послідовність впливу на покоління Альфа попередніми покоління призвела до орієнтації даної категорії населення на інноваційні технології, які активно використовуються ними у повсякденному житті. У порівнянні з іншими покоління прослідковується високий рівень технологічної зрілості та швидка адаптації до більш сучасних технологій, які виводяться на ринок на постійній основі. Поряд з цим, представники покоління Альфа по своїй суті залишаються дітьми, що проявляється в їх поведінці та залежності від старших поколінь. В процесі створення маркетингових стратегій для даної категорії населення необхідно дотримуватись вікових обмежень щодо створення контенту та просувати товари та послуги, які орієнтовані на задоволення потреб дітей.

Юридичні та моральні обмеження впливають на специфіку налагодження комунікацій з представниками покоління Альфа, як дітьми, проте комунікації у цифровому середовищі мають певні специфічні особливості, які трансформують систему етичних норм та знаходяться поза межами впливу чинного законодавства.

Основними характеристиками покоління Альфа є: Характеризуються технічною підкованістю; Орієнтуються на штучний інтелект та віртуальну реальність; Навчання дуже персоналізоване; Для взаємодії активно використовують соціальні медіа; Негативно відносяться до економіки спільного використання; Не дотримуються загально прийнятих норм поведінки; На постійній основі адаптуються до зовнішнього середовища; Дитинство характеризується істотними відмінностями у різних представників даного покоління; Створять новий тип робітника на ринку праці; Характеризуються істотними відмінностями у наданні переваги різним продуктам харчування; Живуть сьогоdnішнім днем; Дотримуються мультикультурних цінностей та орієнтуються на оригінальний стиль життя [2].

Згідно з оцінками експертів до кінця 2024 р. у світі буде більше 2 млрд представників покоління Альфа. Рівень доступності технологій та позитивне ставлення більшості батьків щодо надання гаджетів дітям сприяє швидкій інтеграції користувачів молодших вікових груп до цифрового середовища. Соціальна орієнтація населення визначає активне використання представників покоління Альфа спеціалізованих соціальних мереж.

Компанії розуміють цінність взаємодії з дітьми, що пояснюється істотним впливом представників молодших вікових груп на своїх батьків при бажанні придбати певні товари чи послуги. Більшість батьків у відповідності з власними матеріальними можливостями та ціннісними орієнтирами приймає рішення щодо задоволення потреб нащадків. Тому в компаній виникає потреба не лише орієнтуватись на потреби представників покоління Альфа, але й доносити до їх батьків доцільність придбання певних продуктів. Поряд з цим, брендам доцільно створювати довгострокові стратегії взаємодії з представниками покоління Альфа, які у перспективі досягнуть економічно активного віку, стануть платоспроможними та народять власних дітей.

Список літератури

1. SILENTS, BOOMERS, GEN X, MILLENNIALS, GEN Z AND ALPHAS: WHO, HOW & WHY? : веб-сайт. URL: <https://rixrewards.com/silents-boomers-gen-x-millennials-gen-z-and-alphas-who-how-why/>
2. Generation Alpha Characteristics and Parenting Tips : веб-сайт. URL: <https://parentingfirstcry.com/articles/generation-alpha-characteristics-and-parenting-tips/>

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У розвитку системи освіти агресія РФ на території України стала серйозною перевіркою.

Величезну кількість освітніх закладів зруйновано, десятки тисяч жертв мирного населення, розгромлені міста і села — таких страшних втрат, збитків і шкоди наша країна не переживала і не відчувала з часів Великої вітчизняної війни.

Станом на ранок 1 жовтня 2022 року більше ніж 1182 дитини постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації. За офіційною інформацією ювенальних прокурорів 399 дітей загинуло та понад 783 отримали поранення різного ступеню тяжкості. Ці цифри не остаточні, оскільки триває робота з їх встановлення в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях. Найбільше постраждало дітей у Донецькій області — 402, Харківській — 232, Київській — 116, Миколаївській — 75, Чернігівській — 68, Луганській — 64, Херсонській — 55, Запорізькій — 50, Дніпропетровській — 29. 30 вересня внаслідок ракетного обстрілу ворогом гуманітарної колони автомобілів в м. Запоріжжі загинули двоє дітей віком 10 та 14 років, ще одна 3-річна дитина отримала поранення [2].

У період окупації і вторгнення, велика кількість шкіл, дитячих садків, коледжів і університетів вимушені або закритися або ще більш евакуюватися. Матеріальну базу освітніх установ сильно пошкоджено або практично знищено. В частинах України, де немає вторгнення та окупації терористичними військами РФ, співробітники освітніх установ вимушені займатися організацією і облаштуванням приміщень для проживання та навчання внутрішньо переміщених осіб.

Від початку повномасштабної війни в Україні станом на 1 жовтня 2022 року російські війська пошкодили або зруйнували 2601 навчальних закладів на території нашої держави (2292 закладів освіти пошкоджено від бомбардувань та обстрілів, 309 з них зруйновано повністю). Про це свідчать дані спеціалізованого сайту, створеного Міністерством освіти і науки України [1].

Умови військового стану весною 2022 року диктували необхідність організації хоча б нерегулярних занять у школах і дитячих закладах в кілька змін без необхідного шкільного обладнання. Важливими задачами для педагогів стали забезпечення дітей харчуванням і одягом.

Виникла проблема з підбором педагогічних кадрів, при цьому кількість жінок виросла, так як багато чоловіків-учителів призвані захищати свою землю, рідну країну.

Умови військового стану, невизначене майбутнє, мінливі і небезпечні умови виживання українського народу призвели до змін організації навчально-виховного процесу, змінилися терміни навчання, вийшли і проходять зараз трансформацію форми і методи навчання на всіх рівнях надання освітніх послуг.

Виклики сучасного суспільства в умовах так званої нової реальності накладають нові вимоги на систему підготовки професійних кадрів, всі більше значення надається при цьому персоніфікації навчального процесу, можливості реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, що дозволяє краще розкрити творчий потенціал кожного учня, врахувати його особистісні характеристики та потреби.

Зважаючи на вищесказане, слід враховувати, що реалізація індивідуальної освітньої траєкторії тісно пов'язана з таким поняттям, як адаптивне навчання. Під адаптивним навчанням при цьому слід розуміти сукупність психологічних, дидактичних і педагогічних методів, що враховують поведінку і стан людини в процесі навчання, а також її місцезнаходження і умови для навчання.

Важливим і найпершим кроком в адаптивному навчанні є збір інформації і побудова моделі учня. Модель учня в працях вчених поділяється на 2 блоки: перший - це інформація про рівень знань учня; другий - інформаційна модель особистісних характеристик учня. В нашому сьогоденні з'являється третя важлива частина - модель умов в яких майбутній учень знаходиться і планує навчатися. Тобто, необхідна повна інформація про середовище, в якому перебуває учень або студент: є в учня матеріальна база, засоби і інструменти необхідні для навчання (інтернет, комп'ютер або ноутбук, підручники, зошити, ручки і олівці, світло, тепло і безпечні умови, тощо) [3].

Загалом війна Росії проти України змусила понад 3,3 млн українців виїхати за кордон, майже 6,5 млн стали внутрішньо переміщеними особами. Понад 1,5 млн. дітей покинуло країну і тільки 340 тисяч повернулося назад. Спричинене російською збройною агресією явище вимушених внутрішніх міграційних процесів призвело до того,

що виїжджаючи з території проведення антитерористичної операції та анексованої території Криму у пошуках безпечного перебування, найбільше страждає найуразливіша категорія населення – діти. Саме вони зазнають значних складностей соціального і психоемоційного характеру, пов'язаних зі зміною середовища проживання та звичного кола спілкування, тим паче, якщо така міграція спричинена війною. Особливо, як зазначають психологи, страждають діти віком від 3 до 15 років, оскільки діти до трьох років легко розлучаються з попереднім місцем проживання, а цілком доросла людина старше п'ятнадцяти років здатна сприйняти переїзд на нове місце більш раціонально, ніж у молодшому віці [7].

Отже, інструменти навчання, особливо в сучасних умовах повинні враховувати психоемоційний стан, умови перебування учня. Інструменти адаптивного навчання — це технології, які взаємодіють з учнем у реальному часі. Вони автоматично забезпечують індивідуальну підтримку кожного учня. Спершу адаптивні технології збирають інформацію про те як учень відповідає на запитання — його індивідуальну поведінку. Після цього інструмент реагує на отриману інформацію. Залежно від того як учень взаємодіє з матеріалом та як відповідає, змінюється те, що він бачить на екрані — підказки, запитання, послідовність завдань і тем.

При побудові індивідуальної траєкторії навчання, необхідно також сказати про необхідність адаптації матеріалів електронного курсу для окремих груп. Зокрема, для осіб з обмеженими можливостями здоров'я необхідно використання спеціальних засобів і технологій, що дозволяють полегшити роботу з цифровими ресурсами (наприклад, для осіб з порушенням зору – озвучування всіх лекційних матеріалів, для осіб з порушенням слуху – доповнення субтитрів у відео матеріали тощо) [4].

Під час реалізації індивідуальної траєкторії навчання, особливо під час воєнного стану в країні, потрібно організувати освітній процес так, щоб була виражена позиція здобувача освіти, враховувалися його потенційні можливості, переваги, слабкі сторони, особливості індивідуального пізнавального процесу.

Головною функцією адаптивного курсу є управління траєкторією навчання. Зміна траєкторії навчання при цьому може відбуватися в залежності від змін характеристик моделі учня. Головними характеристиками учня, що впливають на зміну траєкторії навчання є:

- рівень сформованості компетенцій;
- особисті потреби, цілі і переваги учня або студента [6];
- умови в яких навчається учень (повітряна тривога, відсутність комп'ютера, відсутність електроенергії, тощо);

– психо-емоційний стан учня.

Висновки. Навчання за умов адаптивної системи – це не тільки повідомлення нової інформації учням і студентам, але й навчання прийомам самостійної роботи, самоконтролю, взаємоконтролю, прийомам дослідницької діяльності, умінням здобувати знання, узагальнювати і робити висновки, фіксувати головне у згорнутому вигляді.

При побудові індивідуальної траєкторії навчання необхідно враховувати 3 складових: знання учня або студента, особистісні характеристики і мови навчання. Також, слід враховувати вимоги осіб з обмеженими можливостями здоров'я і емоційний стан.

Індивідуальна освітня траєкторія є одним із найбільш ефективних засобів реалізації професійно-освітнього потенціалу особистості та будується на основі певних форм, методів, технологій та механізмів навчання; сучасні технології електронної освіти надають широкі можливості щодо реалізації концепції персоніфікованого гнучкого навчання, зокрема, з використанням адаптивних навчальних курсів. У якості ресурсу (параметра) адаптації при цьому можуть виступати як параметри середовища управління навчанням, так і характеристики та переваги самого учня.

Список літератури

1. <https://saveschools.in.ua/>
2. <https://chesno.ck.ua/>
3. Невмержицька С. М., Цалко Т.Р. Актуальні проблеми розвитку людського капіталу в Україні. *Імперативи економічного зростання в контексті реалізації Глобальних цілей сталого розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, м. Київ, 9 квітня 2020. Київ : КНУТД, 2020. С. 97-99.
4. Цалко Т.Р., Невмержицька С.М. Дослідження проблем і розробка рекомендацій щодо вдосконалення освітнього процесу в умовах пандемії. *Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 8 жовтня 2021. Київ : КНУТД. 2021. С. 67-68.
5. Цалко Т. Р., Невмержицька С. М. Проблеми сучасної підготовки та кадрового забезпечення державної служби в Україні. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2021. № 1 (17). – URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16148563087462.pdf>
6. Shamsutdinova T.M. Formation of Individual Educational Trajectory in Adaptive Learning Management Systems. *Open Education*. 2021;25(6):36-44. <https://doi.org/10.21686/1818-4243-2021-6-36-44>
7. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-06/ditu-14275.pdf>

ЗМІСТ

ПЛАТФОРМА 1.

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ОСВІТИ, НАУКИ ТА БІЗНЕСУ В КООРДИНАТАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Захарін С., Коваленко Д. ПІДТРИМКА ДОСТУПУ ДО ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	3
Касич А. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ УНІВЕРСИТЕТ 4.0 ЯК СТРАТЕГІЧНЕ ЗАВДАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ	5
Romanovskiy O., Romanovska Yu. INNOVATIONS OF ECONOMIC AND MARKET TYPE IN THE SPHERE OF HIGHER EDUCATION AND SCIENCE	7
Romanovska O., Mokhamed El Makhdi MEANS AND TOOLS FOR INNOVATION MANAGEMENT IN EDUCATION	10
Шкода М., Мудрий М. МІЖНАРОДНІ ІННОВАЦІЙНІ ПРОГРАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ	12
Варганова О. ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	14
Крахмальова Н., Мись А. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	16
Бондаренко С. ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОЦЕСІВ В БІЗНЕСІ ТА ОСВІТІ	18
Bebko S. FORMATION AND USE OF INFORMATION PROCESSES FOR MANAGEMENT OF COOPERATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	20
Ю. Бірюкова ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	22
Русіна Ю., Віжуткін А. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	24
Невмержицька С., Цалко Т. ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	26
Бугас Н. СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	28

ПЛАТФОРМА 2.
ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ПОТРЕБ ЕКОНОМІКИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Т. Iefymenko INCREASING THE PRODUCTIVITY OF EDUCATIONAL PROCESSES UNDER THE CONDITIONS OF STRICT BUDGET RESTRICTIONS OF WARTIME AND POST-WAR ECONOMIC RECOVERY OF UKRAINE	30
Олешко А. ОСВІТНЯ ЕМІГРАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	33
Хаустова Є. СТРАТЕГІЧНІ ШЛЯХИ НАРОЩУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ТА ЧИННИКИ ЙОГО РОЗВИТКУ В ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	35
Olshanska O., Parashchak O. ADAPTATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES UNDER MARTIAL LAW AND ECONOMIC RECOVERY	37
Olshanska O., Okhrimenko S. LEGISLATIVE SUPPORT FOR EXPORT-IMPORT ACTIVITIES OF ENTERPRISES UNDER MARTIAL LAW	39
Olshanska O., Cherniavska O., Tymkovan V. STRATEGIC PRIORITIES OF AGRICULTURE'S RECONSTRUCTION OF UKRAINE IN POST-WAR PERIOD	41
Hnatenko I., Levchenko V., Zemtsov M., Vasylenko S. THE IMPORTANCE OF INNOVATION CLUSTERS IN THE KNOWLEDGE ECONOMY	43
Puzyrova P., Herasymchuk M. THE STRATEGY OF ENTERPRISES ENTERING INTERNATIONAL MARKETS AS AN ELEMENT OF THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE	45
Puzyrova P., Mammadova S. EXPORTING ENTERPRISES AND THEIR ROLE IN THE POST-WAR STRUCTURE OF UKRAINE	47
Шацька З., Костіна Н. НАПРЯМИ СПІВПРАЦІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	49
Корнієнко В., Кипич І. ОПТИМІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	51
Шацька З. АДАПТАЦІЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ДО УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ	53
Будякова О., Квас В. РОЛЬ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	55
Власюк Т., Заріцька Н. АНАЛІЗ ВСТУПНОЇ КАМПАНІЇ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	57

ПЛАТФОРМА 3.
ПЕРЕДОВІ ПРАКТИКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ОСВІТИ
ТА ЇХ РОЛЬ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

Ganushchak-Yefimenko L., Kasumov T. DEMANDED AREAS OF RETRAINING OF PERSONNEL DURING THE POST-WAR RECOVERY OF THE UKRAINE'S ECONOMY	59
Shkoda M., Onofriichuk Y. CLUSTER PARTNERSHIPS AS A PREDICTOR OF THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURIAL EDUCATION IN POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE	61
Мягких І., Свінцицька Н. ВІДНОВЛЕННЯ LUXURY СЕГМЕНТУ В ПІСЛЯВОЄННОМУ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	62
Гончаренко І., Шкарабан Т., Лозова А. ПІДПРИЄМНИЦЬКА ОСВІТА: АКТУАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО СТАНУ	64
Беялялов Т. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	66
Мягких І. PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN EDUCATION	68
Беялялов Т., Швецов В. РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ В УКРАЇНІ	69
Hnatenko I., Klymenchukova N. DIRECTIONS FOR IMPROVING THE SECURITY OF ENTREPRENEURSHIP IN THE CONDITIONS OF DIGITIZATION AND MODERN EDUCATION	71
Гончаренко І., Цимбалістий Я. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ТА РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	72
Беялялов Т., Кохно В. FORMATION OF THE MODERN MODEL OF INTERACTION OF BUSINESS AND INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION IN POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE	74
Крахмальова Н., Хвощенко Є. БІЗНЕС-ОСВІТА ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	76
Золковер А., Колтаков С. ПІДПРИЄМНИЦЬКА ОСВІТА: БІБЛІОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ	78
Дем'янчук Ю., Клименко М. ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	79
Фастовець Н. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ	81

ПЛАТФОРМА 4.

СИНЕРГІЯ ОСВІТИ, НАУКИ ТА БІЗНЕСУ ДЛЯ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Любіч О., Бортніков Г. ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ З ВИВЧЕННЯ СТАЛИХ ФІНАНСІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	83
Радіонова Н. ЗНАЧЕННЯ ОБЛІКУ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС	85
Тарасенко О., Тарасенко І. ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПОВОЄННОМУ ПЕРІОДІ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ	86
Левченко В., Ляліна В. ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	88
Бортніков Г. ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКИМИ БАНКАМИ	90
Батрак О., Тарасенко І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ ДІАГНОСТИКИ В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	92
Драчко-Єрмоленко Є. ОСВІТНІ КРЕДИТИ ОЩАДНИХ БАНКІВ ЄВРОПИ	94
Олійник Д. ФАКТОР ОСВІТИ В ОЦІНЦІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ ЧЛЕНІВ РАД ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ	96
Кремень О., Швидка В. ВІЙСЬКОВІ ОБЛІГАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	98
Кононенко Г. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	100

ПЛАТФОРМА 5.

МАРКЕТИНГОВА ОСВІТА В УКРАЇНІ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Любіч О., Стрижак О. ОНТОЛОГІЧНЕ ПЕРЕТВОРЕННЯ НАРАТИВІВ У АКТИВНІ СИСТЕМИ ЗНАНЬ	102
Костинець Ю., Колесник Б. ВЗАЄМОДІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ ТА ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ ІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ	104
Шіковець К., Квіта Г. DIGITAL- ІНСТРУМЕНТАРІЙ МАРКЕТОЛОГА	106
Матюха М. ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ДІЛОВОДСТВА В УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ ІТ-ІНФРАСТРУКТУРИ	108
Саюн А., Бунда О. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	110
Пономаренко І., Бугас В. АДАПТАЦІЯ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ДО ОСОБЛИВОСТЕЙ РІЗНИХ ПОКОЛІНЬ СПОЖИВАЧІВ	112
Цалко Т., Невмержицька С. ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	114

Наукове видання

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

**МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТИ,
НАУКИ ТА БІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»
7 ЖОВТНЯ 2022 РОКУ**

**Науковий редактор О. В. Ольшанська
Відповідальний за поліграфічне виконання Л. Л. Овечкіна**

Підп. до друку 30.09.2022 р. Формат 60x84 1/8.
Ум. друк. арк. 13,94. Облік. вид. арк. 10,90. Наклад 80 пр. Зам. 1809.

Видавець і виготовлювач Київський національний університет технологій та дизайну.
вул. Немировича-Данченка, 2, м. Київ-11, 01011.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 993 від 24.07.2002.